

Vitéz SZENDI JÓZSEF

CSENDŐRSORS

- Hernádnémetitől Floridáig -

**Szerkesztette és lektorálta:
ORBÁN ENDRE**

**Kiadja; a Magyar Demokrata Fórum Miskolci Szervezete
Felelős kiadó: Gulyás István**

**Sprint Nyomda, Miskolc
1990**

„ Dulce et decorum est pro patria mori. ”
/Horatius, Carm. III. 2./

„ Sed vivere pro patria dulcius esse puto. ”

I. rész

Nyomasztó álomból ébredtem. Nem is tudtam, hogy valóban alszom-e még, vagy már ébren vagyok. Szempilláim még zárva voltak, hogy időt nyerjek a rendkívüli álomból való feleszmélésre. Becsukott szemmel próbáltam a kábulatból kibontani, hogy tulajdonképpen hol is vagyok.

A legénységi szoba csendjét csak az ott alvók egyenletes lélegzése törte meg. Egy pillanattal előbb úgy éreztem, hogy valaki áll az ágyam mellett. Szimuláltam tehát az alvást, és szempilláimat csak annyira nyitottam ki, hogy az elsötétített legénységi szobában a tárgyak körvonalait ki tudjam venni. Meggyőződtem róla, hogy senki idegen rajtunk kívül nem tartózkodik a szobában. Kint az épület mellett, az ablak alatt két román - vasvillával felfegyverkezve - hal-kan beszélgetett. Ők őrizték felváltva éjszakánként az épületet, nehogy a bent alvókat éjjel a partizánok részéről meglepetésszerű támadás érje. Világító számlapú karórámra néztem, ami éjjel 3 órát mutatott. Óvatosan keltem fel, hogy a szobában alvó Bogdán csendőrt és a pótcsendőrt fel ne ébresszem. Az ablakot elsötétítő papírt félrehúzza kinéztem a holdvilágos éjszakába.

Minden csendes volt. Visszafeküdtem az ágyra, és elgondolkoztam az álmon, amelyre néhány perccel előbb felébredtem. Furcsa, gondoltam. Már hetedik éve vagyok távol a szülői háztól, de soha ilyen bonyolult álmom nem volt. Soha se hittem az álmok jelentőségében (ma sem hiszek) és semmiféle babonában, de most, ahogy az ágyon feködtem, mégis elgondolkoztam az előbbi álmon.

Mint egy tökéletesen összeállított film, úgy vonult el előttem előző életem. Láttam magamat, mint elemi iskolást, nyáron, meztelenül mint a békák, ugrálni a partról a Hernád folyó vizébe, ahol szemben a túlsó parton a csordás deleltette a tehéncsordát. Ott szoktunk fürödni, nap-nap után, amíg egyszer a baj be nem ütött, és attól kezdve ritkábban jártam fürödni. Az történt ugyanis, hogy az egyik forró júniusi nap délelőttjén, négyen az elmaradhatatlan fürdő barátok, szokás szerint fürödni mentünk, és nadrágjainkat, ingeinket a part alá raktuk, majd jó messze elúsztunk a ruháinktól. Időközben dél lett, és a csordás Iván János bácsi a szoptatós teheneket ott engedte délben

haza, ahol a ruháink le voltak rakva. Soha nem történt semmi a ruháinkkal, mert messziről is szemmel tudtuk tartani. Most is javában lubickoltunk a langyos folyóvízben, semmi rosszra nem gondolva. De mikor végre kiúsztunk a partra, és a ruháink felé néztünk, mint a megolajozott ménkü, futásnak eredtünk a ruháink felé, mert amíg mink a vízben úszkáltunk, a községi bíró tehene a ruháink felé vette az útját, és az első ruhacsomót mohó étvágygal kezdte bekebelezni. Ezt láttuk meg, és ezért száguldtunk a tehen felé. De mire oda értünk, az én ingemnek már csak az egyik ujjja lógott ki a szájából. Elkaptuk a tehen fejét, és az inget kihúztuk a szájából, de az akkor már csak egy cafat rongy volt. Az ing láttán sírva fakadtam, mire Bereczki Dani kárörvendve vigasztalt, hogy „Mit nyafogsz azért a vacak ingért. Amit apádtól és anyádtól fogsz kapni érte, rajtad szárad. Bár már túl lennél rajta !” Persze most elfelejtette, hogy amikor a Denkóné csirkéjét megfogta, és Lengyelének eladta, hogy az árából cigarettát vásárolhasson! Lengyelné visszavitte a csirkét az anyjának, mert gyanította, hogy a csirkét nem az ő anyja küldte vele eladásra. Amikor később hazament, az apja már a kapuban várta a szíjostorral, és amint a kapun belépett, a nyaka közé vágott, s ő az első ostorcsapás után egy futóbajnokot is megszégyenítő futással vette az irányt a szilvásnak, ugyanazon hely felé, ahol röviddel azelőtt a csirkét megfogta.

Mondani is felesleges, hogy az ingért én is megkaptam a magam porcióját. Ettől kezdve ritkábban jártam fürdeni, és a ruháimat biztonságosabb helyre raktam le.

Majd ott láttam magam, mint VI.osztályos elemistát, vitéz Nyitray Károly ref.iskolai igazgató-tanító kertjében, amint figyeltem a méhek kirajzását, és közben az üres kaptárban talált Szimfónia cigarettát nagy élvezettel szívtam a fák hűvös árnyékában, jóleső érzéssel gondolva arra, hogy nem kell felelnem. Igaz, hogy ebből is baj lett, mert egy alkalommal, amikor a méhrajt szándékosan a nyakába ráztam, ráadásul felfedezte a cigaretta eltűnését is, a méhészkedési ügyködésem után az osztályban úgy kiporolta a nadrágomat a nád vesszővel, hogy nyoma még egy hét múlva is látszott. Több ilyen ügyködési eset után, a fejét ingatva mondta:

- Szendi, Szendi, te se fogsz vízszintes helyzetben meghalni!

Visszagondolva az elmúlt ötven esztendőre, csaknem igazat mondtott! Mintha semmi se történt volna időközben, pedig elmúlt jó néhány év! Egy képviselőválasztás elevenedett meg előttem, ami nem volt mindennapi esemény számomra. Abban az időben egy-egy kép-

viselői mandátumért nagy harcok folytak. Főleg a Kormánypárt és a Kisgazdapárt jelöltjei között, de előfordult, hogy egy harmadik párt is próbált jelöltet állítani. Minden pártnak minden községben voltak kortesei, akik a könnyűnek vélt haszon reményében rendkívüli aktivitást fejtettek ki. Dicsérték a jelötteket, azok le- és felmenő ágbeli rokonait (bár semmit sem tudtak róluk). Ez az aktivitás rendszerint gyümölcsöző volt, különösen a főkortések számára. Mert a jelölt, akár nyert, akár veszített, a főkortések mindenképpen nyertek. A 30-as években a megyaszói választókerületben a Kormánypárt jelöltje báró Prónai György volt, a Kisgazdapárt jelöltje pedig a választókerülethez tartozó Girincs községbeli gróf Serényi László. Hernádnémeti nagyközség Prónai-párti főkortese Bukszár Gyula volt, aki a nyílt választási rendszerben a választás napján megjelent a Községháza előtti téren. (A szavazóhelyiség a Községháza volt.) Bukszár Gyula zsebei tömve voltak tízpengős kötegekkel, és minden szavazó, aki báró Prónaira szavazott, kapott tőle 10 Pengőt. Mondani se kell, hogy a tízpengősök megtették a hatásukat, mert Prónai győztesen került ki a választásokból. Önkéntelenül is mosolyra húzódott a szám, amikor az álomnak ezen a részén gondolkoztam, mert eszembe jutott, hogy több képviselőválasztáson, mint fiatal srác ügyködtem. Sok különböző élményben volt részem, és sok mindent láttam és hallottam, különösen miután a kortések a boroshordót csapra ütötték, hogy a választók honfiúi hevületét fokozzák. Ilyenkor egyik korteshelyről a másikra mentünk a hasonszórú barátokkal, gondosan ügyelve arra, hogy apáink szeme elé ne kerüljünk. Ahol biztonságban érezhettük magunkat, ott kikötöttünk. A főtanya Barancsi Lajos bánál volt, ahol a Kisgazdapárt kortesei és szavazói nyakalták a gróf Serényi László kisgazdapárti képviselőjelölt borát. Hernádnémeti és közvetlen környéke nagy kisgazdapárti fészek volt.

Szomszédom, Hideg Lajos bá is nagy kisgazdapárti volt, és így én kedvező helyzetben voltam ott, ahol ő volt. Így rendszerint ott kötöttem ki. Amikor már a honfiak jól felöntötték a garatra, hogy lelkesedésüknek nagyobb nyomatékot adjanak, rázendítettek a nótára, amiből - akik olt lödörögtünk körülöttük - mi sem maradhattunk ki. A honfiak tudták, hogy nekem rendkívül jó hangom van, ezért Hideg Lajos bá rácsapott a vállamra:

- Kezdd csak Józsi öcsém!
- Melyiket, Lajos bátyám? - kérdeztem.
- Hát azt, Józsi öcsém, hogy „Magasan leng a szabadság zászlója, Ezernyolcszáz-negyvennyolc van ráírva”.

Mert abban valamennyien megegyeztek, akár ellenzékiek, akár kormánypártiak, hogy mindnyájan magyarok, és a nemzeti érzés kifejezésére melyik nóta lett volna alkalmasabb, mint a fenti?! Zengett is a nóta, hogy Lehel Vezérünk kürtje se zengett fenségesebben a Lcch mezei síkon!

Hajnal felé aztán, mikor a kakasok is kezdtek kukorékolni, a honfiak, elázva a nagymennyiségű kortesbortól, készülődtek haza, de Hideg Lajos bá mégegyszer megköszörülte a torkát, s búcsúzóul rákezdte, hogy:

„Szomorúan szól a magyar nóta,
Hej, de másként hogyan is szólana.
Nem tudom, mi van ezen a népen,
Sírva vígad már a magyar régen.”

Mikor a harmadik sortól megismételve befejezték a nótát, nem tudni, hogy az elfogyasztott bor hatása alatt-e, vagy valóban honfiúi bútól való elérzékenyedésből, vagy más nemzeti tragédiánk felismeréséből, a honfiak szeme könnybe lábadt. Majd hosszú kézrázások után hazaszállingóztak. Ilyenkor aztán mi is gyors iramban futoltunk haza, hogy mielőtt apáink felébrednek, odahaza legyünk.

Régen volt! - hessegettem el magamtól a gondolatot, és megpróbáltam más irányba terelni, de nem sikerült. Újra csak visszatért az álom egy másik kép alakjában.

A szerencsi cukorgyári barakk körvonalai bontakoztak ki, amint hovéd egyenruhában állok az emeletes ágyak között. Milyen furcsán és esetlenül nézek ki a csak alig térden alul érő, rövid köpenyben! Ahogy visszagondoltam az álomképre, csaknem elcncvettem magam. Csak azon csodálkoztam, amint a tükörbe néztem, hogy a hadsereg kötelékéből nem bocsájlottak el azonnal. Amikor szóvá tettem a szolgálatvezetőnél (Lukács szkv.), végignézett rajtam, és röhögve válaszolta:

- Hát honnan vegyek magának hosszabbat, ha a raktárban nincsen magára való? Csak nem gondolja, hogy új köpenyt fogok magára adni?

Ezzel el is intéződött az ügy. Belenyugodtam sorsomba.

Nem kellett a rövid köpenyt sokáig hordani, mert az újonckiképezés után tisztessikolára küldtek, és ott már megfelelő, rám való egyenruhát kaptam.

Az 1938.évi nyári nagy gyakorlat után pedig, amikor a felvidéki megszállásra részleges mozgósítást rendeltek el, örvenczői rendfokozattal századírónoki beosztásban bratyiztam Lukács szkv.-vei, és olyan egyenruhát kaptam a raktárból, amilyet akartam. Igaz, kellett is, mert

nemsokára megkezdődött a felvidéki bevonulás. A századparancsnok, Vidos Gyula hdgy. pedig megkövetelte, hogy a század írnoke megfelelő egyenruhában járjon.

Gyönyörű őszi, napfényes időben léptük át a Ronyva patakot. A hidat két szál pallódeszkából rögtönözték. Amikor a 21/III.zlj. utolsó szakasza is átkelt a rögtönzött hídon, felcsendült a nóta, és a sátorlajújhelyi hegyek ezerszeresen visszhangozták:

„Horthy Miklós ha felül a fehér pej lovára,

Bevágtat a svadrom léniába.

A két szeme játszadozik örömében,

Lova lába habot ver a cselák piros vérben.”

Zengett a nóta, egyik a másik után, hogy végül is bele vesszen abba az örömmámorba, amellyel Legenye és Legenye-Alsómihály község lakossága ölelte magához régen várt magyar testvéreit. Gyönyörű élmény volt, életem legszebb élménye. De ebben a pillanatban a láncolat megszakadt, és az álom menyasszonyom felé sodorta gondolataimat. Régen nem kaptam levelet tőle. Nem tudom mi van vele. Igaz, a postai forgalom az utóbbi időben nem kielégítő, de még akkor is, már ideje volna valami hírt kapni! Gondolatom most már Nagytoronya község felé járt, ahol a menyasszonyom lakott. Vajon hogy vannak, mit csinálnak? Az apósjelölt odahaza van-e már? Alig három hónapja találkoztam vele Aknaszlatinán, mert ő is bevonult katonai szolgálatra. A felsővisói hídőrség századánál teljesített szolgálatot, és véletlenül találkoztunk Aknaszlatinán. Azóta nem tudok róla. Pedig a családnak nagy szüksége lenne a férfi munkaerőre!

Milyen is a sors kifürkészhetetlen akarata! A felvidékre való bevonuláskor a harmadik napon a zászlóalj Legenye-Alsómihályból Nagytoronya községbe lett vezényelve, és engem szálláscsinálónak előre küldtek. A századiroda részére éppen az ő lakásukat foglaltam le. Így ismerkedtem meg a családdal, és itt láttam meg azt a lányt, aki később menyasszonyom lett, és akitől most várom a levelet. Az emlékezéscs hatás alatt homlokomon izzadságcseppek képződtek, annak ellenére, hogy a szobában az októberi hűvös éjszakák levegője uralkodott. Karórámra pillantottam: fél ötöt mutatott. Na végre, lassan reggel lesz! Nem akartam a bajtársaimat zavarni, ezért még továbbra is az ágyban maradtam, mert felkelni még korán volt, de elaludni se tudtam. Nem maradt más, mint az elmúlt álom jelentésén gondolkodni. Hosszas gondolkodás után arra a megállapításra jutottam, hogy ennek az álomnak valami jelentősége kell legyen, hogy épp most jelent meg. Elhessegettem a gondolatot, marhaság az egész, nincs semmi je-

lentősége, ha pedig van, majd meglátjuk, mi lesz. Felkeltem, és az ablakon az elsötétítő papírt kissé felgöngyöltem, hogy a hajnali világosság a szobába beszűrődjön. Lassan megvettem az ágyam, fogtam a mosdószeres dobozom, és kimentem a konyhába megmosakodni. A szakácsné már fent volt, és éppen a reggelimet készítette, mert este megmondtam neki, hogy korán reggel kocsival indulok Máramarosszigetre a sífelszerelést leadni. A menetlevelet Tasnády főtörm. már előző este ideadta, hogy korán reggel azzal ne kelljen bajlódni.

Éppen leültem reggelizni, amikor a román kocsis beköszöntött:

- Bune gyminyáce, domnu plotoner!

- Jól van, Juon - szóltam a kocsishoz -, ott vannak a sífelszerelések a bőröndös helyiségben, amíg reggelizek, rakd fel a kocsira, és aztán mehetünk!

2 fejezet

A nap már árasztotta vörös sugarait a Gutin keleti oldala felől, és úgy nézett ki a hegység teteje, amely Szatmár és Máramaros megyét elválasztotta egymástól, mintha vörös fátyollal vonták volna be az egész hegygerincet. A napot még nem lehetett látni, csak a sugarai pásztázták a látóhatárt a máramarosi oldalról nézve. A naptár 1944. október 15-t jelzett. Két nap óta a telefonösszeköttetésünk Máramarosszigettel megszűnt, és csak az aknasugatagi őrssel működött a vonalunk. Tehát félig-meddig el voltunk vágva a külvilágtól, de a közbiztonsági szolgálat a normális mederben folyt, bár a partizántámadás elhárítására minden előkészületet megtettünk. Az őrsirodákban, legénységi szobákban az összes lőszer és kézigránát készenlétbe volt helyezve. Igaz, hogy az utolsó két napon már csak nappali szolgálatot teljesítettünk, mert éjjeli szolgálatra az őrs kis létszáma miatt nem volt megfelelő erő, azonkívül az erőt éjjelre a csendőrlaktanyába kellett összpontosítani egy esetleges partizántámadás elhárítása céljából. Nagy könnyelműség volt Tasnády főtörm. részéről, hogy előző este, október 14-én Marcsó Imre csendőrnek eltávozást adott Aknasugatagra. Bár azzal a paranccsal kapta meg az eltávozást, hogy az aknasugatagi őrs parancsnokával, Horváth István főtörm.-el vegye fel a kapcsolatot. Marcsó cső. ma reggelig nem érkezett vissza.

A csendes kora reggeli órákban Körösmező és Borsa felől tompa dörgések jelezték, hogy kemény harcok folyhatnak, de ezen a vidéken még minden csendesnek látszott. Lassan poroszkálva haladtunk Máramarossziget felé. Kiértünk a község szélére, és a cserjés-bokros résznél meglepetve láttam, hogy német tüzéség ássa be magát tüzelőállásba. Valami nyugtalanság fogott el. Már üyen közel lennének az oroszok vagy a románok? Az elmúlt éjszakai álmomra gondoltam. Ösztönösen nógattam a kocsist a gyorsabb menésre.

A nap már felbukkant a Gutin hegység mögül, amikor Máragyulafalvát (Ghiulesti) elértük. Több éven keresztül portyáztam ezt a községet, amikor a Bárdfalvai őrsön teljesítettem szolgálatot. Mindenki jól ismert, és én is ismertem csaknem mindenkit. A községben minden csendes volt. A járókelők barátságosan köszöntek felém, én is visszaköszöntem nekik. Amint elértük a Fejérfalvánál (Feresti) az Aknasugatag felől beágazó utat, és a hegyek is kisebbek lettek, az Iza patak völgyéből, Barcánfalva felől a dörgések élesebben voltak hallhatók. Áthaladtunk Bárdfalván, és kijutottunk az Iza patak völgyébe, és elértük Farkasrév községet. Itt folyik egybe a Mára és Iza patak. A patak vashídjánál német katonák álltak tétlenül.

- Te, Juon - szóltam a kocsishoz -, csapkodd meg egy kicsit a lovakat, hogy hamarabb érjünk be a városba!

Juon megcsapkodta a madzagostorral a lovakat, és jó tempóban haladtunk Máramarossziget felé. Már nem voltunk messze a város széléhez, amikor egy lovascsendőrt pillantottam meg, aki vágatában közeledett felénk. Mi a fenel - gondoltam. Mióta Makóról, az iskoláról visszajöttem, lovascsendőrt még nem láttam, különösen nem itt, Máramarosban. Amíg így tűnődtem, a lovascsendőr hozzánk ért. Megállítottam a kocsit. Ő is megállt és kérdezte:

- Hová mennek őrmester úrék?

- Az osztályparancsnokságra! - válaszoltam neki.

- Ne menjenek sehová, őrmester úr! - válaszolt a cső. - Itt van az Osztályparancsnokság parancsa az azonnali Máramarosszigetre való visszavonulásra. Legyen szíves, őrmester úr, a bárdfalvi őrsparancsnoknak is a parancsot átadni. Én pedig megyek a Barcánfalvi őrsöt értesíteni! - és ezzel elvágatott.

Elolvastam a parancsot, amelynek szövege a következő volt: „Valamennyi Csendőrsparancsnokságnak állomáshelyén. Elrendelem, hogy az őrs a legrövidebb időn belül vonuljon be a Máramarosszigeti Osztályparancsnokságra. Az összes irattárat a személyi és Kt.irattár kivételével azonnal semmisítse meg. Aláírás. Osztpk.”

- Visszafordulni! - adtam parancsot a kocsisnak. - Amilyen gyorsan csak bírnak a lovaid futni, olyan gyorsan hajts!

A román megfogadta a parancsot, és közévvágott a lovaknak, a síléccek csak úgy csörömpöltek a szekérdereékban. Útközben visszafelé már találkoztunk honvéd alakulatokkal, főleg vonatrészzel, akik az Iza völgye felől vonultak vissza Máramarosziget irányába. A bárdfalvi őrsc érvé parancsot adtam a kocsisnak, hogy az összes sífelszerezést dobálja le az udvarra, én pedig az őrsirodára futottam, hogy Kulcsár főtörm. őrparancsnoknak átadjam a parancsot, azzal máris megfordultam, és robogtunk Hernécs felé.

Délután volt, mire visszaérkeztünk Hernécsre. Az októberi napsütés jótékonyan árasztotta melegét a három oldalról hegyekkel határolt völgyre. A nap sugarai sziporkáztak a kis patak tükrében, amint hangos csobogással folydogált keresztül a község közepén. A falu csendes volt, mint általában, és a nagy sietségben fel sem tűnt, hogy még a szokottnál is csendesebb. Egyetlen járókelőt nem lehetett látni az utcán. Néhány román asszony kíváncsian dugta ki fejét a zörgés hallatára a kerítés mögül. Az őrsc elé érvé leugrottam a kocsi-ról, a kocsisnak pedig mondtam, hogy elmehet haza. Pedig ha egy kicsit körültekintőbb lettem volna, a kocsit nem engedem el. Tasnády főtörm. hosszút nézett, amikor a parancsai kezemből berobogtam. Csak annyit mondott:

- Azonnal fogjatok hozzá az irattárakat égetni! Én a személyi és Kt. irattárat rendezem.

Mint a megbolygatott méhkas, mindenki úgy dolgozott. A nagy diófa alatt égettük az iratokat. Közben a saját személyi dolgainkat és felszerelésünket raktuk a ládáinkba. Tartalék lőszert, kézigránátokat raktunk be a ládába, és a nagy pakolásban megfeszedtünk arról, hogy kocsiról még nem gondoskodtunk. Már jól előrehaladtunk a pakolással, amikor Tasnády főtörm. mondta:

- Szendi, eredj, és a bíróval három kocsit állíttass elő!

Felkötöttem a derékszíjamat a pisztollyal, és elindultam a bíró lakására, de legnagyobb meglepetésemre a bíró nem volt odahaza. Kérdésemre, hogy hol van, a felesége azt mondta, hogy „nustiu” (nem tudom). Ekkor figyeltem fel, hogy miért nem látni embereket az utcán. Az történt ugyanis, hogy az orosz és román csapatok jövetelének hírére a község összes férfi lakossága, lovakkal és tehenekkel elment a hegyek közé. Na - gondoltam -, hozok én kocsit a bíró nélkül is! - és elindultam a legközelebbi házhoz, akinek lova volt, de

ott ugyanaz volt a helyzet, mint a bírónál, a harmadiknál, negyediknél és a többenél is.

- Hinnyc, azt a keserves román hétszázát az anyátoknak! - káromkodtam el magam. - Hát ki az a kegyelmes hétszentség fogja most beszállítani a holmikat Máramarosszigetre? Mit lehet itt most csinálni? A nap nemsokára leszáll és ránk sötétedik, és itt vagyunk kocsi nélkül!

Megtöröltem izzadt homlokom, és fürkészsze járatam körül a szememet a környéken. Amint így fürkésztam a tájat, észrevettem, hogy az egyik szénaboglya mellől egy férfifej kandikált ki, s engem figyelt. Megfordultam, és a csendőrörs irányába kezdtem menni, de közben szemmel tartottam a szénaboglyát. Amikor egy bokros helyre értem, ami eltakart a leskelődő elől, a bokrok védelme alatt a ház és a szénaboglya háta mögé kerültem, akkor láttam, hogy nem is egy, de két fej leselkedik még mindig abba az irányba, ahol azelőtt láttak. Egy kerítésen észrevétlenül átmásztam, pisztolyomat kézbe véve a ház mögé kerültem. A két román még mindig ott leskelődött. Pisztolyomat lövésre tartva kiléptem a ház sarkától és rájuk kiáltottam:

- Fel a kezekkel! (Mune la szusz!)

A két román meg se fordult, úgy emelték fel a kezüket.

- Gyerünk az őrsre - parancsoltam rájuk -, aki szökni próbál, lelövöm! - fenyegettem meg őket, és bekísértem a két románt az őrsre.

Siránkozó feleségeiknek, akik férjeiket az őrsre kísérték, megparancsoltam, hogy ha két órán belül két lovas kocsi nem lesz az őrs előtt, férjeik be lesznek kísérve Máramarosszigetre, és mivel háború van, a rögtönítélő bíróság szabotálásért ott a helyszínen agyonlövöti őket. A két asszony elviharzott az erdő felé, a két románt pedig megbilincseltem, és a fűzőlánccal az ágyhoz kötöttem, hogy meg ne tudjanak szökni. Tasnády főtörm. gondterhelt arccal kérdezte, hogy mi lesz, ha az asszonyok mégse hozzák a szekereket, vagy hírt visznek a partizánoknak, és a sötétedés leple alatt megtámadnak bennünket? Hiszen, ha már itt volnának a szekerek, akkor is késő volna.

- Minden történhet - válaszoltam. - Az is megtörténhet, hogy mindenünk itthagyzásával kell elindulnunk gyalogosan, de bízunk a jó szerencsénkben, hogy a kocsik itt lesznek!

Feszült várakozásban telt az idő, idegesen piszkálgattam a tüzet, és figyeltem, hogy mikor hallok szekérszörgést a hegyek felől. Közben az esti szürkület kezdett leszállni a környékre. Bementem az irodába, hogy megkérdezzem az aknasugatagi őrsőt, hogy mikor indulnak, de a telefon már néma volt. Földhöz vágtam a telefont, úgyse lesz már

rá szükségünk. Mindnyájunkon látszott az idegesség, de mindegyikünk magába fojtotta. Bementem a konyhába, ahol a szakácsné már az élelmiszereket, szalonnát, zsíros bődönt, cukrot, lisztet zsákokba és ládákba összecsomagolt, és mondtam neki, hogy a többi, ami itt marad, mindent vigyen haza magának. Közben állandóan az erdő felé figyeltem, hogy nem hallani-e még a szekérszörgést. A percek óráknak tündek, már minden ki volt hordva az udvarra, hogy csak rakni kelljen a szekérre. Egyszer csak szekérszörgés hallatszott, és nemsokára a két asszony megérkezett a két szekérrel, de akkor már besötétedett. A két románt szabadon engedtem. Siettünk, hogy minél előbb fel legyen pakolva. Végre az utolsó láda is fent volt. A két románnak megmagyaráztam, hogy csak Máramarosszigetig mennek, ott lepakolnak, és ők a szekérrel visszajönnek. A két román erre kissé megnyugodott. Felültünk a szekérre, Tasnády főtörm. Bogdán csendőrrel az első szekéren a kocsis háta megett foglaltak helyet, én a pótcsendőrrel a másodikon. Négyen voltunk, mert Marcsó csendőr nem jött vissza, és nekem az volt a gyanúm, hogy megszökött. Elindultunk az éjszakába. Puskáink csőre töltve, záró csapó elzárva, kézben tartva minden eshetőségre elkészülve. Lassan haladtunk a gödrös országúton, lassan fogytak a kilométerek. Schol egy lélek, csak a kutyák ugatása és a dörrenések hangja hallatszott, tulajdonképpen a senki földjén voltunk. A német-magyar alakulatok már visszavonultak, de az oroszok, vagy a románok még nem értek odáig. Végre elértük Falusugatagot, ahol a hegyek kezdtek alacsonyabbak lenni, és nemsokára Márogyulafalvát is a hátunk mögött hagytuk. Megkönnyebbülve mondtam a pótcsendőrnek, hogy talán megmenekültünk. A pótcsendőr hangtalanul ült az egyik csendőrláda tetején, és bámult bele a sötét éjszakába. Nemsokára feltűntek Fejérfalva első házai, de ugyanakkor megerősödtek a dörgések és a torkolattűzek is, mert itt már a magas hegyek nem takarták el. A fejérfalvi bíró házánál fordult el az út Bárdfalva felé. Szabó bíró háza sötét volt. Nemsokára elértük a Mára patak kis hídját, szerencsénkre nem volt felrobbantva, és elértük a patak másik oldalán kezdődő Bárdfalva első házait. Itt azonban váratlan akadályba ütköztünk. A visszavonuló német alakulatok a telefon- és villanyoszlopokat kifűrészelték, és az úttesten keresztbe fektették. Nagy ügyel-bajjal sikerült előre haladnunk. A község közepén megállítottam a szekeret, erre fel Tasnády főtörm. is megállította az övéket, leugrott a szekérről, és hozzám jött, mert én is leugrottam a mienkről.

- Mi történt? - kérdezte.

- Semmi - válaszoltam -, csak megnézem az őrsöt, hogy elmentek-e már, és hogy Rednik Gábor ott van-e, mert azt mondta, amikor ma jöttem vissza és találkoztam vele az őrsön, hogy velünk fog jönni. Tudni akarom, hogy vár-e ránk, vagy elment a Bárdfalvai őrssel.

- Maradjatok itt, és figyeljetek - szólt Tasnády Bogdán csendőrhöz -, mi ketten elmegyünk az őrsre.

Az őrs elé érve minden sötét és kihalt volt, az ajtók sarkig nyitva, tehát az őrs idejében visszavonult.

- Nézzük meg Mártonéknál, nincs-e ott Gábor, itt laknak a harmadik házban!

Bezörgöttünk a sötét házba, és kis idő múlva Mártonné jött ki.

- Kit keresnek? - kérdezte, amikor meglátta a sötétben a két csendőrt.

- Rednik Gábort keressük, Mártonné asszony! - feleltem. - A délután beszéltem vele és azt mondta, várni fog.

- Nincsen itt, nem is láttuk egész délután.

- Akkor nem zavarjuk Mártonné asszonyékat, jó éjszakát, a viszontlátással - és visszafordultunk a szekerekhez, ahol Bogdán csendőr már idegesen várt reánk.

- Na, most már Máramarosszigetig nem állunk meg! - szóltam a pótcsendőrhöz.

- Nem, ha nem állítanak meg bennünket - válaszolt halkan -, legjobban szeretnék már Máramarosszigeten lenni.

- Én is - feleltem.

Nagyon lassan haladtunk, és fellélegeztem, amikor Farkasrév község szélső házait elértük. Innen már jól lehetett látni az Iza völgyében, hogy mi festi az ég alját vörösre. A vörös fény a visszavonuló magyar és német csapatok által felgyújtott raktárak és fatelepek lángja volt. A községben már német katonákkal találkoztunk, egyébként olyan volt a község, mintha kihalt lenne. A közúti hídon minden különösebb baj nélkül haladtunk át, mindkét végén német katonák álltak őrséget, de még csak meg se állítottak bennünket. A hídon átérve odaszóltam a pótcsendőrhöz:

- Na, most már nem kell idegeskedni, most már nem vagyunk veszélyben, már van utóvédünk is, eddig mi voltunk az utóvédek.

- Hát most már ideje is, őrmester úr, hogy biztonságosabb helyzetbe kerüljünk, mert a frász már majd kitört ezen a hosszú éjszakai úton.

- Hogy őszinte legyek - válaszoltam -, amikor elindultunk Her-nécsről, nem adtam volna az életünkért egy fületlen gombot. Minden pillanatban azt vártam, hogy mikor nyírnak ki bennünket a partizánok, de most már, gondolom, minden baj nélkül fogjuk elérni Máramarosszigetet.

Jóval éjjel után értünk be Máramarosszigetre, a Thököly úton lévő csőosztályparancsnokság épületének udvarára, ahol a többi csendőrorsők szekerei táboroztak. Az épület zsúfolva volt csendőrökkel. Ott jelentkezünk Tamáska százados szárnyparancsnoknál, hogy megérkeztünk.

- Már azt hittem, hogy elveszték! - szólt Tamáska látható örömmel. - Minden őr idejében megérkezett, csak a hernécsi őrsről nincs semmi hír. Keressenek maguknak valahol helyet, szereljenek le, és próbáljanak pihenni!

Az egész csendőr osztályparancsnokság egy megbolygatott méhkas-hoz volt hasonló. Járkálások, pakolások és parancsadások, csak éppen senki nem tudott pihenni. Mindenki latolgatta a helyzetet, hogy mit hoz a jövő számunkra. Azt most már mindenki tudta, hogy a mai naptól kezdve nem a közbiztonság őrei vagyunk, hanem a hazai rö-göt védő honvéd hadseregnek szerve és elválaszthatatlan része. A mai naptól honvéd bajtársaival vállvetve kell védenünk minden talpa-latnyi helyet. Élet vagy halál, győzelem vagy Szibéria. És eszembe jutott az elmúlt éjszakai álom. Ezt jelentette.

3 fejezet

Hajnali 4-5 óra körül kapta a csendőrosztály a parancsot, hogy a hadosztály a várost kiüríti, ezért a csendőrosztály a lehető leggyor-sabban vonuljon vissza Aknaszlatina irányába. Vad Imre őrnagy és Tamáska Endre százados szárnyparancsnok vezetésével gyalogmenetben, utánunk a szekerek a román kocsisokkal, akiknek tovább kellett hajta-ni a lovakat. Akkor indultak el a városból, amikor a felkelő nap su-garai a Máramarosi hegycsúcsokat kezdték megvilágítani.

Fegyelmезetten és felemelt fővel haladt végig az alakulat Mára-marossziget főutcáján, mintha nem is ki-, hanem bevonulnánk. Csak éppen az ellenkező irányba, és nem honvédszenekar, hanem ágyúdör-gés és géppuska-kerepelés adta hozzá a zenét. Mennyivel más volt

négy évvel ezelőtt a bevonulást! A honvédszenekar indulójára vertük a díszlépést, és amikor Dr.Körösy Zoltán hadnagy vezetésével a csendőr alakulat a dísztribünhöz ért, olyan egetverő tapsorkánba tört ki a nézőközönség, hogy még a Nap is elsápadt az irigységtől. Igen! Honvéd bajtársaim, ez nem öndícséret, hanem a valóság! Akik látták, vagy részt vettek a kassai, vagy a kolozsvári bevonuláson, azok tanúi lehettek, hogy olyan tapsot, mint a csendőr alakulat, csak a Kormányzó Úr és kísérete kapott. Most azonban a kutya sem törődött velünk.

Csodálatosan szép volt a vidék ezen az őszi napsütéses reggelen. Enyhén ködpára lebegett a vidéken. A fűszálakon a harmat úgy csülogott, ahogy a Nap fénye beragyogta, mint milliónyi igazgyöngy. Órákig lehetett volna gyönyörködni a természet színpompájában. A Tisza hídját átlépve elértük Aknaszlatinát, és ott egy rövid pihenőt tartottunk. Visszafordultam és körütekintettem az ismert tájon. Négy évet töltöttem el itt különböző helyeken, és a szívemhez nőtt. Minden faluban maradt valami kis emlék. Nem tudom, ki mit érzett, de én rendkívül szomorúnak éreztem magam, pedig ekkor még élt bennem a remény, hogy a háborút még nem vesztettük el.

Délután volt, amikor Taracközre beért a század. A csendőrlaktnyába szállásoltuk be magunkat, de az ennyi csendőrnek túl kicsinek bizonyult. Az éjszakát valahogy eltöltöttük. Úgy látszott, hogy a hadosztályparancsnokságnak nem volt szándékában itt a csendőr alakulatot harcba vetni, ezért másnap reggel továbbindulásra kaptunk parancsot. Técső volt a következő állomás. Itt többnapos pihenés következett. A román és ruszin kocsik idáig hozták a csendőrládákat és egyéb felszerelést. Itt találkoztam a ládámmal, amit a Felsőapsai őrs által igénybe vett kocsik szállítottak, mivel Hernécsre mint őrsparancsnok-helyettes ideiglenesen voltam vezényelve, és arra már nem volt idő, hogy a visszavonulás közben a ládámmal törődjek, de az őrs tagjai ezt elintézték helyettem. Mivel a csendőrládákat Balassagyarmatra való hátraküldés céljából bevagonírozták, így csak a puskánk és a járőrtáskánk maradt velünk. Még szerencsém volt, hogy az utolsó pillanatban meglehetősen sok zoknikat és néhány fehérneműt, ami a járőrtáskába befért, magamhoz vettem. A nyomtatványokat már Taracközön kidobáltam, mert abban biztos voltam, hogy arra már nem lesz szükség. Itt az egyik éjszakán a ruszin és román kocsisok lovaik és kocsijaik hátrahagyásával olajra léptek, és így a visszavonulás további szakaszán a lovakat csendőrök hajtották. Akik kocsis minőségben a kocsikra kerültek, jól jártak, mert az utat nem kellett gyalog megtenniük. Bár a kocsik

csaknem üresek voltak, Vad Imre őrnagy még az idősebb törm.- vagy főtörm.-nek se engedte meg, hogy olykor-olykor pihenés céljából felváltva a kocsira felüljenek. A kocsis szerepet betöltő csők.-nek még abban is szerencsájük volt, hogy az értékesebb dolgaikat a kocsin magukkal vihették. Mi, a többiek, a rajtunk lévő egyenruhán és szerelvényen kívül mindenüktől meg lettünk fosztva, mert a ládáinkkal többé nem találkozunk. Itt kaptam a parancsot, hogy bizalmi beosztásba a 24. honvéd gyalogezred parancsnokához, Konok Tamás alezredeshez vagyok vezényelve.

- Na, most mehetek minden nélkül! - mondtam Tasnádnak.

- Ne törődj vele - mondta ő -, ott majd kapsz, amire szükséged lesz!

A megnyugtató válasz után felültem a rám várakozó motorkerékpáros háta mögé, aki visszavitt a harcoló alakulathoz.

4 fejezet

A 24. gyalogezred a Máramarossziget-Huszt-Királyháza-Csap-i műútvonal mentén halogató harcban, lépésről-lépésre, tervszerűen vonult vissza, súlyos harcokat víva a túlerőben lévő orosz csapatokkal. Azon az éjszakán, amelyen Konok Tamás alezredesnél jelentkeztem, az ezred Bustyaháza északi szegélyén rendezkedett be védelemre. Az ezredtörzs a viski vasútállomás épületében ültette fel főhadiszállását, ahonnan a harci cselekményeket irányította. Ez egy egyszerű vasúti őrház volt a műúttól 3-400 méterre, s minden oldalról mocsaras, ingoványos terület vette körül. Egyetlen járható út a műúttól az állomás épületéig egy keskeny bekötő út volt. Az ezredtörzs Konok Tamás alezredesen és segédtisztjén, Békés László fhdgy.-on kívül néhány hívívőből, a rádiós csoportból és saját személyemből állt. Könnyen elfértünk az állomás épületében. Konok alezredes ezen az éjszakán - valószínűleg megfázásból - magas lázt kapott. Legénye és a küldöncök előző nap valahonnan lépes mézet szereztek, és egy csajkatetón átadták az alezredesnek. Néhány falat után visszaadta: Osszátok széjjel magatok között!"

Az ezred alig ásta be magát hevenyészve, amikor a szovjet csapatok a hajnali órákban megindították a támadást vonalaink ellen. Tűzérséggel és aknavető tüzellel igyekeztek megdolgozni a védők állá-

sat, mielőtt a gyalogsági támadást megindították volna a Tiszán való atkelésért. A Tisza-hidat műszaki alakulatunk szabotázs, vagy műszaki hiba miatt nem tudta felrobbantani, így az épen maradt hídon az orosz gyalogság át tudott törni úgy, hogy dél felé az orosz támadó el elérte Bustyaházát. Az oroszok összpontosított tüzéségi és aknavető tüzzel támogatták a gyalogság előretörését, hogy a Tisza déli oldalán megvethessék a lábukat. Bustyaházán kemény utcai harcok fejlődtek ki. A helyzet kritikussá vált. A tankelhárításra berendezkedett tüzéségiünk az út Visk felőli oldalán lévő kukoricásból Soós szds. parancsnoksága alatt zárótüzet nyitott a hídra és környékére, súlyos veszteséget okozva, de még ez sem tudta az orosz támadást lefékezni. Déli 12 és 1 óra között az utcai harcok már a bustyaházi templom környékén folytak, és a helyzet válságosra fordult. A zlj. és a századparancsnokok erősítést kértek. Közben a telefonösszeköttetés is megszakadt a harcolók és a parancsnok között. Már az utolsó század tartalékot vetette be az ezredparancsnok a legválságosabb helyre, a templom körül harcolókhöz. Az orosz tüzéség mesterien dolgozott, és csak isteni szerencsének köszönhetjük, hogy az őrházat nem érte találat, pedig olyan sűrűn csapkodott körülötte az akna, hogy amikor elindultam egy parancsot a fogatos vonatrészleg parancsnokának átadni, biztosra vettem, ez lesz életem utolsó tevékenysége. Egy pillanatig sem lehetett habozni, és nekilódultam a futásnak az aknák robbanása és suttyogása közepette. (Csak az robbant, ami kemény talajt ért, sok része a mocsárba fulladt.) Az út mellett alig 30-40 cm mély árok húzódott, sok helyen az is félig volt vízzel. Szerencsére, sorozatos „feküdj, fekédj” után, sikerült a parancsot átadnom a vonatrészleg parancsnokának.

Közben a harc Bustyaházán változatlan heveséggel folyt. Sebesültek jöttek visszafelé. Egy fiatal zászlóst egy honvéd támogatott, arcán megalvadt vér. Kutya világ ez a háború, gondoltam, amit most a saját bőrömon először tapasztalok. Itt nem babra megy a játék. Itt minden pillanatban meg lehet halni. A golyó nem válogat, azt éri, aki útjába kerül, mindegy ki, vagy mi volt, úr vagy szegény, tábornok, vagy közlegény. Itt a sorsát senki nem kerülheti el. Ami elő van írva, azt előbb, vagy utóbb megkapja. Győzelem, vagy Szibéria!

Hatalmas robbanás szakította félbe gondolataimat. Szemem, szám teleszórt a földdel és sárral. - Hej, az anyád ruszki szentségilt! - káromkodtam el magam, ahogy az árokban feküdvé köpködtem a földet, amit az aknarobbanás a szemembe és számba szórt. Gyorsan odébbkúsztam az árokban, nehogy a következő akna már a fejemre

essen. Hosszú, izgalmas percek teltek el, amíg újra szerencsésen visszaérkeztem és jelentettem, hogy a parancsot végrehajtottam. Egyszer aztán végre az aknavetők és géppuskák zaja csendesülni kezdett, csak a mi tüzéségünk dolgozott még rendületlenül. Időközben híradósaink is megjavították a vonalat és jelentették, hogy az ellentámadás sikerrel járt, az oroszokat viaszorították a Tisza másik oldalára.

Az éj leple alatt az ezred visszavonult Felsőveresmart és Szeklen-ce vonalára, ahol újra beásta magát védelemre.

Miután az ezred az előző éjszakai visszavonulás után pihenőbe ment, mindenki igyekezett az időt kihasználni. Én is lepihentem az ezredparancsnok szállása melletti helyiségben a szalmára, amely helyiség a küldöncöké is volt. De nem sok idő múlva az alezredes úr hívatott, és parancsot adott, hogy a község két kijáratát zárjam le egy másik csapat cső.-rel. A századparancsnokok pedig parancsot kaptak alakulataiknak egy füves térségen való sorakoztatására, mert felsőbb parancs értelmében az ezredet fel kellett esketni Szálasi Ferenc Nemzetvezetőre és az új kormányra. Ezen a reggelen találkoztam először egy próbacsendőrrrel, aki csapatcsendőri beosztásban volt. A századok rövid percnyi időközökben vonultak kijelölt helyre. De műyen századok voltak ezek? Ahogy mellettem elhaladtak, borzongás futott át rajtam. Egy század alig volt több két békebeli szakasznál, azok is leharcolva, fáradtan, piszkosan. Az utolsó század beérkezte után elhangzottak a vezényszavak, majd a zlj.pk.-ok leadták a jelentést, és akkor kitűnt, hogy az ezred létszáma alig több 700 leharcolt, gyengén felfegyverzett honvédnál. A létszámjelentés után Konok Tamás alezredes, ezredparancsnok szólt katonáihoz: - „Bajtársak! Fiaim! A háborút elvesztettük, de a harcot tovább folytatjuk. Tovább folytatjuk azért, hogy ellenségeink ne tudják azt mondani, hogy ennek a hazának egy talpalatnyi területét is feladtuk harc nélkül. Eskünhöz hűek maradunk. És most az ezred felsőbb parancsra felcsüszik az új kormányra és annak vezetőjére, Szálasi Ferenc Nemzetvezetőre.”

Ekkor Békés fhdgy. előrelépett, és olvasta az eskü szövegét, amelyet az ezred utána ismételt. Újra vezényszavak, és az eskü letétele után az alakulatok visszatértek szálláskörletükbe.

Hangtalanul követtem Konok alezredest és Békés fhdgy.-ot. Valami különös, nyomasztó érzés támadt fel bennem. Mint kísértethang, ott csengett a fülemben: „Fiaim, a háborút elvesztettük.” Ezt ilyen nyíltan nem hallottam, különösen nem egy ezredparancsnoktól. És ez a szó úgy rágta a lelkemet, mint a fát a szú. Ettől a gondolattól többé nem tudtam szabadulni.

A háborús események kiszámíthatatlanok. A parancsok naponta, sőt óránként változnak, aszerint, ahogy a helyzet kívánja, vagy a legfelsőbb katonai vezetőség, vagy a vezérkari főnökség jónak látja. Így történt, hogy az eskütételt követő néhány nap múlva a hadosztály alakulatainál a tábori vagy csapatcsendőri beosztásban lévő csendőröket kivonták, azokat egy önálló csendőrzászlóaljba kívánták összevonni, és a Tisza vonalán akarták alkalmazni. Konok alezredes személyesen közölte velem a parancsot, hogy Tokajban kell jelentkezniünk a próba-csendőrrel együtt. Kiállítottatta részünkre a nyílt parancsot, kezét fogott mindkettőnkéi, és búcsúzóul csak ennyit mondott: - „Fiam! Nem fogok még egyszer kapni egy ilyen kiváló csendőrt, mint te voltál!” Hasonló eset katonai, illetve csendőri pályafutásom alatt még két esetben fordult elő. Az első eset, amikor Kassára, az Abaúj-Torna Vármegyei Katonai Parancsnoksághoz lettem vezényelve, és vitéz Illésházy Gábor ezredesnek lettem az írnoke. (Idősebb honvédtiszt bajtársaim közül élnek még néhányan, akik emlékeznek erre a névre.) Atyai gondoskodással oktatott, pedig egyébként rendkívül szigorú, kemény és fegyelmet megkövetelő katona volt. Ma, 42 évvel később se tudom megmondani, hogy mit talált bennem, amiért a szívébe zárt. Talán mint tapasztalt, I. világháborús vitéz katona, felismerte a bennem szunnyadó képességet, és igyekezett ezt atyai tanácsaival és oktatásával felszínre hozni. Bármiért is tette, annyi bizonyos, hogy nagyon sokat köszönhetek neki. Beosztottjaival soha nem volt igazságtalan, de a legkisebb szabálytalanságot se nézte el. Ellenben jóakarátát bárki igénybe vehette, ha szüksége volt rá. Bennem megbízott, amit bizonyít az is, hogy a hadtestparancsnokságra minden este eligazításra nem Gergely tthts.-t és nem Bene Ferenc főüzemestert küldte, illetve bízta meg, hanem engem, a legalacsonyabb szkv. rendfokozatút.

A másik ehhez hasonló eset már a csendőrségi szolgálatom alatt történt. Dr. Körösy Zoltán máramarosszigeti szárnyparancsnokot áthelyezték, (ha jól emlékszem, Mohácsra,) és mielőtt állomáshelyét elhagyta volna, meglátogatta a bárdfalvai cső. őrsöt. (Nem tudom, hogy a többi őrsöt is meglátogatta-e.) Minden egyes csendőrtől személyes kézfogással búcsúzott el. Ilyen esetek ritkaságszámba mentek, úgy a

honvédségnél, mint a csendőrségnél. (Konok Tamás alezredes a háború után Győrben mint fényképész élt. Dr.v.Körösy Zoltán az USA-ban él.)

A nyíltparancs kézhezvételét követő reggelen indultunk útnak a próbacsendőrrel, hogy jelentkezünk új beosztási helyünkön, Tokajban. Igen ám, de csak alkalmi járművel, vagy gyalog tudtuk a kijelölt helyet elérni. Igaz, hogy az sem volt meghatározva, hogy mikor kell jelentkezünk. Így jármű hiányában gyalog vágtunk neki az útnak, rábízva magunkat a jó szerencsére, hogy talán sikerül magyar vagy német katonai gépkocsira felkapaszkodni. Számításunk bevált, mert útközben egy német kocsit, amit leállítottam, felvett, és délben már Huszton voltunk, ugyanis addig ment a kocsit. Leszállva a kocsiról megköszöntem a németnek, és elindultunk gyalog. A zsinagóga mellett mentünk el, ahol egy csoport asszony és gyermek a toliban térdig gázolva az ezideig ott tárolt és megőrzött zsidó javakból válogatták a nekik szükséges holmit, mielőtt az oroszok odaérnek. Addig ezek a javak sértetlenek voltak, mert a csendőrség őrizte, de a csendőrség felsőbb parancsra már visszavonult, és így szabad prédává váltak. Gyalogoltunk egy darabig, és próbáltunk valami gépkocsit leállítani, de nem sikerült.

- Tudod mit - szóltam a prb.-hoz -, ha nem sikerül gépkocsit kapni, nézzünk szállás után, és majd reggel tovább indulunk!

- Ne törje a fejét, őrmester úr, a szálláson, a szüleim 8 km-re laknak innen, odáig elgyalogolunk, és nálunk megalszunk, és kipihenjük magunkat, ránk fér egy jó alvás.

- Igazad van öcsém, ez jó megoldás lesz!

Azzal nekivágtunk gyalog. Utunk egy hatalmas borospince előtt vezetett el, ahol nagy volt a sürgés forgás, katonák németek, magyarok vegyesen - nagy boroshordókat görgettek fel a tehergépkocsikra. Polgári személyek vedrekkel, kupakkal, kinek mije volt, hordták a pincéből a bort. Katonák csajjal, kulacsból ittak, mint a gödény. Pillanatra megálltunk a pince előtt, egy tizedes jött ki a pincéből, és megszólított bennünket.

- Őrmester úr, nem akarja a kulacsait megtölteni? Töltsék meg, mert ami itt marad, azt ugyanis klepedjük a pince földjére.

- Igazad van, őregem, - szóltam. - Soha se lehet tudni, hogy mikor van szükség egy kulacs borral!

Azzal elővettük a kulacsainkat, és lementünk a pincébe, ahol már bokáig gázoltak a borban a hordókat két pillódeszkan kifelé görgető honvédek. Némelyik már alaposan be volt szivva. Egy kulacsfenékkal

mi is megittunk, kulacsainkat megtöltöttük, és nekiindultunk a 8 km-nyi útnak.

A nap már elérte a begyek gerincét, mire beértünk a községbe. A próbacső. szülei megörültek, amint fiukat meglátták. Negyed óra sem telt bele, az egész rokonság összecsendült, a szomszédokkal együtt. Elmondtam, hogy mi a helyzet, és hogy holnap reggel tovább indulunk. Erre még nagyobb lett a sürgés-forgás, hogy az útra a fiuknak csomagot készítsenek. A bőséges vacsora után bocsánatot kértem, és mondtam, hogy szeretnék lefeküdni, mert fáradtnak érzem magam. Tettem azt azért is, hogy a család és a rokonság minél meghittebben tudjon beszélgetni.

Másnap reggel pihenten, korán ébredtem. Azt gondoltam, hogy én leszek az első a házban, aki felébred, de a család már talpon volt és foglalatoskodott, ki a konyhában, ki az udvaron az állatok körül. Reggelizés közben a próbacső. előadta, hogy szeretne még egy napot odahaza a szüleivel eltölteni, mert ki tudja, hogy fogják-e még egymást látni és mikor. Egy nappal hamarabb vagy később, igazán nem számít.

- Nézze öcsém - válaszoltam -, én megértem a helyzetét, bár együtt indultunk el, és együtt is kellene bevonulnunk a kijelölt helyre, azonban mindkettőnknek külön-külön nyíltparancsunk van, és bár-mikor elválhatunk egymástól. Én nem ellenzem, hogy maga maradjon még egy napot idehaza, mint idősebb és tapasztaltabb bajtársa, kötelességem figyelmeztetni, ha olyan gondolattal foglalkozik, hogy lemarad, illetve végleg idehaza akar maradni, az életével játszik. Ha a saját csapataink fogják el, mint lógóst, vagy szökevényt, minden hadbírói tárgyalás nélkül főbelövik. Ha mégis sikerülne ezt megúszni, akkor pedig az oroszok mint magyar csendőrt fogják kinyírni, vagy a legjobb esetben is Szibériába deportálni. Tehát gondolja meg a dolgot alaposan!

A prb.-cső határozottan kijelentette, hogy nem marad idehaza, másnap reggel ő is útnak indul, és Tokajban majd találkozunk. (Hogy mi történt vele, nem tudom, de Tokajban nem találkoztunk.) Elköszöntem a prb.cső.-tól és családjától, de a kapunál még visszafordultam, és nyomatékosan mondtam neki: „ Ne felejtse el, amit mondtam magának. Mindenkinek van családja, de a kötelesség és az eskü, amit fogadott, erősebb minden családi köteléknél. Remélem, hogy megfogadja a tanácsom.”

Mégegyszer kezet fogtam vele, és nekivágtam, hogy elérjem a műutat.

A község szélén emberek jöttek hozzám és mondták, hogy az éj-jel egy zsidó munkaszolgálatos század érkezett a község szélén lévő legelőre, de a keret legénysége magukra hagyta őket, és most a zsidók őrizet nélkül csatangolnak.

- Legyen szíves, őrmester úr, ezeket a csatangoló zsidókat összeszedni - kérték, de én mondtam nekik, hogy itt vannak a német és magyar katonai alakulatok, jelentsék azoknak, és majd azok összeszedik őket. Sajnos nekem más megbízatásom van.

Lassan bandukoltam a műúton. Az éjszakai jó alvás után élveztem a napsütéses, langyos őszi délelőttöt. Gondoltam, majd csak jön egy jármű, amely felvesz. Jött is néhány német gépkocsi, de karjelzésre nem álltak meg. Már gyalogoltam vagy két óra hosszat, amikor nem messze az útkanyarban két lúzoszlop tűnt fel. Mi a fene éghet ott? - gondoltam -, és meggyorsítottam a lépteimet. Amikor közelebb értem, megdöbbenve láttam, hogy két elhagyott benzinszállítótank égett. Amennyire a tűz engedte, körüljártam az égő tankokat, de semmi rendellenességet nem találtam, tehát a két benzines tankot szándékosan gyújtották fel a háborút szabotáló magyar gépkocsivezetők. A terep partizán tevékenységre alkalmatlan volt, azonkívül a felgyújtás nemrég, a reggeli órákban történhetett, amikor a partizánok már nem működnek. Keserű gondolatokat ébresztett bennem ez a látvány. Mélyen elgondolkozva róttam tovább az utat, egyszer csak a hátam mögött motorzúgást hallottam, hátrafordultam és láttam, hogy egy német tehergépkocsi közeledik. „Megállj!” jelzésre tartottam a kezem az út oldalán, mert tapasztaltam, hogy a németek nem szívbjajosak, és aki útjukba áll, elgázolják. A gépkocsi hozzámért, fékezett és megállt. A vezető mellett ülő őrmester kérdezte, hogy mit akarok. Mondtam, hogy Nyíregyháza felé szeretnék menni.

- Kisvárdáig megyünk - mutatott a német a térképre -, de nincsen helyünk.

- Elállok a sárhányón is - mondtam a németnek -, csak vegyettek fel!

- Jól van - mondta a német -, akkor kapaszkodj fel!

Lehúzta az oldalsó ablakot, hogy jobban tudjak kapaszkodni. (Most éreztem, hogy milyen jó volt, hogy a polgáriban tanultam németet!)

A gépkocsi jó iramban szelte az országutat. Ugyancsak meg kellett kapaszkodnom, hogy a léghuzat le ne sodorjon a sárhányóról. A községeken keresztül olyan gyorsan hajtottak, amilyen gyorsan csak lehetséges volt. Nem nézték, hogy milyen aprójószág kerül a kocsi elé.

Ha nem tudtak idejében elmenekülni, irgalmatlanul áldozatok maradtak. Dél elmúlt, amikor elértük Kisvárdát. A város közepén leszálltam, mert a németek csak idáig jöttek. A város teljesen kihalt volt, mint ha senki nem lakott volna benne. Mi történt itt, hogy nappal ilyen kihalt a város? Csak nincsenek itt az oroszok? Kezdtem alaposabban szemrevételezni az utcákat, ameddig beláttam, de különösebbet nem észleltem. Nem messze - talán a városháza lehetett - egy épület előtt, a járda mellett egy katonai tehergépkocsi állt. Közelebb érve láttam, hogy magyar gépkocsi. Körüljártam, de senki nem volt a kocsiiban. Csalódottan távozni akartam éppen, amikor az épület felől hangok ütötték meg a fületem. Megálltam és vártam. Kis idő múlva öt magyar katona jött ki az épületből, parancsnokuk egy zászlós volt, a katonák között egy prb.cső. Tisztelegtem a zászlósnak, és kérdeztem, hogy hová tartanak a gépkocsival.

- Nyíregyházára szeretnénk menni, ha sikerülne. Maga hova tart? - kérdezte.

- Én Tokajba - válaszoltam. - Vigyenek el zászlós úrék Nyíregyházáig.

- Semmi akadálya! Üljön csak fel, őrmester úr, mert máris indulunk!

- Maga hová megy, öcsém? - kérdeztem a prb.cső.-t, miután a gépkocsin elhelyezkedtem.

- Tokajba - válaszolta.

- Na, akkor tartson velem, mert én is oda megyek!

Csaknem teljesen kihalt városon mentünk keresztül, csak néha-néha lehetett látni egy-egy sietős alakot. Ráfordultunk a Dombrád felé vezető útra, és nemsokára az út kétoldalán német páncéelhárító lövegk voltak jól álcázva az akácfa bokrok alatt. Most már megértettem, hogy Kisvárda miért volt olyan elnéptelenedett.

A távolból már feltűntek a dombrádi szőlők, és Dombrád község szélső házai. A gépkocsi gyanútlanul haladt a gödrös úton a napsütéses, meleg délutánban. Már közel voltunk a községhez, és a szőlők között dőcögtünk. Rettenetesen rossz volt az út. A német páncéltörősoket már magunk mögött hagytuk, amikor a szőlődomb felől egy orosz gépfegyver tüzet nyitott a gyanútlanul haladó gépkocsinkra, és alig 50 méterre porzott a dombrádi homok a gépkocsinktól. Mint a megriasztott bolhák, pattogtunk lefelé a gépkocsiról, és kerestünk védelmet az út árkában, mert a következő sorozat már ott porzott a gépkocsi környékén.

- Na, - szoltam a prb.cső.-höz, aki ott hasalt mellettem az árokban az akácbokrok alatt - jól bejöttünk a csőbe!

Amikor megszűnt a géppuskar, a gépkocsivezető beugrott a kosiba, és pillanatok alatt megfordult a keskeny úton. Mi felugráltunk, és teljes sebességgel megindultunk vissza Kisvárdára felé.

A németek csak nevettek, amikor odaértünk hozzájuk.

- Miért nem mondtátok, hogy ott oroszok vannak? - kérdeztük.

- Kérdeztétek? - válaszolták. - Nem kérdeztétek!

A nap már leszállt, mikorra visszaértünk Kisvárdára. Leugráltunk a gépkocsiról, és kérdeztem a zászlóst, hogy mi a további terve. A zászlós közölte velem, hogy nem mennek tovább, az éjszakát itt töltik, és reggel majd meglátják, hogy mit tudnak tenni. Elkészöntem a zászlóstól, és a prb.cső.-vel elindultunk a műúton, rábízva magunkat a jószerecsére. A lakosság a sötétedés kezdetére előmerészkedett, kisebb csoportokban tárgyalták az eseményeket és a várható fejleményeket. Egy ilyen csoporthoz érve megkaptuk a szükséges felvilágosítást és az útirányt Csapra felé. A lakosság tudta, hogy Nyíregyházára aznap már betörték az oroszok, és talán csak órák kérdése, hogy Kisvárdára is arra a sorsra jussunk.

- Vágjunk az útnak gyalog! - mondtam a prb.cső.-nek. - Ha egész éjjel gyalogolunk, reggelre Csapra leszünk, és ott tartunk egy jó pihenőt.

- Gyerünk! - mondta, és azzal nekivágtunk az útnak.

Telt az idő, maradoztak a kilométerek, és egészen jól éreztük magunkat, mintha csak portyáztunk volna. Éjfél felé egy 6-8 főből álló csoportot értünk utóli, azok is Csapra mentek, egy szakaszvezető volt a parancsnok. Hozzájuk csatlakoztunk. Úgy 2 óra körül motorzúgást hallottunk a hátunk mögött. Megálltunk és vártuk, hogy közelebb érjenek, mert úgy véltük, hogy felénk jönnek Kisvárdára irányból. Csak az volt kétséges, hogy milyen alakulat, saját vagy orosz. Lehúzódtunk az út mellé, és vártuk, hogy közel jöjjenek. Nemsokára oda is értek, és láttuk, hogy német tankok. Előreléptem az út széléről, és kezemet feltartva kiáltottam németül állj! Az első tank már elhaladt mellettünk, amikor megállt, és kérdezte, hogy mit akarunk. Mondtam a parancsnoknak, hogy Csapra megyünk. A parancsnok azt válaszolta, hogy ők nem mennek Csapra, de egy darabon elvisznek bennünket, ugráljunk fel a következő tankra. És valóban, jó darabon elvitt bennünket, egész addig, ahol a tankcsoport egy mellékútra tért el. Innen már nem volt messze Csap. Gyalog folytattuk utunkat. Az cső is megeredt, és mire beértünk Csapra, ruházatunk már jól el-

ázott. Itt mi ketten elváltunk a katonáktól, hogy valahol szállást keressünk és együnk, mert az egész éjjeli gyaloglás után éhesek voltunk, mint a farkasok.

6. fejezet

Nyirkos, szemerkélő eső reggel váltotta fel az előző, napfényes, meleg őszi napot. A máskor csendes kisváros most egy hangyabolyhoz hasonlított, mivel a nyíregyházi útvonalat visszavonulásra már nem lehetett használni. A Királyháza, Ungvár, Munkács és Bátor felől visszavonuló német és magyar csapatok, valamint az ezekkel visszaözoönló polgári menekültek biztonságosan már csak ezt az egy útvonalat tudták használni. Ezért a német-magyar hadvezetőség minden erőt ide koncentrált, hogy ezt az egyedüli útvonalat biztosítsa. Itt torlóódott össze az az óriási tömeg, amely a szovjet csapatok elöl menekült a lépésről-lépésre visszavonuló német és magyar csapatokkal összekéveredve.

Csap ebben a kritikus helyzetben kulcspozíciót töltött be. Nyíregyháza eleste után már csak ez volt az egyetlen útvonal, amely biztosította a visszavonulást Sátoraljaújhely felé. Tehát a hadvezetőség érthető okokból ezt az utolsó útvonalat mindenáron tartani akarta, hogy az Ungvár, Munkács és Bátor vonalán harcoló német és magyar alakulatoknak a tevszerű visszavonulás útját biztosítsa.

A néhány órával azelőtt megeredt szemerkélő eső zuhogó záporrá erősödött, és az utakat sokhelyütt bokáig érő víz borította. A hideg őszi zápor a ruhákat hamar bőrig áztatta. A katonák és polgári menekültek behúzott nyakkal taposták az út sarát és víztócsáit. Miután elváltunk a katonáktól, hamar sikerült találnunk egy családot, ahol meg tudtunk reggelizni, és átázott ruháinkat is meg tudtuk szárítani. Ráadásul a házigazda egy kis kisüsti szilvapálinkával is igyekezett a reggeli előtt az amúgy is farkasétvágyunkat fokozni. Jó adag tojásrántotta – sültszalonnával – reggeli elfogyasztása után a karoslóca végén engedtek szunyókálni, amíg a köpenyünk megszáradt. (A nadrág és a zubbony rajtunk száradt meg.) Megköszönve szívességüket, kifizettük a reggeli árát, bár szabadkoztak, hogy pénzt elfogadjanak tőlünk, csendőroéktől, de én hajthatatlan maradtam, és mondtam, hogy ingyen

nem fogadhatjuk el. Miután nem vették el a pénzt, letettem az asztalra, és elindultunk, hogy folytassuk az utunkat.

Az egyetlen műúton tankok, német és magyar katonai tehergépkocsik, magyar katonai lovasfogatok, sátoros vagy sátor nélküli polgári lovas, nemritka esetben ökrös és tehenes szekerek rendezetlen összevisszaságban igyekeztek az ország belseje felé. A szekereken asszonyok, leányok gyermekek gubbasztottak, a férfiak hajtották a lovakat, vagy vezették az ökrös és tehenes szekereket. Az út kétoldalán katonák meneteltek behúzott nyakkal, átázott ruhában és bakancsban taposták a latyakos sarat. A katonai tehergépkocsik zúgásától megriadt lovak ágaskodtak, és a kocsik egymásba akaszkodtak, hiába rángatták a kocsisok a lovak gyeplőjét, a lovak nem engedelmeskedtek. Az egymásba akaszkodott szekerek elzárták az utat a gépkocsik előtt. Káromkodások magyarul, németül. A német és magyar gépkocsikon és fogatokon magyarok, ruszinok, lengyelek, ukránok és oroszok kucorogtak, akik inkább választották a német és magyar csapatokkal való menekülést, mint a Sztálin által alkotott proletár paradicsomot. Szomorú látvány volt nézni azt a fáradt és elcsigázott embertömeget, amint igyekeztek a biztonságosabbnak vélt országbelső felé. Hátuk mögött az elhagyott otthon, és a mindent elpusztító barbár orosz hadsereg, előttük a bizonytalan jövő.

- Úr Isten, mi lesz velünk? - hallatszott itt is, ott is, és erre a reménytelen kérdésükre az elkövetkező hónapok adták meg a választ.

Az egyik torlódásnál sikerült egy német gépkocsi sárhányójának lépcsőjére felkapaszkodnunk. Én az egyik, a prb.cső a másik oldalon kapaszkodtunk, gondolván, hogy így mégis hamarabb elérjük Sátoraljaújhelyt. Egy kis patak hídjához értünk, ahol nagy volt a torlódás. A kis hídon, amely inkább egy átereszt volt, egy magasrangú honvédtiszt próbálta nem sok eredménnyel a közlekedést irányítani, de a német katonák nem nagyon respektálták, és nem engedelmeskedtek a parancsoknak, pedig a gyorsabb áthaladás megkívánta, hogy parancsának mindenki engedelmeskedjen. A német gépkocsit, amelynek a sárhányóján mi álltunk, megállásra intette a magyar tiszt, mert a fogatokat engedte, és azok mellett honvéd alakulatok keltek át, de a német tizedes, aki a gépkocsivezető volt, nem vette figyelembe a „megállj” jelzést, hanem a szekerek és a gyalogos honvédek közötti keskeny sávon keresztülment a hídon, ahol már tudta folytatni az útját. Az a rés, ahol keresztülment, olyan keskeny volt, hogy az egyik szekér lőcse csaknem lesodort a sárhányóról, a honvédtisztet pedig, ha el nem ugrik, elgázolta volna.

- Bitangl! - ordított a tiszt, és tehetetlenségében elkapta a próbacsendőr köpenyét, és lerántotta a sárhányóról. Amikor láttam, hogy a próbacsendőrt lerántotta a sárhányóról, le akartam ugrani, de a gépkocsi oly gyorsan és oly szorosan robogott a szekerek között, hogy öngyilkosság lett volna megkísérelni. Így csak tehetetlen dühvei néztem vissza, amint a tiszt öklét rázva hadonászott a próbacsendőr orra előtt, de nem tudtam tenni semmit az érdekében. Hülye - gondoltam. Hát nem látta a hülye, hogy a próbacsendőr nem volt oka, hogy a német nem állt meg, és most ezen akarja bosszúját kitölteni! (Eszembe jutott, hogy 1941-ben a Nyeszter folyón való átkelés közben a német gépkocsivezető figyelmen kívül hagyta a magyar hidász katona figyelmeztetését, sőt a német felírást is, és nagy sebességgel ráment a pontonhídra. Az leszakadt, és egy utász katonánk belefűlt a vízbe. Most hasonló dolog ismétlődött meg, szerencsére haláleset nélkül.)

A nap már elérte az újhelyi hegyek gerincét, amikor a német gépkocsi megállt Borsi községben, és a német közölte velem, hogy itt maradnak éjjelre.

- Danke schön, Kamerád! - köszöntem meg a németnek. - Ich bin schon zu Hause!

Elindultam gyalog Sátoraljaújhelybe. Amig ezt a rövid utat Borsitól megtettem, elhatároztam, hogy Újhelyen megpihenek, és a néhány kilométerre lakó menyasszonyomat az éjjel meglátogatom. Már kezdett sötétedni, amikor Sátoraljaújhely főutcáját elértem, ahová a Borsi felől haladó út T-betű alakban csatlakozott. Onnan már csak Füzér, vagy Sárospatak irányában lehetett haladni. Az útkereszteződésnél egy honvéd hadnagy irányította a forgalmat. Hozzáérve elkiáltottam magam:

-Lajcsikám!

A hadnagy Fegyverneki Lajos volt, akivel gyermek- és suhanckorunkban sokat rúgtuk a labdát a disznólegelön.

- Jóska, hogy kerülsz ide? - kérdezte, és megöleltük egymást. A forgalom irányítása közben dióhéjban beszámoltunk egymásnak a közelmúlt eseményeiről. Elmondtam, hogy Tokajba megyek, de először az éjszakát a menyasszonyoméknál, Nagytoronya községben akarom tölteni, ami ide csak 6-7 kilométerre van, mert ki tudja, látjuk-e hamarosan újra egymást, és mi lesz ennek a nagy felfordulásnak a vége. Aztán újra megöleltük egymást, kölcsönösen sok szerencsét kívánva elbúcsúztunk. Nekivettem az irányt a műúton Nagytoronya felé.

Éjjel 11 óra körül értem be a községbe. A kapuhoz érve a kutyáugatásba kezdett, de csillapító szavamra abbahagyta, és farkcsó-

válva ugrándozott körülöttem. A lesötétített ablak résén világosság szűrődött ki. Mi az - gondoltam -, ezek még fenn vannak?

Lenyomtam az ajtó kilincset, de az ajtó zárva volt. Kopogtattam.

- Ki az?

- Én vagyok, Jóska! - válaszoltam, de ebben a pillanatban már nyílt is az ajtó, mert a bentlévők megismerték a hangom. Nemcsak ők, hanem én is meglepődtem, amikor az apósjelöltet megláttam.

- Szöllősy bácsi, hogy került ide? - kérdeztem. - Hiszen alig két hónapja Aknaszlatinán találkoztunk, amikor az ő hídőrségi alakulatuk Felsővisón állomásozott.

- Borsi községbe szállásoltunk be tegnap, és eltávozást kértem, hogy a családomat meglátogassam, mert tovább fogunk vonulni, ezért vagyok idehaza!

Mindnyájan örültünk a találkozásnak. Vacsorát készítettek, mert tudták, hogy éhes vagyok. Vacsora közben elmondtam az eddig átélt dolgokat, és hogy holnap reggel én is tovább megyek, egyelőre Tokajba. Nagyon sokáig elbeszélgettünk, és közben iszogattunk. Végre elhatároztuk, hogy vagy 2-3 órát aludni kellene, mielőtt útnak indulunk. Az elhatározást tett követte, és néhány perc múlva már mély álomba merültem.

A nap már magasan volt, amikor a menyasszonyom felébresztett. Ránéztem a karórámra, és csaknem elszégyeltem magam, hogy ilyen sokáig aludtam. A család már régen talpon volt, de engem hagytak aludni. Gyorsan kiugrottam az ágyból a jó dunyha alól. A már oda-készített vízben megmosakodtam és rendbehoztam magam. Egy nagy csésze forralt bor és egy rendkívül kiadós reggeli elfogyasztása után újra Császárnak éreztem magam a Királyok között.

Lassan elkészültünk mindketten. Magunkhoz vettük a csomagjainkat, és elbúcsúztunk a családtól, kellenül bár, de útnak indultunk. Lassan ballagtunk az úton, beszélgetve. Latolgattuk a jövőt, és közben a kulacsot, amelyet apósjelöltem az útra megtöltött borral, ürítettük. Mire beértünk Újhelyre, a kulacs üres volt.

- Csak nem megyen Szöllősy bácsi a bajtársaihoz vissza üres kulaccsal, gyerünk csak ide a legközelebbi korcsmába, és töltsük meg!

A kulacsot megtöltöttük, és mi is megittunk még 2x2 decit, és utána a közeli Borsiba vezető műút felé vettük az irányt, ahol el kellett válnunk. Mielőtt elváltunk volna, mondtam neki, hogy nekem rossz előérzetem van, és én azt ajánlom, hogy ne vonuljon messzire vissza, hanem lehetőleg mielőbb menjen vissza a családhoz, mert a családnak nagyobb szüksége van rá. A család ott maradt férfi nél-

kül, és négy leány ebben a zürzavaros helyzetben apa nélkül sok veszélynek van kitéve. A helyzet úgy néz ki, hogy a háborút elvesztettük. - Ne hagyja Szöllősy bácsi a családot magára!

Kezet fogtunk, ő Borsi, én pedig be a város felé vettük az irányt. Eközben dél már jócskán elmúlt.

Kényelmesen mentem a járdán, és amikor a Csörgő felé menő út sarkára értem, jobbkéz felől az úton egy csendőr jött felém, akiben Pálmay (Pléh) László cső.alhdgy.-ot ismertem fel, a Máramaroszigeti Csendőrszárnyparancsnokság egyik szakaszparancsnokát. Tisztelegtem és örömmel üdvözöltem, majd kérdeztem:

- Honnan jön az alhdgy. úr?

- Kassárót, a kórházból - válaszolta. - Te hová mégysz? - kérdezte.

- Tokajba - feleltem.

- Én is!

- Akkor gyерünk együtt!

És most már ketten folytattuk az utunkat. Mielőtt elértük volna a Fő utcát, hátunk mögött egy motorkerékpáros közeledett. Hozzánk érve megállt mellettünk, és akkor láttuk, hogy a motorkerékpáros Tamáska Endre cső. százados, máramaroszigeti szárnyparancsok. Neki is Sátoraljaújhelyen laktak a szülei, és ő is haza tartott. Kérdésére mondtuk, hogy Tokajba megyünk.

- Csak menjenek - válaszolta -, én is oda megyek!

Elértünk a dohánygyárig, ahol az út elkanyarodik Sárospatak felé, de nem volt szerencsénk, hogy valami jármű felvegyen bennünket.

- Gyерünk az állomásra - mondta Pálmay alhdgy.- Onnan biztosan fog indulni vonat, és akár személy, akár tehervonatra felszállunk, nekem elég volt a gyaloglásból.

- Nekem is! - válaszoltam.

Kimentünk a vasúti állomásra. Ott megtudtuk, hogy nemsokára fog indulni személyvonat Szerencs felé. A vonatban azt mondja Pálmay alhdgy.: - Én Erdőbényére való vagyok, és a családom már ott van, én nem megyek veled most Tokajba, hanem mivel Erdőbénye utba esik, leszállok és az éjszakát a családomnál töltöm. Csak holnap reggel fogok Tokajba bevonulni.

Ő Erdőbényén leszállt, én pedig Bodrogkeresztúron, és onnan gyalog Tokajba.

Késő este értem be Tokajba, ahol egy iskolában már csaknem az egész Máramaroszigeti Csendőr Osztályparancsnoksághoz tartozó csendőr legénység együtt volt. Egy nagyon kis töredéke nem érkezett

be. Másnap felesküdtünk az új kormányra és Szálasi Ferenc nemzetvezetőre.

Az eredeti terv az volt, hogy a Máramarosszigeti Csendőrkő Osztályparancsnokság állományába tartozó csendőrkőrészekből egy önálló csendőrkőrészlőaljat szerveznek, és azt az oroszok ellen a Tisza vonalán fogják alkalmazni, illetve bevetni. Nagyon ésszerűen ez a terv meg lett változtatva, és az alakulatot ugyan a Tisza védelmének alkalmazták, azonban nem mint elsővonalbeli harci egységet, hanem megfigyelőként és tábori rendészet céljából. Ez a rögtönzött csendőrkőrészlőal a szolgálati fegyverén kívül semmivel nem rendelkezett. Ilyen alakulatnak a jól felszerelt orosz csapatokkal szemben való bevetése öngyilkosság lett volna. Így a zlj. az Ó-Tisza és Tisza közötti széles árterületen Tiszadob - Taktaszada, Taktaharkány, Tiszaluc és az azokhoz csatlakozó községek sávjában biztosító és megfigyelői tevékenységet fejtett ki. A mi tábori őrsünk Tiszaluc községben nyert elhelyezést. A csendőrkőrsöt vettük birtokba, ami üresen állt, mert az őrs felsőbb parancsra már visszavonult.

Ebben a községben már csaknem odahaza voltam. Úgy ismertem a községet, mint a tenyeremet, és a benne lakóknak egy részét is, ami sokat segített a terepviszonyok megismeréséhez. A tábori őrs parancsnoka Domonkos László alhdgy. volt, előzőleg szakaszparancsnokom M. szigeten. Neki köszönhetem, hogy amikor Máramarosszigeten két német őrmestert az egyik vendéglőben lefoglaltam, mert azt mondták, hogy „Ungarisches Schwein”, a két német átment az állomáson lévő csendőrkő parancsnokságra feljelenteni, ahonnan egy cső.alhdgy. bekísért a Szárnyparancsnokságra felelősségrevonás végett, Domonkos alhdgy. az előadásomból látta a helyzetet, és hazaküldött az őrsre anélkül, hogy a pofozási esetről a szárny- és oszt.pk. hivatalosan tudomást szereztek volna.

Hiába laktak szüleim a szomszédos Hernádnémeti községben, nem volt lehetőség, hogy csak egy-két órára is haza tudjak menni, meglátogatni őket. Így végső elhatározásképpen az egyik ismerősömet, Priscák Dezsőt, akit még jóval a csendőrkői szolgálatom megkezdése előtt ismertem, kértem meg, hogy tudassa a szüleimmel, hogy itt a közelben vagyok. Szívesen vállalkozott rá, és az apám másnap tehenes szekéren megjelent Tiszaluc községben, a szekéren egy 50 literes boros hordó, egy sült pulyka, meg kolbász, hurka, töpörtyű. Ezen az estén a tábori őrs legénysége - sokan talán utoljára, sokan pedig megint csak sokára - részeseültek ilyen disznótoros eszem-izsom főúri vacsorában.

Két nap múlva felsőbb parancsra mi is felszedtük a sátorfánkat, és tovább vonultunk Miskolc felé. A következő éjjel Gesztely községben aludtunk. Útközben Hernádnémeti község mellett haladtunk el, de kilépni a menetből nem lehetett, pedig szüleim és húgom ott integettek a műút mellett. Elszállásolás, parancskihirdetés és vacsora után az alakulat pihenőre tért azzal a parancssal, hogy szálláskörletét senki nem hagyhatja el, mert bármikor parancsot kaphat az alakulat a továbbmenésre. Szállásunkra érve - egy ismerős családnál, ahol ketten Bujáki Lajos prb.cső.-vel kaptunk szállást - mondtam Bujákinak:

- Öcsém, parancs ide, parancs oda, én hazamegyek a szüleimhez elbúcsúzni, mert úgy gondolom, hogy többé nem lesz alkalmam rá, hogy tőlük elbúcsúzzam. Ha véletlenül valaki keresne, te nem tudod, hogy hová mentem, és amit nem hiszek, de megtörténhet, hogy amíg én távol leszek, az alakulatot továbbmenés céljából riadóztatják, az én dolgaimat hagyd itt.

Azzal nekivágtam az alig három kilométeres útnak.

Hazaérve az édesanyám sírva fogadott, mert az addig pedánsan tartott lakásban teljes volt a felfordulás. Minden helyiségben német katonák voltak elszállásolva. Az első szobában - ahová rajta kívül nem nagyon volt szabad másnak belépni - egy német főhadnagy ütötte fel a tanyáját. A sok panaszra kissé ingerült lettem, de végül is megnyugtattam, hogy háború van, és ilyenkor nincsenek szabályok. Egész éjszaka tárgyaltuk a várható eseményeket, miközben elmondták szüleim, hogy már két tehenet kellett beszo­l­gá­l­tat­ni közellátás céljára, és most már csak egy tehén és egy harmadik éves nö­v­endék van, amit arra neveltek, hogy ha nő­sülni fogok, nekem adják, mivel a húgom is kapott annak idején. Nyugodjanak bele, mondtam, mert ezt mindekinek meg kellett tenni, akinek állatállománya van.

Értékesebb dolgaimat (gyűrűm, pisztolyom) otthagytam. Hajnalban, még sötétben, hurkával, kolbásszal és egy 5 literes korsó borral meg­rakva visszaindultam Gesztely községbe. Bujáki prb.cső.-t még alva találtam.

- Kelj fel, Lajos! - és megráztam a vállát. - Nem keresett senki?
- Nem - válaszolta.

- Akkor jól - feleltem. - De ne lustálkodj, hanem kelj fel, és mosd ki a szemedből az álmoságot, nesze, itt van a mosdóvíz!

Az asztalon talált zománcos ivóbögrét teletöltöttem a magammal hozott borból, és odanyújtottam neki.

- Tartsa meg az Isten a szokását, őrmester úr! Ilyen mosdóvizet minden reggel elfogadnék!

Az ébresztő a szokott időben történt, és miután a reggelit elfogyasztottuk, az alakulat útnak indult Miskolc felé. Sajószentpéter volt a következő pihenő, ahol éjjel megaludtunk. Másnap reggel a Munkácsi Csendőr Szárnyparancsnokság felszerelésének továbbszállítására önként vállalkozó csendőröket kerestek, mert a ruszin kocsisok - akár csak a mieink -, megszőktek. A kocsik valami fatelep vagy hasonló színjei alatt voltak, amíg a lovakat kiadták gazdáknak tartásra, és parancsot kaptak, hogy a telep udvarára a lovakat erre a reggelre mindenki hozza vissza. Ezekhez kellett kocsisok.

- Lajos - szóltam Bujákihoz -, akarsz velem jönni? Én már gyalogoltam Máramarosszigettől idáig, egy kis kényelmesebb utazás már ránk férne!

- Gyerünk, őrmester úr! - és máris indult az önként jelentkezett csoport felé, én pedig követtem.

Így történt, hogy kocsisokká vedlettünk a visszavonulás bizonyos szakaszán. Ennek a 15-20 fős csoportnak Fogarassi László főtörm. lett a parancsnoka, aki előzőleg a pusztakerepesi őrs parancsnoka volt. (Ahhoz az őrsöz tartozott az a cső. járőr (egy törzsrőrmester, egy prb.cső., akit járőrszolgálat közben a partizánok megtámadtak, elfogták őket, és az erdőben meggyilkolták.) Fogarassit már a Munkácson teljesített prb. szolgálatom alatti időből ismertem. Annak idején sokat gépeltem neki a feljelentéseket, mert ő az írógépen csak pötyögtetett.

Lassan haladt a kis karaván az őszi ködös, esős időben. A lehető legrosszabb éjjeli elszállásolások közepette, mert mire estefelé beértünk egy községbe, a magyar és német alakulatok már minden helyet birtokba vettek. Sokszor csak a kamrában vagy istállóban jutott részünkre hely. Parancsnokunk se volt tiszt, és a csoportban egyedül beszéltem csak németül... Ettől eltekintve eleinte minden simán és zökkenőmentesen ment, mindaddig, amíg az élelmiszer kezdett fogyni, és felvételezésre nem volt lehetőség. Így az élelmiszeradagok egyre kisebbek lettek, ehhez járult még, hogy saját pénzünkön kellett élelmiszert vásárolni, és a pénzünk is rohamosan fogyott. Ez a csoport tulajdonképpen úgyszólván senkihez sem tartozott. Útközben magyar gazdasági hivatal nem volt, ahol a fizetésünket felvehettük volna, ezért a csoportban az elégedetlenség kezdte felütni a fejét.

Az egyik este egy kis faluban szálltunk meg, és szálláskeresés közben az utcán találkoztam egy ismerős tüzérrel, aki az apsicai tüzérségi lőszerraktárnál teljesített szolgálatot. Ez a lőszerraktár a Felsőap-sai Őrskörlethez tartozott, parancsnoka Orsányi János főtörzsrőrmester volt.

- Mit keres maga itt? - állítottam meg a tüzért.
- Itt vagyunk elszállásolva - válaszolta. - Vonulunk vissza.
- Hol van Orsányi? - kérdeztem.
- Ő nincsen már itt. Őt a Szent László hadosztályhoz vezényelték, egy szkv. a parancsnokunk. Ismerte őrmester úr Melcheréket? - kérdezte.

- Hát hogyne ismerém! Melcher Miksa főerdész jó barátom volt. Mi van velük?

- Melcherné a két lányával itt van velünk.
- És Melcher?
- Őt a partizánok meggyilkolták.
- Vezessen Melchernéhez - mondtam a tüzérnek -, beszélni akarok vele!

Melcherné összecsapta a két kezét, amikor az ajtóban megálltam.

- Szent Isten, Jóska! Hogy került maga ide?
- Hogy én hogy kerülök ide, az még csak érthető, de maguk hogy kerülnek ide?

- Üljön le, Jóska, majd elmesélem a történeteket!
- Ne haragudjon, most nem tudok leülni, mert még nincsen szállásunk, és mennem kell, mert a többiek várnak, de miután elszállásolunk és a lovakat elrendezzük, visszajövök. Egyébként Bujáki prb.cső.-vel vagyok itt.

Sokára sikerült szállást találnunk, de miután a lovakat is bekötöttük, ésadtunk nekik enni, Bujákiival visszamentünk Melchernéhez. Ő aztán elmondta azt a tragédiát, ami a családban történt, és amiért most itt vannak.

Az történt ugyanis, hogy kb. két hónap múlva, miután én Herécsre lettem vezényelve, úgy szeptember végén Szalai Gyula őrmester járórvezető parancsnoksága alatt egy járőrt küldött ki Szigeti Miklós őrsparancsnok járőrszolgálatba, apsicai lőszerraktár és Melcher vadórház útiránnyal, és az ellenkező irányba vissza. A járőrnek éjjel a nagypihenőt a vadórháznál kellett volna megtartani. Ebben az időben már ezen a vidéken rendkívül erős partizánvétekenység volt. Valamilyen oknál fogva a járőr a nagypihenőt a lőszerraktárnál tartotta meg, ezen az éjszakán a partizánok a vadászlatot megtámadták (állítólag egy Pálkus János nevű apsicai orosz fogságba esett, vagy szökött egy ruszin származású magyar katona vezetésével), és Melcher Miskát meggyilkolták. Szuronnal szabályszerűen a padlóhoz szegezték. A ruszin cseléd lányt nem bántották. A szerencsétlenségben a szerencse az volt, hogy Melcherné a két gyermekkel ebben az időben

Nagybocskón az édesanyjánál tartózkodott, mert különben az egész család áldozatul esett volna. Könnyezve hallgattam Melcherné elbeszélését, hiszen a férje jó barátom volt. Télen együtt mentünk ki éjjel vaddisznóra, vagy szarvasra vadászni több esetben. Hajnalig beszélgettünk. Mielőtt elbúcsúztunk volna, kérdeztem, hogy mi az útirányuk. Azt mondta, hogy Tök községbe mennek, ahol az egyik tűzérnek laknak a szülei, és azután majd meglátják, hogy mi lesz, mennek-e tovább, vagy ott maradnak.

- Isten vezérelje magukat útjukon! - búcsúztunk el tőlük.

A mi útirányunk Balassagyarmat volt, ahová előzőleg talán az egész kassai VIII. csendőrkerület anyagraktára és felszerelése volt irányítva. Mielőtt Balassagyarmatot elértük volna, Órhegy nevű községben szállásoltunk be. Ott már az elégedetlenség a tetőfokára hágott, mert semmi élelmiszer nem volt. Közben tudomásunkra jutott, hogy a magyar ellátó oszlop és a csendőrségi gazdasági hivatal továbbvonult, és mint ahogy pestiesen szokták volt mondani, ott álltunk megfürödve. Se élelmiszerünk, se pénzünk. Másnap reggel vállalkoztam rá, hogy kocsival bemegyek Balassagyarmatra - az alakulat vesztegjen itt -, és megpróbálok a németektől, ha lehet, valamit vételezni. Az élelmiszeren kívül a kocsikenőcs volt a legfontosabb, bár minden fontos volt. Bujáki prb.cső.-vel mentünk a városba, és szerencsénk volt, mert mikor előadtam a német hadnagynak a kérelmemet, papírt adott, hogy írjam le, miből mennyit, illetve hány főre valót igényelek. Összeírtam, csupán a szekérkenőccsel volt bajom, mert sehogy se jutott eszembe, hogy mi a neve, végre az egyik őrmester megértette, hogy mit akarok, és ráírta a papírra. Nagy volt az öröm, amikor egy lovaskocsi rakománnyal beérkeztem hozzájuk. Pénz kivételével minden volt. Élelmiszer, cigaretta stb. Az eddigi elégedetlenség egy csapásra megszűnt.

A balassagyarmati vételezés alkalmával megtudtam azt is, hogy a csendőralakulatunk Sárvárra költözött, mert a szovjet előretörés, amely elérte Szécsényt, közvetlenül veszélyeztette a Balassagyarmat térségében lévő ellátó alakulatokat. Így a mi csoportunk is Ipolyságon keresztül vonult Nyugat felé, és néhány nap múlva elértük Komáromot. Komáromba érve megkaptuk a parancsot, hogy kocsikat, lovakat és a kocsikon lévő felszerelést le kell adnunk. Egynapi pihenő után gyalogmenetben útbaindultunk Martonvásárra.

- Lajos - szóltam Bujáki prb.cső.-höz. - Vége az önálló úri életnek, újra besoroltunk a gyalogosok közé!

- Jóska bátyám, nagyon sajnálom azt a két szép fiatal pejlovat, úgy a szívemhez nőttek, mintha mindég az enyémekek lettek volna!

- Én is sajnálom az én almásszürkémeket, de tudja fene, soha se rajongtam különösebben a lovakért. Annyi mindenesetre jó volt, hogy Sajószentpétertől Komáromig nem kellett az utat gyalog megtenni!

Martonvásár hemzsegett a katonai alakulatoktól. Ott beértük a Máramarosszigeti Csendőrszázadot. Egy fiatal cső.hdgy. parancsot adott, hogy az alakulatnak szerezzek szállást, és ezentúl én szálláscsináló leszek. A parancs az parancs, gondoltam, és Bujákiival elindultunk szálláscsinálói működésünk megkezdésére. Először a hdgy.-nak foglaltam egy jó szobát. A család tiltakozott az igénybevétel ellen, de megmagyaráztam nekik, hogy sokkal jobban járnak, ha egy tiszt jön ide, és még hozzá csendőrtiszt, mintha egy raj magyar vagy német katonát fognak beszállásolni. Ezután minden akadály nélkül adták át a szobát. A házigazda később még meg is köszönte. Hasonló érvekkel sikerült mindenkinek szállást biztosítani, pedig a családoknak az igénybevett szobákra valóban szükségük lett volna. Mindég azzal szereltem le az ellenállást, hogy „jóemberek, én tudom, hogy maguknak szükségük van a szobára, de háború van, és az a sok fáradt csendőr és katonának nem aludhat az utcán a szabad ég alatt”, és ez hatott az emberekre. Ebben egyébként is már volt tapasztalatom a felvidéki bevonuláskor. Már befejeztem a szálláscsinálást, és magam is elindultam Bujákiival a szállásunkra. Egy pocsolót akartam megkerülni, amikor egy őrmesterbe botlottam. Egymásra néztünk és örömkialtással öleltük meg egymást.

- Ferikém!

- Jóska! Hogy kerültél ide? - kérdeztük egymástól. Az őrmester Monori Ferenc cső. őrmester volt, akivel együtt vonultunk be 1940-ben Máramarosszigetre, és együtt szolgáltunk három évig Bárdfalván (Berbesti). Később Monori őrm. az aknaszlatinai hegyivadász zlj.-hoz Ukrajnába tábori csendőri szolgálatra lett vezényelve, és így egymásról sokáig nem tudtunk.

- Ferikém, van már szállásod? - kérdeztem.

- Nincsen - felelte. - Éppen most megyek keresni szállást.

- Ne keress semmit! Gyere az én szállásomra, van ott hely a te reszedre is! És miután újra összehozott a sors, ezután nem válunk el egymástól! Nem tudjuk, hogy mit hoz a jövő, ha bármelyikünk túléli ezt a vihart, legalább hírt tud vinni a hozzátartozónak, hogy mi történt a másikkal.

Másnap elosztzkodtunk a közzgazdálkodás megmaradl vagyonán. Az összvagyonból személyenként 3 kilogramm zsír jutott. Semmi más. A vagyon többi részét útközben felélték. A rám eső részt Szilágyi Károly cső.-nek kérésére átadtam. Szilágyi és Nyáry Sándorné - aki Felsőapsán a Kárpátia Vendéglő tulajdonosa volt - Nyáryné unokahugát vitte magával, illetve menekítette Nyugat felé. A nőnek volt egy törvénytelen kislánya, és Felsőapsán Szilágyihoz csatlakozott. Mivel Szilágyi pénzhányban szenvedett, a vagyonrészesedésből nekem jutott zsírt ingyen átadtam neki, mondván:

- Jól van Karcsi! Több is veszett Mohácsnál! Ezzel már se gazdagabb, se szegényebb nem leszek. Fogyasszátok el jó egészséggel!

7. fejezet

A Martonvásárra beérkezés utáni második nap délelőttjén a kastélyépület udvarán sorakoztatták fel a századot. Létszámolvasás és létszámbejelentés után az egyik tiszt felolvasott egy parancsot, hogy hatvan önként jelentkezőre van szükség, akik még a mai nap folyamán útbaindulnak Budapestre. A jelentkezők csendőri rendfokozattól felfelé lehetnek, prb.cső.-k nem. Amennyiben nem lenne annyi önként jelentkező, úgy ő fogja kiválogatni a megfelelőket. Vontatottan indult az önként való kilépés, mert mindenki latolgatta magában annak előnyös, vagy hátrányos voltát. Már vagy huszan álltak szemközt velünk, főleg őrmesterek, amikor egymásra néztünk Monorival, és a következő pillanatban mi is csatlakoztunk az önkéntesekhez, és ezzel vállaltuk a sorsunk későbbi rendezését. Végre megtelt a létszám. Nem sokkal több maradt a sorban, mint mi, akik kiléptünk. Elkészöntem Bujáki prb.cső.-tól, és nemsokára buszra ültünk, ami bevitt bennünket Budára a Naphegy térre. A Goldberger-féle villa előtt szálltunk le az autóbusról, mert a villában szállásoltak el minket. Itt tudtuk meg, hogy mi a „Nemzeti Számonkérő Szék” karhatalmi százada vagyunk.

- Hát ez meg mi a fene? - kérdeztem Monorit. - Erről most hallok először, hogy ilyen is létezik.

- Én se tudok többet - mondta Monori -, majd meglátjuk, hogy mi az ördög ez!

A villa udvarán sorakozás és elosztás, különböző beosztásokra való kijelölés (szolgálatvezető stb.). Szakaszparancsnokunk, Perlaki Imre

főhadnagy mutatkozott be, aki tájékoztatta az alakulatot, hogy mi az alakulat kötelessége, és milyen tevékenységet fog a század végezni. Ez a tevékenység szorosan kapcsolódik a csendőrségéhez. Az oroszokhoz átállni szándékozó alakulatok lefegyverzése, az oroszokkal együttműködő politikusok, zsidók, kommunisták, szociáldemokraták, a megtévesztett honvédtisztek és szimpatizánsok elfogásához karhatalmi erőt adni, valamint az NSZSZ gépkocsiparkjának őrzése, és a Nemzeti Számonkérő Székhez tartozó épületekhez őrségadás. Ezek a tevékenységek valóban egybeestek a csendőrség szolgálatával, és ebből következően mindenki olyan becsülettel végezte a rábízott feladatot, mintha kint az őrsön közbiztonsági és nyomozó szolgálatot végzett volna. Sőt, a jelen helyzetben nemzetvédelmi és nemzetmentő szolgálatot is végeztünk. Az teljesen mellékes volt, hogy ezt a szervezetet minek nevezték, annál is inkább, mert a NSZSZ-nek a parancsnoka Órendy Norbert csendőr ezredes volt. Itt ismertem meg Szatmáry K. századost, Radó Endre szds.-t és Balassa Bálint fhdgy.-ot. (Radó és Balassa mártírhaltalt halt Rákosi és bandájának bitófáján, úgyszintén Órendy Norbert is. Szatmáry Károly szds. emigrációban él, valamint Perlaki fhdgy. is.)

Eleinte nem sok dolgunk akadt a lefogások terén, és szolgálatunk csaknem kizárólag őrségadásra korlátozódott, de ahogy a napok múltak, úgy szaporodott a busszal való kirándulásunk is. Sőt, ahogy a szovjet csapatok közeledtek a főváros felé, illetve teret nyertek a főváros irányában, munkánk megszorodott, és alig volt nap, hogy valahol lefogásokat ne kellett volna végezni. Az úgynevezett Békepárt vezetőségét Bajcsy-Zsilinszky Endrével az élén, Tartsay századost és társait, Kövágó József honv.szds.-t stb. Nem kevésbé a munkaszolgálatból megszökött zsidók elfogását, akik a Hungarista Párt hamisított igazolványaival követtek el gyilkosságokat, főleg a Hungarista Párt tagjai ellen. Dálnoki Miklós Bélának és Faragho Gábornak, a csendőrség volt felügyelőjének az oroszokhoz való átállása után a propagandának bedőlt néhány honvédtiszt hazaellenes működését rövid időn belül sikerült felszámolni, és a Margit körüti fogházba helyezni őket.

Időközben a szovjet csapatok Budapest felé tért nyertek, és ahogy közeledtek Budapest felé, a partizánkodás élénkült. Az egyik decemberi délelőtt ötvenen hirtelen parancsot kaptunk az indulásra. Egy partizán csoportot kellett felkutatni és lefogni, akik a megállapítás szerint éjjel a szovjet csapatoknak fényjelzést adnak, valahonnan a budai szőlőkből. Talán egy vagy két órai buszozás után a Hűvösvölgyön keresztül elértünk egy szőlős részre, és azt a szőlős és gyü-

mölcsös területet körbefogtuk, mint annak idején egy békés körvadászaton, hogy a területet teljesen át tudjuk fésülni. A kör már egészen összeszűkült, és egy kis borház-szerűség körül tömörültünk. Nem is borház volt, hanem csak egy kamra, ahová nyáron a szerszámokat berakták. Kívülről nem látszott semmi. Az egyik csendőr vállával benyomta az ajtót, és egy sárpaddlójú helyiségbe léptek, amelynek közepén egy asztal volt. A sárpaddló szép simára fel volt mázolva, azonban az asztal alatt tompán döngött. Eltolták az asztalt, és a helyén a földet egy csendőr a szuronyával végigvágta. Egy letapasztott ajtót találtunk, ami egy földalatti üregbe vezetett. Felemelve az ajtót, hatalmas bűz és melegség áramlott fel az üregből, amelyben egy keskeny falétra volt a falhoz támasztva.

- Azonnal jöjjenek fel, akik lent vannak! - kiáltott le Perlai fhdgy. az üregbe, ami teljesen sötét volt.

Semmi nesz vagy mozgás nem volt észlelhető. Újra lekiáltott, de újra nem volt eredménye. Erre az egyik csendőr meggyújtott egy füstgyertyát, és ledobta a nyílásba. Kis idő múlva köhögve, könnyezve megjelent egy borzas emberi fej, amelyet hajánál fogva egy csendőr elkapott, és kihúzta a lyukból. A ház melletti üres területen hasra fektette a körön belül, amelyei a kintlévők alkottak. Egymás után bújtak elő a pince lakói, férfiak és nők vegyesen, köhögve és könnyezve a füstgyertyától. A legtöbbjük mezítláb feküdt a fagyos földön. A csendőrök pokrócban felhordták a pincéből a sok konzervet, fegyvereket, pisztolyokat, és az elemmel működő lámpákat, amivel a fényjelzéseket adták az oroszoknak, vagy partizán társaiknak. Az elfogottak kivétel nélkül mind zsidók voltak. A fegyverek és konzervek orosz és amerikai gyártmányúak voltak.

Az elfogottakkal minden tárgyat, ami náluk volt, két csendőr egy sapkába dobáltatott, aztán mindegyik kapott egy pokrócot, és a pincéből felhordott dolgokat kivitték az autóbuszra. A náluk lévő tárgyaknak a sapkába való dobálásánál az egyik csendőr nevemet kiáltja, és rámutat az egyik fekvő zsidóra.

- Gyere ide, nem ismered ezt a zsidót? - mutat az egyik fekvő zsidóra. Meglepve ismerem fel benne Hoffman Pinkász felsőapsai zsidót, akinek én kézbesítettem ki annak idején a deportálás előtti napon a behívójegyet munkaszolgálatra, s így ő a deportálástól megmenekült.

- Pinkász! - kiáltottam rá. - Az anyád Máriáját! Hát hogy kerülsz te ide, mit keresel te itt? Neked munkaszolgálatra kellett bevonulnod Máramarosszigetre!

- Itt vagyok, örmester úr - válaszolta.

- Azt látom, hogy itt vagy, de hol kellene neked lenni? Így háláltad meg az én jószívűségemet, hogy megmenekültél a deportálástól, hogy partizánként kerülj újra a szemem elé?

Időközben a többi zsidó már csendőri felügyelet alatt rakta pokrócokba a felhordott holmit és vitte a buszra.

- Na, lódulj te is! - mondtam neki.

- Fogjad a pokrócot, és gyerünk a buszhoz!

Fele úton letette a cuccot.

- Mi az - kérdezem -, nehéz?

- Nem nehéz, de nagyon fázik a lábam.

És tényleg olyan vörös volt a lába a hidegtől, akár a pecsenye.

- Na, tedd le és pihenj, bár nem érdemled meg! Vegyél ki a pokrócból egy pár csizmát, és húzd fel a meztelen lábadra, mert lefagy a körmöd!

És azzal egy pár csizmát, amiben a lába ugyan kalákát járt, odalöktem neki. Gyorsan felhúzta - nem kellett neki síkport használni - és máris nógattam, mert a többiek már vártak ránk. Budára érve az egész társaságot áladtuk a Margit körüti fogháznak további eljárás végett. Bár a háborús törvények szerint ott a helyszínen kellett volna velük végezni, mint ahogy azt az oroszok csinálták, nemcsak a partizánokkal, de az elfogott Wehrmacht, vagy SS-katonákkal is. Mindenesetre ezek az elfogott zsidó partizánok túléltek azt az oly kegyetlennek lefestett nyilas időszakot.

Alig pihentük ki magunkat, amikor hajnalban a sötétben újra buszra ültünk és indultunk Pestre. Ez alkalommal a svéd követség épületénél kötöttünk ki. Legnagyobb csendben körülfogtuk a követség épületét. Csak a parancsnokok tudták, hogy kiket keresnek, vagy mit akarnak ott. Mi követtük a parancsot és utasítást, amit kaptunk. Mindegyikünk tudta, hogy ok nélkül semmi sem történik. Egy csendőrrrel egy bérház udvarában kaptunk beosztást a figyelésre. Az a rész a követség melléképülete lehetett, mert a fal a tető ereszéig alig volt magasabb, mint a bérház második emelete. Nemsokára, ahogy elfoglaltuk figyelő helyünket, a tető alatt a cserepek résein át fény szűrődött ki. Ekkor már a követség bejárata felől hangok hallatszottak.

- Te - szoltam a társamhoz - a padláson fény gyúlt ki, legyünk készen, mert lehet, hogy erre fognak szökni a keresettek! Ha az „állj” kiáltásra a szökevények nem állnak meg, minden további nélkül

tüzeljél! De nem történt semmi. Kis ideig vártunk. Minden csendes maradt.

- Figyelj ide - szoltam a társamhoz -, én megnézem, hogy mi az a fény a padláson. Híres famászó voltam fiatal koromban. Ezen a fal mellett lévő fán felkúszok a tetőig, és megnézem, mi az a világosság ott. Készítsd elő a géppisztolyodat! Én a tetőn betöröm a cserepet, és ha tudok, bemegyek a padlásra, és meggyőződöm, miért gyúlt ki az a fény.

A következő pillanatban, mint a macska, már másztam is a fán. Pillanatok alatt elértem a tetőt. Géppisztolyom tusával betörtem néhány cserepet, és a két lécz között derékmagasságban beugrottam a padlásra, de a következő pillanatban csaknem gyökeret vert a lábam a látottaktól. A gyér világosságban, ameddig a szemem ellátott, zsúfolva volt zsidókkal, férfiak, nők és gyermekek. És az a temérdek kartondoboz, amik a tető gerincéig voltak egymásra rakva, valószínűleg élelmiszer! Amikor engem megláttak a padláson, eszet veszítve menekültek az ellenkező irányba, gondolván, hogy a csendőrök meglepték az épületet. Őszintén mondván, pillanatnyilag nem tudtam, mit csináljak a nemvárt helyzet láttán. Amikor meglepetésemből felocsúdtam, elkiáltottam magam:

- Mindenki le az udvarra!

Mielőtt a zsidók is észbe kaptak volna, hogy csak egyedül vagyok, gyorsan visszamásztam, ki a tetőre, és onnan a földre, ahol a társam már izgatottan várt.

- Hinnye, a hétszázát! - mondtam neki. - Erre a kalandra könnyen ráfizethettem volna, ha valamelyik zsidónak eszébe jut, hogy hátulról leüssön!

Úgy látszik, a követség nem nyitotta ki a kaput, vagy nem adta ki a keresett személyeket, mert nemsokára szolt a síp a bevonulásra.

Karácsony előtt még egy ilyen nagyobb szabású akciót bonyolítottunk le. A szoc.demeknek a székházát vettük körül. Ez már egy korra reggeli órában történt, de az ürgék, úgy látszik, idejében megneszelték a közelgő veszélyt, és egy részük; mielőtt az épületbe benyomoltunk volna, csapat-paport otthagya elmenekült. Az épület teljes átkutatása után csak néhány fazont sikerült nyakon kapni. Ez volt talán az utolsó nagyobb szabású lefogási tevékenységünk.

Karácsony hetében voltunk. A világ kereszténysége a Megváltó születésének ünnepére készült, és amíg Amerika és a világ álkereszténysége habzsolta az életet, addig az európai kereszténység védőbástyáját a minden emberi formájából kivetkőzött, istentagadó szovjet hadsereg ostromolta. Magyar földön folyt a vér, mint annyiszor történelme folyamán. Száz- és százezrek zsúfolódtak össze a főváros területén, akik az ország más területéről menekültek el a barbárok elől, kevés motyójukkal hátukon, otthagya őseik földjét, életük küzdelmeinek gyümölcsét, mentvén csupán puszta életüket. Az óvóhelyekké előléptetett pincékben a primitív ősember életénél is primitívebb életet élők között aratott a halál. Amiga főváros körül szakadatlanul dörögtek a szovjet ágyúk, addig a levegőből az ál-keresztény és az ál-humanista Rooseveltt és Eisenhower katonái az amerikai-angol bombázókról szakadatlanul szórták a legnagyobb méretű bombákat a főváros területére, nem kímélve se Istent, se embert. A bombázásokatól összeomlott pincék maguk alá temettek tíz- és tízezer ártatlan férfit, nőt és gyermekeket.

Budapest népe 1944 karácsony hetében nem a békesség királya, a Megváltó születésének ünnepére, hanem nagypéntekre, a meghalásra készült. Az ágyúk dörgése, bombák robbanása, géppuskák kerepelése között, reményt vesztetten, kétségbe esve nem a szent karácsony eljövételét, hanem sorsuk végzetes beteljesedését várták.

December 24-én különösen élénk volt a Naphegy tér. Autók száguldoztak, lőtás-futás, pakolás, mintha menekülés lett volna. Az is volt. Az NSZSZ pakolt, hogy Dunántúlra tegye át a székhelyét. Ezen a napon szálláskörletünkben tartózkodtunk, kivéve azokat, akik az őrseget adták. Az időt kártyázással próbáltuk agyonütni az indulásig, mert reggel megkaptuk a parancsot, hogy a karhatalmi alakulat zöme áttelepül Sárvárra, és csak egy kis részleg fog itt maradni, akik már előre ki lettek jelölve.

Tudott dolog, hogy a szerencsejáték szigorúan tiltva volt. Saját magamat illetően a huszonegyezést fiatal koromban se szerettem, mégis, amikor az egyik szobában 5-6 csendőr ezt játszotta, hozzájuk csatlakoztam. Úgy látszik, a szerencse istennője kegyébe fogadott, mert bár életemben nem sokat kártyáztam, de ha mégis, csak vesztettem. Most azonban már az első partiban nyertem. Az egyik cső. meg is jegyezte, hogy a zsidó is megverte a fiát, amikor először nyert. Az igaz, válaszoltam, de nem azért mert nyert, hanem mert keveset

nyert. Az osztók egymásnak adták az osztást, mert a bankot mindig kiűtötték. Végül rám került sor. Betettem egy pengőt a bankba, az első bankot ütött, befogtam. A következő is hasanlóan. Mire körülment a játék, a bankban 20-25 pengő volt. Rendkívül jól jártak a lapjaim. Alig telt el egy fél óra, előttem egy halom pénz volt, 10, 20 és 100 pengősökben. Na, gondoltam, most már elég a játékból, és ha jön egy király vagy hetes, kiretirálok. Tudták ezt a többiek is, és erőteljesen ütötték a bankot. Néhány százas elúszott, mire ki tudtam retirálni, de így is több mint ezer pengő tiszta nyereséggel távoztam.

Sötét este lett, mire a busz előállt, és megkaptuk a parancsot a felszállásra. Felszedtük kevés motyónkat, egymásra raktuk a busz hátulján, és elfoglaltuk a kijelölt helyeinket. Már indulásra vártunk, amikor Perlaki fhdgy. megjelent a buszon és egyenesen oda tartott, ahol mi ültünk. Rámutatott Gulyás Márton törm.-re, Monori örm.-re és rám, mondván:

- Maguk szálljanak le, és adják át helyeiket a szds. úrnak és feleségének! Maguk itt maradnak! A holmijuk maradjon a buszon, mert a busz Sárváron kipakol, és visszajön magukért.

Leszálltunk. Csak a géppisztolyunk maradt a nyakunkban.

- Ez jól kiszúrt velünk! - szólt Gulyás Marci, akit én próbacsendőr koromból Munkácsról ismertem.

- Úgy látszik, a begyében vagyunk - válaszolt Monori.

Pár perc múlva a busz elindult, és mi hárman ottmaradtunk a járda szélén, mint három kitagadott, szent karácsony estéjén.

- Gyerünk vissza a szállásunkra - mondta Gulyás Marci.

Elindultunk a sötét épület felé. Útközben egy gondolatom támadt.

- Gyerekek! - szóltam hozzájuk. - Mit szólnátok hozzá, ha átmenénk Pestre, tele vagyok dohányval, és ha már itt kellett maradnunk, megpróbálnánk egy karácsony estét rendezni magunknak? A cehet én fizetem!

- Nem megvetendő ajánlat - nevetett Gulyás Marci -, én benne vagyok!

- Akkor gyerünk - feleltem, és nekivettük az irányt Pestre.

Pestre érve Gulyás kérdezte, hova menjünk.

- Az Emkébe! - válaszoltam.

Az Emke zárva volt. Megpróbálkoztunk még néhány helyen, de sikertelenül, mert mindenütt zárva voltak nemcsak az üzletek, de az éttermek is.

- Próbálkozzunk valami kisebb lebujjal! - ajánlotta Monori.

De azoknál se volt szerencsénk. Kalandozásaink közben a Veres Pálné utca sarkára értünk, a Makkhetes vendéglőhöz, de az is zárva volt. Megálltunk tanakodni, hogy menjünk-e tovább, vagy vissza Budára, és fekdüjünk le éhesen. Eközben egy nő haladt el mellettünk, egyenesen a bejáratnak tartva. Utána szóltunk, megállítottuk és kérdeztük tőle, hogy kinyit-e egyáltalán a vendéglő.

- 10 órakor - válaszolt a nő.

Megkopogtatta az ajtót, és valaki beengedte.

- 3/4 10 - néztem a karórámra. - Sétáljunk egy rövidet addig! - ajánlottam.

Pontosan 10 órakor az ajtónál voltunk, és pár perc múlva kinyitották az ajtót. Halvány világosság derengett csak a teljesen elsötétített ablakú étteremben. Egy kisebb helyiségben foglaltunk helyet. A pincérnő közölte, hogy nincsen nagy választék az ételekben, és személyenként fél liter bort lehet kiszolgálni. Közben polgári személyek is érkeztek az étterembe, sőt nemsokára a zenészek is betoppantak. Fél óra se telt bele, az étterem megtelt vendégekkel, nők, férfiak vegyesen. Valószínűleg így akartak adózni a betlehemi kis Jézusnak. A pincérnő kihozta a megrendelt vacsoránkat és félliter bort személyenként. De mi volt az a farkasok módjára kiéhezetteknek? Magamhoz intettem a pincérnőt, és egy százpengőst a kezébe csúsztattam, közben mondtam neki, hogy ha lehel, hozzon még egy adagot.

- Legyenek egy kissé türelemmel, örmester úr! - mondta a pincérnő. - A nagyteremben ülő vendégeimet kiszolgálom, és azután visszajövök magukhoz. Most elviszem innen az üvegeket és a tányérokat, mintha még nem lettek volna kiszolgálva. Valóban, miután a másik teremben lévő vendégeket kiszolgálta, anélkül, hogy szóltunk volna, hozta részünkre a másik vacsorát és a második fél liter bort fejenként.

- Ha nem utasítja vissza, hozzon magának is egy poharat, és igyon meg egy pohár bort! - ajánlottam Vicának, mert ez volt a neve a pincérnőnek.

És Vica beleegyezett, sőt ha az ideje engedte, szívesen velünk maradt.

A zenekar hol hallgatott, hol az akkori divatnak megfelelő nótákat játszott, asztaltól asztalhoz ment a primás, hogy mindenkinek eleget tegyen, de főleg, hogy a vendégek zsebéből kimuzsikálja a dohányt. Odajött hozzánk is, és kérdezte, hogy a tiszthelyettes urak - jól felavandzsáltunk! - melyik nótát szeretnék, hogy elhúzza. Bemondtam neki egy akkor divatban lévő nótát, amit el is daloltunk hozzá.

Fizetségül ő is kapott egy százast. Nálunk is beigazolódott a közmondás: „könnyen jött, könnyen ment”. Ha Vica nem volt igénybevéve, akkor hozzánk csatlakozott, és egyesével hozta részünkre a bort, amit újból százassal honoráltunk meg neki. Már elmúlt éjfél, amikor egy csendőr és egy nő léptek a terembe. A csendőrben Berze János lovascsendőr őrmestert ismertem fel, akivel együtt végeztük 1942-ben Makón a járőrtárs iskolát.

- Szervusz Jancsi! - kiáltottam felé. - Honnan a csodából kerülsz ide?

- Itt vagyok Pesten! - válaszolta.

Bemutattam Gulyás Marcinak és Monorinak, ő pedig bemutatta a hölgyet mint a menyasszonyát.

- Ha nem utasítjátok vissza, üljetek le a mi asztalunkhoz!

Vica máris ott termett, mert látta, hogy szakmabeli érkezett, és két széket helyezett az asztal mellé.

Amíg vacsoráztak, elmondta, hogy az iskola után Kiskunhalasra került, és most itt van Pesten, egyébként Gödöllőre való.

- Te mi újságot tudsz? - kérdeztem, miután befejezték a vacsorát.

- Semmi jót - válaszolta. - Nagyon benne vagyunk a buliban. Nem sok jót tudok jósolni a jövőt illetően.

- Így igaz, Jancsi, ahogy mondd. Ki tudja? Talán az utolsó karácsonyunk.

A primás látva, hogy új vendég érkezett az asztalunkhoz, visszajött, hogy Berzének is húzzon egy nótát, de Berzének nem jutott eszébe semmi.

- Na - mondtam a primásnak -, húzd el, hogy:

„Honvédek állnak a Kárpátok ormán,

Védik a legszebb Hazát,

Bajtárs, imába foglalom a neved,

Hű szívvel gondolok rád.

Bajtárs, előre, ma olcsó az élet,

Jöjjön a legszebb halál!

Bajtárs, talán már csak öt perc az élet,

Öt perc, de győzni muszáj!”

Újra egy százast húztam a vonóba, mire a primás magától rákezdte, hogy:

„Ébredj Magyar, az ősi föld veszélyben,

Elvész a fajtánk, hogy ha nem merünk!” stb.

Mindenki együtt énekelt, a nagyteremben lévők is. És ebben a pillanatban talán senkinek se jutott eszébe, hogy amíg itt mulatnak, a fronthelyzetben nagy változás történt, amely meghatározta sorsuk beteljesedését.

Hajnal 4 óra volt, amikor az utolsó vendég is elhagyta az éttermet, közöttük mi is. Elköszöntünk Berze Jancsától és a barátnőjétől, és nekivettük az irányt Budára a Naphegy térre. Az ottmaradt bajtársak még aludtak, csak a konyhában volt mozgás, ahol a két szakács készítette a zupát.

December 25-e, karácsony napjának reggele volt. Nyomasztó hangulat. Balassa Bálint fhdgy. jött azzal a hírrel, hogy az elmúlt éj folyamán az oroszok elfoglalták a bécsi műutat, és ezzel elvágták az összeköttetést Budapest és a Dunántúl között, így az autóbusz nem valószínű, hogy értünk visszajön. Tehát úgy kell berendezkednünk, hogy mi bent maradtunk a gyűrűben.

- Jól nézünk ki - válaszoltam. - Itt maradtunk semmi nélkül, mindenünk elment a busszal, egy törülközőn és a borotválkozó készleten kívül semmink sincsen.

Néhány napi semmittevés után megkaptuk a parancsot a várba való bevonulásra, mert a Naphegy téren már nagyon veszélyessé vált a helyzet. A vár nagyobb biztonságot nyújtott, és a mi töredék csoportunkat egy másik csendőrcsoporttal egészítették ki, illetve helyezték harcképes állapotba, mert most már harci alakulat lett minden alakulat. A várban új parancsnokot kaptunk Nagy-Zsombor Lajos csőszds. személyében. Alakulatunk a kormányzói lakosztályt foglalta el, amely már eléggé megrongált állapotban volt, de még védelmet nyújtott. Az ellenkező szárnyon a németek rendezkedtek be, ahol az első emeleten a lovaik kaptak elhelyezést. A kormányzói lakosztály egyik szobájának szekrényében Horthy kormányzó úr köpenye volt felakasztva. Valószínűleg ottfelejtették. A földalatti helyiségekben a „Kormányzó-helyettes”, „Horthy Istvánné” feliratú címkével ellátott ládák sorakoztak. Az üveg vitrinben a kormányzó úr összes kitüntetései, a kormányzói család értékes tárgyai, és Horthy István kormányzó-helyettes szobormodellje. Az alagsorban volt berendezve egy fogda, amelyben néhány honvédtiszt, közöttük egy százados volt elfogva. Ezeknek az őrzése is a mi feladatunk volt. A bombázás szünet nélkül tartott, és vár területén lévő épületek súlyos károkat szenvedtek. Az ablak nélküli épületeket már használni nem lehetett, ezért a földalatti termekbe és folyosókra költöztünk.

1945.január elején egy német páncélos fhdgy. jött hozzánk, és csendőröket kért az alakulatuk feltöltésére. Nagy-Zsombor szds. vagy húszunkat jelölt ki a németekhez való vezénylés céljából. A fhdgy. nagyban magyarázta, hogy H.Wildenbruck vezérőrnagy milyen nagy-szerű stratégia, amiből rajtam kívül senki se értett egy szót sem, én se sokat. Azonkívül egy' cseppet sem voltunk elragadtatva a németek-hez való vezényléstől, és mint a megvert kuvaszok kullogtunk a né-met után. A németekhez érve mondták, hogy öltözzünk át német egyenruhába. Mi ezt megtagadtuk. Mondtam a németnek, hogy mi csendőrök vagyunk, és mi csak saját egyenruhánkban harcolunk. A német magunkra hagyott, és még aznap délután egy másik tiszt visszavezetett bennünket egy másik magyar alakulathoz, amit örömmel fogadtunk. Ez az alakulat a testőrlaktanyában és a hadi múzeum alagsorában volt elhelyezkedve. A századparancsnok Kacs Kovics Balázs cső. százados volt. Kacs Kovics szds. a makói járőrtárs iskolán szakasz-parancsnokom volt, és így ismerősként üdvözlöttük egymást. Ez az ala-kulat is harcoló csendőralakulat volt. Ennél az alakulatnál, jobban mondvá harci egységnél már állandó szolgálat volt. A támaszpontok biztosítása és a felderítő járőrszolgálat szinte minden időnkét igénybe vette. 12 órai támaszponti szolgálat után csak 6 órai pihenő volt, sokszor még annyi sem. A támaszpontokon a váltás mindig este, ső-tétedés után és hajnalban, a világosodás előtt történt, mert az oroszok a legkisebb mozgásra is összpontosított aknavető tüzellel válaszoltak.

A mi támaszpontunk a Batthyány u. és vele szomszédos utca háromszögének a sarokháza volt, amely egyenesen a Vérmezőre nyűt. Ennek az ablakába volt felállítva egy nehézgéppuska. A ház külső része megerősítve páncéllemezzel és homokzsákokkal. Az ablakból re-mek kilövés volt a Vérmező felé nyíló utcára. Tökéletesen úgy, hogy ott az ellenség se nappal, se éjjel nem mozdulhatott meg. A tám-pont védőinek, főleg éjjel, úgyszólván leűlni sem volt szabad, nehogy elaludjunk. Állandó harci készsűtségben kellett lennűnk. Éjjel állandóan kaptunk ellenőrzést, hol németektől, hol a mi alakulatunktól. A mi támpontunk harccsoportjának Monori őrm. volt a parancsnoka, helye-tes pedig én. Mi állandóan együtt mentűnk felderítő járőrszolgálatba is. Ez a támaszpont rendkívűl fontos és veszélyes volt, mert ez ural-ta a Vérmező felé eső terepet, és ez volt az alapja a Bécsi kapu védelmének a Vérmező felől.

Mindnyáján tudtuk, hogy ezt a támaszpontot az oroszok előbb, vagy utóbb meg fogják semmisűteni, mihelyt felfedezik a fontosságát, ami szerintűnk is csak napok kérdése volt. És abban is biztosak vol-

tunk, hogy mindnyájan ott fogunk pusztulni, mert a parancs úgy szólt, hogy a támpontot feladni nem lehet, a támpontot védeni kell az utolsó töltényig. Ebben a helyzetben legbiztosabbnak látszott a halál, vagy ami még ettől is rosszabb, ha valamelyikünk életben talál maradni, Szibéria. De az is lehet, hogy egy bombatámadás élve temet el mindnyájunkat. (1945. májusában elmentem megnézni a helyet. Nemcsak az az épület, de a környezők is romokban heverték.)

Az oroszok éjjel-nappal támadtak. Időközben a német és magyar alakulatok Pestet kiürítették. A hidakat a németek felrobbantották, hogy a pesti oldalról való lerohanást kiküszöböljék. Gigászi küzdelem folyt a még megmaradt Budáért, amelyet az oroszok minden oldalról tűz alatt tartottak, elvágvá a védőket és az óvóhelyeken összezúfoltódt lakosságot minden szolgáltatástól. Se gáz, se viülany, se víz, se élelmiszer, gyógyszer, és ami a védelem szempontjából a legfontosabb volt, a lőszerhiány. Főleg a nagyméretű löszerek voltak fogytán. A német tigrisek lőszer hiányában tétlenül meresztették csőveiket a kapualjak alól. A tüzéség lőszerellátása is akadozott, bár a légvédelmi ütegek még működtek, de azok is inkább már földi célok elleni harcra voltak berendezkedve. Nyüvánvaló volt, hogy ha felmentés nem érkezik, a keményen támadó szovjet csapatok felmorzsolják a védelmet. Ez a hit megsokszorozta a védők harci készségét, ez öntött lelkesedést és elszántságot a csüggedés helyébe. Görcsösen ragaszkodtunk minden négyzetméternyi területhez, ami az oroszoknak óriási veszteségeket okozott. Természetesen a védők is súlyos veszteségeket szenvedtek, de a legtöbbet a polgári lakosság szenvedte az összedült épületek romjai alá temetett óvóhelyiségekben.

Az ablak nélküli kórházak zsúfolásig megteltek. A jéghideg folyósókon hordágyakon feküdtek a sebesültek. Gyógyszer alig volt. Az éjszaka sötétjében a Vérmezőn leszállt német gépek - amíg le tudtak szállni -, valami kevés utánpótlást adtak. A nappal ejtőernyővel ledobott utánpótlás egy része is hozzánk jutott, ami főleg gyógyszer és könnyű fegyverekhez való lőszer volt. De mi volt az a szükséglethez képest? A nullával csaknem egyenlő. Később már a német gépek meg se kísérelték a Vérmezőn való leszállást.

A felmentés késelt. A szovjet csapatok pedig a legszívósabb védekezés ellenére is lassan szűkítették a gyűrűt. A védők helyzete napról napra kritikusabbá vált. A lőszer- és gyógyszerhiányon kívül súlyos élelmiszerhiány lépett fel, és most már végső megoldásként a csont- és bőrig lesóványodott lovakra került a sor. (Ez némileg enyhített a kritikus élelmiszerhiányon, de azok is erősen kezdtek fogyni.)

Ezek a szerencsétlen állatok képezték a védők utolsó élelmi-szerellátmányát.

Amikor nem voltunk a támponton, akkor felderítő járőrszolgálatot végeztünk, legtöbbször Óbuda felé. Így ismerkedtünk meg a Lajos utca 105. sz. alatti lakókkal, és a ház tulajdonosával, egy középkorú agglegénnyel, akinek a ház alatt lévő pincében nagymennyiségű bora volt elraktározva. Aztán özv.Pataki Imréné családjával, két 20 év körüli leánnyal és egy 10-12 év körüli fiúval, meg más családokkal is.

Az orosz megfigyelők már csak néhány épülettömbre voltak - amikor az utolsó járőrszolgálatunkat végeztük ezen a területen - a Lajos utca 105.sz. háztól. Bementünk az udvarba, hogy az ismerősöktől megérdeklődjük, mi a helyzet. A lakók könyörögtek, hogy tegyünk valamit, mert amint mi is megállapítottuk, az oroszok itt vannak a közelben, és a ház alatti pincében ott van a sok bor, ha az az oroszok kezére kerül, a katonák részegre isszák magukat, és az udvarban lévő nőket tönkreteszik.

- Kerítsék elő a tulajdonost! - mondtam nekik.

Néhány perc múlva már ott is volt.

- Figyeljen ide - mondta neki Monori -, itt az udvarban magán kívül férfi nincsen. A lakók azt mondják, hogy magának a pincéje tele van borral. Igaz ez?

- Igaz - felelte.

- Azt is tudja, hogy az oroszok itt vannak a közelben?

- Tudom.- felelte.

- Tehát azt akarja, hogy a bor az oroszok kezére kerüljön, és ezt a sok fiatal nőt tönkretegyék a berúgott katonák? Hozza ide gyorsan a pincekulcsot, maguk pedig hozzanak edényeket! - szólt az ottlevőkhöz.

- Vigyék, amennyit tudnak, adják tudtul a környékelieknek is, hogy amennyit tudnak, vigyenek, mert a többit ki fogjuk engedni a pince földjére.

Felnyitottuk a pincét, és a lakosság megkezdte a bor széthordását, mi pedig visszaindultunk a várba jelentésünket megtenni. (Az ostrom után mondták a lakók, hogy nemsokára katonák jelentek meg, néhány hordóval elvittek, a többit pedig kiengedték a pince földjére.)

Január 21-én nappal voltunk a támponton. Ezen a napon délután éppen kapuőrsgben voltam, amikor egy német gépkocsi berobogott az utcába, és csikorgó fékkel megállt az épület bejárata mellett. Két német kiugrott a gépkocsiból, és berohant az épületbe, ahol mi voltunk. Az oroszok észrevették a gépkocsit, és elárastották az utcát ak-

navelő tüzzel. A tűz megszűnte után, amíg a német bent volt az épületben, a fal mellett a kocsihoz mentem és hátulról benéztem. Megakadt a szemem a kocsi hátuljában a konzerves dobozokon. Se szó, se beszéd, a következő pillanatban a kezemhez legközelebb eső dobozt leemeltem, és bedobtam egy üres helyiségbe. Nemsokára kijött a két német, és mielőtt a ruszlik újra tüzet nyithattak volna rájuk, elrobogtak a Bécsi kapu irányába. Bekiáltottam Monorinak, hogy jöjjön ki.

- Mi a baj? - kérdezte.

- Semmi - feleltem -, ott a másik helyiségben van egy kis fadoboz, a németek kocsijáról emeltem el, nézd meg, mi van benne.

Monori a szurony hegyével felfeszítette a tetejét, és örömmel kiáltott fel, hogy gyümölcsíz van benne. A láda 5 kilós volt. Az esti felváltáskor vittük magunkkal.

Másnap, 22-én délután 3-4 óra felé hívatott bennünket Kacs Kovics szds., hogy menjünk ki felderítő szolgálatba Óbuda felé, és állapítsuk meg, ha lehet, hogy az oroszok meddig szivárogtak az elmúlt éj folyamán. A Zsigmond úton van egy kis magyar kórház, ha lehet, vegyük fel velük a kapcsolatot. Felszereltünk, és négyen, Monori őrm., két hungarista és én elindultunk a Bécsi kapun át az épületek és romok védelme alatt felderítő útnakra. Az egyik útkereszteződésnél, nem messze a Fő utcához, megálltunk, hogy a legalkalmasabb helyet válasszuk ki a másik oldalra való átfutáshoz, mert ez a rész Pest felől teljesen belátott volt, és az oroszok állandóan aknatűz alatt tartották. A túlsó oldalon, bal kéz felől valami kápolna-féle, és a mellette lévő épület kapualjából egy német katona, aki ott őrt állt, integetett felénk. Elindultunk, hogy megtudjuk, miért integetett a német, azonban alig tettünk néhány lépést, amikor egy óriási robbanás, por, füst ... Jajgatást hallottam. Nem tudom, hogy a légnymástól-e, vagy reflexszerűen elvágódtam az úttesten, várva a következő aknarobbanást, de az elmaradt. A füst és por leple alatt felugrottam és a kápolna felé futottam, de a futás közben éreztem, hogy a bal térdem megroggyant. Megsebesültem! - futott át rajtam a gondolat. A kápolnába érve gyorsan letoltam a nadrágomat, és akkor láttam, hogy a térdemből vastagon bugyog a vér. Köpenyem zsebéből gyorsan elővettem a sebkötöző csomagot, és pólyát rátéve szorosan bekötöttem. Utána, most már az ellenkező irányból a robbanás közelébe kúsztam, hogy megnézzem, mi történt Monorival, de Monori nem volt ott. Tovább kúsztam az épületek felé, és nevéen szólítottam. Nem messze az egyik épület fala mellett megszólalt, hogy „itt vagyok!” Odafutottam

hozzá és láttam, hogy a bal oldalon a füle mellől folyik a vér, és teljesen el van alélva.

- Feri! - öleltem fel - gyere a hátamra, kapaszkodj a nyakamba, hátraviszlek innen!

- Hagyjál - Jóska! Nekem már végem van!

- Dehogyan van véged, csak gyere és kapaszkodj erősen a nyakamba, valahol találunk valakit, aki segít!

A csuklójánál a köpenye ujján is folyt a vér. A hátamra vettem, és ahogy erőmből és rogyadozó térdemtől telt, az épületek fala mellett visszaindultam a vár felé.

Lassan kezdett szürkülni. Sehol senki nem volt, akit segítségül tudtam volna hívni. Csizmámban minden lépésnél cuppogott a félig megalvadt vér. Éreztem, hogy az erőm fogy, és Monorit nem fogom bírni tovább vinni. Utolsó erőmet összeszedve megpróbáltam még egy épülettömb hosszán tovább cipelni. Amikor egy kapualjhoz értem, ösztönszerűen megálltam. Monorit lecsúsztattam a kövezetre, hogy egy kis erőt gyűjtsek, és legalább a vérző fejét bekössem. Alighogy megpihentem, az udvar felől kopogások hallatszottak, és pillanatokkal később két magyar honvéd ért hozzánk, az egyiknél egy hordágy volt összehajtvva.

- Bajtársak! - állítottam meg a két honvédet, akik egészségügyi katonák voltak. - Ez az őrmester bajtársunk súlyosan van sebesülve, vigyék be a legközelebbi segélyhelyre!

A két egészségügyi minden szó nélkül rátette Monorit a hordágyra, és elindultak vele a legközelebbi kórházba. Én pedig rogyadozó lábbal követtem őket. Ekkorra már teljesen besötétedett.

A kórházba érve kértem az orvost, hogy helyezték el a sebesültet, kötözzék be és adjanak neki elsősegélyt. Az orvos széttárta két kezét, mondván, hogy annyi a sebesültjük, hogy nem tudnak velük mit csinálni.

- Tegyük le oda a folyosóra, majd később csinálunk vele valamit!

- Itt a folyosón? - kérdeztem az orvost. - Hiszen itt egy félóra múlva megfagy.

- Nem tudok mit tenni - mondta az orvos. - Láthatja, hogy a folyosó is zsúfolva van sebesültekkel.

- Bajtársak! - mondtam a két egészségügyinek, akik ott vártak, hogy mi fog történni. - Vigyék fel a Várba, a Hadi Múzeumba a sebesültet.

A két egészségügyi megfogta a hordágyat, és megindultunk a Várba, útközben az Anyag- és Árhivatal épülete mellett mentünk el, ahol az alagsorban egy német kórház volt berendezve. Megállítottam az egészségügyieket. A bejáratnál álló őrnek mondtam, hogy egy sebesültet hoztunk. Az őr azt mondta, hogy vigyük be. A folyosón egy másik német bevezetett bennünket egy kis műtőszobába, és mondta, hogy várjunk, majd küld egy orvost. Monorit letették a hordágygal, én pedig egy székre ültem. A két egészségügyi szó nélkül eltávozott. Pár perc múlva egy ápolónő jött a szobába és látva, hogy magyarok vagyunk, magyarul kérdezte, hogy csak Monori van-e megsebesülve? Mondtam, hogy én is, a térdemen.

- Mindjárt jön az orvos - mondta az ápolónő. - Hová valók? - kérdezte.

- Zemplén megyesiek vagyunk! - válaszoltam.
- Zemplén megyesiek? Melyik községbe?
- A bajtársam sajókesznyéteni, én hernádnémeti.
- Hernádnémeti? - kérdezte.

Ismert ott egy református lelkészt, Kiss Ernőt, és úgy nézett rám, mintha meg akart volna hipnotizálni. Megfedkezve a fájdalomról, felkiáltottam:

- Éva!
- Magda vagyok - mondta.

- Bocsásson meg, összetévesztettem a nővérével, azóta sok idő telt el, mióta nem láttuk egymást. Hogy került maga ide ehhez a német kórházhoz?

- Hosszú volna ezt elmondani, csak annyit mondok el röviden magának - miközben Monoriról szedte le a köpenyt és a zubbonyt - hogy a férjem páncélos százados volt, és elesett Oroszországban. Én az édesanyámmal mint ápolónő a visszavonuláskor ezzel a német kórházzal vonultam vissza, és így vagyunk most itt.

A beszélgetés megszakadt, mert az orvos belépett. Monorit felfektették a műtőasztalra, és kezelés alá vették. Feri nyögött, ordított a fájdalomtól, mert az orvos minden érzéstelenítés nélkül belevágott a sebbe. Csak most láttam, hogy három helyen van a fején kívül sebesülve. Megborzongtam a látványtól. Végre elkészültek, és a nővér a gomblyukba fűzte az elsősegélyt jelentő cédulát. Most következtem én. Lehúzták a lábamról a csizmát, majd a nadrágot. Én is felfeküdtem az asztalra. Nekem is beadták a merevgörcs elleni injekciót, akárcsak az előbb Monorinak. Nekem is belevágott a búsba. Megvonaglottam, behunytam a szemem és összevágtam a fogam. Kiáltás nem hagyta

el a szám, de a két szemem sarkán folyt a könny az arcomra. Végre velem is végzett. Nekem is odakötözte a nővér a cédulát a gomblyukamba. Kérdeztem, hogy ottmaradunk-e a kórházban, de az orvos azt mondta, hogy sajnos nem, mert a saját sebesültjceknek sincs helyük.

- A másik kamerád - mondta az orvos - maradjon a hordágyon a folyosón, maga pedig próbáljon valahogy elmenni a Várba. Küldjenek le két sebesültvivőt hordággal, és vigyék fel a magyar kórházba.

Azzal magunkra hagytak. Odamentem az önhöz, és kérdeztem, hogy nincsen-e itt a közelben magyar alakulat. Az ör belemutatolt a sötétbe, hogy itt a közelben vannak a magyarok egy laktanyában. Melyik laktanya lehet az? - gondolkoztam. Eszembe jutott, hogy alighanem a Radetzky laktanya. Géppisztolyomra támaszkodva elindultam, ahogy a német megmagyarázta. A laktanya bejáratának közelébe érve egy halk - Állj! Ki vagy? Jelszót! - hallottam.

- Sebesült magyar csendőr vagyok! - válaszoltam. - Hívja a parancsnokot!

Pillanatok alatt ott volt a parancsnok két másik örrel. Hozzám érve látták, hogy csendőr vagyok, de én is láttam, hogy ők is azok. A hdgy.parancsnoknak elmondtam, hogy mi történt, és ő azonnal intézkedett. Két prb.csőt hordággal leküldött Monoriéért, és mindkettőnket felvittek a Várba, de nem a csapattestünkhöz, hanem egy egészségügyi oszlophoz. Útközben tudtam meg, hogy a laktanyában egy csendőralakulat van.

A Várba érve letettek bennünket egy helyiségben, ahol hordágyon több sebesült feküdt, és a prb.cső.-k visszamentek a laktanyába. A vérvesztéstől és a kimerültségtől félig eszméletlenségbe süllyedtem. Csak arra eszméltem fel, hogy valaki megrázott, és egy csajkában ennivalót adott. Paradicsomleves volt, de müyen rossz és dohos íze volt! Minden kanál nélkül megittam a levest. Akármilyen ízű is volt, jólesett.

Hogy mennyi ideig voltunk ezen a helyen, fogalmam sincsen. Senki nem törődött velünk, senki nem vizsgált meg bennünket, csak nyögtünk a hordágyon, mert időközben a sebláz is fellépett, és a seb égett, mintha parazsat raktak volna rá. Kicserepesedett szájjal feküdtünk.

Végre jöttek a sebesültvivők, és elvittek bennünket, meglepetésre a volt szálláskörletünkbe. Ott a bajtársak körülvettek, hoztak enni, de ugyanaz a rossz, dohos paradicsomleves volt, azzal a különbséggel,

hogy két pinduri darab lóhús mócsing volt benne. Az egyik örmesternek mondtam, hogy - Eredj és jelentsd Kacs Kovics szds.-nak, hogy itt vagyunk sebesülten, és itt nem kapunk semmiféle kezelést, sebek el fognak gennyesedni. Vigyenek el valamelyik kórházba!

Monori, ha mozdult, nyögött, mint a megvert kutya. Hozzá fordultam.

- Feri, hogy érzed magad? - kérdeztem.

- Nagyon rosszul - felelte -, az egész testem tűzben van, szomjas vagyok.

. Az egyik bajtársat odaintettem, és kértem, hogy ha tud, hozzon egy korty vizet. Hozott, amit hóból olvasztottak ki, mert a vízszolgáltatás már hetek óta megszűnt. Ekkor jutott eszembe a gyümölcsíz, amit a német kocsirol szereztem. Mielőtt elhagytuk a szálláskörletünket, a fadobozt a sarokban a szalma és a takarók alá rejtettük, nehogy amíg odaesünk, a bajtársak befalatozzák. A sarokhoz kúsztam, elszedtem a takarókat, és alátúrtam kezemmel a szalma alá. A gyümölcsíz ott volt! Elővettem a zsebkésemet, és egy darabot levágtam Monorinak is és magamnak is.

- Akarsz még? - kérdeztem.

- Most nem, majd később! - válaszolta.

- Feri! Figyelj ide! Én testvériesen elosztom kettőnk között ezt a gyümölcsízt. A felét beleteszem a te, a másik felét az én kenyérszákomba, ha elvisznek bennünket a kórházba, és nem leszünk együtt, legyen mindkettőnknek.

- Csináld úgy ahogy akarod - felelte, és én testvériesen elosztottam a gyümölcsízt.

Valószínűleg aludtam, amikor egy óriási robbanásra riadtam fel. Az egész épület megingott, por, füst, vakolat és tégladarabok töltötték meg a pincehelyiséget. Kibálás, futás, mindenki menekült ki az óvóhelyről és az épületből. Szemünk, szánk telement porral, füsttel és malterhulladékkal. Közel voltunk a megfulladáshoz, de csak feküdtünk ott a robbanás utáni nagy csendben. Amikor a füst oszlani kezdett, Monori, aki ezideig csaknem szótlán volt, megszólalt:

- Jóska, mi lesz velünk?

Én mintha a világon az lett volna a legmegnyugtatóbb válasz, azt feleltem:

- Semmi, meghalunk.

És arra gondoltam, hogy mégse lesz senki, aki tudassa a hozzánk tartozókkal, hogy mi történt velünk.

Sokáig feküdhettünk így. Nem tudtuk, hogy nappal, vagy éjszaka van-e. Csak a tompa dörrenések hallatszottak hozzánk, és a hűvös levegőt éreztük, ami beáramlott valahonnan, ahová előzőleg a bomba, vagy nehéz lövedék bevágott.

Magunkra maradtunk, mindenki megfeledkezett rólunk.

- Feri - szoltam Monorihoz -, én megpróbálok kimenni innen, és megnézem, hogy mi van odakint. Ha lehet, segítséget hozok.

- Próbáld meg! - mondta.

Jobb lábamra felhúztam a csizmámat, sebesült bal lábamra pedig zoknikat húztam, legfelülre egy vastag szoknit. Felálltam, de szédülés fogott el. Meg kellett kapaszkodnom, hogy el ne essem. Kis idő múlva azonban visszanyertem az egyensúlyomat, és géppisztolyomra támaszkodva elindultam a törmelékhalmon át a folyosón, ki az udvarra. Láttam, hogy a mellettünk lévő pincehelyiség teljesen beomlott. Ez volt tehát az a hatalmas robbanás, ami az egész épületet megrázkódttatta, és ezért menekült el mindenki a pincéből.

Gyönyörű napsütéses délelőtt volt. Ahogy felértem az udvarra, és a januári friss hideg levegőt beszívtam, megkönnyebbültem, és a szédülésem is elmúlt. Egyetlen lelket sem lehetett látni sehol, csak az ágyúk dörgése, aknák robbanása és géppuskák kerepelése hallatszott. Kimentem a kapu alól, gyorsan vissza is húzódtam, mert a lövedékek úgy kopogtak a kövezeten, mint nyári viharban a jégeső. Lefeküdtem a fal tövébe, és figyeltem kifelé a térre, hogy nem látok-e valakit, de sokáig egy lélek sem mutatkozott. Mi a csuda történt itt, hogy egy lelket sem látni, talán már a senki földjévé vált a Vár? Amint így magamban tűnődtem, a Werbőczy utca felől a fal mellett egy futó alakra lettem figyelmes. A téren keresztül az Uri utcát akarta elérni, ami védett hely volt. Amikor velem egy irányba került, a futó alakban felismertem Kacs Kovics Balázs csőszázadost. Elkezdtem integetni és kiabálni, de nem vette észre. Már elérte az Uri utca sarkát, amikor teljes erőmből kiáltottam a nevét. Erre megállt, körülnézett és meglátott. Hozzám futott és kérdezte:

- Mi van magukkal? Élnek?

- Élünk szds. úr, csak súlyosan vagyunk sebesülve. Monori örm. tehetetlenül fekszik az óvóhelyen a törmelék között. Mindenki megfeledkezett rólunk.

- Ne mozduljon sehová, maradjon itt, mindjárt hozok segítséget!

Keresztülfutott a téren, és eltűnt az Uri utcában.

Kis idő elteltével két csendőrrel tért vissza. Monorit és a dolgainkat egy pokrócban felhozták a pincéből, s az egyik csendőr engem,

a másik Monoril, míg Kacs Kovics a felszerelésünket a hátukra vettek. Átfutottak velünk a téren, és bevitték a nem messze lévő Belügyminisztérium óvópincéjébe a 12. hadosztály egészségügyi oszlopához. Ott átadtak egy orvos hdgy.-nak. Egy padra ültetett, illetve fektetett bennünket, amíg nyüvántartásba vesznek. Kacs Kovics szds. és a két cső. bajtárs ezután eltávoztak. Többé nem láttuk őket viszont.

Órákat - vagy csak annak tűnt - töltöttünk el a padon, ahová letettek bennünket. Monori nyögve feküdt a padon, én is hol a falnak, hol féloldalra dőlve. Vártuk, hogy valaki intézkedjen felőlünk. A kórház zsúfolásig volt sebesültekkel. Velem szemben egy priccs alsó fekhelyén egy csendő alhadnagy, akinek az egész lábát leamputálták, önkívületi állapotban, iszonyatos kínok között szólította a családját és a feleségét. Később tudtam meg, hogy nemsokára meghalt.

Végre megjelent egy orvos és két egészségügyi. Elvitték Monorit, majd kisvártatva engem is. Kibontották a sebeimet, megvizsgálták, és egy priccsnek a felső fekhelyére feltertek. Monorit pedig átvitték a Szikla kórházba. Még csak el sem tudtam búcsúzni tőle. Annyit azonban megtudtam, hogy az civil kórház.

Másnap reggel levitték a kötözőhelyre, sebeimet átkötötték, majd nemsokára hoztak valami levesfélét, borsófőzeléket, egy kis darab fasírozottat lóhúsból, délután pedig egy ápolónő, Dr. Hancman János orvos felesége, egy kis darab krumplicukrot nyújtott fel. Azon az estén két orvos beszélgetett a fekhelyemtől nem messze. Csak hangfoszlányok jutottak el a fülemhez, de megértettem, hogy rólam volt szó. A két beszélgető Litványi János sebész orvos hdgy. és Hancman János orvos volt. Hancman javasolta, hogy térdnél le kell vágni a lábam, mert ez a legbiztosabb módja, hogy életben maradjak. Litványi azt mondta, hogy először megpróbálja a térdemből az aknaszilánkot kioperálni, és ha ez nem sikerülne, akkor vágja le a lábam. Homlokomat kiverte a verejték. Úr Isten! Hát bekövetkezik, amitől a legjobban féltem, hogy nyomorékká válnak! Felrémlt előttem az I. világháború rokkantjainak szomorú élete, akiknek legnagyobb része koldulásból, a társadalom jószívűségéből tengette sivár életét. Akik fél lábbal, mankón, búcsúkon és vásárokon a jószívű emberek segítségét koldulták. Úr Isten! Mentsél meg ettől a megaláztatástól! Nem akarok ilyen életet élni! Inkább a halál, mint a nyomorék élet. Önkéntelenül is a melletttem fekvő géppisztolyra esett a tekintetem, és elhatároztam, ha a lábam leamputálják, és lesz annyi erőm és eszméletem, önkezemmel vetek véget az életemnek. Mintha attól féltem volna, hogy valaki

meglátja a gondolataimat, gyorsan a takaró alá rejtettem a géppisztolyt.

Amint így lépelődtem, két egészségügyi jött a fekhelyemhez és az egyik azt mondta:

- Kapaszkodjon örmester úr a nyakamba, segíték leszállni! Megyünk a műtőterembe, megoperálják a lábát.

- Istenem, ne hagyj el! - sóhajtottam, amíg az egészségügyiek a műtőhelyiség felé vittek. Felfektettek a műtőasztalra, és kis idő múlva az éter kábulata alatt otthonról álmodtam. Arra ébredtem, hogy valaki pofoz. Kinyitottam a szemem. Litványi János sebész orvos hdgy. állt felettem.

- Ébredj fel, öregem! Itt akarod a háború fáradalmait kipihenni?

Kábult fejjel nem tudtam, hogy hol vagyok és mi történt velem. Litványi a kezembe adott egy kb. két négyzetcentiméteres vasdarabot, mondván, hogy tegyem el emlékebe. Visszavittek a fekhelyemre. Két nap múlva vittek vissza a kötözőhelyre. Litványi kibontotta a sebet, megvizsgálta. Megveregette a vállam. „Öregem, ha továbbra is ilyen szépen fog a sebed kinézni, a lábad meg van mentve!” Újra átkötötte és visszavittek. Valóban, a lázam megszűnt, és a fájdalmak is csökkentek, a térdsebem lassan gyógyulni kezdett.

Az operáció után néhány nap múlva egy örmester állt meg a fekhelyem mellett.

- Alig tudtalak megtalálni ebben a nagy labirintusban. Azért jöttem - mondta -, mert Hindy vezérezredes úr részedre a nagy ezüst vitézségi érmet adományozta, kérlek add ide a személyi adataidat!

Felírta a szükséges adatokat, és mielőbbi teljes gyógyulást kívánva eltávozott, azzal, hogy vagy két nap múlva újra meg fog látogatni. Soha nem találkoztunk többé.

Térdsebem gyorsan javult. Az operáció után egy hét múlva már egyedül tudtam fekhelyemet elhagyni, és két mankóval egyedül mentem a kötözőhelyre. Azon a részen, ahol az én fekhelyem volt, csak sebesült katonai személyek tartózkodtak, de a föld alatti folyosó más részén családtagok, asszonyok, gyermekek, polgári és honvédségi személyek voltak összezsúfolódva, vegyesen, villany és vízellátás nélkül. A vízszolgáltatást egy, az alagútban lévő, kis, forrásszerű vízer adta, ami ceruzavastagságnyi csurgásával távolról sem elégítette ki az igényeket. Mosakodásról, ruhamosásról szó sem lehetett. A víz adagolásával egy csendőrhadnagy volt megbízva, és csak kulacsaljnyi mennyiséget adott személyenként, előnyben részesítve a gyermekes családokat. A tisztálkodás hiánya miatt a férgek rendkívül gyorsan

szaporodtak. Katonák, civilek elterjesztünk, és hiába öltük ki egyik nap magunkból, másnapra ugyanannyi volt bennünk, ha nem több. A nők szenvedtek a legtöbbet.

Február elején a lábadozó betegek közül egy csoportot átirányítottak a Nemzeti Bank pincéjébe, ahol volt hely. Ebbe a csoportba kerültem én is. Egy egészségügyi vezetett bennünket, mert mi nem tudtuk a járást. A folyosó két oldalán mindenütt zsúfolásig polgári személyek voltak, főleg nők és gyermekek. Itt találkoztam Maklári-Klckner Péter cső. százados makói szárnyparancsnok feleségével és két gyermekükkel. Ide menekültek Makóról.

A Nemzeti Bank pincéje az előző helyhez képest fényűző volt. Bombabiztos, hatalmas helyiség. A padlón szalmazsákok, bár bennük inkább már törek volt, mint szalma. Lepakoltam a kis motyómat, ami két takaróból, egy kenyérszákból, egy üres gázlárctokból állt (amelyben a borotválkozó eszközöm volt), és a géppisztolyom, valamint az egyik csizmám. A sebesült lábamra még csizmát nem tudtam húzni, és csak zokni-ba volt bugyolálva. Két orvos látta el a sebesültek kezelését. A már régebben ott lévő sebesültek mondták, hogy testvérek, az egyik csendőr őrnagy, a másik csendőr hdgy.-i rendfokozatot viselt. Nagyon magabiztosan és foghegyről beszéltek a sebesültekkel, és ahogy fekhelyem mellett elmentek és végigmustráltak őket, nem sok jót néztem ki belőlük. Úgy beszéltek a sebesültekkel, mint kanász a bojtárjával. Velem is. Ezek inkább megfeleltek volna kiképző zupás őrmesternek, mint orvosnak.

Egy része a helyiségnek bőröndökkel és ládákkal el volt különítve a katonáktól. Ott polgári személyek voltak, idejében leköltöztek, és idejében gondoskodtak magukról, mert náluk nem volt éhezés. Nemcsak pikkszalámi, de az itóka is megkerült, és ahogyan láttam, nem holmi olcsó bundapálinka, hanem a legfinomabbakból való. Mindössze csak a cigánybanda hiányzott nekik. Keserű gondolatok ébredtek bennem, amikor láttam, hogy ez az előkelő társaság milyen gondtalanul eszik-iszik, és még most is milyen fényűző életet folytat, amikor a fal túlsó oldalán tízezreknek még vízből se jut annyi, amennyire szükségük lett volna. Elővettem a kenyérszákomat, és egy darab piszkos papírba csomagolt, kb. félkilónyi gyümölcsizéből egy kis szeletet levágtam, pici darabokat harapva belőle elfogyasztottam, csillapítva vele korgó gyomromat.

Másnap reggel a hdgy. megállt mellettem, és megkérdezte, hogy van-e nekem gyümölcsizem.

- Van - feleltem.

- Akkor vegye elő és ossza széjjel a bajtársai között! - parancsolta.

- Ha a hdgy. úr parancsolja, széjjelosztom, de ott azoknak - mutattam az előkelő társaság felé -, miért nem parancsolja a hdgy. úr, hogy osszák szét a sebesültek között?

Ingerülten néztem farkasszemet a hdgy.-gyal. Kivettem a gyümölcsízt, és odalöktem az egyik szomszédomnak, egy honvédnak, mondván, osszák széjjel maguk között.

Délután kaptunk valami lötyedékfélét, benne talán egy deka lóhúsmócsing. Csajkát nem kellett mosni, egyrészt, mert a lötyedéken nem volt egy szem zsír, vagy olaj, másrészt, ha lett volna is, víz hiányában ezt a műveletet kénytelenek voltunk mellőzni.

A Nemzeti Bank pincéjébe való érkezésünk harmadik napján közölték velünk, hogy akik két nappal ezelőtt érkezünk oda, szedjük össze a cuccunkat, mert a délután folyamán visszamegyünk a 12.hadosztály eü. oszlopához. Így történt aztán, hogy három nap múlva újra a nedves pincehelyiségben találtuk magunkat. Én részben örültem neki, mert a hely rosszabb volt ugyan, de nem kellett látnom, hogy amíg mi, piszkosan, tetvesen, csont- és bőrig lesoványodva szenvedünk az éhezéstől és nélkülözéstől, addig az a kevés kiváltságos személy nem érzi a háború és az ostrom könyörtelenségét, és nem kellett elviselnem a két orvos pökhendi magatartását. Másnap Litványi János hdgy. átkötözte a sebemet, és megnyugtattott, hogy nagyon szépen gyógyul, most már semmi veszély nincsen.

Február első napjaiban egymásnak ellentmondó hírek keringtek a levegőben. Egyesek a Budapest felszabadítására megindult német-magyar ellentámadásról adtak hírt, sőt olyanok is voltak, akik egy-két napra jósolták a felszabadításunkat. Mások arról hoztak híreket, hogy a megszállt országrészen a szovjet katonaság kegyetlenkedik, és a nőket megbecstelenítik. Voltak olyanok, akik azt mondták, hogy pontos adatokkal rendelkeznek. Ezeknek a híreknek a latolgatásával és kiértékelésével voltunk elfoglalva. Vártuk, hogy csapataink a gyűrűt áttörik, és megnyitják előttünk az utat. Közben a sebesülteket állandóan hozták be, a halottakat pedig vitték. Két fiatal tábori lelkész (egy ref. és egy r.kat.) próbálták őket eltemetni, de sikertelenül, ezért a halottakat egy üres, félig már romos helyiségben egymásra rakták.

Az események gyorsan peregetek, és aszerint a hírek is gyorsan változtak. Az oroszok már itt vannak, már ezt és ezt foglalták el. Elesett Óbuda, a Sashegy és a többi. Sokan feladtak minden reményt, mondván: „Nem bánom már, akár mi is fog történni, csak

ennek legyen már vége". Sokan letargiába estek a várható események miatt. Voltak bizakodók, voltak közömbösek. Ilyen körülmények között érkezett el február 11-e. Este volt, amikor egyszer csak egy német SS jött a pincé'be a felettünk lévő helyiségből. Tudtuk, hogy ott németek vannak, de sem mi, sem ők nem mentünk egymáshoz. Mintha engem szemelt volna ki, egyenesen hozzám jött, és tiszta magyarsággal megszólított:

- Örmester úr, segítsen rajtam, ha tud! Ha van, adjon nekem egy magyar egyenruhát!

- Minek az magának? - kérdeztem.

- Az éjjel kitörünk a Várból, és nem szeretnék SS egyenruhában meghalni, vagy fogságba esni.

- Szívesen adnék, ha volna, de nekem is csak a rajtam való van. De menjen ki az udvari részre, ahová a magyar halottak vannak összehordva, és valamelyik halottról húzza le az egyenruhát!

Ez egy magyar, úgynevezett sváb gyerek volt, akit az SS-hez soroztak be. Ezen az éjszakán nem tudtunk aludni. Vártuk a végzet bekövetkezését, ami nem is váratott magára sokáig. Egy idő után felettünk minden elcsendesedett, mert a németek elhagyták a helyiséget, otthagya minden felesleges dolgaikat.

9. fejezet

Az egész éjjel átvirrasztása után érkezett el 1945. február 12-e. Az orvosok és az ápoló személyzet már értesült a kitörés sikertelenségéről. De valaki mondta, hogy a Citadella felől még élénk fegyverro-pogás hallatszik, tehát a Citadella még nem esett el. 8-9 óra táján az egyik orvos jött a pincénkbe, és közölte velünk, hogy a kitörés nem sikerült. A Várban maradt védők az ellenállást beszüntették, és megadták magukat az oroszoknak. Az oroszok rövidesen itt lesznek, tehát mindenki, akinél bármilyen fegyver, lőszer, vagy kézigránát van, rakja ki az óvóhely közepére, mert akinél fegyvert találnak, azt kivégzik, és a többi bajtárs életét is veszélyeztetik. Mindenki kirakott magától fegyvert, lőszert. Én is odatettem a géppisztolyomat, amelyet az utolsó perzig őriztem. Utána visszamentem a fekhelyemhez, és az összes papírjaimat - a személyazonossági igazolványom kivételével - a pince egyik sarkában a téglá- és törmelékhalom alá rejtettem.

Nem sok idő múlva az egyik orvos kíséretében megjelent egy bőrkabátos magyar, vagy magyarul beszélő, főhadnagyi egyenruhát viselő alakkal egy orosz járőr. A vörös karszalagos fhdgy. felszólított bennünket, hogy maradjunk a helyünkön, és beszédet intézett hozzánk, mondván, hogy a dicsőséges Szovjet Hadsereg Budapestet felszabadította a fasiszták elnyomása alól, és most már fogunk kapni élelmiszert. Senki ne próbáljon szökni, mert akinek nincsen semmi bűne, azt hazaengedik, vagy aki akar, jelentkezhet az új magyar hadseregbe a fasiszták elleni harcra. Viszont aki a kórházat el akarja hagyni, az kiteszi magát, hogy agyonlövök.

Egészen szépen hangzott az ürgének a hozzánk intézett beszéde. Ahogy láttam, voltak, akik el is hitték, de bennem bizonyos kételyek merültek fel a hazaengedéssel kapcsolatban. Ahogy a helyiséget elhagyták, eszembe jutottak Konok Tamás alezredes szavai: „Fiaim, a háborút elvesztettük”. Megjelent lelki szemeim előtt a falragasz: „Győzelem, vagy Szibéria”. Győzelem? az nem, de Szibéria, az igen! Vajon hol van Monori? Mi történt vele? Él-e vagy meghalt? Ezen töprengtem egy ideig, majd magamra vettem a köpenyemet, mankómat a hónom alá, és elindultam fel az udvarra. Az udvaron az egészségügyiekkel találkoztam.

- Hova megy, őrmester úr? - kérdezte.

- Kijöttem egy kis friss levegőt szívni és megnézni, mi van idekint.

- Ki ne menjen az utcára - mondta -, mert magát is besorolják. Az egész utca végig van foglyokkal, akiket az oroszok most sorakoztatnak.

A kíváncsiság a kapualjig vitt, ott a falhoz húzódva, mankómra támaszkodva kinéztem az utcára. Végig, amerre a szemem ellátott, az Uri utcán kétoldalt oroszok géppisztolyosan, közöttük, fegyvertelenül, lehorgasztott fejjel, magyar és német katonák, csendőrök, rendőrök, külön-külön csoportosítva.

Szomorúan, megkeseredett szívvel mentem vissza a szállásomra. Ezen a napon az óvóhely lakói megritkultak. A harcok megszűntével a polgári lakosság elhagyta az óvóhelyet, csak azok maradtak ott, akiknek nem volt pülanalnyilag hová menniük. A harcképes katonákat összeszedték az oroszok, így csak a kórház személyzete és a sebesültek maradtunk ott. Az oroszoknak dolgozó vörös karszalagos magyar és orosz járőrök sűrű egymásutánban cirkáltak az óvóhelyiségben, németeket és nyilasokat keresve, közben minden elemelhclő dolgot elzabráltak tőlünk. Így zabrálták el az eddig megőrzött csizmámat is,

ami az egyik oroszoknak rendkívül megtetszhetett. Főleg órák után vadásztak, mert minden alkalommal kérdezték, hogy van-e „császi”. Számtalanszor végigmotoztak bennünket, hogy kinél találnak elrejtve „császit”.

Másnap, 13-án reggel, amint felmentem az udvarra, hogy a romos épületben - ahová mások is jártak - természeti szükségletem elintézzem, szembetaláltam magam egy egészségügyi járőrrel, valamint Litványi és Hanckman doktorokkal. Az eü. járőr a hordágyon egy fiatal, élettelennek látszó nőt vitt le az óvóhelyre. A hordágyon fekvőre tekintve azt hittem, hogy Maklári százados felesége, mert nagyon hasonlított rá. Visszamentem az óvóhelyre, hogy meggyőződjem, jól láttam-e. Nem ő volt. A nőt az utcán találták meg eszméletlen állapotban, félig megmerevedve. Csak az Isten tudja, hányan erőszakolták meg. Mindenkitől elkülönítették, és az orvosokon kívül senki nem mehetett a közelébe. Az orvosok mindent elkövettek, hogy a nőt életben tudják tartani. Fáradozásukat siker koronázta, mert a nő eszméletre tért, és a gondos ápolás megmentette az életét.

A beígért jobb étkezés elmaradt, és vele együtt a hazaengedés is. Ellenben a már felgyógyult betegeket szedték össze és vitték a Gömbös Gyula úti kórházba, amely fogolytábornak volt átalakítva. Éreztem, hogy egy napon rám is sor kerül, mert a lédsebem már elég szépen javult. A kórház őrizetét is megszigorították. Az Uri utcai bejáratnál már őrség állt, de még szabadon lehetett ki- és bemenni a kapun. Megengedték, hogy akinek hozzátartozója vagy bárki ismerőse volt Budán, azok meglátogathatták a sebesült hozzátartozóit, és vihetek nekik ennivalót is.

Az egyik délelőtti fogtam a mankóimat - bár nem sok szükség volt rá -, és elindultam a kapu felé, hogy tájékozódjam a helyzetről. Odaérve csaknem felkiáltottam a meglepetéstől, mert a kapuban egy vöröskarszalagos katona: Czeglédy Gergely csendőr törzsőrmester állt őrt. A bárdfalvai őrsön együtt teljesítettünk szolgálatot, és ő is az NSZSZ-nél, a Naphegy téren teljesített szolgálatot. Odamentem hozzá, és meglepetésében csak annyit kérdezett:

- Maga él?

- Hát amint látja, törzs úr, megsebesültem, de azért élek. Mi újság? Mi a helyzet velünk kapcsolatban?

Nagy kínosan elmondta, hogy a Werbőczy utcán van egy katonai parancsnokság, parancsnoka egy honvéd százados, és az ő csoportjukat nem szerelték le, hanem itt a Vár területén, kórházakhoz és középületekhez ök adják az őrséget. Egyébként rajtuk kívül minden

csendőrt összeszedtek az oroszok. Láttam, hogy Czeglédynak a velem való találkozás kellemetlen volt.

Most már tudtam, hogy az a csendőr csoport, amelyik a Várban volt, és amelyikhez egy időben mi is tartoztunk, Nagy-Zsombor szds.-sal nem tört ki a Várból. Egy kis részét, amelyik az ott lefogott, átállni szándékozó honvédtiszteket őrizte, közöttük azt a századost is, aki most a parancsnokuk, szabadon engedték. Saját magukból és ezekből a csendőrökből gyorsan megszervezték egy ellenálló csoportot, és így ők fegyverben maradtak továbbra is a megszálló szovjet oldalán.

Gondolkoztam a helyzeten, és arra a következtetésre jutottam, hogy megpróbálom, hátha ennél a csendőralakulatnál ottmaradhatok, és alkalomadtán polgári ruhába öltözve leléphetek a porondról. Kértem egy vöröskeresztes karszalagot, és megkerestem a megnevezett alakulatot. Nem kellett sokat keresni. A bejáratnál egy csendőr állt őrt.

- Szervusz! - szólítottam meg. - Itt van az alakulatotok? - kérdeztem.

- Itt - felelte.

- Ki a parancsnokotok?

- Egy honvéd százados.

- Az, aki a Várban le volt fogva?

- Igen - válaszolt bizonytalanul.

- Szeretnék a pk.-kal beszélni, kihez kell mennem?

- Menjen be, őrmester úr, balra a folyosórul nyíló ajtón, ott van a legénységi szoba, ott majd megmondják!

Benyitottam a megnevezett szobába, ahol 8-10 csendőrt találtam, Balogh Sándor III. főtörm.-rel az élen, kivétel nélkül mind ismerős cső.-k, akik az NSZSZ karhatalmi századnál voltak. A konyhafőnök egy Jakus nevű főtörm. volt. Dióhéjban elmondtam a sebesülésünket, és kértem őket, hogy ha lehet, intézzék el a szds.-sal, hogy velük maradhassak. Hímeztek-hámoztak, végül is az egyik őrm. vállalkozott rá, hogy beszél a szds.-sal. Közben beszélgettünk, amíg az őrmester odavolt. Megkínáltak cigarettával. Amikor az őrm. jött, közölte velem, hogy a szds. parancsa szerint nem maradhatok ott. Elgondolkozva mentem vissza a BM óvópincéjébe, és elhatároztam, hogy elmegyek a Szikla kórházba, és megtudom, mi történt Monorival. A nyilvántartóban az ápolónő megtalálta a nevét, és megmagyarázta, hogy hol találom meg. Meg is találtam egy odúban. Polgári ruhában, mert az civő kórház volt, és a sebesült katonákat azonnal polgári ruhába öltöztették. Megörültünk egymásnak. Elmeséltem neki a Werbcőzy úti cso-

portot. Megígértem, hogy újra meg fogom látogatni, és a szökésünket megbeszéljük.

Este felé volt az idő, amikor visszaértem szállásunkra. Az ismerős eü. őrzető a fekhelyén rendezett valamit.

- Mi az, öregem? - kérdeztem. - Csak nem kirándulni készülsz, hogy a dolgaiddat rendezed?

- Nem - mondta, és hozzám jött. - Magának elárulom, őrm. úr. Mielőtt besötétedne, lelépek. Szüleim itt laknak Csillaghegyen, a civil ruha már itt van. Most megyek átöltözni és indulok, az édesanyámék már ott várnak az utcán.

- Öregem - kértem az őrzetőt - tegyél meg nekem egy szíves-
séget! Ha sikerül hazajutnod, elküldenél valakivel egy cédulát a Lajos
ca 105. szám alá?

- Ígérem, hogy el fogom juttatni. Írja le a nevet, utcát, mihelyt
hazaértünk, rögtön küldöm az üzenetet.

És ígéretének valóban eleget is tett, mert másnap délután Mariska néni és a két Pataky leány már fel is keresett.

Másnap újra eljöttek, hoztak egy kis spenótfőzeléket, lóhúsból készült fasírozottal, amelynek a felét átvittük Monorinak. Monori ekkor közölte velem, hogy rövidesen átviszik őket a Gömbös Gyula úti gyűjtőtáborba, mint felgyógyultakat, illetve mint lábadozókat.

- Feri - mondtam neki -, ne menj a gyűjtőtáborba, hanem te civilben vagy, könnyű megszöknöd! Szökjél meg és várjál rám Patakyéknál, vagy Mariska néninél, mert én is meg fogok szökni, hacsak egy mód létezik! Nem akarok Szibériában meghalni! Ha meg kell halni, akkor inkább itt!

Visszamenve azt a néhány személyt, akik a pincehelyiségben együtt voltunk, közötté Sziklay nevű csendőr főtörm.-t és két szakaszvezetőt, tájékoztattam a helyzetről. Sziklayhoz előzőleg már jött egy nő látogató, aki a BM telefonközpontjában volt tisztviselő, és az is javasolta Sziklaynak a szökést. Én másnapra vártam a két Pataky lányt a civil ruhával.

Reggel korán keltünk, megmosakodtunk, mert most már volt elég víz. Utána elmentem, hogy az elhagyott holmik közül egy hátizsákot szerezzek. Átmentem a kötözőbe, hogy a térdemet átköttessem, ugyanakkor kértem néhány tablettát is, gondolva, hátha arra még szükségem lesz. Délelőtt 11 óra körül egy orvos jött hozzánk, aki összehívatta a még ottlévő, részben lábadozó, részben már felgyógyult sebesülteket, és közölte velünk: ma reggel az orosz parancsnokság elrendelte kihírdetni, hogy mivel a kórházból az utóbbi időben több szö-

kés történt, az orosz parancsnokság nyomatékosan felhívja a kórházban lévő foglyok figyelmét, hogy saját és bajtársaik érdekében tartózkodjanak a szökéstől, mert akit szökésen érnek, azt a helyszínen agyonlövik, azonkívül a szökésért az orvosokat is felelősségre fogják vonni. Azonkívül a kórház őrzését mátlól kezdve orosz katonaság veszi át.

Mint derült égből a villámcsapás, úgy ért bennünket a bejelentés. Arra számítottunk, hogy az őrzést megszigorítják. Sziklay azt javasolta, hogy halasszuk el a szökést, amíg ismerősek leszünk az új helyzettel. A két honvéd szkv. is csatlakozott hozzá. Így a közös szökésről lemondtunk.

Visszamentem a fekhelyemre és gondolkoztam. Végül is úgy döntöttem, hogy egyedül kísérelem meg a szökést. Tervemről nem szóltam Sziklayéknak. Vártam a délutánt, hogy a leányok a civil ruhát hozzák. Végre megjelent a két leány a bejáratnál, ahol én már vártam rájuk. Letették a hátizsákot. Kivettem belőle a civil ruhát, és egy sötét helyre mentem, ahol senki nem láthatott. Átöltöztem. Igaz, hogy a nadrág és a nagykabát jóval rövidebb volt a kelleténél, a micisapka meg lement a fülemig, akár a Móricka kalapja, de ezektől a csekélységekől eltekintve roppant elegánsan uézhettem ki, mert a két leány, amikor megláttak, elnevelték magukat. Miután az egyenruhát behelyezettük a hátizsákjukba, s az üveg bort, amit magukkal hoztak, készenlétbe helyezték, hogy szükség esetén az orosz őrt lefizzessük vele, elindultunk a kijárat felé. Én a két leány között. A két őrnagyban szórakozott egymással, csak akkor tekintettek ránk, amikor már elhaladtunk mellettük. Anélkül, hogy az üveg borra szükség lett volna, sikerült a szökés, legalábbis ez a része. Még a Lajos utca igen messze volt, és mire a Vár területéről kiértünk, kezdett alkonyodni. Sötétedés után az utcán tilos volt járni, és bármelyik pillanatban beleütközhattünk egy orosz járőrbe. Siettünk is, amennyire csak tudtunk, gondosan figyelve az utcát, amerre mentünk. Már sötét volt, mire elértük a Lajos utcát, és a hátsó bejárat felől beléptünk a lakásba. Patakyné nagyot sóhajtott.

- Hála Istennek, csakhogy megérkeztek végre, szerencsésen, már nagyon aggódtam magukért, hogy elfogták!

Levettük hátizsákjainkat és kabátjainkat. Patakyné hozott egy mosdótálban vizet, megmosakodtam és asztalhoz ültetett. Csak most jutott eszembe megkérdezni, hogy Monori megerkezett e, mivel úgy beszéltek meg, hogy ide fog jönni.

- Sajnos, eddig nem érkezett meg. Reméljük, hogy sikerülni fog neki idáig eljutni.

- Remélem én is - feleltem, de gondolatban másként vélekedtem.

Monori nem érkezett meg sem akkor, sem később. Bevitték a Gömbös Gyula úti gyűjtőhelyre, és onnan Oroszországba.

Nappal nem lehetett kimenni, mert az udvarban lakott egy kommunista szimpatizáns fiatalasszony, akinek a férje még odavolt a katonaságnál, aki feljelentett volna, így csak éjjel tudtam kimenni a lakásból. Amikor Patakyné elment vidékre élelmiszert cserélni ruhaneműért, a két leány gondosan ügyelt, hogy a lakásba meglepetésszerűen senki be ne mehessen. Így teltek a napok. Egyik napon Patakyné testvére, Kalásziné érkezett meg Pestről, hogy megtudja, életben maradtak-e az ostrom alatt. Néhány napig ott is maradt. Amikor visszament Pestre, ideadta a címüket, hogy ha sikerül Pestre eljutnom valahogy, keressem fel az Alsó-erdősor utcán. Ez szombati napon volt. Másnap, február 26-án, vasárnap (születésnapom) reggel elhatároztam, hogy tovább nem maradok Budán, és megkísérlem a Pestre való átkelést. Nem akartam a család terhére lenni. Bár amikor elhatározásomat közöltem velük, mindenáron marasztaltak, de én kitartottam elhatározásom mellett, modván, ha nem sikerül átmennem Pestre, akkor vissza fogok jönni.

Egyenruhámat gondjaira bízta, mondván, hogy ha tudják, őrizték meg, majd ha a civil ruhát visszahozom, vagy visszaküldöm, akkor majd átadják. Hátizsákomat hátamra véve elbúcsúztam a családtól, megköszönve azt a sok jót, amit értem tettek, és elindultam a kerten keresztül a közeli Dunaparra.

Napfényes vasárnap délelőtt volt. Amikor a kert végénél húzódó töltésre értem, végigkémleltem az egész Dunapartot. Minden csendes volt. A parton két-három csónak körül civilek, főleg asszonyok alkudtak a csónakossal az átvitel díját illetően, ami természetbeni fizetéssel járt, főleg élelmiszer és ital. Az egyetlen ideiglenes fahídon a Margitszigetnél csak igazolvánnyal lehetett közlekedni, ezért sokan csak a feketén való átkelést választhatták. Közöttük én is, mert semmi igazolvánnyal nem rendelkeztem. Az igazolványokat pedig az orosz parancsnokság állította ki. Szemlélődésem közepette láttam, hogy a Dunán lefelé egy orosz motorcsónak vontat valamit. Én is odamentem az egyik csónakhoz, és mondtam a csónakosnak, hogy szeretnék átmenni Pestre. Kijelentette, hogy csak azokat viszi át, akik élelmiszerben tudják a viteldíjat kiegyenlíteni. Így jártam a másikon és a harmadikon is. Közben a távolban feltűnt egy orosz járőr. Otthagytam

tam a csónakost, megkerültem egy csónakházat, és eltűntem a töltés másik oldalán. Onnan figyeltem a járőrt. Az a parton maradt civileket igazoltatta, majd eltávolodtak. Én is visszaindultam a Dunaparra. Az előzőleg elhaladt orosz motorcsónak már jött visszafelé, és egyenesen a csoport felé közeledett, hozzájuk érve kikötött. Meggyorsítottam a lépteimet, és csatlakoztam a csoporthoz. Néhány asszony már bent volt a motorcsónakban, a többiek még kívül. Az oroszoknak ital kellett, akinek volt, máris emelték be a motorcsónakba. Én is odamentem az oroszhoz, és mondtam neki, hogy pénzem és cigarettám van.

- Nem kell - mondta az egyik orosz -, pálinka, vagy bor! - és visszatolt a motorcsónaktól. Az egyik asszony a másik orosznak egy üveg bort adott, és az beemelte az asszonyt. Gyorsan az asszonyhoz ugrottam és mondtam az orosznak ruszinul, hogy az én zsenkám. Bár a zsenka legalább harminc évvel idősebb volt, de mit számított az ilyen körülmények között. A zsenka meg egy szót se értett oroszul, nem értette, hogy én előléptettem őt feleségemmé.

- Harasó, jopfolyu máty! - szolt az orosz, és berántott a motorcsónakba. A te anyád! - gondoltam, de örültem, hogy bent lehettem. Még néhány embert beemeltek, és elindultak a pesti oldalra. A motorcsónakban még tarháltak egy keveset az oroszok. Én is adtam az orosznak egy százpengőst és egy csomag Szimfónia cigarettát.

A pesti oldalhoz közeledve a hátam megborzongott, mert a parton nem messze, ahol a motorcsónak kikötni készült, két NKVD-s orosz állt. Ugyanis azokat, akik csónakkal mentek Budáról Pestre, az NKVD-sek igazoltatták. Amikor megláttam őket, kertem az egyik asszonyt, hogyha igazoltnak bennünket, mondja, hogy a férje vagyok, de erre nem került sor, mert amikor a motorcsónak kikötött, az NKVD-sek nem jöttek hozzánk. Tehát az Isten vagy a sors úgy akarta, hogy ne evezős csónakkal jöjjenek át, mert akkor biztosan fennakadtam volna az NKVD hálójában.

Már messze elhagytuk a Dunapartot, amikor az asszonyokat megkérdeztem, hogy hová mennek.

- A Váci útra - mondták az asszonyok.

- Maga hová megy? - kérdezték.

- Én a Keleti pályaudvarhoz szeretnék eljutni.

- Ismeri Pestet? - kérdezte az egyik.

- Úgy nagyjából - feleltem.

- Akkor figyeljen ide - mondta az egyik asszony -, én megmagyarázom magának, hogy melyik úton tudja legközelebb elerni. A Thököly úton menjen végig és oda fog kiérni.

Azt én is tudtam, de azt nem, hogy a Thököly utat hogyan találom meg, mert ahol jártunk, az ismeretlen volt nekem. De azt is részletesen megmagyarázták. Megköszöntem a jóindulatukat, és nekivágtam. Még utánam szoltak, hogy igyekezzem, mert sötétedés után kijárási tilalom van.

Már kezdett szürkülni, amikor a Keleti pályaudvart elértem. Nem lehetett ráismerni, úgy agyon volt bombázva. Továbbindultam, hogy megkeressem az Alsó-erdősor utcát. Ideje is volt, mert rohamosan kezdett sötétedni. Úgy nagyjából tudtam, hogy hol van. Oda is értem nemsokára. Végigmentem az utcán, de a keresett számot nem találtam. Újra végigmentem, de akkor sem találtam. Alacsonyabb számok voltak, de az a szám nem. Amíg keresgettem, teljesen besötétedett. Az ablakon keresztül már lámpafények jelentek meg. Az utca végén egy kissé lejjebb mentem, és akkor láttam, hogy az utca ott megtört és tovább folytatódik. Végre megtaláltam a keresett számot. Bezörgettem a kapun, kis idő múlva egy férfi kérdezte, hogy ki vagyok. Megmondtam, és máris nyitotta a kaput. Kalásziné örömmel fogadott.

- Hogy tudott átjönni ilyen hamar? - kérdezte.

Elmondtam az esetet.

- Tudom, hogy éhes, jöjjön, egyen valamit! Sajnos, elég szerény vacsorával tudom megkínálni.

Vacsora után rövid ideig elbeszélgettünk, majd miután látták, hogy fáradt vagyok, aludni küldtek, azzal, hogy reggel korán fognak költöni, hogy mielőtt a férfiakat szedik össze munkára, én már a városból kint legyek.

Kora hajnalban költött Kalásziné, vizet, szappant hozott. Megmosakodtam, megreggeliztem, majd a térdsebemet Kalásziné átkötötte. Egy szelet kenyeret és egy vékony szelet szalonnát a hátizsákomba tett az útra. Miután az utat pontosan megmagyarázta, megköszönve jószágukat, ők pedig szerencsés hazaérkezést kívánva, a hajnali szürkületben nekivágtam az útnak.

Mire kivilágosodott, már Kőbányánál jártam. Ezen az úton most jártam először. Elborzadva láttam azt a rettenetes pusztítást, amit a háború okozott. Rom és rom mindenfelé, amerre csak a szem ellátott. Szentséges Isten! Mikor fog ez felépülni? - sóhajtottam, pedig a rombadólt városból és országból még semmit se láttam.

Amerre mentem, a műúton hemzsegett az orosz katonaság. Nem is mertem a műúton menni, hanem a határutakat választottam. Bár itt sokkal nehezebb volt gyalogolni, és lassabban haladtam, de bizton-

ságosabb volt. Késő délután értem Isaszeg községbe. Az volt a tervem, hogy ott kérek valakitől szállást és megpihenek éjszakára.

A községben nyüzsgtek az oroszok, akár a hangyák. Szűz Máriám - gondoltam -, most jól beleestem a buliba! Mindenáron el akartam kerülni az oroszokkal való találkozást, és most beestem a hangyboly közepébe! De már viszakozzt nem lehetett csinálni. Nem néztem se jobbra, se balra, hanem csak előre, húztam a csíkot a községen keresztül, hogy mielőbb kikerüljek ebből a veszélyes helyzetből. Sikerült is minden baj nélkül a község másik szélét elérni, ahol már nem voltak oroszok. A szélső háznál megzörgettem a kaput. Egy asszony jött ki és kérdezte, hogy mit akarok. Mondtam az asszonynak, hogy sebesült magyar katona vagyok és megyek haza. Kértem, hogy az éjszakára megpihenhetnék a házban.

- Szívesen adnék, de csak egy helyiségünk van, ahol a család meghúzódhat, a másik szoba az oroszoké. Nem látta, rajzanak, mint a méhraj! Egyébként is, jóember, igyekezzen innen mielőbb, míg el nem hajtják munkára!

- Merre kell Gödöllő felé menni? - kérdeztem.

- Ne menjen maga Gödöllő felé, mert ott magát elfogják. Ott van egy nagy fogolytábor. Hanem menjen itt tovább a hegyen keresztül, és a következő községben talán már nincsen annyi orosz, találni fog szállást éjszakára.

Megköszöntem a tanácsot és elindultam a hegynek felfelé, hogy elérjem a következő községet.

Nagyon fáradtnak és éhesnek éreztem magam. A kenyeret és szalonát, amit Kalásziné adott, útközben már reggel megettem. Az egész napi gyaloglástól térdsebem erősen fáj, és mind lassabban szedtem a lábamat. Már kezdett sötétedni, amikor a lövészgödrök és lövészárkok között elértem a tetőt, de ekkorra már annyira fáradt voltam, hogy csak vonszoltam magam, és legszívesebben belefeküdtem volna valamelyik falevéllal behordott lövésztekőbe. A hegyről lefelé könnyebb volt a menés, és mire a Salgótarján felé vezető műutat elértem, már koromsötét volt. A műúton keresztülmenve az erdei út kiszélesedett, és valami határútra értem. Fogalmam sem volt, hogy hol vagyok. Arra gondoltam, hogy eltértem a helyes iránytól, és most valahol a határban a földek között bolyongok. Étrőni már kimerülőfélben volt, és attól tartottam, hogy összeesem, de az életöztön további kitartásra sarkallt. Egyszer csak előttem a távolból kinyugatos hangzott, tehát jó irányba jövök! Ez erőt öntött belém, és nemsokára a sötét

éjszakában egy fényt pillanatottam meg. Az a fény a község szélső házának ablakából szűrődött ki.

A kapuhoz érve megálltam, hogy egy kis erőt gyűjtsek, aztán megkerestem a kapu madzaghúzóját, meghúztam, és a kapu kinyílt. Nem volt becsukva. Csodálkoztam is rajta, mert mifelénk a kapukat sötétedéskor be szokták csukni. Megzörgettem az ajtót, és kis idő múlva az ajtóban egy fiatalasszony jelent meg és kérdezte, hogy mit akarok. Mondtam neki, hogy sebesült katona vagyok, és útban vagyok haza, legyen szíves adjon egy kis helyet, hogy az éjjel meg tudjak pihenni.

- Szívesen adnék, jóember, de itt van Pestről egy ismerősöm, és annak kell a hely, de tudja mit, a szüleim itt laknak a közelben, náluk van hely. Jöjjön, elkísérem odáig!

És máris megfogta a karomat, és vitt magával.

A házaspár szívesen fogadott. Segítettek levenni a hátizsákomat és nagykabátomat, majd az asztalhoz ültettek. Az asszony kenyeret, füstölt szalonnát és olajban felvágott vöröshagymát tett az asztalra. Életemben soha nem ettem azelőtt olajba mártott vöröshagymát (azóta se eszem), de most kimondottan finomnak találtam.

Amíg ettem, beszélgettünk is. Főleg ők kérdeztek. Mondtam, hogy Miskolc mellé valósi vagyok, és Budapesten sebesültem meg.

- Meg van sebesülve? - kérdezte az asszony.

- Igen - feleltem -, itt a térdemen. - Most az egésznapig gyaloglástól nagyon fáj.

Befejeztem az evést, nagyon szépen megköszöntem. Az asszony langyos vizet hozott, majd kimosta és bekötötte a sebemet. (Egyébként a háború alatt önkéntes ápolónő volt.) Ágyat vetett és elküldött aludni. Pillanatok alatt öntudatlan álomba merültem.

Késő reggelig hagytak aludni. Szinte megújultam, és a sebfájásom is megszűnt. Az asszony újra átkötötte a sebem, saját kötszeréből. Megreggeliztetett, hátizsákomba kenyeret és szalonnát tett az útra. El-láttak tanáccsal és kértek, hogy vigyázzak, mert a csendőroket mindenütt összeszedték és internálták őket. Itt fedtem fel először kilétemet, hogy csendőr voltam. Jómódú emberek voltak. A férfi foglalkozása kőműves, és egy szikvizet gyártó üzemet is működtettek.

Miután minden felvüágosítást és útbaigazítást megkaptam, elindultam a Tura-Hatvan felé vezető műútra. Szép tiszta, napsütéses délelőtti volt. Az égbolton csak néhány báránnyelű úszott, és vígan szedtem a lábamat. Nemsokára a Hatvan felé vezető műúton mentem, s azon is maradtam, mert itt már gyalogos orosz katonasággal nem

találkoztam. Csupán orosz katonai gépkocsik suhantak el melletttem, főleg Hatvan irányából. Késő délután volt, amikor Hatvan közelébe értem. Elszörnyülködve láttam az óriási pusztítást. Hatalmas bombatölcsérek mindenütt, amerre csak a szem ellátott. A vasúti pályaudvar és környéke romhalmaz volt, pedig a vasutat már az oroszok kis részben, hogy tudják használni, helyreállították. Amerikai-angol bombázógépek csinálták ezt a szörnyű pusztítást, de nem csak a pályaudvar és az állomás épülete volt romokban, hanem a környező lakóházaknak egy része is. Szent Isten, - gondoltam - mikor lesz itt újra normális élet? Pesten kívül csak most láttam a pusztítás nyomait.

Hatvan észak-keleti kijáratánál a műül szélén egy orosz bárisnya irányította a forgalmat, géppisztollyal a nyakában. Mielőtt a nap leszállt volna, Hort község szélső házainál jártam. Ez a község viszont meg volt rakva román katonasággal. Néhány házzal beljebb a falu szélétől egy idős bácsi javígtatta a kidőlt kerítést. Megálltam és nagy jóestél köszöntem az öregnek.

- Magának is, öcsém! - válaszolta.

- Javígtatás, javígtatás? - kérdeztem.

- Javítgatom - szólt az öreg -, mert ezek a bitang oláhok mindent összetörnek.

- Mondja, bátyám - kérdeztem az öreget -, hol tudnék én az éjszaka itt a községben megaludni? Miskolcra mennék, de már becsateledett, meg már fáradt is vagyok az egész napi gyaloglástól, és amint látom, a község meg van rakva román katonasággal.

- Meg, bizony - szólt az öreg -, hogy az Isten pusztította volna el őket még csírájukba! Elvisznek ezek mindent, amit a szemök meglát, azt a kezök nem hagyja ott!

Közben, hogy megpihenjek, leültem az árok szélére.

- Nem tudom - válaszolta -, nehéz dolog.

Közben az öreg fürkészte a kinézetemet.

- Katona volt? - kérdezte.

- Az - válaszoltam. - Pestről jövök.

A kerítéshez támasztotta az ásót, és közelebb lépett hozzám.

- Keltén lakunk a leánnyommal - mondta. - A vöm is katona valahol, ha még meg nem halt, mert már vagy hal hónapja nem tudunk róla semmit. Van egy üres ágy a szobánkban, de abban nincsen semmi, csak uestzka, mert elástam mindent. Csak annyi van, amit mindennap használunk, ha gondolja, hogy megfelel, akkor nálunk meghálhat.

- Elalszok én a földön is, csak legyen valahová éjszakára bemeni.

- Hát akkor jöjjön bel

Azzal fogta az ásót, és bementünk a házba. Az öreg mondta a leányának, hogy az éjjel ott fogok aludni. A leánya restellkedve mentegetődzött, de én megnyugtattam, hogy háború van, és máshol sincsen különül. Az a fontos, hogy éjszakára fedél legyen felettem.

Kis idő múlva az asztalhoz ültettek, és megkínállak vacsorával. (Savanyú krumplifőzelék volt, amit ők is vacsoráztak.) Az öreg nagyon el volt keseredve. Volt miért.

- Hej, vitéz úr - mondta -, sok mindenféle helyzetet megért már ez az ősz fejem, de üyet, mint a mostani, még soha! Nem tudom, hogy mi lesz ennek a vége, de nem jó lesz, az biztos!

Még panaszkodott az öreg, közben a leánya valahonnan valami ócska lim-lomot kerített, egy részét párna helyett vánkosnak, másik részét szalmazsák helyett az ágydeszkára terítette, és elküldtek aludni.

Másnap reggel ugyanabból a savanyú krumplifőzelékből megreggeliztek, majd megköszönve a szívességüket, folytattam utamat hazafelé. Útközben, nem messze a műúttól, kilőtt tankot láttam a földek között. Kíváncsi voltam, hogy milyen, és amikor odaértem, jóleső érzéssel láttam, hogy szovjel tank. Tehát az úgynevezett hatvani csatában pusztultak el. Ezen a délelőttön Gyöngyös felé haladva kiadós hóvihart kaptam, de úgy déllájjban elállt, és kisütött a Nap, a hó olvadni kezdett. Egy óra körül értem be Gyöngyösre. Az egyik utcakeresztezésnél egy 10-11 éves fiúcska futott át a latyakos utcán. Megállítottam és kérdeztem tőle, hogy hol ludnék venni egy fél liter bort. Úgy gondoltam, hogyha már ennivalót nem lehet venni, éhségemet egy fél liter borral csillapítom. A fiúcska gondolkozott egy kis ideig, aztán azt mondta, hogy menjek vele, megmutatja a házat, ahol talán kaphatok bort, itt van a közelben. Elvezetett a kapuig. Bekopogtam az ajtón, egy asszony nyitotta ki, és kérdezte, hogy mit akarok. Mondtam neki, hogy reggel óta gyalogolok, és szeretnék egy fél liter bort venni, mivel ennivalót nem lehet kapni, és még hosszú út áll előttem.

- Hová megy? - kérdezte az asszony.

- Miskolcra - feleltem.

Az asszony gondolkozott egy kissé, majd mondta, hogy menjek be. Leültetett és kérdezte, hogy mennyi bort akarok. Mondtam, hogy egy fél liter. Az asztal mellé ültetett. Kiöntöttem egy pohárral, megittam, és mintha annyi életet ittam volna. Közben az asszony kiszedte

a vízből a krumplinudlit (bizonyos vidékeken angyalbögyörőnek hívták), amit főzött a családnak ebédre.

- Ha nem utasítja vissza - szólt az asszony -, megkínálnám magát is, sajnos csak ilyen egyszerű, nincsen se grízünk, se más, csak csupaszon.

- Nagyon szépen megköszönöm - feleltem. Egyébként régen, a szülei háznál, az egyik legkedvencebb ételem volt. De mióta elkerültem otthonról, soha nem ettem azóta.

- Úgy látom - szólt az asszony -, hogy valami katonaféle ember volt.

- Az voltam - feleltem.

- Milyen? Gyalogos, vagy tüzér? - kérdezte az asszony.

- Nem - feleltem -, egyik se. Kis gondolkodás után mondtam, hogy csendőr.

- Tudja - szólt az asszony -, amikor bejött, láttam, hogy maga valami katonaféle ember, nem csalódtam, de nagyon vigyázzon magára, és az Isten óvja magát, mert amelyik csendőr visszakerült, azt mind elvitték, és nem tudnak róluk. Az én férjemet is behívták katonának, nem tudok róla semmit. Nagyon jó viszonyban volt az itteni csendőrökkel. Megköszöntem az ebédet, és kérdeztem, hogy mennyit fizetek a borért.

- Semmit se - felelt az asszony -, szívesen adtam magának.

Kivettem az utolsó százpengősömet, és kivettem az asztalra, mondván, hogy az ebédet elfogadom szívességből, de a borért megfizetek. Az asszony szabadkozott, de én kitartottam elhatározásom mellett.

- Hát akkor adok magának az útra még egy üveg bort! - mondta az asszony, és már ment is érte. Éppen indulni akartam, amikor a pék, hátán a kosárral, hozta a kenyeret a család részére. Egy szép világosra sült kélkilós veknit lett az asztalra.

- Ilyen szép kenyeret is régen láttam! - jegyeztem meg.

- Akar maga is egyet? - kérdezte.

- Ha lehet ...

- Tessék, itt van! - és nyújtotta felém a másikat.

- Mennyibe kerül?

- Hat pengő - válaszolta a pék.

- Majd én kifizetem - mondta az asszony, vigye csak el.

Megköszöntem, kezet fogtam az asszonnyal és a pékkel, és elindultam ki a városból, a Miskolc felé vezető műútra. Amint elhagytam a várost, elővettem, hónom alá fogva tördeltem és falatoztam a

só nélkül süített kenyeret, és úgy éreztem magam, mint még Radácsi főszolgabíró se Szerencsen, ebéd utáni időben.

A nap már késő délutánt mutatott, amikor a szőlők között felértem egy dombtetőre. Egy préház-szerű épület előtt egy katonai tehergépkocsi állt, egy katona foglalatzkodott körülötte.

- Drásztutye, tovaris! - köszöntöttem.
- Drásztutye! - felelte.
- Kudá igyi? - kérdeztem.
- Igyem Miskolc - válaszolta a katona.

Bár oroszos egyenruha volt rajta, láttam, hogy nem orosz. Hű, az áldóját, gondoltam, de jó volna ezzel elmenni Miskolcig! Kezdtem neki magyarázni kevés ruszin tudásommal, hogy én is oda megyek. Az ürge bámult rám, aztán rámutatott a gépkocsi hátuljára, hogy dava. Azt hittem, hogy egyedül van, de kis idő múlva az épületből egy hadnaggyal vagy 4-5 katona jött ki, és amint megláttak a kocsin, kezdtek kiabálni, hogy szálljak le, de nem oroszul, hanem románul. Úgy meglepődtem, hogy csak oroszul próbáltam nekik magyarázni, hogy a sofőr küldött fel a kocsira. Végre is az egyik katona megszólalt magyarul.

- Magyar vagy? - kérdezte.
- Az - feleltem.
- Hová akarsz menni?
- Miskolcra - válaszoltam. - Te honnan tudsz magyarul?
- Erdélyi, Aradra való vagyok, és most a román hadseregben szolgálok.

Akkor ezek nem oroszok, hanem románok. Persze, hogy azok!

- Repülősök vagyunk. Az egyik gépünk Mátyásföldön kényszerleszállást végzett, és ott voltunk megjavítani. Most megyünk vissza Miskolcra.

- Légy szíves - kértem az aradi gyereket -, mondd meg a parancsnoknak, hogy vigyen el Miskolcig!

Odament a hadnagyhoz, és beszélt vele valamit románul, és mondta, hogy maradhatok a gépkocsin.

- Nincsen cigarettád, vagy hasonló, hogy a hadnagyot megkínáld? - kérdezte.

- Van egy fél liter borom - azzal máris benyúltam a hátizsákomba és átadtam a katonának, az pedig a hadnagynak. Ott rögtön hárman meg is itták, és utána elindultunk a gépkocsival.

Kezdtől sötétedni, amikor a gépkocsi megállt Füzesabony utcáján. A katonák leugráltak a gépkocsiról, és csak én maradtam ott egyedül.

Nemsok idő múlva civilek jelentek meg a gépkocsinál, kannákkal a kezükben. Két katona felugrott a gépkocsira, és az ott lévő benzines-hordót legurították az út szélére, és elkezdtek mérni a benzint a civilek részére, akik tojásért és szalonnáért megvásárolták. Utána feldobták az üres hordót a gépkocsira, és a legközelebb eső házban eltűntek. Egyedül ücsörögtem a pótkeréken a ponyva alatt, és azon elmélkedtem, hogy mi a fenét csinálnak ezek a nyustyuk a házban, amikor az aradi fiú kijött és mondta, hogy a hadnagy hívat. Leszálltam a kocsiról, és bementem a házba, ahol a románok már elhelyezkedtek egy asztal körül. A háziasszony egy hatalmas lábasból rakja a tányérokra a szalonnával sült tojásrántottát. Leültettek egy székre, és az asszony az én tányéromba is ugyanannyi rántottát rakott, mint a katonákéba. Jól bevacsoráztunk, majd felültünk a gépkocsira, és éjjel 11-12 óra körül megérkeztünk Miskolcra, a Széchenyi utcára. Ott elköszöntem a hadnagtól és a katonáktól (dobru noc, mulcu mez frumoz). Elindultam a vasútállomásra.

Az állomás épülete sötét volt, de a váróterem zsúfolt volt az utazásra várókkal. Nehezen a fal mellé fűrtam magam, közel a peron felőli kijáratához. Kérdeztem, hogy mikor kell a vonatnak megérkezni. A közelemben lévők közül az egyik azt mondta, hogy már régen el kellett volna mennie, de késik, és senki se tudja, hogy mikor fog megérkezni. Így én is türelmesen vártam a többi sok százzal együtt.

Ahogy így várakoztam, egyszercsak hallom a közelemben lévő egyénektől, hogy Nagytoronya községet emlegetik. Jobban odafigyeltem a beszédre, és megállapítottam, hogy az illetők oda, vagy a környékére valók lehetnek. Melléjük furakodtam, és az egyiktől kérdeztem, hogy hová mennek, mire azt felelte, hogy Nagytoronyára. A sötétben az egyik beszélgetőben felismertem a nagytoronyai ref. lelkeszt. Megkértem, hogyha hazaérnek, szíveskedjenek értesíteni Szöllősy Istvánt, hogy a leányuk vőlegénye sebesülten hazaérkezett a szüleihez. (Még azon a reggelen megvitték a hírt.)

Végre, hosszú várakozás után befutott a várva-várt vonat. A tömeg megrohanta. Akinek a kocsiban nem jutott hely, a kocsi peronján és a lépcsőkön kapaszkodott, kitéve magát annak, hogy valamilyen híd korlátja lesodorja onnan. Én is csak a peronon, két kocsi közt tudtam magamnak helyet szorítani, de nem is akartam a kocsi belsejébe bemenni, mert onnan kijönni csak az ablakon lehetett.

- Alsózsolca! - kiabált a kalauz a következő állomáson. Ott nem sok leszálló volt, de annál több felszálló, akiknek nem jutott hely. Nyomták, préselték a lépcsőkön és a peronon állókat, hogy fel tudja-

uak kapaszkodni. Egyszer aztán a Hernád folyó hídján zakatolt keresztül a vonat. Én is elkezdtem a leszálláshoz való készülődést, mert nemcsak fel-, de leszállni is körülményes volt. Senki nem akart a helyéről mozdulni. Nehéz közelharc után, végre sikerült a lépcsőhöz jutnom, de ideje is volt, mert a vonat már a váltókon kattogott. Közben egy nőnek a lábára tapostam, mire az felkiáltott, hogy: „Ne lépjen a lábamra, az istenét magának!” Lehet, hogy még másat is mondott, de én azt már nem hallottam, mert a sípolások és a vonat indulása elnyomta a hangját.

- Végre újra itthon vagyok! - fújtam ki magam a közelharc után. Körülnéztem a sötét állomás körül, de csak a szolgálatban lévő vasutasok voltak ott, lámpással a kezükben. Ahogy ráfordultam a község felé vezető műútra, a hátam mögött egy női alak tűnt fel, aki nagy sietséggel igyekezett utólélni. Valószínűleg félt egyedül a hajnali sötétben. Utól is ért, s mikor egészen mellém került, megszólított, hogy hová megyek.

- Gesztelyre - feleltem, de egyúttal meg is gyorsítottam a lépteimet, hogy az asszony kissé hátramaradjon, mert az nem volt más, mint a negyedik házban lakó szomszédom, Novák Ferencné. Ezt is most tudja az ördög az utamba sodornil - gondoltam. Csak az kell, hogy felismerjen! Két-három óra múlva az egész község tudni fogja, hogy hazaérkeztem. Még jobban meggyorsítottam a menést, hogy ne tudjon mellém kerülni, és kérdéseire nem válaszoltam, nehogy a hangomról felismerjen.

A község bejáratához érve én szándékosan nem fordultam be, hanem egyenesen tovább folytattam az utam, majd mikor jó darabon elhaladtam, letértem a műútról, keresztülvágtam a gyepi földeken, és a kert felől mentem fel az udvarra.

A kutya észrevett és elkezdett ugatni. Próbáltam lecsendesíteni. Végre többszöri nevénszólítás után abbahagyta az ugatást, de tisztességtől követett és morgott.

A hátsó szoba ablakához mentem, ahol szüleim aludtak, és megkopogtattam az ablakot.

- Ki az? - kérdezte egy férfihang.

- Én vagyok, Jóska - feleltem halkán.

- Jaj, azt a könyörgőjét! - ugrott ki apám az ágyból, és úgy, ahogy volt, ingben, gatyában, szaladt ajtót nyitni. Aközben az anyám és a húgom is magukra kapták ruháikat, felgyújtották a villanyt, és sírva öleltek át.

Az örömben nagy volt az öröm. Gyorsan lefüggönyözték a szobát, hogy senki be ne láthasson. Nehogy valaki észrevegye, hogy idehaza vagyok!

„Vae tibi ridenti, Quid mox post gaudia flebis.”

II. rész

Nincsen öröm ürmön nélkül, mondja a közmondás. És ez most különösen vonatkozott a jelenlegi helyzetre.

Szüleim tele voltak panasszal. Elmondták, hogy ki vannak fosztva majdnem mindenükből. Annyi maradt meg, amit sikerült elásniuk. Így maradt meg egy hordó bor is, amit a répásgödör aljára, a répa alá rejtett el az apám. Az oroszok mindent elvittek, amit tudtak. A németek részére be kellett szolgáltatni, amit a hatóságok elrendeltek, de személyes dolgokat a németek senkitől nem vittek el. De az oroszok mindent: lovakat, teheneket, disznót, baromfit, terményt és takarmányt. Nekik egy tehenet hagytak meg, de csak azért, mert a húgomnak volt egy pár hónapos gyermeke, és kikönyörögték, hogy a gyermeknek tej kell.

A községből elvittek kb. 10 személyt Oroszországba, a többieket állandóan hajtják robotra. A közsében sok fiatal nőt megerőszakoltak. K.J.-né bele is halt, pedig az édesanyja, B.I.-né magát akarta feláldozni a lánya helyett, mondván a ruszoknak, hogy ha bárisnya kell, gyerekeim, itt vagyok én! – Te nem kellesz – röhögött az orosz –, te öreg vagy! – és ellökte a lánya elől. Egy másik háromgyerekes anyát, K. Mihálynét szintén meggyaláztak, S.I.-nét, kinek a férjét és 15 éves fiát eldeportálták Oroszországba, a Gesztely és Szerencs közötti műúton erőszakolta meg több orosz katona. Szerencséje volt, hogy rendkívül derék és erős fizikumú nő volt, és így túlélte. Ez így történt mindenütt a környéken.

Megdöbbenve hallgattam a szüleim elbeszélését arról a sok szörnyüségről, amelyet a szovjet megszállás az ország népére rászabdított.

A helyzet nagyon kilátástalan volt. Abban is bizonyos lehettem, hogy a csendőrség tagjaira nehéz napok következnek. Bár még a községbe, de még a környező községekbe se tértek haza a csendőrök, a hangulatból következtetni lehetett a jövőt illetően. Egyelőre ajánlatos volt nem mutatkozni, ezért egész nap a lakásban tartózkodtam, és csak sötétedés után mentem ki az udvarra levegőzni, gondosan ügyelve arra, hogy a szomszédból senki meg ne lásson.

A régi községi elöljáróságot leváltották, és új vezetőséget neveztek ki. Cselényi Endre szociáldemokrata, szájhősakrobata lett a községi bíró, az elmenekült Berkesy László főjegyző helyett Gesztelyi (Grünberger) Imre, egy Gesztely községi terménykereskedő fia lett a főjegyző. Őt musz.-os kiléte érdemesítette erre a pozícióra. A község pap, jegyző és tanító nélkül maradt, mert egy része az oroszok elől elmenekült, másik részét pedig Oroszországba deportálták. A néhány sehonnai, bitang, notórius korhely és munkakerülő kihasználta a helyzetet, és a szovjet katonaság védelme alatt beültek a vezető pozíciókba.

Az értelmes és tisztességes parasztságnak becsületére legyen mondván, távol tartotta magát ezektől a csatornatöltelékektől. De nem csak Hernádnémeti községben volt ez a helyzet, hanem a környező községekben, sőt az egész országban is. De ez még csak a kezdet volt! Ekkor még tulajdonképpen semmit sem láttam abból a rettenetes tragédiából, ami a nemzetre szakadt. Még nem láttam azt a rombadőlt országot, ahol egy új életnek kellene megszületnie.

Amíg én a nappalokat bent a lakásban töltöttem, az édesapám nap mint nap puhatolódzott, hogy mi várhat rám, ha valahonnan előkerülnék. Az új bíró, Cselényi, a kommunista párttitkár, a suszter Lövei József, Benes Imre 1918-as kommunista, Szögéczi József, báró Harkányinak a volt képes gazdája, annak ellenére, hogy unokaöccse szintén csendőr volt – bár csendőr koromban egyiknek se ártottam –, engesztelhetetlen ellenségeimmé váltak, és ádáz gyűlölettel viseltettek irántam. Ehhez járult még Gesztelyi (Grünberger) Imre főjegyző zsidó volta, akik a deportálásért minden csendőr fejére halált kívántak.

Amikor az apám Grünbergert kérdezte, hogy mi a véleménye felőlem, ha valamikor hazatérnék, azt felelte: – Tudja Szendi bácsi, hogy a volt csendőröket gyertyával keresik, de ha a fia hazatérne, és nincsen semmi bűne, akkor valószínűleg nem történik bántódása.

Ez nem volt valami kecsegtető megnyilatkozás, mert az ő szemükben maga a szó, hogy csendőr, súlyos bűnnek számított.

Napokig latolgattuk az eshetőségeket. Mi fog történni, ha egy napon kilépek a nyilvánosság elé. Így teltek a napok, egyik a másik után, minden esemény nélkül. Közben a térdsebem szépen gyógyult. Vagy két heti téllenség után elhatároztam – örökké ez így nem lehet –, hogy kilépek a nyilvánosság elé. Jöjjön, aminek jönnie kell! Az egyik nap reggelén, mintha az éjjel érkeztem volna haza, elindultam az akkor még községháza felé, hogy hazaérkezésem bejelentsem.

Olyan méltóságteljesen léptem ki a kapun, mintha járőrszolgálatba indultam volna. Mikor a szomszédok megláttak, kiszaladtak elé az utcára, és ildvözöltek.

- Isten hozott haza, Józsikáml Csakhogy végre itthon vagy! Már azt gondoltuk, hogy te is elestél valahol.

Jól esett, hogy voltak, akik örültek a hazatérésemnek, de voltak olyanok is, akik csak köszöntek és eltávoztak. Mint a villám, oly gyorsan futott széjjel a hír, hogy hazatértem.

A községháza elé érve láttam, hogy szemben a hősök szobrával, a ref.templom mellett a kidőlt kerítésnél három sír van. Orosz katonák sírja.

A községháza tanácstermében egy asztalnál Bárdos László, aki gyári munkásból, mint nagy szociáldemokrata, községi nyilvántartónak lépett elő - mert ez mégiscsak jobb volt, mint a gyári meló - fogadott.

- Na, hazajöttél?

- Haza - válaszoltam -, az éjjel érkeztem, és eljöttem bejelentkezni.

- Eredj be a főjegyző úrhoz! - mutatott a mellette lévő ajtóra.

Bekopogtam, és beléptem az ajtón. Ismeretlen egyénnel álltam szemben.

- A főjegyző urat keresem - szoltam hozzá.

- Én vagyok - felelte az.

- Szendi József vagyok, az éjjel érkeztem haza, és eljöttem bejelentkezni.

Hosszasan vizsgálta az arcomat, mielőtt megszólalt volna.

- Maga csendőr volt?

- Igen - válaszoltam.

- Tudja, hogy magukat gyertyával keresik?

- Hallottam róla - feleltem.

- Jól van - mondta Grünberger -, menjen ki a tanácsterembe, és olt vétesse magát nyilvántartásba.

Elköszöntem és kimentem a tanácsterembe. A nyilvántartóvá előlépett Bárdos László (akinek az öccse egyébként rendőr volt) adott egy nyilvántartó lapot, hogy töltsen ki, de olyan flegmán beszélt velem, mintha sohase ismertük volna egymást. (Vele történt meg, hogy amikor fiatalabb egyének mentek hozzá, és szokás szerint kezet akartak vele fogni, azt mondta nekik, hogy „Hagyjad öcsém, most nem érek rá.” Ezzel is akarta éreztetni, hogy ő most nem akárkí, hogy úgy egyszerűen, paraszti módon le lehessen vele kezelni. Később, amikor

a kommunisták kifúrták onnan, és újra melőzni kellett, egy alkalommal borotválkozni ment, és sorra kezett fogott az ott ülőkkel. Az egyik fiatal, Bereczki Barna, amikor hozzáért és kezét akart vele fogni, felállt, mondván: „Hagyja, Laci bátyám, most nem érek rá!” Elvörösödött, de nem szólt semmit. Így kapta vissza a kölcsönt.)

A nyugati végeken még dörögtek az ágyúk, és a német-magyar csapatok körömszakadtukig védték a magyar gyepűt, az utolsó talpalatnyi földet. Itt az észak-keleti részekén már csendes volt minden, csak a lelkekre ült rá valami nyomasztó, sötét árnyék, ami az embereket közönyössé változtatta. Senki nem tudta, hogy mit hoz a jövő. A lakosság aljából rögtönzött kommunista párt helyi szervezetei megalakultak ugyan, de ahhoz néhány gerinctelen, magáról megfélemlített értelmiségin – mint Kakuszi Károly gazdatiszt – és néhány uradalmi cselédén kívül csak a község cigányai és a munkaszolgálatból hazatért zsidóság csatlakozott. Ezek aztán rátelepedtek a városok és községek életére, mint a dögeselyűk az elhullott tetemre.

Március közepétől kezdve az idő igazi tavaszra változott. Megindult az élet. Megindult a küzdelem, hogy a romok felett a nemzet új életet tudjon teremteni. A lakosság nem törődött a kommunisták demagóg propagandájával, hanem mindenki végezte a maga munkáját. Az ipari munkások igyekeztek, hogy a rombadőlt gyárakat és üzemeket, amennyire lehetséges, üzembe helyezzék. A falusi parasztság, igavonó állat és vetőmag hiánya ellenére is, gigászi erővel fogott hozzá a földek megművelésének, hogy a jövő évi kenyeret magának és az ország népének biztosíthassa. Amíg a kommunista párt, sok esetben a szoc.dem.pártba tömörült cigányok, zsidók, notórius munkakerülők és korhelyek, az a néhány renegát, labanc értelmiségi és volt urasági cseléd igyekezett a képességét ezer százalékban meghaladó állásokat megkaparintani, addig az ország becsületes parasztjai és munkásai éjt nappallá téve, nem ritka esetben korgó gyomorral, erejüket meghaladó munkával igyekeztek a romokban heverő országot újjáépíteni.

Megalakultak a földosztó bizottságok is, hogy a régen esedékes, és a nemzet tulajdonát képező földeket az elmenekült földbirtokosoktól szétjellesszák azok között, akik azt megoldozzák.

Ez helyénvaló volt. De a nagy földosztási lázban a földosztó bizottságok tagjai – legtöbb esetben – olyanok közül kerültek ki, akik erre a műveletre alkalmatlanok voltak. Legtöbbször tervszerűtlenül, csak saját elképzelésük szerint próbálták ezt a nagy körültekintést és rendkívüli igazságosságot megkövetelő földosztást megoldani. Így állt elő – kis kivétellel – az egész ország területén, hogy a földosztó bi-

zottságok korruptak voltak. Maguknak, rokonaiknak és bárataiknak mérték ki a legtöbb, legjobb és a községekhez legközelebb eső földet, ami persze nagy elégedetlenséget szült. Veszekedésekké, nem egyszer verekedésekké fajult a földosztás. Hozzájárult az elégedetlenséghez az is – különösen ahol nem volt elegendő föld, amellet, hogy maguknak a legjobb földet osztották ki, mivel lépéssel és nem ölezővel mérték a szélességet –, hogy maguknak a lépést jobban megnyújtották, mint a többi halandónak, és így az általuk megállapított mennyiségnél nagyobb területet kaptak. Sok esetben megtörtént, hogy a csizmás mérnököt a mesgyét jelző karóval, vagy a kapa fokával eldöntették. Szemléltető példaként elmesélem a hernádnémeti esetet.

Hernádnémeti nagyközséget minden oldalról nagybirtok vette körül. Közvetlen a község déli szélén volt Munk György ezerholdas birtoka, északi szélén gróf Winpfeim Györgyné 500 holdas hitbizományi birtoka, amit Simai László bérelt. A keleti részén Báró Harkányi (Kopéli) János és ugyancsak Winpfeim Györgyné több ezer holdas birtoka, de ezek a községtől 6-8 kilométer távolságra voltak. A földosztó bizottság tagjai: Cselényi, Bárdos, Tóth Ferenc, Benes Imre, Kakuszi Károly, Szakácsi Ferenc, Burai István és még néhány szintén zenész. Közvetlen a község szélén a református temető szomszédságában volt Munk Györgynek egy kb. 50-100 holdas tábla egy éves, rendkívül jó lucernása. A földosztó bizottság tagjai ezt a lucernást egymás között osztották szét. Sőt Cselényi, a földosztó bizottság elnöke, a sógorának, Juhász Árpádnak is, aki soha nem tért haza a háborúból, kiméretett egy darabot, mondván, hogy ha hazajön, jogosult lesz rá. Ugyanakkor a hadiözvegyeknek és más hasonlóknak, akiknek nem volt járó jóságjuk, és nem tudták megdolgozni a távollevő földet, a községtől 6-8 km-re lévő földeket osztották ki. Nagy részük feléje se ment a kiosztott földnek, évekig ott álltak parlagon. Ez nem egyedülálló jelenség, hanem kevés kivétellel országos viszonylatban is így volt.

Ezen a koratavaszi március végén menyasszonyommal összeházasodtunk, és mi is megpróbáltunk a körülményekhez igazodva új életet kezdeni. Az új élet viharosan kezdődött, és súlyos megalázásokkal, megpróbáltatások sorozatával folytatódott.

Egybekelésünk után néhány nap múlva hívtattak a községházára. Ott Bárdos nyilvántartó kezembe adott egy katonai behívót, hogy másnap reggel jelentkezzem Szerencsen a kat.nyilvántartóban, mert megalakult az új magyar hadsereg. Minden őrmestertől felfelé viselt rendfokozatú egyén, aki idehaza van, be kell, hogy vonuljon.

Másnap reggel Szerencsen a nyilvántartóban jelentkeztem. ahol egy főtörm. fogadott, és nyilántartásba vétel után közölte, hogy másnap reggel Sátoraljaújhelybe kell menni, mert a határőr laktanyában lesz az új elosztás. Amíg beszélgettünk, szemem a ruhafogason lógó köpenyre esett. Egy csendőrségi köpeny volt. A főtörm. is észrevette, hogy a köpenyt nézem, mert mielőtt kérdezhettem volna, megszólalt:

- Ne törd rajta a fejed, mert én is csendőr voltam. Itt szolgáltam a szerencsi őrsön, ide nősültem, és most itt lakom a volt csendőrlaktanya mellett. Nézd - mondta bizalmasan -, a jelen helyzetben ez a legjobb, amit tehetünk, bár nincs kizárva, hogy bennünket újra visszahelyeznek volt munkaterületünkre.

(Akkor még nem tudtuk, hogy azt Sztálinék már halálra ítélték.)

Másnap Sátoraljaújhelyen vagy 15-20 tartalékos tiszt és néhány altiszt jelent meg. Egy Fehér, vagy Fejér nevű fhdgy. tartott előadást az új magyar hadseregről és az elosztásról. Én Szerencsre, a volt csapattestemhez kaptam beosztást a 21/III.zlj.8. századhoz. Századparancsnokom Jakab Antal tart.hdgy. taktaharkányi tanító, gyermekkoromtól jól ismertük egymást. Zlj. segéd tiszt lett Juhász Károly zls., régi jó barátom. Én századparancsnok-helyettes lettem, míg a hasonló nevű, de nálam két évvel fiatalabb Szendi Jóska szakaszvezető lett a szolgálatvezető. A 8.század törzse tiszta taktaharkányi, mert én is ott születtem. Egyébként a tisztek, altisztek, tisztsek és legények kivétel nélkül a környező községekből valók voltak. Túlnyomó részben 40-50 év közötti lévők, akik annak idején nem lettek katonai szolgálatra bevonultatva. Csak néhányan voltunk, akik valóban tényleges szolgálatot végeztünk. A tisztek kivétel nélkül tartalékos állományúak voltak, főleg a környező községekből, iskolai tanítók.

Se felszerelés, se ruházat, se élelem nem volt, de a laktanyában még szállás sem. A bevonultatottak éjjelre hazamentek aludni a családjukhoz. Minden reggel 8 órakor kellett nekik jelentkezniük a laktanyában, ahol megkezdődött a kiképzés, illetve a katonai gyakorlat, ami saját civil ruhájukban történt, és csak a menet, sorakozó és fordulatokból állt. Étkezni a saját megukkal hozott élelemből kellett. Ezt később kiegészítette az a csekély mennyiség, amit a falvakban rekviáltak. Az egész alakulatnál csak nekem volt pisztolyom, és egy zárvázat nélküli puská, amivel az őrá kapunál állt, és Juhász Karcinak volt egy tiszti kardja. Ennyi volt az összes felszerelés. A kevés foglalkozás után a legénység azzal töltötte az időt, hogy csatangolt a városban, és itták a tengeriből és melaszból saját maguk főzte pálinkát, amit minden reggel magukkal hoztak. Sokan néhány napi lézen-

gés után vissza sem jöttek. Az ilyeneket egyszerűen kihúztam a névsorból. Senki nem törődött azzal, hogy a század létszáma tegnap 80 fő volt, és ma csak 75. Tudtuk valamennyien, hogy ez csak arra jó, hogy ne legyünk otthon.

Az utcákon, házak és épületek falain hatalmas, szovjet katonát ábrázoló falragaszok jelentek meg a következő felírással: „Saját odújában pusztítjuk el a fasiszta fenevadat!” A debreceni ideiglenes kormány névsorát és felhívását is közzétették különböző falragaszok. Gondosan tanulmányoztam a névsort, akiket ha személyesen nem is, de névről mind ismertem. Dálnoki Miklós Béla, Zsedényi, Gyöngyösi, Erdei Ferenc, a csendőrség volt felügyelője, Faragho Gábor altábornagy és társai. A névsort nézegetve úgy gondoltam, hogy ezek az emberek, akik az előző rendszerben is fontos pozíciókat töltöttek be, nem akarhatnak rosszat a nemzetnek. Bár tévesen, de a jövőt bizakodóan ítéltém meg. Mint ahogy mások is, hamis illúziókba ringattuk magunkat. Erre hamarosan rácăfolt a nemsokára ugyancsak falragaszokon megjelenő hír: „Jön Rákosi! Jön Rákosi!” Az egyszerű magyarnak fogalma sem volt, hogy ki az a Rákosi. Nem tudták, hogy az már a 19-es vérgőzös kommunista uralom idején is szerepet játszott. Az elkövetkező években a saját bőrén ismerte meg a magyarság ennek a véreskező zsidónak a nevét.

A napok rohamosan teltek. Magyarország területe teljes egészében a szovjet martaléka lett. A harcok megszűntek. A feltámadás ünnepe, a húsvét is elmúlt, csak a Nemzet feküdt nagypéntek sírjában, ha nem is meghalva, de aléltnak, eszméletlenül! Kőszá hírek terjedtek mindenfelé, és ezeket mindenki úgy magyarázta, ahogy szeretete volna a valóságban. Időközben az összeszedett – elhagyott – katonai dolgokból lassan megindult a zlj. felszerelése, mert mint ahogy mondták, a felszerelés után a zlj. a németek elleni harcra fog indulni. Bár hihetetlennek tűnt, hogy egy ilyen szedett-vetett társaságot, akik még puskával sem voltak ellátva, harcra be lehessen vetni, akiknek a napi élelmiszerét is csak rekvirálással tudják úgy ahogy biztosítani. Nem is vette senki komolyan ezeket a híreket. Közben teljesen kitavaszkodott – ezen az éven a tavasz a szokottnál korábban köszöntött be –, a munkás kezekre otthon is nagy szükség volt. Nagyon leapadt a zlj. létszáma, ami már nagy gondot okozott a paracsnokoknak.

Az egyik délelőtt ügyeletes usztként a zlj. irodájában beszélgettem a zlj. segédtisztjével, Juhász Károly zászlóssal, amikor a küldönc a postával befutott. Nem sok posta volt ebben az időben. Néhány levél, az is parancs, vagy utasítás volt. Együtt bontottuk fel a boríté-

kokat. Az egyikben a miskolci VII.ker.parancsnokságától, Kafka ezredstől való parancs volt, amelyben elrendelte, hogy az állományban lévő volt csendőroket, mint megbízhatatlanokat azonnal le kell szerelni. Juhász Karcsival egymásra néztünk.

Én tőle, ő tőlem várta a választ, majd kis hallgatás után én szólaltam meg, mondván, hogy részemre ez remekül hangzik, de engem Kafka ezredes nem fog leszereltetni, és az amúgy is kemény hangom még keményebbé vált.

– Én leszerelem saját magamat. Légy szíves, töltsd ki a leszerelési papíromat, és ha a fhdgy. zlj.pk. bejön, írasd vele alá, én addig elmegyek és elintézem, hogy a hónapi fizetésemet felvehessem, mert az esti vonattal utazni akarok haza. Addig is, szervusz!

Visszamentem a szd. körletbe, és a századot, ami már csak szakaszlétszámra olvadt, sorakoztattam, röviden tájékoztattam őket, majd mindegyikkel kezet fogva elbúcsúztam tőlük, sok szerencsét kívánva nekik.

Délutánra fordult az idő, mire a fizetésemet sikerült felvennem, majd utána visszamentem a zlj. irodára, ahol már Juhász Karcsi várt az aláírt leszerelési papírral. Elbúcsúztam tőle is és a zlj. pk. főhadnagytól, aki Megyaszó községben volt tanító, és hátra se fordulva kiléptem a laktanya vaskapuján. Ekkor már tudtam, hogy odá, mint katona vagy hasonló személy, többé már nem fogok visszatérni. Elinúltam egy másik úton, amelyről még nem tudtam, hogy hová fog vezetni.

2 fejezet

Leszerelésem után nem tudtam mihez kezdeni. Földet nem kaptam, nem is akartam, hogy kapjak, de ha akartam volna is, ilyen magamfajta reakciós, fasiszta bitagnak – mert ennek minősítettek az első perctől –, a nép ellenségének és az urak védelmezőjének csak internáló tábor és börtön jár. Néhányszor átmentem Szlovákiába apósomnak segíteni, és olyankor visszajövet jól megrakodtam mindennel, ami kettőnk részére biztosította a megélhetést.

Az egyik napon elhatároztam, hogy visszaviszem Budára a kapott civil ruhát, amelyben megszöktem és hazajöttem. Katonai személyazonosságig igazolványomat szándékosan nem adtam le, és ingyen utaz-

tam a vonaton. A Keleti pályaudvartól a Lajos utcáig való gyaloglásom közben most először láttam azt a rettenetes pusztulást, ami a fővárost érte. A Vár és a Vérmező mellett összeomlott és kiegétt épületek. Ösztönömnek nem tudtam ellenállni, és utamat a Vár felé vettem. Az egyik épületbe egy német repülőgép volt befürödva a fal és a tetőszerkezet közé. A volt támpontunk helyén csak egy romhalmazt találtam, a saroképület a földdel volt egyenlő. Vajon hány bajtársat temetett maga alá? Lesz-e még élet ezeken a romokon? Kísarjad-e még az élet ezen a löporfüstös és hullaszagú helyen, ahol most állok? A Lajos utca 105. sz. ház lakói örömmel fogadtak, különösen Patakyék örültek, hogy sikerült szerencsésen hazajutnom. Beszámoltam nekik az eddig történeteikről, és megegyeszer megköszöntem azt a nagy áldozatot, amit érdekenben tettek. Még aznap este visszaindultam a falumba.

Pünkösöd felé közeledtünk, amikor egy napon felszólítást kaptam, hogy jelenjek meg igazolás végett a katonai igazoló bizottság előtt, de előző szolgálati helyemről, a községi előljáróságtól, vagy a Nemzeti Bizottságtól szerezzek be olyan igazolványt, mely szerint sem háborús, sem népellenes cselekményt nem követtem el. Én ugyan nem kértem az igazolásomat, de ők utasítottak. Gondolkodóba ejtett a dolog, és törtem a fejem, hogy mit csináljak? Végre is elhatároztam magam, hogy beszélek Munk György volt nagybirtokossal, aki időközben családjával visszajött a községbe, de mivel a kastélya romokban hevert, így a volt postamesterné, Tisza Miklósné lakásába költözött be. Úgy gondoltam, hogy annak idején a ref. egyhá: agított neki, hogy felvegye a ref. vallást, és a deportálástól megmeneküljön. Munk ígéretet tett, hogy mivel a katonai igazoló bizottságnak ő is tagja, megpróbál segíteni. Így határoztam el magam arra a végzetes lépésre, hogy elmegyek a volt szolgálati helyemre, Bárdfalvára (Berbesti), és megszerzem a szükséges papírt, mert a román lakosság körében rendkívül népszerű voltam, amiért ügyes-bajos dolgaikat, amivel hozzám fordultak, még azt is, ami hatáskörömön kívül esett, elintézték nekik. Néhány héttel azelőtt a volt örskörletemből való románokkal beszéltem a szerencsi vasútállomáson, akik onnan sórt hoztak, mivel Magyarországon sóhiány volt, természetesen csere alapon. Azt mondták, hogy amikor otthonról eljöttek, zsidók még nem voltak odahaza. Ez azért volt fontos, mert akkor már köztudomásúvá vált, hogy a hazatért zsidó munkaszolgálatosokból alakult rendőrség a volt csendőrség tagjai ellen hajtóvadászatot rendelt el.

Pünkösd hetében mentem el a katonai parancsnoksághoz, ahol kaptam egy kétnyelvű utazási igazolványt, amelyet az orosz parancsnokság is ellátott bélyegzővel. Ennek az igazolványnak a birtokában indultam útnak a pünkösd utáni napon Máramarosszigetre. Bár feleségem és anyósom kértek, hogy ne menjek, de megnyugtattam őket, hogy nem történhet semmi bajom. A zsidók nincsenek otthon, a románok pedig lelkesedéssel fognak fogadni, hogy újra látnak.

Azonban minden váratlan eshetőségre gondolva a 7,75-ös német Walter pisztolyomat zsebre vágtam. Az úton minden simán ment, orosz katonai járőrök igazoltattak több esetben, és papíromat rendben találták. Minden különösebb baj nélkül értem el Királyházát. Ott azonban érdeklődéseimre azt mondták, hogy Máramarossziget felé a nap folyamán nem valószínű, hogy személyvonat fog menni. Egy tehervonat állt az állomás előtt, odamentem a mozdonyvezetőhöz és kérdeztem, hogy hová mennek. Azt mondta, hogy M.szigetre, kapaszkodjunk fel egy fékezőfülkébe. Egy idősebb egyén is csatlakozott hozzám, aki a fia részére ment igazoló papírokért Rónaszékre.

Éjjel 10-11 óra körül vándorzorgott be a tehervonat Máramarosszigetre. Az állomás épülete tömve volt civilekkel, orosz katonákkal. Ruszin, román, orosz és zsidó egymás hegyén hátán összekeveredve a borzalmasan büdös és piszkos váróteremben. Körülnézve láttuk, hogy ott reggelig képtelenek vagyunk maradni (bár maradtunk volna!), és indítványoztam az öregnek, hogy induljunk el a városba. Ismerek egy családot a város központjában, 10-15 percnyi járás innen, és ott meg tudunk aludni. Reggel ő is és én is folytatjuk az utunkat. Nem tudtuk, hogy még itt sem szabad éjjel polgári személyeknek az utcán járni. Fele úton lehettünk, amikor velünk szemben egy orosz járőr feltűnt, és hozzánk érve kérte az igazolványainkat. Az öregét visszaadták, az enyémre azt mondta az egyik orosz, hogy nem jó.

- Miért nem jó? - kérdeztem. - Az orosz parancsnokság állította ki, és Magyarországról jövök - magyaráztam a ruszki katonának kevés ruszin nyelvtudással. Már úgy látszott, hogy sikerült őket meggyőznöm, mert nyújtotta felém az igazolványt, amikor az ördög két részeg magyar vasutast sodort oda, akik elkezdték a ruszkiakat ölelgetni, közben gajdoltak ott nekik valamit oroszul. Ez nem tetszett a ruszkiaknak, és géppisztolyaikat nekünk szegezve intettek mind a négyünknek, hogy „dávaj a komandantra” (parancsnokságra). Most már tudtam, hogy bajban vagyok, ha a parancsnokságon megmotoznak és a pisztolyt megtalálják nálam, partizánnak minősíthetnek, és egyből kinyíffantanak. Amíg kísérték bennünket, próbáltam a pisztolyt eltüntet-

ni, de észrevétlenül lehetetlen volt. Arra is gondoltam, hogy lelövöm a két ruszkit, és az éj sötétjében eltűnök, de ez a terv rendkívül veszélyes volt, és kevés sikerrel kecsegtetett. Sikertelenség esetén szítavá lőnek. Elejtettem a tervet és belenyugodtam a helyzetbe, gondolván, hogy út közben valami történhet. De nem történt semmi.

A parancsnokságon egy folyosóra kísérték. Az egyik ruszki elment és kis idő múlva egy tiszttel (kapitányféle) jött vissza. A tiszt elkérte az igazolványainkat, megnézte és visszaadta azzal, hogy maradjunk ott a folyosón. Gondoltam, hogy szabadon fog ereszteni, mert egyébként csendes, jóindulatú ürgének nézett ki. Nem ordított, mint általában a ruszki szoktak. Azonban nem így történt, mert nem sok idő elteltével megjelent a folyosón két román rendőr, akiknek átadott, és azok a szemben lévő román rendőrségre kísérték bennünket. Végeredményben majdnem oda érkeztünk, ahova el akartunk menni, mert a rendőrség melletti házban lakott az ismerősöm (Mózes Endre erdőőr jóbarátomnak a nővére), de a balszerencse folytán a rendőrségen kötöttünk ki. Ez volt a máramarosszigeti politikai rendőrség (Siguranta) főhadiszállása. Egy nagyobb helyiségbe kísérték bennünket. Sokan voltak már ott, férfiak, nők vegyesen. Batyukkal, hátizsákokkal és táskákkal megrakva, főleg zsidók, akik a deportálásból voltak visszatérőben. Itt igazolták őket, és irányították lakóhelyeikre. Egy félszemű ávos intézkedett (pontosan úgy nézett ki, mint Mojse Dyan), ez igazoltatott minket is. A két vasutast igazolta először, akik közben kijózanodtak. Megnézte a papírjaikat, visszaadta és a többi közé küldte, után az öreget is. Amikor az én igazolványomat vizsgálta, rám nézett és kérdezte, hogy hová megyek?

- Bárdfalvára - válaszoltam.

- Minek? - kérdezte.

- Igazoló papírokért - válaszoltam.

- Majd mi igazoljuk magát - szólt, és papírjaimat eltette. Intett egy rendőrnek, hogy kísérjen el. A négy személy közül csak én ragadtam ott, és ezzel sorsom megpecsételődött.

A rendőr bekísért egy helyiségbe, amelyet a mennyezetről egy halvány fényű villanyégő világított meg. A helyiségben három egyén volt, egy 35-40 év közötti román, aki az egyik községben a magyarok alatt bíró volt, egy 17-18 éves fiú, Fellner Lajos Felsővisóról, aki azért volt ott, mert szász vagy sváb származású volt, és egy Sípos nevű magyar, aki a háború előtt és alatt M.szigeten a kisállomáson teljesített szolgálatot, és most Nyíregyházáról ment vissza igazoló papírrért.

Reggel jött a rendőr, kinyitotta az ajtót. A rendőrben egy ismerős románt fedeztem fel, aki a volt őrskörlethez tartozó községben lakott. Ő is meglepődött, amikor meglátott, „Bune gyiminyáca, domnu Szendi!” – köszönt meglepetésében.

– Hogy kerülsz te ide? – kérdezte. Mondtam neki, hogy Bárdfalvára akartam menni, de az oroszok az éjjel elfogtak és ide kísértettek. Megcsóválta a fejét, de nem szólt semmit.

– Szeretnék a WC-re menni – mondtam neki.

– Kísérjen el! Jöjjön – mondta, és bezárta az ajtót –, ott van balkéz felől a WC.

Bementem a WC-re, nem volt bent senki. Gyorsan kivettem a pisztolyt a zsebemből és beléloktem a WC kagylójába, a tárat pedig egy használaton kívüli vaskályha hamujába löktem. (Szerencsémre, amikor a fogdába kísérték éjjel, nem motoztak meg.)

Alighogy végeztem a pisztoly eltüntetésével, és éppen a vizet húztam le, a hátam mögött belépett valaki. Hátrafordultam és meglepetésemben csaknem felkiálltottam. A belépő egyén Nyitrai János határőr szakaszvezető volt, a tatárhágói határőrség helyettes parancsnoka.

– Mit keresel itt? – kérdeztem tőle.

– Most kísérték be – mondta –, a rendőr itt áll az ajtó előtt.

Azt hittem, hogy ellenem hozzák be tanúnak, mivel 1941-ben, amikor Körösmezőre voltam vezényelve határlezáráshoz, többször megfordultam járőrszolgálatban a tatárhágói őrsi laktanyában.

– Nem ismerjük egymást – mondtam neki – érted, nem ismerjük egymást!

Tovább nem beszélhettünk, mert nyílt az ajtó, és a rendőr benézett rajta. Én megkönnyebbülten mentem vissza a zárkába, amely előtt a rendőr várt, míg Nyitrait a rendőr elkísérte az emeletre.

Talán fél óra, talán kevesebb telt el, ahogy Nyitrait felkísérték az emeletre, egyszercsak egy velőtrázó ordítás hallatszott le a fogdahelyiségbe, néhány perc múlva valami zuhanásféle és utána futkosás. Dermedten néztünk négyen egymásra, de egyikünk se szólt egy szót se.

Dél előtt 11 óra körül lehetett az idő, amikor a fogda ajtaja kinyílt, és a gatyás rendőr jelent meg.

– Domnu Szendi – mondja – jöjjön, fel kell kísérem az emeletre!

– Máris mehetünk – mondtam, mert el voltam készülve, hogy minden pillanatban hívhatnak.

Egy tágas utcai szobába kísért a rendőr, ahol a félszeműn kívül még négy zsidó – akik közül hármat, Mendelovicsot, Kaufman Pubit, aki rőfös kereskedő segéd és Adlert, a fiákeres kocsist – személyesen és névről is ismertem. A negyediket, egy hentes segédet, aki a Nagybocksó melletti Tiszaveresmartra való volt, és a félszeműt, kinek nevét később tudtam meg, Dr. Wohl Zoltánt nem ismertem. Amikor a rendőr bekísért a szobába, az öt zsidó megvetően, vigyorogva és kéjelegve nézett rám. Ez alatt az 1-2 perc alatt arra gondoltam, hogy az 1-2 órával ezelőtt agyonvert Nyitrait én is követni fogom. Nem maradt sok időm gondolkozni, mert a rendőr eltávozott a szobából, és a félszemű közelebb lépett hozzám.

– Mi voltál te Bárdfalván?

– Csendőr voltam – válaszoltam.

– Na, az anyád csendőr briganti istenét, mondd meg, hogy hány zsidót gyilkoltál meg!

– Egyet sel – feleltem.

Ebben a pillanatban mind az öt zsidó rámvetette magát, és elkezdtek rúgni, géppisztoly agyával ütni. A félszeműnél egy karvastagságú görbebot volt, azzal ütött agyba-főbe. Mint a megveszekedett fenevadak, úgy estek nekem. Hogy mennyi ideig tartott az az őrzöngő ütlegelés és rugdosás, nem tudom, mert félig eszméletlen állapotban voltam. A falnak dőlve ültem a szoba padóján. Számból, orromból önlőtt a vér, ruhám csupa egy merő vér volt. A hozzám intézett kérdéseket, amelyeket ezek a minden emberi formából kivetkőzött zsidók intéztek hozzám, alig hallottam. Az összes kérdés csak zsidókkal kapcsolatos volt. Hány zsidót lőttem agyon, hol voltam a zsidók deportálásakor stb. Amikor tagadó választ adtam, akkor újból nekem estek, és ütöttek és rugdaltak. Végre megjelent a rendőr, és lekísért a fogdába. Arcom össze volt törve, orromból és számból még mindég szívirógott a vér.

A fogdába érve az ott lévők megdermedve néztek rám. Én leültem a fal mellé a hátizsákomra, két karomat a térdeimre fektetve, arra pedig a fejemet ráhajítva, szóltanul néztem a padlót, és megátkoztam azt a percet százszor, amelyiken elhatároztam az idejövetelem. De most már késő volt. Fogdatársaim nem kérdeztek semmit, hagytak így magamba mélyedve gondolkozni. Ajtónyitásra emeltem fel a fejem. Az ajtóban Kodrea Péter, volt magyar rendőr állt, most román rendőri egyenruhában. Felém fordulva kérdezte:

– Hogy kerültél ide? Minek jöttél ide vissza? Mit tudok neked segíteni? – kérdezte.

- Fogalmam sincs - válaszoltam -, látod, milyen állapotban vagyok. De ha tudnád értesíteni Bárdfalván Kodrea Gyurit, vagy Mózes Endre erdőőrt Farkasréten, hogy itt vagyok!

- Mózes Endrét keresik - mondta -, valahol bújkál, de Kodrea Gyurival fogok beszélni, hogy tegyenek valamit az érdekében, ha tudnak.

- Sajnos - tette hozzá halkabbra fogva a szavát -, nem hiszem, hogy sokat tudjanak tenni.

Délután valami lötyedékct adtak román csajkában. Estére már az arcom és a szemem bedagadt, a bal fülemre már nem hallottam, csak zúgott. Ha bármelyik testrészem megmozdult, éles fájdalom hasított bele. Másnap reggel a helyi újság (Poporul) már közölte, hogy el vagyok fogva, és bárki, aki tud valamit ellenem, jelentkezzen a Sigurantán.

Másnap reggel két egyént kísérték a fogdába. Egy idősebbet, 50-70 év közöttit és egy fiatalabbat. Az idősebbnek az egész arca össze volt törve, míg a fiatalabbnak a fejéből folyt a vér, végig az arcára, mert a koponyáját törték be. Az idősebbikben régi ismerőst fedeztem fel. A budafalvi (Budesti) bíró volt, Csuk Gyula. Még az Osztrák-Magyar Monarchiában volt magyar rendőr, majd amikor Erdélyt a románoknak ítélték oda, román rendőr lett, és onnan ment nyugdíjba. Utána a községben nyitott egy kis kocsmát. Amikor 40-ben visszakerült hozzánk, ő lett a község bírója, mivel jól beszélte a nyelvünket.

Kérdésemre elmondta, hogy azért tartóztatták le és verték össze, mert nem akadályozta meg, mint bíró a zsidók deportálását Budafalva községből. Bitangul összeverték őt is, ugyanazok a zsidók, akik előzőleg engem is.

A fiatalabb a közeli Rónaszék községből való volt, Szarvasszói Sándor, 26-28 éves. 18 hónapig volt próbacsendőr is, de a próbaszolgálat leteltével leszerelt és átment a pénzügyőrséghez. Őt is azért verték meg, mert csendőr, pénzügyőr és magyar volt. Semmiféle vádat nem tudtak ellenük beszerezni, de egyikőnk ellen sem, akik jelenleg ott voltunk elfogva.

Ezen a napon újra felvittek a vallató helyiségbe, és újra eszméletlenül ütöttek és rúgtak. Minden áron arra akartak kényszeríteni, hogy valamilyen zsidó ügyet vállaljak magamra. Úgyszintén azt akarták tudni, hogy a felsőapsai őr parancsnokának, Szigeti Miklósnak hol van a tartózkodási, illetve a lakóhelye. Tudtam, hogy miért akarták tudni, de azt is tudtam, hogy magamon ezzel nem segítek. Abban biztos voltam, hogy terhelő bizonyítékot ellenem nem tudnak be-

szerezni. Ha csak egy-két román korcsmai verekedő nem jelentkezik, akiket a korcsmai verekedés közben, vagy után néhány pofonnal erkölcsi oktatásban részesítettem a jövőbeni viselkedést illetően. Ezt nem is tagadtam, de Mendelovicséknak nem román ügy, hanem zsidó ügy kellett.

A harmadik vagy negyedik napon Sípóst, a vasutast szabadon engedték. Odaadtam a feleségem címét és megkértem, hogy Nyíregyházára való hazaérkezése után értesítse a feleségemet, vagy szüleimet, hogy mi történt velem és hol vagyok. Sajnos, ígéretét nem tartotta be.

A napok teltek, de a kihallgatásoknak és veréseknek nem akart vége szakadni. Volt olyan nap, amikor kétszer is (délelőtt-délután) kihallgattak, és kétszer is megverték. Az arcom, fejem bedagadva, testem elborítva kék, zöld és vörös foltokkal. Enni már csak folyadékot tudtam, mert az államot és számat már nem tudtam mozgatni.

Az újságfelhívásra román nem jelentkezett. Egyedül Bárdfalváról a sakter jelent meg, de az is csak annyit tudott mondani, hogy amikor az ungvári nyom. alosztály nyomozó járőre 80-100 rendbeli okirathamisításért – amit azáltal követelt el, hogy olyan zsidóknak állított ki születési anyakönyvi kivonatot, akiknek nagy része Galíciában született, és soha sem volt magyar állampolgár – letartóztatta, és az őrsön kérdezte ki, én kikérdezés közben megfenyegettem, hogy valljon be mindent a nyomozóknak, mert rosszul járhat.

A sakter megjelenése után talán a második nap délután – másodszor – jött a rendőr értem, s újra kísért fel. Most kivételesen másik helyiségbe vitt, ahol a félszemű várt egy 25 év körüli zsidóval, akit azonnal felismertem.

– Ismered ezt? – mutatott a melléte állóra.

– Ismerem – feleltem.

– Ki ez?

– Hoffman Pinkász – feleltem. – A zsidók deportálása előtt én kézbesítettem ki neki a munkaszolgátra szóló behívót, amikor már nem lett volna szabad. Azonkívül Budapesten találkoztam vele, amikor a szállókban egy présház pincéjében több társával, mint partizánt elfogtuk.

Wohl ránézett Pinkászra, aki intett a fejével, hogy igazat mondtam.

– Mit csináltak ezekkel a zsidókkal? – kérdezte Wohl.

– Elfogásuk után valamennyiüket bekísértük a Margit körúti fogházba.

– Nyilas csendőr volt! – vágta rá Pinkász.
– Tehát nyilas csendőr voltál? – szólt Wohl. – Az anyátok briganti csendőr istenét, ti vertétek ki a szememet! – és a vastag botjával lesújtott rám.

– Milyen ember volt ez Apsán? – kérdezte Pinkásztól.
– Nem volt rossz ember, de nyilas csendőr volt.
– Az nem igaz! – feleltem. – A csendőrség és a honvédség soha se volt nyilas, csak a kötelességét teljesítette!

A háború befejezése után világszerte filmek, könyvek, újságok milliói kürtölték a magyarországi zsidók ellen elkövetett kegyetlenségeket. Ezreket ítélték hamis vádak alapján halálra és végeztek ki. Sok ezret életfogytiglani, vagy hosszú börtönbüntetésre, azzal, hogy zsidókat végeztek ki, zsidókat bántalmaztak, a deportálásban részt vettek vagy közreműködtek.

Amikor a nemzet élet-halál harcát vívta az ellenséggel, amíg a magyarság színe-java hullott a szovjet elleni harcban, és az amerikai bombázások mindent elpusztító tüzeiben, addig a magyarságnak egy bizonyos része az ellenséggel szorosan együttműködött. Számtalan eset bizonyítja, hogy nyilas egyenruhába öltözött zsidók sorozatos gyilkosságokat követtek el. És hogy mennyire igaztalan általánosítás a nyilasok kegyetlenkedésének a híre, azt a Budai szőlőkben elfogott zsidó partizánok esete is bizonyítja. Ha a nyilasok nem humánusak, akkor ezek a zsidók nem éltek volna túl a háborút, mert mint partizánokat a hadi törvények értelmében egytől-egyig ki kellett volna végezni.

Nem volt helytálló a magyar közmondás: „Jótett helyébe jót várj”. Rá kellett döbennem, hogy nagylelkűségemet és jószívűségemet nem viszonzották, pontosan azok, akiknek kötelességük lett volna. Most saját bőrömről éreztem, hogy itt egy olyan engesztelhetetlen gyűlöletről van szó, amely nem ismer határt.

A Pinkász-szal való találkozás utáni nap délelőtt a fogdaajtó figyelfolyásánál két fej, egy női és egy férfi fej jelent meg. A nő Telepyán Mária volt Farkasrévről, a férfi Marina Gyuri volt Bárdfalváról, és nevemen szólítottak. A nő M. szigeten magyar iskolába járt, beszélt a magyar nyelvet. Az apjának kis vízimalma volt, és a csendőr járőr több esetben megfordult náluk, így ismert engem is. A lány ennivalót akart adni, de én nem fogadtam el, mert úgy se tudtam volna elfogyasztani. Azonban Marina Gyuri román szakaszvezetői egyenruhában való megjelenése veszélyesnek ítélték, amit már a tekintete elárult.

Marina Gyuri és fivére Juon (János) volt Bárdfaiva község réme. Az egész életük csak lopásból és verekedésből állt. Szegény apjuk, az öreg Marina Péter sokat szenvedett ezért a két elvetemedett fiúért. Panaszkodott is az öreg, de ilyenkor Monori őrm. mindég azzal vigasztalta meg, hogy ne féljen, Péter bácsi, a rossz embereket megveri az Isten. Rengeteg baja volt velük az őrsnek mindaddig, amíg egyszer megunták a csendőrökkel való barátkozást, és egy lopás elkövetése után, mielőtt a járőr elfoghatta volna őket, átlibbentek Romániába.

A Romániába való átszökésüket főleg az 1942-43. évi szilveszter éjszakai verekedés váltotta ki, amikor is egy Bátyin János nevűt vasvillával úgy megvertek, hogy csaknem belehalt. Legnagyobb bosszúságunkra a két Marina fiú kézrekerítésére és az ügy nyomozására Monori őrm.-t és engem vezényelt ki az őrsparancsnok. Egész éjjel és másnap újévkor is nyomoztunk az ügyben, a két jómadár kézrekerítésére. Még Aknaszlatinát is megjártuk gyalog, de hiába. Délután fáradtan érkezünk haza az őrsre. Meglepetésünkre a két jómadár az őrs konyhájában ült megbüincselve. Bejelentés alapján az őrs egy másik járőre egy szénapadláson elfogta őket. Mivel ekkor kaptak egy kis erkölcsi kioktatást, szabadlábra helyezésük után igyekeztek a csendőrség látóköréből magukat kivonni. Kb. két hónap múlva, egy gyapjúlopás után vették az irányt Romániába. Így került Marina Gyuri a román hadsereghez, és így tért vissza Máramaros megyébe, a szülőföldjére.

A fogdai látogatást követő délelőtt újra felkísértek Dr. Wohl Zoltán irodájába, ahol Marina Gyuri is jelen volt.

- Ismered ezt a szakaszvezetőt? - kérdezte Wohl.

- Ismerem - feleltem. - Bárdfalvárai szökött meg a testvérével Romániába egy gyapjúlopás elkövetése után.

Erre Marina Gyuri elém lépett:

- Emlékszel?

A következő pillanatban ágyékon rúgott. Éreztem, hogy a vizeletem folyik végig a nadrágom szárán. Wohl kéjelegve nézte az esetet. Látták, hogy a padló, ahol álltam, nedves lett, nem bántottak tovább és visszakísértettek a zárkába.

A következő nap délelőttjén újra Mendelovicsékhoz kísérték. A lépcsőn az egyik volt szakácsnékné jött velem szembe. Több mint valószínű, hogy velem kapcsolatban kérdezték ki. Amikor közvetlen melém ért, könnyezni kezdett, és csak annyit mondott:

- Szendi úr, az Isten szerelmére, miért jött ide vissza? - és mielőtt bármit is válaszolhattam volna, lement a lépcsőn.

Egy gondolat foglalkoztatott állandóan, a szökés gondolata, hogy mielőtt a zsidók Nyitrai János sorsára juttatnak, az életem kockáztatása árán is megszökjem. Az ebédidő alatt - az ebéd még mosléknak is rossz volt -, amíg megettük az udvaron egy rendőr felügyelete mellett, az egész terepet, épületeket, kerítéseket stb. részletesen megfigyeltem. Nem adódott megfelelő alkalom, így várnom kellett a terv végrehajtásával, és szembe kellett néznem a további kínzásokkal.

Abban nem reménykedtem, hogy a zsidók szabadon fognak engedni, és abban, hogy a román barátainak a kiszabadításomra irányuló kísérlete sikerülni fog. Kodrea Péter rendőrtől megkaptam az üzenetet, hogy Kodrea Gyuri és még néhányan Bárdfalva (Berbesti) községből mindent elkövetnek a kiszabadításom érdekében. És ez igaz is volt. Köteg pénzt áldoztak, és teljes felelősséget vállaltak értem. Azt akarták, hogy szabadlábba helyezésem után a román csendőrség kötelékében Bárdfalván teljesítsek csendőri szolgálatot, de a románok szava annyit se számított, mint vizen a buborék.

Már második hete voltam a fogdában, amikor az egyik délelőtt egy jólöltözött, kiváló kondícióban lévő egyént hoztak a fogdába. Mindegyikünkkel kezét fogott, és leült a padlóra. Šenki nem szólt egy szót se, mert az új jövevényekkel szemben mindenki bizalmatlan volt. Mindenki várta, majd megszólal egyedül, és megmondja, hogy miért van itt. Kis várakozás után megszólalt magyarul.

- Melyiketek a Szendi?

- Én vagyok - fordultam feléje - mit akarsz?

Felállt, hozzám jött, kezét nyújtott és bemutatkozott.

- Libermann vagyok - mondta.

Ha nem mondta volna is a nevét, a belépéskor láttam, hogy se nem magyar, se nem román.

- Én vagyok a M.szigeti csendőrség parancsnoka - felelte (ez érdekes, gondoltam magamban), - és köszönöm magának, hogy 1943.útelén, amikor az öcsém szekérrel Bárdfalváról M.szigetre vitte, odaérve megvacsoráztatta a Rusznyák féle étteremben, visszafelé ment pedig jól bebugyolálta a csendőrtakaróba, hogy meg ne fázzon.

- Semmi köszönet nem jár érte - válaszoltam -, emberbaráti kötelességből tettem, és azért nem jár köszönet. Honnan tudja ezt? - kérdeztem.

- Az öcsém mondta ezt nekem.

- Ne haragudjon - mondtam neki - ha maga csendőr parancsnok, hogy kerülhetett ide?

- Nagyon egyszerű - felelte -, a nagynénémről értékes ékszerek maradtak, amit visszaérkezésemkor birtokomba vettem, és most ezek azt akarják, hogy ezeket adjam át a zsidó közösségnek. Én ezt megtagadtam, és ezért hoztak be.

Szépen hangzott az egész előadás, azonban én ennek ellenére gyanúsnak találtam, és igen óvatos voltam. Úgy éreztem, hogy az egész - bár részben igaz volt - az én megtévesztésemre van kitervezve, tehát nagyon óvatosan felelgettem neki, nehogy csapdába ejtessen. Libermannt még aznap délután elkísérték kihallgatásra, és többé nem is jött vissza közénk. Ez megerősítette a gyanúmat, hogy óvosságom helyes volt, bár az öccsével való történetet pontosan úgy mondta el, ahogy az történt.

Aznap és másnap se vittek kihallgatásra. Szinte megkönnyebbültem, hogy a rendőr nem jött értem. Hm, gondoltam, mégis történhetett valami, és nyugodtabban feküdtem a padlón. Néztem a mennyezetet, és azon gondolkodtam, hogy a feleségem mit csinál és mit gondol, hogy nem mentem haza.

- Domnu Szendi - szólt be a fogdába a következő nap reggelén a rendőr -, jöjjön kihallgatásra!

Na, gondoltam, kár volt a korai megnyugvásért, mert nem maradt el a verés, csak késett. Miután a rendőr eltávozott Dr.Wohl irodájából (először, mióta el voltam fogva), így szólt hozzám Wohl:

- Ide figyeljen, elkészítettük a jegyzőkönyvet, felolvasom magának és írja alá.

- Ne haragudjon - feleltem -, én nem tudok románul, és így nem írok alá semmit, mert nem értem meg a jegyzőkönyv tartalmát.

- Akár írja, akár nem, a jegyzőkönyvben foglaltak magára érvényesek, és amennyiben nem hajlandó aláírni, mi gondoskodunk róla, hogy aláírja! - emelte fel a haját fenyegetően.

Tudtam, hogy mire céloz, és ezért mondtam neki, hogy olvassa fel a jegyzőkönyvet, és annak tartalmát fordítsa át magyarra. Hogy a magyar fordítás egyezett-e a román szöveggel, fogalmam se volt róla, de abban biztos voltam, hogy a jegyzőkönyv nem azt tartalmazta, amit ő nekem fordított. Azt mondtam neki, hogy aláírom a jegyzőkönyvet, de ha abban más van, mint amit nekem mondott, ha bíróságra kerül a dolog, mindent vissza fogok vonni. Akkor még nem tudtam, hogy az igazság és a jog a kommunista rendszerben ismeretlenek. Erről csak később győződtem meg.

A fogdába visszatérve a többiek már tudták, hogy aznap délután kísérik őket a Törvényszék épületében lévő internáló táborba. Én azonban nem tudtam, hogy engem is átszállítanak-e, vagy maradok. Idegesen vártam a délutánt. Akkor nyugodtam meg kissé, amikor a többiekkel együtt engem is átkísértek a törvényszék épületébe. Ott már volt vagy 50-60 vagy talán több, főleg M.szigeti magyar. Az öt bánfalvai fiatal magyar közül – akikkel az oroszok vittek el és adták át a román hatóságoknak –, a legidősebb ott halt meg Máramarosszigeten.

Négyünket (Csuk Gyula, Szarvasszói Sándor, a felsővisói fiatal Fellner fiú és én) egy kétszemélyes cellába zártak a folyosó végén, úgy, hogy a többiekkel nem tudtunk érintkezni. A fogda négy személy részére kicsi volt, de legalább együtt maradtunk, akik a Siguranta fogdájában is együtt voltunk. Az ajtót ránk csukták, mi pedig fáradtan fekdüztünk le a cella padlójára, arra gondolva, hogy talán a mindennapi kihallgatástól és verésektől megszabadultunk. Másnap reggel ajtónyitás után tapasztaltuk, hogy mi a többiektől el vagyunk különítve, s ez kissé gondolkodóba ejtett bennünket. Annak viszont megörültem, hogy a fogház parancsnoka ugyanaz a bárdfalvai fogházőr volt (Muresán), aki néhány hónappal azelőtt még magyar fogházőr volt. A másik szintén ismerős fogházőr Hosszúmczöröl valósi magyar, Nagy Sándor volt. Őt még Erdély felszabadulása előtti időből ismertem, mert az oláhok elől álszöktek Magyarországra, és a mi községünkben kaptak menedéket, amíg visszatérhettek Hosszúmezőre, Csurka Sándorral és Fekete Jenővel együtt. (Csurka Sándort az oláhok agyonverték 1944-ben. Fekete Jenő pedig visszament Magyarországra, Taktaharkányba, ahol megnősült, és a község, illetve tanácsházán dolgozott még az 1956-os szab.harc leverése után is.)

Muresán volt szolgálatban, amikor átvittek bennünket a törvényszék épületébe, de akkor nem találkozhatott velem, annak ellenére, hogy a névjegyzékben olvasta a nevem. Nagy Sándor azonban meglepődött, amikor másnap meglátott. Röviden elmondtam a történeteket, mire megcsóválta a fejét és azt mondta, hogy örültség volt visszajönni. Megígérte, hogy mindenben fog segíteni, amit tud. Még aznap Muresán is megígérte, hogy beszélni fog Kodrea Gyuri barátommal Bárdfalván, és ugyancsak értesíti Mózes Endre erdőőr barátomat is. Ígéretét betartotta, mert másnap délben már Mózesnéől kaptam egy takarót és ebédet. (Csak azok kaptak fogházi kosztot, akiknek senki hozzátartozójuk nem volt). A m.szigeticket a család élelmezte.

Itt találkoztam egy bárdfalvai elrománosodott magyarral, Márton Miklóssal, aki bár jól beszélt a nyelvünket, nem érzett velünk vérségi közösséget. Ő volt a Siguranta besúgója, mert rólam is mint bárdfalvai csendőrrel, leadta a drótot. Azzal dicsekedett nekem, hogy a sógornője, aki Sopronból került Bárdfalvára mint tanítónő, és az egyik Márton fiúhoz ment feleségül – valami vasúti mozdonyvezetőnek volt a lánya –, milyen nagy és befolyásos nő lett, még Moszkvába is jár küldetésbe. Ezek után már nem volt kétségem afelől, hogy műyen egyénnel állok szemben, és amennyiben lehetséges volt, távol tartottam magam tőle. Úgy járt-kelt a fogházban, mintha ő lett volna az igazgatója.

A napi rövid sétákon igyekeztem felmérni és feltérképezni az épületet és a börtönépület környékét, mert a szökés gondolata szinte rögeszmémé vált. Szökni, a legnagyobb kockázat árán is! Ezen séta-alkalmakkor láttam azt a sok féllábú, félkarú orosz katonát, akik ott üdültek a törvényszéki épület irodáiból átalakított kórházban. A szomszédos épület volt átalakítva a deportálásból visszatérő zsidó lányok részére.

Esténként le kellett menni 4-6 internáltnak a börtön pincéjébe, ahol egy szivattyús kutat kellett hajtani, ami az épület víz-ellátását szolgáltatta. Lefekvés előtt a víztartályokat tele kellett tölteni vízzel. Ez jó alkalomnak bizonyult, hogy a pinceablakoknak a szemrevételezését megejtsem, mert a pinceablakok közvetlenül az utcai járda felett voltak, és csupán egy vasrudat kellett szerezni a kifeszítéséhez, amit – gondoltam – előbb vagy utóbb sikerülni fog megszereznem. Amíg a pihenési időm letelik, a pince csti homályában észrevétlenül kilépek az ablakon a szomszédos Asztalos F. utcára, ahol valamikor csupán zsidók laktak, de most üres és elhagyatott volt. De a sors másképpen intézkedett.

Az egyik nap, amint a zárka ablakán kifelé néztem, az utca túl-só oldalán lévő egyik elhagyatott ház padlásának szelelő ablakában egy női fej jelent meg, és nemsokára valamelyik zárkából a nő és a zárkában lévő között beszélgetés zajlott le. Figyelni kezdtem a ház padlásának szelelő ablakát, ahonnan nemcsak egy, hanem változó időszakban több nő is beszélt az internált hozzátartozójával. Így értesítették az internáltakat minden hírről vagy készülő változásról.

Néhány nappal később a felfedezés után, amikor lementem a szokásos ebédemért, amit Mózes Endre erdőőr barátom felesége küldött minden nap, a fogházor egy csomagot adott át, amiben az ott-hon hagyott nadrágomat, fehérneműimet, és a feleségem által sültöt

süteményt találtam. Nagyon dobban a szívem! Tehát a feleségem, vagy másvalaki itt van Magyarországról! Gyorsan megettem az ebédet, amelynek egy részét odaadtam a társaimnak, levitettem a szenyves fehérneműmet és nadrágomat, egy kis cédulára és az edény alájára ráírtam, hogy honnan lehet beszélgetni. A cédulát összehajtogattam és a nadrágszíjtartó korcába dugtam, gondolván, hogy valamelyiket majd csak megtalálják. Levitettem az irodába. A fogházör szokászerűen megvizsgálta a fehérneműt és az edényt, és kiadta az utcán várakozóknak. Megkönnyebbülten mentem vissza a zárkába, és az ablakból figyeltem az általam megjelölt ház szellőztető ablakát. Órák teltek el, de az ablakban nem jelent meg senki. Már arra gondoltam, hogy az üzenetet nem találták meg, vagy valami más baj van. Éppen abba akartam hagyni a figyelmet, amikor az ablak nyílásában megjelent a feleségem feje. A szellőztető ablakból jól be lehetett látni az utcát, és ha valaki közeledett, a fej eltűnt, a beszéd abbamaradt. A többiekkel való beszélgetés is így történt. Így tudtunk egymással beszélni, mert a román ÁVÓ nem adott beszélgetési engedélyt. Ezután sikerült a feleségemnek megadni az eligazítást, hogy hová menjen, kivel beszéljen, és mit csináljon. Így tudtam meg, hogy bár Bárdfaiva község előjárósága ki is adta az igazoláshoz szükséges papírokat Kodrea Gyuríck közbenjárására, azt el is vitte egy M.szigeti ügyvédhez, Rózsi Béla és társához, de a szabadlábra helyezést kieszközölni nem tudták. A feleségem és anyósom eredmény nélkül visszatértek Magyarországra, de abban a tudatban, hogy még életben vagyok. Megkérték Csécs Ferencné, hogy olykor-olykor egy-egy ebédet ő is küldjön be a fogházba. De hogyan is került a feleségem és az anyósom Máramaroszigetre?

Amíg én a Sigurantán szenvedtem, addig a feleségem, mivel a mondott és a megállapodott körülbelüli időre nem tértem haza, rosszal sejtett, és biztos volt benne, hogy velem valami baj történt. Várt még két-három napot, hogy hátha csak késve megyek haza, de miután az is eltelt, és rólam semmi hír nem érkezett, anyósommal együtt elhatározták, hogy elindulnak a keresésemre. Csatlakozott hozzájuk egy férfi, Szüle ... (a keresztnévére nem emlékszem), aki jól beszélt a román nyelvet, mert mielőtt a nagytoronyai szénbányákhoz került mint mérnök, Erdélyben élt, illetve ott is született. Feleségemék örültek, hogy egy férfi is van velük, mert abban az időben – különösen fiatal nőnek – utazni rizikó volt. Amikor a rendszertelenül közlekedő vonat Csapra érkezett, az orosz katonák a vonatról leszálló utasokat közrefogták és vitték ökel munkára. Feleségemet és anyóso-

mat is befogták az állomásépület peronját seperi. A velük utazó férfi megijedt, és egy óvatlan pillanatban sikerült lelépnie. Miután a társadalmi munkára befogottakat elengedték, felségemék már csak kellen folytatták útjukat. A vonat csak Aknaszlatináig közlekedett, mert a Tisza-híd fel volt robbantva. Az utat a néhány kilométerrel feljebb lévő ideiglenes fahídig gyalog tették meg. Ez alkalommal látták azt a sokezer ukrán menekültet, akiket visszakényszerítettek Németországból. A szabad ég volt a sátoruk és fött búza az eledelük. Ellepték az egész Tiszapartot, szomorúan és letargiába esve.

Máramarossszigetre érve kérdezősködni kezdtek. Amikor a rendőrséget keresték, találkoztak egy egyénnel, aki azt mesélte el nekik, hogy a napokban a Siguranta ablakából egy ember kiugrott és meghalt. A hallott hír teljesen megbénította őket. Már-már azon voltak, hogy visszafordulnak, de meggondolták magukat és elhatározták, hogy meggyőződnek a hír valóságáról. A Sigurantán tudták meg, hogy a hír úgy igaz, hogy a kidobott egyén Nyitrai János hv.szkv. volt. Készelgetési engedélyt kértek, de nem kaptak. Ez alkalommal visszautak nekik néhány elvett értéktárgyamat és a nálam talált magyar pénzt.

A helyzet ebben az időben (1945.június) Romániában rosszabb volt, mint Magyarországon, mert itt a munkaszolgálatból hazaözoñlött zsidók már október végén átvették a hatalmat a szovjet szuronyok védelme alatt. Nem az igazságot és a jogot képviselték, hanem a bosszúállást. Megtorolni ezerszeresen az őket ért vagy vélt sérelmet! Az én csapdába esésem különösen jól jött nekik. Mint már említettem, hiába követtek el a bárdfalvai románok mindent. Kodrea Gyuri kötegszámra vitte a pénzt, hogy megfizetik a váltságdíjat, nem hallgattak rájuk. Az egész hatalom a romániai zsidóság kezében volt, és ők éltek is a hatalommal.

A napok komor hangulatban teltek. Abban biztos voltam, hogy a zsidó társaság nem fog egykönnyen kiengedni a karmaik közül, tehát a szökés lehetőségét nem szabad feladnom. Időközönként a két véreb, Mendelovics és Kaufman az internáltak fogdahelyiségeit átrazziázták. (Minden fellelhető tárgyat elvettek az internáltaktól, de a még legaprólékosabb kutatás ellenére is voltak írószközeink.)

Lassan a kínzások és ütlegetések helyei is kezdtek elmúlni a teljesen, és csupán a bal fülemre nem hallottam, de ebbe már belenyugodtam, gondolván, hogy dobhártya repedést szenvedtem. (Később, hónapok múlva az is egészen rendbejött, és csak annyi emlékem maradt, hogy arra nem hallok olyan élesen, mint a jobb fülemre.) A

titkos beszélgetések révén mindenről jól voltunk értesülve, ami kint a városban történt, így azt is megtudtuk, hogy valami változás van készülőben a 'internáltakkal' kapcsolatban. Sokan arra gondoltak, hogy ügyüket túl fogják vizsgálni és szabadlábra fogják helyezni őket. Altalában ez a hangulat uralkodott a helybeli és környékbeli internáltak között, még az öreg Csup Gyula bá is megörült a híreknek, pedig nagyon el volt az öreg anyátlanodva. Csak én és a bánfalvai (ma Bánhorváti község része) bányász gyerekek voltunk bizonytalanok a sorsunkban, mert mi anyaországiak voltunk.

Nem kellett sokáig várnunk, hogy a hírek igazak legyenek, mert másnap korán reggel ébresztőt csináltak. Közölték, hogy az internáltak hozzátartozóit előző nap kiértésítették, hogy ma délelőtt elszállítanak, és az útra élelmet és takarókat beadhatnak. Azt is közölték, hogy a nagyváradai központi internáló táborba leszünk szállítva, így a helybeliek hangulatát ez a hír kissé lehűtötte. Muresán is magához hívatott és elmondta, hogy előző nap értesítette Mózesné, és beszélt Kodrea Gyurival, aki pénzt küldött vele a részemre, amit ott mindjárt át is adott nekem. Nemsokára Mózesné küldött nekem egy takarót és némi élelmiszert.

Mint a megbolygatott méhkas, úgy nyüzsgött az internált társaság. Mindenki pakolt, már akinek volt valami pakolni valója. Mi négyen és a bánfalvaiak ültünk és néztük őket, mert nekünk a rajtunk valón kívül semmink nem volt. 9-10 óra tájban fel kellett sorakoznunk a börtön udvarán, megjelentek a Siguranta pribékjei teljes létszámban, valamint két egyenruhás román csendőr. Az egyik pribék beszédet intézett az internáltakhoz, hogy hová leszünk kísérve a két csendőr által, három teherautóval, senki ne próbáljon megszökni a saját érdekében, mert Nagyváradra érve mindenkinek az ügyét felül fogják vizsgálni, és akinek kezéhez gyilkosság nem fűződik, szabadon fogják bocsájtani...(ami egyáltalán nem volt igaz.) A névjegyzéket átadta az egyik csendőrnek, minket pedig felparancsoltak a három kiöregedett és rozszant tehergépkocsira. Az egyik csendőr az első, a másik pedig az utolsó teherautóra szállt fel. Elindult velünk a teherautó volt őrszolgálatom felé.

Szürke port vert fel a gépkocsi a gödrös úton. Úgy himbatodzott, hogy ha nem kapaszkodtunk volna az oldalába, lepotyogtunk volna róla. Én a menetiránynak háttal álltam, és így szemrevételezhettem azt a területet, amelyet kevesebb mint egy éve mint m.kir.csendőr hagytam el, és ahol 3 évig portyázlam. Azzal a gondolattal távoztam innen 1944. októberében, hogy a halború befejezése után újra vissza-

térhetek. Visszatértem, de nem mint csendőr, hanem mint rab. Farkasrév községben a Fejér Juon korcsmája előtt haladtunk el, a korcsma előtt a volt bíró, Moldován beszélgetett egy másik románal, majd nemsokára Bárdfalva (Berbesti) házai tűntek fel, először a Marina fiúk apjának háza, az öreg Marina Péteré, akit sokat kellett háborgatnunk a két bitang fia miatt. Majd az ONCSA által a csíki székhelyeknek épített házak tűntek fel, ahonnan a székhelyek idejében elmenekültek. (A háború folyamán a Szabó-Balogh családdal Martonvásáron, egy másik családdal Érden találkoztam, míg Mihály-Deák Lajos családjával évek múlva Felső-Simán.) A főutcán az egyik ház előtt Ganz Sámuel állt, ő volt a liszt elosztója a községnek. Onnan nyílt a Csendőr utca, amit a község Rednik Gábor akkori községi bíró javaslatára nevezett el, mert a Csendőrőrs laktanyája a saroktól a harmadik épület volt, s amit a község teljesen újjáépített a részünkre. Fejérfalvánál az út három irányba tér el. Egyik ága megyen AKIVÁSU - gata felé, másik ága Somosfalva és Budfalva felé, ahol az öreg Csuk Gyula volt a községi bíró, aki most mellettem szomorúan néz a község felé vezető útra. A harmadik elágazás pedig Máragyulafalván keresztül Krácsfalvaig és a Gutin hegységen keresztül Nagybányának vezetett.

Máragyulafalva és Falusugata elhagyása után Hernécs községbe értünk. A volt M.kir. Csendőrlaktanya a domboldalon közvetlenül a műút mellett állt. Nagy gyümölcsöskertjével most kihaltnak látszott, csak a nagy diófa zöldellt az épület sarkánál, ami alatt az utolsó, 1944. októberi estén az iratokat égettük. (Mint ideiglenes őrsparancsnokhelyettes, Tasnády Ferenc főtörm. és két beosztott csendőrrel a végső leg kitartottunk, és utolsónak vonultunk be M.szigetre, ahol már mindenki elveszettnek hitt bennünket.) Nem tűndökölt már a főbejáratnál a zománcozott magyar címeres tábla. Galád kezek biztosan darabokra vágták. Amíg álmodoztam a múltról, közben a szomszéd községbe értünk, ahol leszállást parancsoltak a csendőrök. Pihenőt tartunk, mondták a csendőrök, senki ne próbáljon elmenni, vizet hozatunk, és aki szomjas, ihat. A társaság lekaszálódott és leültünk az útszéli árokpartra. Előszedték kevés elemőzsiánkat, és hozzákezdünk enni. Nemsokára két román hozta két vedérben az ivóvizet. Én az utcasarkon egy köré ültem, és két oldalról melém ült Szarvasszói, Fellner Lajos és az öreg Csuk Gyula bácsi. Nekik nem volt semmi ennivalójuk, így én adtam nekik néhány falatot az enyéből. A két csendőr a község háza előtti téren állt, és a főjegyzővel, Zakariás Józseffel beszélgettek. Miután megettük a néhány falat ennivalónkat, felálltam és el-

indultam a vizes vedrekhez inni. Ehben a pillanatban a főjegyző, aki eddig a csendőrökkel beszélt, oldalra nézett, és tekintetünk találkozott. Mindketet felismertük egymást. Az utolsó napon én adtam parancsba, hogy az összes iratokat azonnal semmisítsék meg, és a megsemmisítésért ő a felelős. Homlokomat kiverte az izzadság. Arra gondoltam, hogy most elárul, és vádaskodni fog ellenem. Gyorsan megfordultam és visszaültem a köre.

- Mi történt veled? - kérdezte Szarvasszói.

- Semmi - mondtam -, nem érzem jól magam.

És egyszer csak, amikor Zakariás befejezte a csendőrökkel való beszélgetést és felém indult, gyorsan felálltam és feléje indultam. Úgy intéztem, hogy olyan helyen érjünk egymáshoz, ahol a közelben nem állt senki. Néhány pillanatig egyikünk se szólt, majd ő szólalt meg először és kérdezte:

- Örmester úr, hogy került maga ide?

- Ide kerültem - válaszoltam.

- Isten legyen magával! - mondta, hosszan rámnézve, és mintha semmi se történt volna, megfordult és eltávozott. Én is visszaültem a köre.

- Ki volt az, akivel beszéltél? - kérdezte Szarvasszói.

- A helybeli főjegyző - válaszoltam. - Akkor is ő volt a főjegyző, amikor itt teljesítettem szolgálatot, és innen ismerjük egymást.

- Kellemetlen találkozás - mondta ő.

- Igen - válaszoltam -, de csak nekem.

Felszállni! - adták ki a parancsot a csendőrök. A társaság felkászálódott, és pár perc múlva a teherautók elindultak Krácsfalva felé. (Az utolsó község Máramaros megyében, mert a Gutin túlsó oldala már Szatmár megye. Ott volt az első község Alsófernezely, ahol többször voltam szolgálati, vagy nyomozási ügyben.) Krácsfalván (Krecest) hirtelen megállást parancsoltak, mert az egyik teherautó elromlott. Mindenki leszállt, egyesek alsónadrágban belevetették magukat az út mellett folydogáló kis patakba. Én is körülnéztem, gondolván arra, hogy ez nagyon alkalmas hely a szökésre. Jól ismertem a környéket, hiszen ez volt az utolsó község, amit portyáztam. Ha ki tudom vonni magam a csendőrök látóköréből, és észrevétlenül eljutok a szélső ház mögé, onnan a bokros-cserjés részbe, ami a szálas erdőben végződik, soha sem tudnak elfogni. 24 óra múlva gyalog elérem a magyar határt. Egy 10 év körüli fiúcska hozott vizet a részünkre. Elébe mentem, hogy segítsék neki, és a ház mögé kerülhessek, de félútról az

egyik csendőr visszaparancsolt. Így most már tudtam, hogy rám különösképpen vigyáznak, állandóan szemmel tartanak. Miután a gépkocsit hamar rendbe hozták, felszálltunk a rozszant járműre, és néhány perc alatt áthaladtunk a község gidres-gödrös egyetlen utcáján, ahonnan a Gutin hegység felé eleinte csak enyhén, majd egyre meredekebben emelkedett. Egyszer csak nagy zökkenéssel megálltak, mert megterhelve nem bírtak a meredek hegyi úton továbbmenni. Leszállítottak bennünket a rozoga járműről, és onnan gyalog tettük meg az utat a Gutin csúcsáig, míg a teherautók üresen elérték a tetőt. Estére hajlott az idő, amikor Nagybányára értünk. Mivel biztonságos helyre nem tudtak bezárni, a vasúti pályaudvarra vittek, és üres teherszállító vagonokban helyeztek el bennünket. Éjszakára az ajtókat kívülről ránczárták, hogy senki meg ne tudjon szökni. Másnap reggel pedig a kocsikat egy személyvonat után kapcsolták, amelyik Szatmárnémetibe ment.

Dél felé értünk Szatmárnémetibe. A váróterembe hajtottak bennünket, mert a Nagyvárad felé induló vonatra egy-két óra hosszat várni kellett. A váróterem előtti szivattyús kúthoz szabadon lehetett menni vizet inni, mert az a csendőrök által könnyen szemmel tartható volt. Sőt egyeseknek engedélyt is adtak, hogy az állomás melletti boltba elmehettek és vásárolhattak valamit, ha volt pénzüik. Én is kimentem a kúthoz, de nem a szomszág miatt, mert inkább éhes, mint szomjas voltam, hanem szemrevételezni a terepet, hogyan lehetne észrevétlenül az ott járó-kezők közé vegyülni és eltűnni. A magyar határ innen nincs messze, sajnos megfelelő alkalom nem adódott.

Késő délután érkezett be egy személyvonat, és egy kocsit adtak nekünk. Ebben már kissé kényelmesebb volt a továbbutazás. Mindenki abba a fülkébe ült, ahová akart, mi négyen egy fülkében helyezkedtünk el az egymással szemben lévő két kétszemélyes padon. A két csendőr a kocsi végében foglalt helyet, ahonnan az egész kocsit beláthatták. Nemsokára elindult a vonat Érmihályfalva felé. Az internáltak egy része a fáradtságtól csaknem elaludt. Én az ablakhoz ültem és onnan figyeltem a tájat, az ablakot lehúzni nem volt szabad. A vonat egyes helyeken teljesen lelassított, mert a pályatestet javították, vagy olyan állapotban volt, hogy csaknem lépésben kellett áthaladnia bizonyos szakaszokon. Erre építettem fel a szökésem tervét. Ha besötétedik, egy ilyen lassú átmeneti zónán kimegyek a WC-re, lelépek a vonatról és a sötétben eltűnök. Mire észreveszik a szökésemet és a vonatot leállítják, én már a sötétben egérutat nyerek a határ felé.

Kora este volt, amikor megérkeztünk Érmihályfalvára. Ez a volt trianoni határ vasútállomása volt, román területen, de a magyar vonatok is bejártak az állomásra. A két csendőr leszállt, a négy bánfalvait és egy m. szigeli férfit leszállítottak, és bementek velük a forgalmi irodába. Kis idő múlva a csendőrök visszajöttek, de az öt személy olt maradt. Ezeket szabadon engedték, illetve átadták a magyar határőröknek.

Amíg a csendőrök bent voltak az állomásépületben, az alatt az idő alatt egy magyar mozdony a kocsink mellé tolatott és megállt. Lehúztam az ablakot, és a mozdonyvezetőtől érdeklődtem, hogy milyen messzire van a magyar határ, és melyik irányba. Éppen akkor fejeztem be a beszélgetést, mire a két csendőr visszatért. Mielőtt a vonatunk tovább indult volna, megengedték, hogy vizet ihatunk, és az állomás peronjára lemehetünk. A kút éppen ott volt, ahol a négy bányász gyerek állt a peronon. Ezt kihasználtam, és az egyiknek egy kis papírszeletet a markába dugtam a feleségem nevével és címével, és megkértem, értesítsék a feleségemet, hogy Nagyváradra vittek.

Beszállni – kiabálták –, mert indulunk! Ameddig csak láttuk őket, integettünk nekik. Ők már otthon lesznek nemsokára! Ha minden jól megy, lehet, hogy én is! A szökést elhatároztam. Alkalmas is volt, mert időközben már besötétedett. Már csak arra vártam, hogy a vonat lassan menjen, és akkor kimegyek, mintha a WC-re kellene mennem, és lelépek. De erre már nem került sor, mert egyszercsak Papp Zoli, aki egyébként bírkózó volt, odajött hozzám és mondta, hogy vegyem magamhoz a hátizsákomat, és üljek oda, ahol ők ülnek, ez a csendőrök parancsa.

– De miért? – kérdeztem Papp Zolitól.

– Ne kérdezz semmit, hanem ülj ide! – mutatott egy üres helyre. – Figyelj ide, rám vagy bízva. Én vagyok felelős érted, tehát ne gondolj arra, hogy megszökj, állj el minden ilyen gondolattól!

Mintha egy súlyos tárggyal fejbe vágtak volna, úgy ért ez a közlés. Ha eddig lettek volna is kételyeim arra vonatkozóan, hogy figyelnek, most bebizonyosodott, de az is világos volt előttem, hogy mint magyar csendőrrel, a románoknak tervük van velem. Nem fognak kiengedni a körmeik közül. Felrémlt előttem, hogy Népbíróság elé fognak állítani hamis vád alapján. Én, kötni való hülye! Kellett nekem ez, hogy ezt a kálváriát megjárjam! A háborút túléltem, és most ez az oláh csürhe fog kinyíffantani!

Tehetatlenségemben szóltanul ültem, lemondva a szépen kitervezett szökésről. Később a fáradtság hatása alatt elaludtam. Körülöttem is

bóbiskollak az emberek, csak Papp Zoli örködött ébren és szívta a cigarettáját.

A felkelő nap sugarai már széjjelterültek a vidék felett, amikor a vonat kerekei a nagyváradai állomás váltóin csattogtak. Néhány másodperc múlva a vonat megállt, és parancsot kaptunk a leszállásra. Sorakoztattak, ellenőrizték a létszámot. Megindultunk a városon keresztül a volt katonai laktanyában felállított „Központi Internáló Táborba”. Nagyáradon mindössze egyszer jártam 1942. tavaszán, amikor a makói iskolára lettem vezényelve. Amikor megláttam a romos laktanyát, csak annyit mondtam, hogy „szép kis hely”. Két kapun mentünk keresztül, és a második kapu után következő udvaron már vártak bennünket az ottani lakók, hogy nincsen-e közöttünk ismerősük. Egy helyiségbe vezettek bennünket, a csendőrök átadták a papírokat és minket a táborparancsnoknak, aki aztán kijelölte a szálláskörletünket.

Mi négyen egy kis szobában telepedtünk le, amelynek nem volt se ablaka, se ajtaja, és a szél keresztül-kasul járt benne. Bútorzatunk mindössze egy cserépkálya maradványa volt. Valamikor nem is olyan régen irodahelyiség lehetett. Azért választottuk azt a kis szobát, hogy más ne tudjon hozzánk jönni. Inkább Gyula bácsinak a krákogását is clszíveltük, egyébként is már megszoktuk. Sorstársakká, sőt barátokká váltunk négyen, nem akartuk, hogy valami spicli kerüljön közénk. Leraktuk kis motyónkat a padlóra, és kimentünk a folyosóra, ismerkedni a helyzettel és az emberekkel. A legelső, ami feltűnt, a magas drótkerítés tulsó oldalán dinnyét falatozó orosz katonák és bárisnyák. Kellemetlen érzés vett erőt rajtam, hogy ezek rendelkeznek a intéáltak felett, de később megtudtam, hogy ők nem tartoznak az Internáló Táborhoz. A másik meglepetés pedig az volt, hogy az egész épületrészben egy használható WC volt, és azt nők és férfiak közösen használták, bokaig gázolva a széjjelfolyt vizeletben. Ha nő volt benn, akkor egy másik nő az ajtón kívül állt, ha férfi volt benn, egy férfi állt őrt, és így váltották egymást.

Miután megettük a mosléknak is rossz krumplilicvest egy darab csombókokkal tele puliszkával – mert kenyér helyett puliszkát kaptunk –, lementem az udvarra, hátha találok valami ismerőst, de senki ismerőssel nem találkoztam. Az épület hátsó és külső udvarán erdélyi százszok voltak letelepedve, akik a németekkel elmenekültek, de vissza akartak térni a lakóhelyükre, és most ideiglenesen családotól internálva voltak. A férfiak szabadon mehettek dolgozni. Mire mindezeket szemrevételeztem, este lett. Elhelyezkedtünk az új, széljárta szobánk padlóján.

Az internáltaknak egy része kijárt dolgozni a városba, a másik része bent a táborban. Minden szóra figyelmes lettem, és minden beszélgetést, amit lehetett, kihallgattam. Így tudtam meg, hogy néhány nappal ezelőtt volt a táborban egy csendőr, aki két lóval és szekérrel kijárt a városba. Egy napon otthagya a szekeret és a lovakat a városban, és meglépett. Ezt a bravúrt én is meg tudom csinálni – gondoltam, és a következő nap reggelén már jelentkeztem munkára. Először azok mentek ki munkára a táborból, akik már előzőleg is kijártak. Úgy látszott, hogy nem sok esélyem lesz a városba kimenni, de azért csak ott lézengtem a kapu környékén. Egy idő múlva megjelent a kapuban egy vörös szeplős, zsidó kinézésű rendőr, és munkásokat kért bútorszállításra, de egy legyen olyan is közöttük, aki ért a lovakhoz. Rögtön jelentkeztem:

– Elvtárs, én értek a lovakhoz!

Így az öt ember között, akiket ő választott ki, én is kimentem a bútorszállításra. Két lovat és egy tárkocsit kaptunk. Befogtam a lovakat, és a rendőr felült mellém a bakra, a többiek pedig leheveredtek a kocsi deszkájára. Az úgynevezett elit negyedbe mentünk, ahonnan a magyarok vagy elmenekültek, vagy már előzőleg internálták vagy bebörtönözték őket. A nagy és elegáns lakások üresen álltak, és csak azok a bútordarabok voltak még ott, amelyeknek az elszállítása nehézségbe ütközött, egyébként a lakások teljesen ki voltak rámolva. Az egyik nagy épület előtt megálltunk, és mondta a rendőr, hogy egy ember ottmarad a lovakkal és kocsival, a négy ember pedig felmegy a második emeletre, és egy zongorát fognak lehozni. Én vállalkoztam, hogy maradok, a többiek pedig a rendőrrel bementek az épületbe. Ez lett volna a legjobb alkalom a szökésre, de alighogy a rendőr elment, két egyén állt meg a kocsi mellett, és kérdezték, hogy mit csinálunk ott és mit szállítunk. Mondtam nekik, hogy egy zongorát.

– Hová? – kérdezték.

Vállalt vontam és mondtam, hogy nem tudom, mert mi internáltak vagyunk, és én nem idevalósi vagyok, hanem anyaországi, Miskolc mellé. Megkínáltak egy cigarettával, amit elfogadtam, bár nem dohányoztam, és azzal elmentek.

– Itt az idő! – gondoltam, mert az utca üres volt. Széjjelnéztem és leugrottam a kocsiról. De ebben a pillanatban a szeplős rendőr megjelent az ajtóban. Nehogy észrevegyen valamit, odaléptem a lovakhoz, és az egyiknek elkezdtem igazolni a hámját. Kis idő múlva a többiek is megjelentek a zongorával, felraktuk, és valami iroda-, vagy párthelyiségbe raktuk le. Én ott is kint maradtam, de most nem szö-

kési szándékkal, mert a nagy üvegablakon az utcára lehetett látni. Amint így álltam a kocsi mellett, egy kis dohányárudából kijött egy nő, és kérdezte, hogy internált vagyok-e

- Igen - válaszoltam.
- Hová való? - kérdezte.
- Miskolcra - válaszoltam.
- Van itt valami hozzátartozója?
- Nincsen - feleltem.

Azzal a nő bement a trafikba, és egy csomag cigarettát adott. Elkérte a nevemet, hogy küld be nekem csomagot.

- Tóth Zsigmondné vagyok - mondta a nő -, nekem is van a táborban egy rokonom - és ideadta a címét is. Soká nem beszélhetünk, mert a rendőr és az internáltak visszajöttek és bementünk a táborba.

A következő napokon nem sikerült a városba munkára menni. Azzal töltöttem az időmet, hogy néztem, ahogy Bodola, a Nagyvárad AC centercsatára rúgdossa a rongyból általa készített football labdát. Footballista ide, footballista oda, ő is magyar volt, és az internáltak csaknem kivétel nélkül magyarok voltak! Délben pedig figyeltem a drótkerítésen keresztül az orosz katonákat, amint az udvaron lévő asztalnál ebédeltek, és a maradékot átdobták valamelyik közelben lévő internáltnak. Valamit tennem kell, gondoltam, mert munkára nem visznek, és az unalomban megbolondulok, jobb híján Bodolának segítettem a labdát visszarúgdosni. Így telt el néhány nap, míg végre az egyik reggelen két ruszki tiszt jött a táborba, és munkásokat kért. Bár szörnyen utáljam őket, de mégis jelentkeztem. Kiválasztottak 12 személyt, lehetőleg erős és jól megtermett embereket. Elvittek az épületnek a drótkerítésen túl eső szárnyába, ott átadtak bennünket két davaj katonának és két bárisnyának, akik megmutatták, hogy mit kell csinálnunk. Amint felnyitották a termeket, meghűlt bennem a vér attól a temérdek mennyiségű kész bakancs, talp, különböző színű és minőségű cipőfelsőrész bőranyagtól, amit valamelyik gyárból, vagy több bőrgyárból oda összeraboltak. Azokat a kész bakancsokat kellett nagy szalmazsákokba - 50 párat egybe-egybe - beleszámolni, azután bevarrni és máglyába rakni. Kettő rakta, kettő tartotta a zsákot, egy pedig számolta, kettő pedig varrta és rakta máglyába. Ez így ment nap mint nap. Ha az egyik teremben végeztünk, kezdtük a másikat, és így tovább. A ruszkiak jól bántak velünk, nem durváskodtak és nem hajtottak a munkával. Sokszor magunkra hagytak, miután az ajtót ráncsukták. Munkánkkal nagyon meg voltak elégedve, aminek

eredménye az lett, hogy mi valamivel jobb kosztot kaptunk, mint a többi internált. Ez is eredmény volt, és a nap is gyorsabban telt el. Lassan fogytak a bakancsok és tornyosultak a szalmazsákok. Közben arra is gondoltam, hogy mi lesz, ha az én bakancsom leszakad a lábamról, és ezért egy lábméretekre való bakancsot kimenekítettem. A szobánkban a füstfeljáró kéménybe dugtam, tudván azt, hogy a kormos lyukba nem szívesen nyúl be hónaljig senki.

Egy napon aztán az utolsó helyiség is kiürült, minden anyag szállításra kész volt. Másnap megjelent két orosz katonai tehergépkocsi, és megkezdtük a zsákokat a város piactérén drótkerítéssel elkerített helyre kiszállítani és máglyákba rakni, úgy, hogy a vasúti sínekhez minél közelebb legyenek. Nehéz munka volt, de szívesen csináltam, mert arra gondoltam, hogy innen egyszer mégiscsak sikerülni fog olajra lépni. A katonák, bárisnyák és az internált munkások, illetve miközöttünk a viszony elég barátságos volt. Az egyik katona egy alkalommal elvitt magával a piacra, ahol egy lopott borotvát eladtam neki, amiért hálából vett nekem egy tányér ennivalót, valami káposzta- és gerslifőzeléket. A szállítás jól haladt, az időjárás is kedvező volt, és úgy le voltunk barnulva, mintha éppen a francia, vagy az olasz Riviéráról tértünk volna vissza. Az az előnyünk is megvolt, hogy este a kapunál nem motoztak meg bennünket, mindent bevihettünk, amit sikerült szerezniünk. Ugyanis az orosz katonák ellen az oláh rendőrök nem tehettek semmit.

Szeptember első napjaiban lehettünk, amikor az egyik reggelen az oroszok több munkást kértek. Már tudtuk, hogy a megrakott zsákok a nagyváradi piactérről vasúti vagonokba kerülnek, és a Szovjetúnióba irányítják őket.

Csaknem egy fél vasúti szerelvény volt betolatra. Megkezdtük a berakást. Minden kocsihoz hat embert osztottak be. Kettő a kocsiiban, négy pedig hordta. Így ment a rakodás egész nap. Délután 4 óra körül lehetett az idő, amikor a ránk kiszabott mennyiségből az utolsó zsákot is levittük. Jól dolgoztunk, mert a többieknek még volt bőven. A hadnagy nekünk pihenőt parancsolt, amíg a többiek befejezték a berakodást. Leültünk a drótkerítés mellé, és beszélgettünk. Én a drótkerítés oszlopához támasztottam a hátam, és gondolataimba mélyedve néztem a távolba. Csak néha-néha szóltam bele a beszélgetésbe. Amint így néztem a piactéren áthaladó népet, szemem egy álakon akadt meg véletlenül, de még oly messze volt, hogy nem ismertem fel. Akaratlanul is figyelni kezdtem a felénk jövő alakot, és ahogy közeledett, felismertem benne a feleségemet. Felálltam, és integettem.

A hadnagy kérdezte, hogy kinek integetek. Mondtam neki, hogy a feleségemnek.

- Eredj oda félre - mutatott oldalra - és beszéljess vele.

Így beszélgettünk, amíg nem kellett bemennünk a táborba. A hadnagy még azt is megengedte, hogy a kapuig velem jöhessen a feleségem.

Amíg a tábor kapujáig értünk, mindent elmondtam neki, hogyan történt az elfogatásom. Ő meg elmondta a m.szigeti útjának eredményét, a szigurancán való gúnyolódást, és a bárdfalvai románok, főleg Kodrea Gyuri segítségét és közreműködését a kiszabadításom érdekében. A bánfalvai bányászgyerekek értesítették, hogy Nagyváradra szállítottak bennünket, s azután indult útnak Nagyváradra a megkeresésemre. Odaadtam neki özv.Tóth Zsigmondnének a címét, mondván, hogy ott valószínűleg meg tud aludni. Megbeszéltük, hogy másnap délután műyen idő tájban legyen a kapunál, mert a konyhára fogok menni dolgozni, és úgy fogom intézni, hogy a hamut én vigyem ki a kapun túlra. Így is történt. Amíg a társam a maltert hordó ládából kiöntötte a hamut, nagy kényelmesen, az időt húzva, addig mi a feleségemmel az akácbokrok védelme alatt mindent megbeszéltünk. Ő másnap hazautazik, én pedig a legelső alkalomkor, amikor lehetőség adódik, megkísérelem a szökést.

Feleségem másnap valóban visszautazott, én pedig megtettem az előkészületet a szökésre. Szerencsémre másnap a kőműves mellé kellett egy ember a maltert készíteni és téglát hordani. Azonnal vállalkoztam a munkára. A kőműves, a kis Virág - mert az volt a neve -, úgy látszik, sokat nézett ki belőlem. Megmutatta a munkahelyet, ahol egy romos épület volt, hogy onnan kell majd a téglát egy kétkerekű talicskán hordani, de először a maltertől meg kell pucolni. Megmutatta, hogy milyen maltert kell neki készíteni, közben ömlengett, hogy ő milyen kiváló kommunista, de arról elfeledkezett, hogy megmondja, miért internálták az elvtársai. Én biztosítottam, hogy a munkámmal meg lesz elégedve.

A nagyváradai internáló tábor két udvarrészből állt, egy belső és egy külső részből. Mindkét rész kőfallal volt körülvéve. A belső udvarról a külső udvarra csak engedéllyel lehetett kimenni. A kapunál egy rendőr állt állandóan. Csak a pékségben dolgozók mehettek ki. Egy pékség volt a külső udvarban, ahol az oláh katonaság részére sütöttek kenyeret, és az internáltak dolgoztak benne. Rajtuk kívül a konyhai személyzetből a hamukihordók, és akik rendőri kísérettel a városba mentek dolgozni. Na meg most már Virág elvtárs és én.

Becsületesen hozzákezdtem dolgozni, hadd lássa Virág elvtárs, hogy nem csalódott, amikor engem választott. Pucoltam, hordtam a téglát, készítettem a maltert, mintha szakmányba vállaltam volna. Meg is volt velem elégedve, sőt ő mondta, hogy lassabban dolgozzam, és pihenjek is egy kicsit, amikor jól megraktam anyaggal. Közben természetesen tájékozódtam és ismerkedtem a viszonyokkal. Sikerült a pékségben lévő munkásokkal is beszélni, akik megígérték, hogy minden nap, amikor a kemencéből a hamut kihozzák, egy kenyeret beletesznek a hamuba. (A táborban kenyér helyett csombókos puliszkát adtak.) Így a következő napokban mindig megkaptam a kenyeret. A puliszka részemet odaadtam az öreg Csuk Gyula bácsinak.

Teltek a napok. Virág elvtárs rendkívül elégedett volt a munkámmal. Nekem pedig volt elég időm, hogy mindent pontosan kifürkészek a szökéshez. A külső udvart, ahonnan a téglát hordtam, embermagasságú gaz nőtte be. A nagy gazban könnyen megközelíthettem a kőfalat, amely kb. 10 méter magas volt, és körbefutotta az egész volt laktanyaépületet. (A nagyváradiak bizonyára emlékeznek rá.) A falon kívül füves, vagy művelt terület volt, tengeri és beune jó sűrűn babbokrok. A kőfal alatt egy gyalogút, ahol az örök sétáltak. Amikor szembetalálkoztak egymással, néhány percig beszélgettek, majd folytatták útjukat az ellenkező irányba. Anélkül, hogy engem észrevetek volna, nagyszerűen figyeltem őket, és azt is, hogy körülbelül milyen időközönként találkoznak egymással.

A várfal alatt, ahogy én neveztem, juharfák voltak, amelyeknek az ágai ráhajoltak a kőfalra. A kukoricáson túl pedig egy kisebb, romos gyárépület volt, amögött pedig egy kőlabazatos drótkerítés. Két lehetőség volt. Az egyik: a benyúló faágon a fa törzséig tornászni magam, és azon leereszkedni a földre. A faág elég vékony volt, és könnyen letörhetett a súlyom alatt. A másik: a kőfal tetejéről leugrani a kukoricásba a kapált, puha talajra, de olyan magasról való ugrásnál könnyen bokatorést, vagy ficamot lehetett kapni. A két lehetőség közül az utóbbi mellett döntöttem. Másnapra terveztem a szökést, miután a kenyeret felveszem a hamuból.

Nyugodt lélekkel feküdtem le a pokrócomra, és el is aludtam a fáradtságtól nemsokára. Másnap korán keltem. Megmosakodtam, megborotválkoztam és felvettem magamra – egymásra húzva – a felesleges ruházatomat. Szarvasszói Sándort félrehívtam és megmondtam neki, hogy mi a tervem. Megmutattam neki a kéménylyukat, ahová a pár új bakancsot rejtettem, amit az oroszoktól csentem, azonkívül mondtam neki, hogy a jó pokrócomat vegye magához, és az is legyen az övé,

ha sikerül a szökés. Csak benne bíztam, senki másban. A reggeli elfogyasztása után megszorítottuk egymás kezét, és elbúcsúztunk egymástól.

– Isten segítsen, Jóska!

Azzal elindultam a munkahelyemre Virág elvtárshoz. A szomszédos épület előtt haladtam el, amikor az egyik internált, Siklós (Stern) Viktor utánam lépett, megállított és kérte, hogy velem jöhessen, mert úgymond – ő látja, hogy én szökni akarok.

– Ne beszélj marhaságot – mondtam neki – megyek a munkahelyemre.

– Jóska, én látom, hogy fel vagy készülve. Engedd, hogy veled mehessek!

Olyan bánatosan nézett rám, hogy azt mondtam neki: gyere!

– Várj egy pillanatig, visszaszaladok a szobámba, és néhány dolgot magamhoz veszek.

– Igyekezz! – szóltam rá.

Könnyelműen cselekedtem, de nem volt visszaút. Viktor gyorsan visszajött, és ketten mentünk Virág elvtárshoz. Mondtam Virágnak, hogy hoztam egy embert magammal, mert most már nagyon lassan megyen a téglapucolás, sok rajta a malter.

– Jól van – mondta –, menjenek és hozzanak elég téglát, mert ma egy nagy ajtót akarok befalazni, és sok anyag kell.

– Állj be, Viktor, a két rúd közé, és húzzad, én majd tolom, amíg az örön túljutunk.

Az ör megállított bennünket.

– Hová mennek? – kérdezte.

– Megyünk oda tégláért – mutattam a távolban lévő romos épület felé. – Virág elvtárs részére hordjuk a téglát.

– Van engedélyük, hogy kimehetnek a külső udvarra?

– Nekiünk nem kell engedély, mi már itt dolgozunk vagy két hete – füllentettem neki –, és eddig senki nem tűtotta meg, hogy kimehessünk.

– Hol van az a Virág elvtárs? – kérdezte.

– Ott van az irodában – mutattam az épület felé.

– Hívják ide!

– Gyere, Viktor, hívjuk ide!

Viktort azért hívtam magammal, nehogy a rendőr gyanút fogjon, ha Viktort meglátja csizmában és bőrkabátban. Virághoz érve mondtam, hogy a rendőr nem enged ki, jöjjön oda és beszéljen vele. Ma-

gamban pedig arra gondoltam, hogy a szépen kilervezett szökésnek vége.

Virág elvlárs sebes léptekkel megindult a rendőr felé, mi pedig Viktorral a taligával követtük. A rendőr azt kérdezte Virágtól:

– Magával dolgoznak ezek az emberek?

– Persze, hogy velem! – mondta nagy mellénnyel Virág.

– Vállalja értük a felelősséget?

– Természetesen – felelte Virág, és azt olyan nyomatékosan és meggyőződéssel mondta, mintha ő lett volna a táborparancsnok.

– Na jó, akkor menjünk! – mondta a rendőr, és utat engedett a taligának, mi pedig meggörnyedve húztuk és toltuk, mintha Isten tudja, milyen nehéz lett volna. Amíg az épülethez nem értünk, még a homlokomon gyöngyöző verejtéket se mertem letörölni.

Az épülethez érve levettük a felső kabátunkat, és nekifogtunk pucolni a téglát. Úgy 10-11 óra tájra már jó sok téglát hordlunk Virágnak, készítettünk két nagy malterosláda malterl, megraktuk az állást téglával és malterrel, amit elég volt neki ebédidőig feldolgozni, azzal visszamentünk. Viktor pucolta a téglát, én kiszedtem a hamuból a kenyéret, és a kabátom alá rejtettem.

– Itt van a kenyér, Viktor!

Azzal kettétörtem a kenyéret, felél odaadtam neki, másik felét belegyömöszöltem a kabátom zsebébe.

– Te most itt maradsz, és pucolod a téglát! Én a nagy gazban eltűnök, és kifigyelem a kőfal tetejéről a helyzetet. Figyelj arra, amerre eltűnök, és amikor intek, gyere utánam!

Azzal elindultam.

Nem kellett sokat várnom. Amikor a két katona egymáshoz ért, megálltak beszélgetni, és kis idő múlva elindultak ellentéles irányba. Intettem Viktornak, aki lehajolva futni kezdett felém.

– Viktor, én ugrom először, és ahogy földet érek, kövess! – és ezzel ellöktem magam a kőfal tetejéről. Volt bizonyos gyakorlatom az ugrás terén, és így egyensúlyomat megtartva talpizomra ugrottam a tengeri közé. Kissé elterültem a földön, de semmi bajom nem történt. Intettem Viktornak, aki tétovázni látszott. Megindultam kúszva a kukoricásban, a kerítés felé. Hátam mögött egy puffanást hallottam. Viktor bőrkabátja puffant a földön. Felugrott és futásnak eredt a kukoricásba. Ekkor a kukoricás végénél, a gyümölcsfák között feltűnt az őrt. Elvesztünk! – villant át rajtam a gondolat. Hasra vágtam magam a kukoricásban, és kúsztam a kerítés felé. Viktor nem látta az őrt, csak lehajolva fulott. Elérte a kerítést és átugrott rajta. Én minden pilla-

natban azt vártam, hogy az őr mikor lö, azonban a lövés elmaradt. Talán az őr el volt foglalva a hullott gyümölcs keresésével. A következő pillanatban én is felugrottam, és hatalmas lendülettel elkaptam a kerítés tetején lévő deszkát. A deszka korhadt volt, és egy reccsenéssel eltört. Visszaestem a kukoricásba. Most már minden óvatosságot félretéve újra felugrottam a kerítésre, Viktor elkapta a vállamon a kabátot, és pillanat alatt fent voltam én is. Kabátom ujjá beleakadt a kerítésbe, és jó nagy háromszögben kiszakította.

Óriási szerencsénk volt, hogy az őr mindebből nem vett észre semmit. Utólag köszönetet mondok az őrnek is meg a gyümölcsfáknak is, nem kevésbé a kukoricásnak!

A nagy izgalom után az épület és a bokrok védelme alatt kifújtuk magunkat. A kabátom ujját akáctővissel összetűztük. Viktort ottahagyva óvatosan elindultam körülnézni. A gyárudvaron a távolban munkások dolgoztak a romeltakarításon, míg szemben az épület sarkával egy kis deszkapu volt, hasonló a falusi kerítések kapuihoz, amelyik az utcára nyílt. Visszamentem Viktorhoz, rendbeszedtük magunkat, és andalogva, mintha mi is a munkásokhoz tartoznánk, elindultunk a kapu felé. A kapu nem volt zárva. Lenyomtam a kilincset, kinyitottam és kiléptem az utcára, utánam Viktor. A következő pillanatban már vissza is léptem volna, de nem lehetett, mert szemben a kapuval, az utca túlsó oldalán lévő épület előtt egy oláh katonna állt őrt, és ahogy kiléptünk a kapun, felénk fordult és ránk nézett. Úgy tettem, mintha nem láttam volna, visszafordultam és bezártam magunk mögött a kaput. Lassan, mint aki nagyon ráér, elindultunk a járdán, hátra se néztünk az őr felé. Kis idő után Viktor súgta, hogy fussunk, de megfogtam a kabátját és visszahúztam.

– Várj! Még nem lehet!

Ahogy elértük a következő utcasarkot, nekiiramodtunk. Nem tudtuk, hogy az utca hová vezet, de szerencsénkre kivezetett a városból. Nem telt bele 15 perc, már a város végén voltunk a műúton, a Szamos mellett. A folyóban itt egy kis keresztgát volt, a folyón túl füzes, azontúl a vasúti töltés túlsó oldalán a szőlőhegy.

– Ha a füzest elérjük, túl vagyunk a legnagyobb veszélyen! – szóltam Viktorhoz, azzal a medergát felé vettem az irányt. A víz félábszárig ért. Csak úgy csizmástól, cipőstől belegázoltunk a vízbe. Alig tettünk néhány lépést, a vizes kövön Viktor megcsúszott és hasravágódott. Önkéntelenül is nevetni kezdtem, de a következő pillanatban úgy estem hanyatt, hogy a számat is elborította a víz. Megfü-

ródtünk mint a kutyák. Most már nem törődtünk a vízzel, átgázoltunk a folyón, és belevetettük magunkat a füzesbe.

– Megmenekültünk! – szoltam Viktorhoz. – Most pedig igyekezzünk a szőlőt elérni, mielőtt délben a szökésünket felfedezik.

Nemsokára elértük a szőlőket, ahonnan a hegyoldalból jól be lehetett látni az egész környéket. Ha netalán üldözésünkre küldtek is volna ki rendőröket vagy katonaságot, idejében tudtunk volna továbbmenekülni. De minden csendes maradt. A szőlőbe érve levetettük vízes ruháinkat és kiteregettük száradni. Hozzáfogtunk szőlőt enni, amíg a ruhánk megszárad, de közben figyeltük a környéket, hogy nem látunk-e rendőröket a távolban. De amerre a szem ellátott, mindenütt csendes volt. Szökésünket, úgy látszik, még nem vették észre, vagy ha észrevették is, a városban keresnek bennünket.

A ruházatunk megszáradt, a friss kenyeret szőlővel elfogyasztottuk. Felöltöztünk, a felesleges ruházatunkat összecsavartuk, a szőlőtőkéről leoldozott zsineggel összekötöttük. A kukoricások védelme alatt elindultunk, hogy mire kezd sötétedni, a határ közelében legyünk. A műutat messze elkerültük, hogy az esetleg cirkáló csendőrök karjaiba ne fussunk.

Mire a nap leszállóban volt, elértük a román oldalon lévő Bihar-püspökit. A falu szélén figyelőállásba helyezkedtünk. Ott találkoztunk egy tíz év körüli fiúcskával, akitől megkérdeztük, hogy merre van a határ. Utána elindultunk a határ felé, de egy vargabetűt csináltunk, hogy a gyerek ne tudja, merre mentünk. Már közel jártunk a határhoz, amikor egy ökrös szekérrel találkoztunk, ami csalamádéval volt megrakva. Megállítottuk az idősebb embert, aki magyar volt, és megkérdeztük a határ felől. Ő azt ajánlotta, hogy mivel a határ csak 2-300 méterre van, menjünk be egy kukoricásba, és csak akkor induljunk neki a határnak, ha már a távolban lévő őrbódét nem látjuk. Megfogadtuk a tanácsát. Perceken belül elértük a határt, és a magyar oldalon lévő kukoricásban húzódtunk meg, hogy az izgalmunk kissé lecsillapuljon.

– Na, Viktor – szoltam –, az Isten eddig szerencsésen megsegített bennünket! Remélem, ezután sem fog elhagyni!

És miután kifújtuk és rendbeszedtük magunkat, elindultunk az ország belseje felé. Minél messzebb a határtól! Egy tanyasi házhoz értünk. A háború előtt valami cselédház lehetett. Az épület egyik ablakából világosság szűrődött ki. Megkopogtattuk az ablakot. Egy negyvenes éveiben járó férfi lépett ki az ajtón. Mondtuk, hogy magyar hadifoglyok voltunk (ezt hazudtuk mindenütt), és megszöktünk, és

most megyünk haza szülőfalunkba, de valahol szeretnénk éjjelre szállást kapni, mert nagyon fáradtak vagyunk. Jószívű ember lévén, felajánlotta, hogy ő ad nekünk szállást. Van egy üres szoba, ágy is van benne. Igaz, csak pokrócot tud adni takarónak. Mi megköszöntük a szívésségét. Leültetett a konyhában. A feleségének szólt, hogy készítse el az ágyakat a részünkre. Én vittem a szót, nehogy Viktor elszólja magát. De ha volt egy kis tapasztalata, akkor észre kellett vennie, hogy a hadifogságból nem bőrkabátban és sörtes kalappal szöknek meg a foglyok. Rólam még csak el lehetett nehezen hinni, hogy fogoly voltam, mert katonai nadrág volt rajtam, és a ruházatom is sokkal gyatrább volt, mint Viktoré. Viktor inkább egy uradalmi intéző benyomását keltette.

Miután az asszony elkészítette a fekhelyünket, és visszajött a konyhába, egy darabka füstölt szalonnát és kenyeret tett az asztalra. Restelkedve mondta, hogy csak ezzel tud megkínálni. Mi nagyon köszöntük és megnyugtattuk, hogy ez nekünk rendkívül jó vacsora. Miután a szalonnát mohó étvággyal bekebeleztük, nagy hálálkodás közepette újra megköszöntük és mondtuk, hogyha lehetne, szeretnénk lepihenni, mert nagyon fáradtak vagyunk. Az asszony bevezetett bennünket a másik helyiségbe, és restelkedve mondta, hogy csak ilyen szegényes helyet tudott részünkre készíteni. Tényleg szegények voltak, mert minden, ami körülöttünk volt, nagy szegénységre mutatott, de annál becsületesebbek voltak.

Az asszony jóéjszakát köszönve magunkra hagyott. Mi pedig az egésznap i zgalom és gyaloglás után pillanatok alatt elaludtunk.

Egyszer csak valami vinnyogásféle hangra riadtam fel. Hirtelen nem is tudtam, hogy hol vagyok, de a következő pillanatban borzadva észleltem hogy a helyiségben patkányok randalíroznak. Meglökdöstem Viktort, hogy ébredjen fel.

- Mi baj van? - kérdezte nagy álmosan.

- Semmi - feleltem -, csak a lakás tele van patkányokkal, és rajtunk keresztül ugrógyakorlatokat végeznek. Húzd a fejedre a takarót, mert ha elalszol, lerágják az orrod ezek a bestiák!

Én is a fejemre húztam a takarót, de elaludni már nem tudtam. Végre világosodni kezdett, és a patkánydarádó megszűnt. Viktor egyenletesen horkolt a takaró alatt. Meglökdöstem.

- Kelj fel, betyár! - mondtam neki. - Reggel van! Szerencsénk van, hogy a patkányok nem rágták le az orrunkat!

Gyorsan magunkra szedtük a ruháinkat, és kimentünk a konyhába. Az asszony a gyerekekkel volt elfoglalva, a férje pedig kint volt az udvaron.

- Korán felkeltek - mondta az asszony.
 - Hát egy kicsit korán, de nagy út áll előttünk - válaszoltam.
- A beszédre a férj is bejött. Kérdezte, hogy aludtunk.
- Nagyon jól - feleltem, elhallgatva az éjszakai patkánydarádót.

Rántott levest tett az asszony az asztalra, egy-egy karéj barna kenyérral, amit beleaprítottunk a levesbe. Megreggeliztünk. A kevés román pénzünket a gazda átváltotta pengőre. Megköszöntük a szíveségüket. Kezeltráztunk a gazdával, aki közben megadta az útbaigazítást Biharkeresztes felé, ahol vonatra tudunk ülni.

Akárcsak az előző napon, gyönyörű napfényes meleg volt. A kabátokat karunkra vetve ballagtunk a poros úton Ártánd község felé. A pénzünket számolgatva - ami 400 pengő volt - latolgattuk, hogy mire lesz elég. Gondoltuk, hogy talán Pestig. Később tudtuk meg, hogy még Debrecenig se lehetett érte jegyet váltani. Út közben eszembe jutott, hogy nekünk tulajdonképpen semmiféle igazolványunk nincsen. Mi lesz, ha véletlenül valami rendőrkárörbe botlunk, és igazoltatnak bennünket? Viktornak még csak volt valami igazolványa, mert az édesanyja még Máramarosszigeten becsempészte neki a középiskolai bizonyítványát, de nekem egyáltalán semmi papírom nem volt, amivel igazolni tudtam volna magam.

Ártánd községben beszédbe elegyedtünk egy asszonnyal, akitől megtudtuk, hogy a községben még a régi adminisztrációs személyzet van. Az asszony megmagyarázta az utat is, hogy merre kell a Községháza felé menni. Elhatároztam, hogy megpróbálok valami igazolványt szerezni. Bízva abban, hogy a főjegyző még a régi rendszer embere, ha felfedem neki kilétemet, fog adni egy igazolványt.

A Községházához érve minden csendes volt. Az egyik ajtón bekopogtattam, és egy női hang mondta:

- Igen! Tessék bejönni!

Köszöntünk.

- Milyen ügyben jöttetek? - kérdezte.
- A főjegyző úrral szeretnénk beszélni - válaszoltam.
- A főjegyző úr nincsen bent. Milyen ügyben keresik?
- Kezét csókolom, nagyon fontos ügyben szeretnénk a főjegyző úr szívességét kérni. A nagyváradai internáló táborból szöktünk, csendőr voltam, és azért jöttem bizalommal a főjegyző úrhoz, hogy lenne szíves segíteni. Ha kapnánk egy igazolványt, hogy idevaló lako-

sok vagyunk, miután Budapestre érünk, ezt az igazolványt azonnal megsemmisítjük.

Hosszasan nézett a nő rám, majd megszólalt.

– Maga mint volt csendőr tudja legjobban, hogy mi az, amit kér. Tudja, ha mi ilyen igazolványt kiadunk maguknak, az állásunkba kerülhet.

– Tudom – feleltem –, de ha maga volna az én helyemben, és én a maga helyében – érveltem –, higgye el nekem, minden gondolkodás nélkül kiadnám magának, mert ezzel magyar testvéri kötelességemmeljesíteném.

A hölgy hosszán nézett a szemembe, majd egy nehéz sóhaj után megszólalt.

– Adok maguknak egy igazolványt. Remélem nem lesz rá szükségük.

Azzal leült az öreg írógéphez, és az adataink bediktálása után, hamis házszám beírásával aláírta, és ellátta az igazolványt a község pecsétjével.

– Isten segítse magukat. Remélem minden baj nélkül hazaérnek – és ezzel átnyújtotta az igazolványokat.

– Nagyon, de nagyon köszönöm magának ezt a nagylelkű szíveséget – válaszoltam –, és soha nem fogjuk elfelejteni.

A személyazonossági birtokában vígabban folytattuk utunkat Biharkeresztes felé. Kora délután értük el Biharkeresztest. Egyenesen a vasúti állomásra mentünk megérdeklődni, hogy mikor indul vonat Debrecen felé. A forgalmista közölte, hogy elég rendszertelenül közlekednek a vonatok, de délután 3 és 4 óra között fog menni Püspökladányig, ott át kell szállni Debrecen felé. Megmondta, hogy mennyibe kerül a jegy Debrecenig. Akkor realizáltuk, hogy a 400 pengő kettőnknek még Püspökladányig se elég.

– Oda se neki, Viktor! – szóltam. – Elmegyünk mi jegy nélkül is. Gyere, itt van az állomás mellett a temető, ott nem nagyon jár senki, feküdjünk le a sírok közé a napra, és várjuk meg a vonatot. Ha jön a vonat, már messziről halljuk, és akkor kimegyünk az állomásra. Nehogy valami járőr igazollasson bennünket.

Úgy is lőrtént. Estefelé volt az idő, amikor a temetőn keresztül vezető gyalogúton az emberek kezdtek szállingózni az állomás felé. Nemsokára vonatzakatolást hallottunk. Felkeltünk figyelő helyünkről. Rendbeszedlők ruházatunkat és elindultunk az állomás felé. Egyszerre értünk a vonattal az állomásra. A löbbiek közé vegyülve mi is felszálltunk jegy nélkül.

Szemben egymással az ablakhoz ültünk. Néztük a tájat és vártuk a kalauzt. Jó időbe telt, mire a kalauz a kocsiba jött kezelni a jegyeket. A szomszédban ülők jegyének kezelése után felénk fordult, de mivel látta, hogy mi nem nyújtjuk a jegyünket, megszólalt.

– Kérem a jegyeket kezelés végett!

Pillanatig farkasszemet néztünk a kalauzzal, majd megszólaltam.

– Kalauz úr, nincsen jegyünk.

– Akkor én itt állítok ki maguknak – és már nyúlt is a táskájába az utalványtömbért.

– Ne állítson ki, kalauz úr, részünkre jegyet – szoltam –, mert nekünk nincsen pénzünk, se iratunk. Mi hadifoglyok voltunk Romániában és megszöktünk.

– Hová mennek? – kérdezte a kalauz, a jegytömböt visszatéve a táskájába.

– A barátom – mutattam Viktorra – Budapestre, én pedig Miskolcra. Legyen szíves, kalauz úr, segítsen bennünket tovább!

A kalauz végignézett rajtunk, és anélkül, hogy szólt volna bármit is, továbbment.

– Készüljünk fel – mondtam Viktornak –, mert valószínűleg a következő állomáson le fognak bennünket szállítani. Még szerencse volt, hogy Viktor bőrkabátja és a disznósörtés kalapja fel volt téve a csomagtartóra, és nem keltettünk gyanút. Az én kinézetem pedig nem sokban különbözött az igazi hadifoglyokétól.

A következő állomáson vártuk, hogy leszállít bennünket, de nem. A vonat elindult és mi maradtunk. Később az új utasok jegyét kezelte, és hozzánk fordulva mondta:

– Debrecen felé Püspökladányon át kell szállniok! – és azzal továbbment.

– Köszönjük szépen, kalauz úr! – válaszoltam.

Sötétedéskor érkezett be a vonat Püspökladányba. Az állomás peronján vöröskeresztes nők kiabáltak, hogy a hadifogságból érkezettek – mert már szállingóztak – menjenek oda, kapnak enni. Néhány rongyos, piszkos katonaruhában lévő egyén ment a nővérekhez. Mivel reggeltől mi sem ettünk semmit, így mi is odamentünk, de nekünk nem volt se csajkánk, se kanalunk. Megvártuk, amíg valaki megette a levest, és elkértük a csajkáját. A nő nem sajnálta a levest, jó adagokat mért a csajkába. Valami gulyásféle volt, krumpli és hús nélkül. Néhány szál hagyma úszott a tetején. Minden kanál nélkül felhajtottuk a kimért adagot. Jólesett, mert ki voltunk éhezve, és jó meleg volt. Visszaadtuk a csajkákat, és bementünk a váróterembe. Ott meg-

kérdeztük, hogy mikor indul vonat Debrecenbe. Mivel a vonatot Püspökladány indította, mihelyst beállították a vágányra, mi Viktorral mindjárt beszálltunk.

Nemsokára minketten elaludtunk. Észre se vettük, hogy a vonat elindult. Egyszer csak arra ébredtem, hogy valaki megütögeti a vállamat. A kalauz volt, a jegycsippantóval költségetett.

- Szabad a jegyeket?

- Kalauz úr kérem, nincsen jegyünk. Fogságból jövünk - válaszoltam a vüág legtermészetesebb hangján.

- Hát a másik? - világított a lámpásával Viktor felé.

- Ő is az - feleltem. - Együtt vagyunk.

- Jól van. Akkor csak aludjanak tovább - szólt és otthagytott bennünket.

- Látod - mondtam Viktornak -, ez is egy rendes ember. Hiába, na, mi magyarok rendes emberek vagyunk, azt el kell ismerni.

És ezzel újra bevágtuk a szundit.

Reggel volt, amikor beérkeztünk Debrecenbe. Fáradtan nyújtóztatuk a csontjainkat, ahogy leszálltunk a vonatról. Kimentünk a földig lebombázott állomás elé. Most láttam először a háború utáni Debrecent.

- Na, ezt alaposan elintézték a jenik - mondtam. De nemcsak az állomás, hanem a környező épületek is romokban heverték.

- Ez a romhalmaz a hatvani vasútállomásra emlékeztet - mondtam Viktornak.

A vonat egyenlőre nem indult Budapest felé. Az időnket azzal ütöttük agyon, hogy a környéket csavarogtuk be. Az állomásra visszatérve megsemmisítettük az Ártádon kapott igazolványokat, mert az ország belsejében már nem kellett félnünk az igazoltatástól. Innen már nem adhattak vissza a románoknak. Leültünk egy romhalmaz tetéjére, és azon elmélgedtünk, hogy mivel töltjük el a hátralévő időt. Közben a gyomrunk is korogni kezdett az éjszaka megivott leves óta. Elhatároztuk, hogy bemegyünk a városba. Hátha tudunk venni valahol legalább kenyeret. Itt már tudtuk, hogy a 400 pengőnk nem sokat ér, és ha tudunk is venni valamit, abból nem fogunk jóllakni.

A város még a háborús viszonyok hatása alatt élt. Az utcákon az emberek úgy siettek, mintha sürgős dolguk lett volna. A járdán főleg férfiak - hármas-négyes csoportokban, gondozatlan külsővel - beszélgettek. Orosz katonai tehergépkocsikkal és járőrökkel találkozottunk. Néha magyar katonák is feltűntek a régi honvédségi egyenruhában, derékszíj és szurony nélkül. Egy-két vörös karszalagos rendőr is

feltűnt. Nyoma se volt a régi civil városi életnek. Megviselt, háborút átélt várost látott a szemlélő. Egy pékség elé értünk, ahol sorban álltak a kenyérért. Mi is beálltunk a sorba. Örömmel tapasztaltuk, hogy van elég pénzünk a kenyérre. Hosszú sorbanállás után végre megvolt a kenyér! Kerestünk egy helyet, ahol leülhetünk és elfogyaszthatjuk. A kenyér barna és savanyú volt, de azért mégis kenyér volt.

– Na, mostmár ezzel kibírjuk, amíg Pestre érünk! – szolt Viktor.

– A nagybátyámnál majd jól fogunk lakni.

Kiballagtunk az állomásra, és vártuk a vonat indulását.

Este volt már, amikor beállították a Pest felé menő vonatot. Mi is beültünk a szokott helyre, az ablak mellé. Végre, nagy zökkenés után elindult a vonat.

– Vigyázz a helyre! – szoltam Viktorhoz. – Én kimegyek a peronra és figyelem a kalauzt, hogy merről jön, és négy szemközt elintézem vele az utazásunkat.

Jött a kalauz, és nagyot köszöntem neki. Mielőtt szólhatott volna, kérdeztem, hogy kb. mikorra érünk be Pestre. A kalauz udvariasan megadta a választ, hogyha nem kell az állomásokon sokat várakozni, mert sok helyen csak egy sín pár van, akkor reggelre ott leszünk. És mielőtt a jegyet kérte volna, előadtam neki az eddig sikeresen bevált hadifogoly-szökevény mesét. Kértem, hogy mint a többi kalauz eddigi utunkon, legyen szíves és vigyen el jegy nélkül Pestig. Azért vártam itt, hogy más utasok ne hallják. A kalauz megígérte, hogy elvisz bennünket Pestig. (Ebben az időben, hadifoglyok és hasonló menekültek iránt nagy volt a szimpátia, és ilyen esetekben mindenki, aki tudott, segített.) Visszamentem a helyemre, és mondtam Viktornak, hogy elintéztém az utazást.

Egész éjszakai utazás után, reggel befutott a vonatunk Pestre a Keleti pályaudvarra.

Fellélegeztünk.

– Végre itt vagyunk! – mondtuk egymásnak szinte egyszerre.

A leszálló tömeg között megkerestük a kalauzt, és megköszöntük neki a szívességét. A kijáratnál katonák álltak, és főleg a batusokat és nagy hátizsákkal menőket figyelték. Egyeseket félre is állítottak, és hátizsákjaikat, vagy batyujukat átkutatták. Mink könnyűszerrel mentünk át a katonák között. Nálunk nem volt mit ellenőrizni. A Baross térre érve megálltunk, hogy kissé kifújjuk magunkat, majd elindultunk, most már Viktor vezetésével, a nagybátyjához. Nem messze a Hernád utcában lakott, becsengettünk, de senki nem nyitott ajtót. Kérdőzködésünkre a szomszédban lakók mondták, hogy csak estefelé

szoktak hazajönni, mert dolgoznak valahol. Kissé szomorúan vettük tudomásul a hírt, pedig már fentük a fogunkat, hogy végre jóllakhatunk. Megálltunk a kapu alatt tanakodni. Végre Viktor javaslatára elindultunk a belváros felé, azzal, hogy a cég, ahol Viktor dolgozott, egy hónapi fizetéssel el van maradva. Elindultunk. Bár ne tettük volna! Útközben egyszerre Viktor megfogta a karomat.

- Fordulj a fal felé! - szólt.

Megfordultam.

- Miért? - kérdeztem.

- Várj egy kicsit! Látnod a túlsó oldalon azt a két pacákot? Az a két pacák két máramarosszigeti zsidó. Nem akartam, hogy felismerjenek, mert ezek engem elfogatnak.

Most már Viktor vette át a vezetést. Úgy ismerte az utcákat, mintha mindig ott lakott volna.

Közben a nap is felkúszott az ég horizontján. Kigomboltuk a kabátjainkat. Dél vagy egy óra felé lehetett az idő, amikor egy forgalmas utcán mentünk. Egyszer csak hátulról valaki megfogta Viktor vállán a kabátot.

- Jó napot, Stern úr! - mondta neki a pacák. - Mit keresel itt?

- Itt lakom - válaszolta Viktor. - És te mit keresel itt?

- Én is itt lakom - válaszolt a pacák.

- Na, szervusz! - mondta az.

- Siessünk innen el! - ragadta meg a kabátot a karomon Viktor.

- Ez a pacák máramarosszigeti zsidó!

Talán száz métert mehettünk, amikor egy rendőr megfogta Viktor vállán a kabátot.

- Kérem az igazolványát, Stern úr!

Mellette az előbbi szigeti zsidó állt. Szerencsémre úgy álltunk, hogy a rendőr, a zsidó és én közöttem a járőkelők mentek. Láttam, hogy a zsidó engem is nagyon nézeget. Lehet, hogy ismerősnek tüntem neki Máramarosszigetről. Míg a rendőr Viktor papírjait vizsgálta, gyorsan megfordultam, és a néhány lépésre lévő, éppen induló villamos hátsó lépcsőjére sikerült felkapaszkodnom. Abban már biztos voltam, hogy Viktor célbaérkezéskor lebukott. A következő villamosmegállónál leszálltam a lépcsőről, és zezgugos utcákon keresztül egyenesen a Keleti pályaudvar felé vettem az utamat. Odaérve egy vörösszalagos vasutastól kérdeztem, hogy mikor indul vonal Miskolc felé.

– Ott megyen! – mutatott egy éppen induló vonat felé. – Szaladjon, talán még eléri.

El is értem az utolsó kocsit. Szívem a torkomban dobogott a sok futástól. Pestet sikerült szerencsésen elhagynom. Egyetlen fillér nélkül és farkaséhesen ültem le. Az éhséget az izgalomtól pillanatnyilag nem is éreztem. Csak később kezdett korogni a gyomrom. A kalauznak ugyanazt a mesét mondtam el és kértem, hogy a következő állomáson ne adjon le mint potyautast, hanem Miskolcra érve bemegyek vele a főnöki irodába jegyzőkönyv felvételére. Ott már lesznek ismerősök, akik adnak kölcsön pénzt, és kifizetem a büntetést.

– Tulajdonképpen hová utazik? – kérdezte a kalauz. Mondtam, hogy Hernádnémetibe.

– Jól van – mondta a kalauz –, üljön le nyugodtan, ha ellenőr találna jönni, majd előre szólok magának, és átmegyem másik kocsiba.

Így értem estére Miskolcra, és az éjféli vonattal már odahaza is voltam, fiatal feleségem nagy örömére. Mióta Nagyváradról visszatért, állandó aggodalom között élt, hogy vajon sikerülni fog-e a szökésem.

Másnap reggel levelet írtam Viktor nagybátyjának, hogy Viktorral mi történt, és keresse meg a rendőrségen.

„ Animus magnus non curat Inlurias. ”

III. rész

A községben mindenki tudta, hogy Romániában letartóztattak. Így aztán nagy volt a meglepetés, hogy újra odahaza vagyok. A kérdészködésre azt hazudtam, hogy a román csendőrség lenyomozta az ügyemet, és semmi vád nem merült fel ellenem – ami egyben igaz is volt –, így szabadon engedtek.

Talán két hét telhetett el, amikor a rendőrsparancsnok egy regelen hívatott. Az őrsparancsnokot, Kovács Jóskát jól ismertem fiatal legény koromból, taktaharkányi gyerek volt. Mivel én is ott születtem, így fiatal koromban gyakran mulattam az unokatestvéreimmal a Gyeskőék korcsmájában, és a bátyja, Dani jó barátom volt. (Ő a honvédségnél továbbszolgáló szakaszvezető volt.)

Minden gyanú nélkül mentem hozzá. Azt gondoltam, hogy néhány dolgot akar tőlem kérdezni, amiben ő nem járatos. Kovács Jóska kint állt az utcán.

– Szervusz druzsám! Örülök, hogy megúszta a háborút épségben. Régen nem láttuk egymást. Mi újság? Hogy vannak a szüleid, bátyád és nővéred?

Miután a családi dolgokat elintéztük, kérdeztem, hogy mi célból akar velem beszélni.

– Figyelj ide – mondta. – Azért hívattalak, mert a szerencsi Járasi Kapitányságtól parancsot kaptam, hogy igazolás végett holnap reggel egy járőr kíséren be. A vonat reggel 8 órakor van az állomáson, úgy készülj fel, hogy nyugodtan kiérhessetek a vonathoz. A járőr a lakásodra fog kimenni. Nem kell idejönnöd.

Gondok között mentem haza. Megkezdődött – gondoltam, de máris elhatároztam, hogy reggel nem fognak a kapitányságra kísérni. Amint a kapun beléptem, a feleségem látta az arcomon, hogy valami nincsen rendben. Kérdésére elmondtam, hogy mi a helyzet.

– Készíts egy evésre való ennivalót, tiszta fehérneműt – mondtam neki –, és még ma indulok Szlovákiába gyalog, apádékhoz. Nem veszem igénybe a vonatot, mert hátha figyelnek, és az állomáson tartóztatnak.

Vettem a hátizsákot. Feleségem a kért dolgokat belerakta. Elbúcsúztam tőle, és a kerten keresztül elhagytam a házat. A földéken

keresztül, ahogy mondják, toronyiránt, nekivágtam gyalog a kb. 80 km-es útnak. Sátoraljaújhelynél kellett átlépni a magyar határt.

Egész délután pihenés nélkül róttam a határutakat, gondosan elkerülve a műutat. Mire Erdőbénye közelébe értem, már a nap is leszállt, majd lassan sötétedni kezdett. Ettől kezdve már a vasútvonal menti gyalogutat használtam. Úgy terveztem, hogy kb. éjfélre elérem Sátoraljaújhelyt, majd Újhely és Hosszúláz között éjjel 1 óra körül fogom a határt átlépni, és egy jó óra múlva már Nagytoronya községbe érek apósomékhöz. Ilyen késő éjjel még a bakterok is alusznak. Végardó kis állomás, csupán egy bakterház volt. Ott megálltam, a kúton felhúztam egy veder vizet, és egy félliteres bögrényi jó friss vizet megittam. Közben a kutyaugatásra kijött a bakter. Megkérdeztem, hogy hány óra van.

– Fél kilenc – mondta.

Megköszöntem és indultam tovább. Út közben számoltam az időt és a távolságot. Megállapítottam, hogy rendkívül gyorsan haladtam, és van bőven időm. Ezért Sárospatak előtt elhatároztam, hogy tartok egy kis pihenőt. Leheveredtem a bokrok mellé a dús, kissé már harmatos fűbe, és hanyattfekve figyeltem a csillagok járását. Addig figyeltem, amíg egyszer csak elaludtam. Hogy mennyi ideig aludtam, nem tudom, de a csillagok állásából láttam, hogy legkevesebb egy órát. Gyorsan felugrottam, és erőltetett menetben, csaknem futva folytattam az utam. Sárospatak vasúti állomást magam mögött hagyva még haloltam a 3-szor kettő ütésű jelzést, ami a Miskolc felől közlekedő vonatnak volt a jelzése. Vasutas gyerek lévén, ismertem a vonatjelzéseket. Nem telt bele 10 perc, az éjszéli személyvonat megállt Patakon. Pár perc múlva elmelőzött engem is. Kissé elaludtam az időt, mert ekkorra már Újhelyen akartam lenni. Meggyorsítottam a lépteimet. Fél óra sem telt bele, már Újhely külső részén gyalogoltam. Igyekeztem lerövidíteni az utat, így nem mentem ki a főútra. Nemsokára már kint jártam az újhelyi temetőnél. Keresztülvágtam a réteken, és a Ronyva patak parti bokrokba húzódtam be. Ott megpihentem. Hallgatóztam, hogy nem hallok-e valami beszédet, vagy lábdobogást. Kiválasztottam a legalkalmasabb helyet az átkelésre. Bakancsomat lehúztam. Nadrágszáramat felgyűrtem a combom tövéig, és átgázoltam a patakon. Egy jó óra múlva már apósoméék ablakán kopogtattam.

Mikor apósom kapujához értem, láttam, hogy a konyhaablak világos. Mi a fene, gondoltam, csak nem beteg valaki? Hiszen elmúlt éjjel két óra. A kiskapu nem volt becsukva, lépteimre a kutya elke-

dett ugatni. Nevén szólítottam, a hangomat megismerte, elhallgatott. Kopogtattam és máris nyílt az ajtó. Apósom nyitotta ki. Beléptem a konyhába. A lábam csaknem gyökeret vert, és csak álltam, mint aki megnémult. A konyhában a feleségem és Viktor jöttek felém. Végre szóhozjutottam.

- Hát ti, hogy kerültök ide? - kérdeztem.

- Ne kérdezz semmit - mondta a feleségem -, majd elmondunk mindent. Gyere, igyál egy pohár bort, és ülj le, mert teljesen ki vagy merülve.

Míg anyósom elkészítette a vacsorát, addig néhány pohár bor elfogyasztása közben elmondták, hogy mi történt.

2 fejezet

- A dolog azzal kezdődött - fogott Viktor az elbeszélésbe -, amikor Pesten a szigeti zsidó a nyakamra hozta a rendőrt, amit te is láttál. Szerencséd, hogy idejében megleptél, amíg engem igazolt, mert utána téged is keresett, hogy hol vagy. Bekísért a Mosonyi úti rendőrkapitányságra. Ott részletesen kikérdeztek, mert a szigeti zsidók hamis váddal vádoltak, hogy zsidóellenes voltam, annak ellenére, hogy apám kikeresztelkedett zsidó volt. Kb. egy hét után leinternáltak és a balasagyarmati internáló táborba vittek. És mivel meghatározatlan időre voltam internálva, így nem tudhattam, hogy meddig fognak ott tartani. Ezért a nagyváradi szökés sikerén felbuzdulva elhatároztam, hogy megszököm. Amint látod, sikerült is! Gondoltam, hogy a nagybátyámnál fognak keresni. Hogy eltűnjek a láthatárról, hozzátok utaztam Hernádnémetibe, ahol a legnagyobb meglepetésemre csak a feleségedet találtam odahaza, aki mondta, hogy tegnap te is olajra léptél, mert el akartak vinni. Gyorsan összepakolt, és a legközelebbi vonattal mi is eljöttünk. Így kerültünk ide. Mi is most érkeztünk, vagy egy jó félórája.

- Igen - vette át a szót a feleségem. - Amikor Viktor délután megérkezett és mondta, hogy ő a Siklós Viktor, akiről te már nekem beszéltél, megijedtem. Azt mondtam neki, hogy a legrosszabbkor jött, mert te úton vagy Szlovákiába a szüleimhez, ugyanis ma reggel jönnek érted a rendőrök, és ha őt ott találják, újra elfogják. Ajánlottam,

hogy ülünk vonatra, és mi is jöjjünk Szlovákiába a szüleimhez. Így érkezünk meg az éjféλι vonattal. Azt gondoltuk, hogy le már itt vagy, és nagyon aggódtam, hogy valami baj történt, amikor nem találtunk itt.

(Ennyit késtem, ha nem pihenek út közben, talán egyszerre léptük volna át a határt.)

– Viktor, örülök, hogy újra találkoztunk, bár elég kellemetlen körülmények között, de ha a sors üyet szabott ki a részünkre, vállalnunk kell! Reméljük, nem fog sokáig tartani. Na, igyunk a találkozás örömére, attól függetlenül, hogy pillanatnyilag bujdosók vagyunk!

Még beszélgettünk egy keveset, és mindnyájan elmentünk aludni, mert mindhármunkon meglátszott az előző napi izgalom és fáradtság.

Néhány nap múlva feleségem és Viktor visszamentek Magyarországra. Én még egy hétig ottmaradtam. Csak miután már úgy gondoltam, hogy a veszély pillanatnyilag elmúlt, akkor visszamentem Magyarországra. (Viktor visszautazott B.pestre. Hónapok múltával küldött egy értesítést, hogy Szajolban a Tisza híd építésénél dolgozik, mint ács. És később az utolsó értesítést, hogy megnősült. Egy vasúti pályaoörnek a leányát vette el feleségül.)

Szlovákiából való visszaérkezésém után, egy kis családi összekülönbözés miatt elköltöztem a feleségemmel a szülői házból, az üresen álló ref.tanítói lakásba, amelyet a presbitérium ideiglenesen kiutalt számomra.

A lakáskérdés megoldása után a létkérdés megoldása volt a legnagyobb gond. Az elértéktelenedett pengőért senki sem akart dolgozni. A feketepiac felütötte a fejét. Beállt a cserekereskedelem. Néhány hónap alatt csillagászati számjegyek kerültek a szériában nyomtatott pengősökre. A városi polgárság és az ipari munkásság hada megindult a falvakba. Hátizsákokkal a hátukon, ruhaneművel és más ipari cikkekkel megrakva, hogy azt vidéken, a falvakban élelmiszerre átcseréljék. A főváros népe csaknem teljesen élelmiszer nélkül volt. A gyárak munkásai is csak úgy voltak hajlandók dolgozni, hogy munkadíjukat élelmiszerben fizessék ki.

A cserevilág időszakában a feketepiac teljes kapacitással dolgozott. A Teleki téren megjelentek a nepperek. Fontosabb cikket, mint pl. cipőtalpat, bőryanagot és hasonlókat még élelmiszerért se lehetett kapni, csak külföldi valutáért (amerikai dollárért, angol fontért, svájci frankért vagy aranyért). A munkaszolgálatból hazatért, valamint a vé-

delt házakból és a Budapesti gettókban kiözönlött zsidók rátették a kezüket ezekre a fontos cikkekre. Külföldi valutaért és aranyért az UNRA csomagokat méregdrágán árulták a Teleki téren, mert ilyen csomagot csak zsidók és néhány legfejesebb és legnagyobb szájú nemzsidó kommunista kaphatott. Ők lepték el a kulcspozíciókat és a magasabb közhivatalokat.

Mivel a pénz elértéktelenedett, és a lakosság minden rétege csekereskedett vagy feketézett, én is beálltam a sok-sok feketéző közé, mert valamiből fenn kellett tartani magunkat. Mivel megvolt hozzá a bátorságom, átjártam Szlovákiába csempészkedni, ami elég jól jövedelmezett, és azt folytattam a forint megjelenéséig. A nagy feketézési idényben a hatóságok – főleg a vasúti állomásokon – hatalmas plakátokat függesztettek ki, rajtuk öles betűkkel a felirat: „HALÁL A FEKETÉZŐKRE !” Leleményes egyének kisebb betűkkel aláírták: „APÁD, ANYÁD IS KÖZTÜK VAN !” A feketézésnek a jó forint megjelenése után lassan vége lett.

A munkaszolgálatból és a megsemmisítő táborokból hazajött hercáném zsidók ez idő alatt erős tevékenységet fejtettek ki a községben. A két Hartman, Béla és főleg Sándor, Kohn Miklós és a tiszalúci Klein (aki később a visszatért Rosenberg leányt vette feleségül.) kollektíva-szerűen éltek a Kohn féle lakásban. Volt egy minden fiatal nőjük az Újsiska tanyáról. Odaköltözött H.Mari, aki saját testével is kiszolgálta őket. Az ugyancsak visszatért Welesz Ödön is szerzett magának nemcsak alkalmazottat, de ágyast is, a Sz. Andrást leányát.

A két Hartman, Kohn és Klein birtokba vették a Dénes Lajos által elhagyott malmot, mivel Dénes nem tért vissza a deportálásból, és nagy igyekezettel szedték össze a lakosság birtokában lévő zsidó származású dolgokat. Ezek a zsidók izágáskodtak a községben. Rosenberg Gyula, aki szintén átvészelte a deportálást, figyelmeztette ezt a négy zsidót, de azok nem vették figyelembe. Uzorávámat szedtek az öröktől, mert az egész környéken csak ez az egy malom üzemelt. Ők pedig a lisztet feketézték. Annyira zsarolták a lakosságot, hogy végül is a gazdák a négy zsidót elkergették a malomból, és egy volt molnár, Mertinkó Istvánt nevezték ki a malom vezetőjének.

Időközben úgy a Kohn, mint a Klein megmagyarosították a nevüket. Kohnból Kardos Miklós, Kleinből Kertész lett. Miután a malomból eltávolították őket, és az új pénz, a Forint megjelent, a Kohn és a Klein elköltözött a községből. Kohn Kardos név alatt hentes és mé-

száros üzletet nyitott Miskolcon a Zsolcai kapuban. 1947-ben kiment Izraelba. (Valószínűleg a Klein-Kertész is.)

Rosenberg Gyula és unokaöccse a forint megjelenése után fűszerüzletet nyitottak, a régi Rosenberg üzlet helyén. Ez a két zsidó minden megbecsülést megérdemel, mert ezek nemhogy nem csináltak a lakosságnak semmi rosszat, de igyekeztek a hitsorsúakat csillapítani. (Gyulának a fia ma Révai István néven valahol főorvos.)

Nemsokára beállt a tél. Az emberek behúzódtak a házaikba, és várták haza a férjeket, apákat, fiakat, testvéreket, akikről hosszú hónapok óta nem tudtak semmit. És mintha rólam is elfeledkeztek volna, mert egyelőre senki nem zaklatott. Így néha-néha átruccantam Szlovákiába egy-egy hátizsák csempészárúért.

Elmúlt a tél is, és megérkezett 46. tavasza. A község kommunistái és néhány szoc. dem. nagyban készültek az ország „felszabadulásának” első évfordulójára. Az időközben Moszkvából hazatért sztalinisták és Rákosi (Róth) Mátyás vezetésével megindult a nagyarányú kommunista szervezkedés és propaganda. A helyi pártszervezetekbe először a zsidók léptek be, sőt sok helyen a vezetők is belőlük kerültek ki. A zsidók mellett elsősorban a kisstüű, volt bűnözők (tyúktolvajok, tűzkoárusítók), notórius korhelyek, dologkerülők és cigányok, és sajnos néhány olyan egyén is, aki tudatlansága folytán áldozatul esett a kommunista propagandának. Na még az ország összes prostituált nője (volt bárcások és hasonlók). Ezek képezték a magyar kommunista párt gerincét. Kis részük később megundorodva otthagya a pártot.

Ilyenek készültek Hernádnémeti nagyközségben megünnepelni a „felszabadulás” évfordulóját. Ők talán felszabadultak, mert azt csináltak, amit akartak, de a magyar népre rászabadult a pokol. Ez a kommunista pokol vért és életek ezreit követelte. Könnyet, verejtéket és szenvedést hozott 9 millió magyar részére. Ezek a hitvány senkik tobzódtak a hatalomban, és elárulták volt barátaikat, iskola- és játszótársaikat.

Hernádnémeti község Alsó-Zemplén Megye egyik leggazdagabb községe volt, ahol kevés szegényember lakott, annak ellenére, hogy határa nagybirtokokkal volt körülvéve. Az őslakosságból – néhány rongy embertől eltekintve – nem csatlakozott senki a kommunista párthoz. Suszter (nem cipész!) Lövei Jóska vette át a párttitkárságot, valamint a Gesztely községbeli volt terménykereskedő munkaszolgálatos fia: Gesztelyi (Grünberger) Imre főjegyző, Csengeri Sándor, az analfabétizmus színvonalán álló diósgyőri munkás, és Szovjet Szendrei Ká-

roly (azért hívták így, mert orosz felesége volt), no meg a lumpen-proletár volt cselédek lányai készültek az ünneplésre. Ezekhez csatlakozott még Cselényi Endre 6-8 holdas szociáldemokrata földmíves is, aki akkor nagyzási hóbertből szinte kierőszakolta a községi bírói tisztség viselését.

Elérkezett a nagy nap, április 4-e. A kommunisták, teljes családi kísérettel, vörös zászlókkal, a tanítónők által kivezényelt iskolás gyerekekkel és a község lakosságának egy kicsiny töredékével – akik inkább kíváncsiságból, mint érdekből – vonultak fel. Az ünnepély az Ivüügháború hősi halottainak emlékére emelt, Árpád apánk alakját ábrázoló emlékműnél folyt le... Ide vonult fel Gesztelyi (Grünberger) főjegyző és Cselényi Endre bíró vezetésével a kommunista csürhe. Mivel a közelben laktam és kíváncsi voltam, hogy ez a banda hogy ünnepli meg hazánk tönkretételét, én is a nézők közé sompolyogtam, hogy szemtanúja legyek az eseményeknek.

Az ünnepélyt Grünberger nyitotta meg. Majd utána egy Sidlóczi nevű egyén, aki egy időben a Munk György uradalmában volt traktoros és gőzekés, majd később, mint továbbbszolgáló őrmester a honvédségnél – úgy látszik, katonaszökevény volt, mert korán hazakerült – állt fel a szobor talpazatára, és valami kommunista költeményt szavalat el. Amikor vége volt a szavalatnak és a Nemzet ezeréves történelme meggyalázásának, hogy „ami eddig volt, az az úri Magyarorszag volt, és csak az 1919-es patkányforradalom akarta a magyar nép jövőjét kiharcolni. Minden hálánk és köszönetünk a nagy Szovjet-Uniónak, aki felszabadította Hazánkat az elnyomó fasiszta uralom alól, és azoknak a Szovjet hősöknek, akik életüket adták Hazánk felszabadulásáért.” stb., az elhangzott ünnepi beszéd után valaki az ünneplők közül fals, rekedt hangon rákezdt az Internacionáléra, amit én most hallottam először teljes egészében.

Némán és sápadtan, véremben felindulva, vad indulatokkal lelkemben hagytam el a magyar múltat bemocskoló kommunista ünnepélyt. De ezzel még nem ért véget a csürhelék műsora. A Kommunista Párt Ifjúsági Szövetsége a Hangya Szövetkezet előtti téren az úttörő gyerekekkel és különböző kommunista szövetségben tömörített fiatalokkal, Magyar Kálmán, a Fekete és Soltész leányok, valamint a két Szendrci leány vezetésével folytatták a műsort. Szendrei Mancsi és Fekete Jolán kipattantak a sorból a kör középeré, és rákezdték a „zakatolást”:

„Hegyek között, völgyek között zakatol a vonat,

Én a legszebb lányok közül téged választalak.

Egy a célunk, tartós béke, állj közénk és harcolj értel

Hegyek között ..." stb.

Így ünnepelt 1946.április 4-én az a meglódult agyú kommunista söpredék. A szomorú és tragikus csak az volt benne, hogy a csürhe banda nagy része magyar vérű volt. Így, ehhez hasonlóan ünnepeltek egész Magyarországon a nemzettől teljesen idegenek és az azokhoz csatlakozott magyar söpredék, akkor, amikor a nemzet elvesztette a szabadságát és függetlenségét, és szovjet rabszolgatartó uralom alá került.

Csaknem négy hét telt el az emlékezetes április 4-i ünnepléstől, amikor a munkásság másik nagy ünnepe, május 1-e következett. A véletlen úgy hozta, hogy éppen „üzleti úton” voltam, ahogy én a feketézést neveztem, Pesten. A nagy nap reggelén az egész Főváros fel volt díszítve vörös zászlókkal. Ennyi vörös rongyot életemben nem láttam. A katonazenekar zenés ébresztőt produkált. Elhelyeztem a háztizsákomat és csomagomat vitéz Illésházi Gábor volt vezérőrnagy lakásán, aki 1939-ben Kassán parancsnokom volt, illetve én neki személyi írnoka voltam, a Váci utcában. Ezen a napon nem lehetett üzletet csinálni. Igyekeztem a felvonulás és a dísztribün közelébe jutni. Gyűlt a tömeg. Úgy 10 óra körül, karszalagos rendezők, rendőrök és katonaság kíséretében feltűntek az előkelőségek. Egy szovjet tábornok több magasrangú tiszt kíséretében. Követte Veres János vezérőrnagy, vagy vezérezredes (a távolból nem láttam jól a rendfokozatát), az akkori magyar kormány tagjai és más előkelőségek. A katonazenekar eljátszotta a Szovjet Himnusz és az Internacionálét, majd megkezdődött a díszfelvonulás a már előbb említett előkelőségek dísztribünje előtt. A szovjet és az új magyar honvédség után felsorakozott Budapest és környéke összes üzemének munkássága, és az iskolás gyerekek tanítóik vezetése alatt. Hatalmas vörös zászlókkal, a sarló és kalapács, valamint Lenin és Sztálin felnagyított fényképeivel. A szoc.dem.párt tagjai vörös zászlókkal és a vörös zászlón a meztelen ember kalapáccsal a kezében. A különböző jelszavakat hirdető tábláktól és vöröscsillagos zászlók erdejétől volt ékes ezen a napon a főváros. (Rövid két év múlva sokan érezték, hogy abba a nagy örömből is meggyűlt, mert akik akkor hozsannáztak, sokan rövid idő után az akasztófára, jobbik esetben a börtönbe kerültek.) Az ünnepély után az utcák különböző helyein ingyen italt osztottak, és lehetett inni a magyar nemzet bőrére.

Április 4-ét és május 1-ét a kommunistákon kívül a magyar dolgozó nép hamar elfelejtette, és nekifeküdt a munkának. A falusi lakosság mindent elkövetett, hogy a földet megművelje és bevesse. Bár igavonó jószág és vetőmag hiányában csaknem kilátástalannak bizonyult, de a magyar paraszt törhetetlen ereje és földszeretete csodákat művelt, mert úgyszólván alig maradt bevetetlen terület. A gyári munkásság teljes erőbedobással dolgozott, hogy a romokban heverő gyárakat és üzemeket rendbehozza, és az ipari termelés is megindulhasson. Nem a rendszernek és nem az új gazdáknak, hanem saját maguknak és az egész nemzetnek. Amíg a magyar nép (munkás, paraszt, értelmiség) éjt nappallá téve dolgozott, addig a pártok, de főleg a kommunista párt, demagóg propagandával végeztek agymosást a becsületesen dolgozó nép között. A népbutító propagandában a kommunista párt járt az élen, tudva, hogy a magyar nép irtózik a kommunizmustól, tanulva az 1919-es kommunista patkányvrradalomból. Mindent elkövetett, hogy valamennyire a kommunizmust népszerűsítse, és ezért a hazugságoknak minden fajtáját állította a propaganda szolgálatába, amit a törtető opportunisták és a naiv egyének elfogadtak. A másik a szoc.dem. párt volt, amelynek valóban voltak érdemeik és tömegeik. Elkövették azt a hibát, hogy nem határolták el magukat élesen a Kommunista Párttól. Amikor pedig a régi vezetőség átlátott Rákosiék taktikáján, már késő volt. A Veres Péter bátyánk és Kovács Imre, a falukutató által életrehívott Nemzeti Paraszt Párt is erőteljes szervezkedésbe kezdett, ellenkező előjelű jelszavakkal, mint a már említett másik két párt. Eleinte tömegesen csatlakoztak hozzá, főleg a szegényebb parasztság és az újonnan földhözjutottak, akik a sebtében végrehajtott földreform következtében minden igavonó jószág nélküli földművesek lettek. Veres Péternek, mint parasztírónak, neve is volt. És a szegényebb parasztság – mert most már megszűnt a földnélküliség, legalábbis papírforma szerint – bízott benne és az általa megalakított Nemzeti Paraszt Pártban. De elkövették azt a hibát, hogy nyíltan kijelentették: „minden párttal együttműködnek, de különösen a Kommunista Párttal”. Ez volt az oka, hogy a kezdetben olyan jól induló párt – annak ellenére, hogy a nemzeti jelszót használta – megtorpant és elvesztette népszerűségét.

Július vége volt, az aratás már befejeződött, amiben természetesen én is részt vettem, bár nem a saját falumban, hanem Szlovákiában, aposóméknak segítettam. A régi gazdáknak – ahogy a komcsik mond-

ták: a kulákoknak -, nem volt szabad kizsákmányolni az arató munkásokat, és maguknak kellett learatni a kalászos terményt.

Nemsokára, azután, hogy Szlovákiából hazamentem, az egyik hajnalon valaki megkopogtatta az ablakot. Az ajtónyitásra szinte suttogó hangon közölte velem, hogy azonnal meneküljek, mert reggel jönnek értem. Azzal eltűnt. Feleségem, aki 9 hónapos állapotos volt, kenyeret és szalonnát tett a hátizsákomba. Még a hajnali szürkület alatt a kerten keresztül elhagytam a lakást, és irány ismét vissza Szlovákiába! Ez volt az egyedüli biztonságos hely részemre abban az időben.

Ahogy később tudomásomra jutott, a helyzet az volt, hogy Grünberger főjegyző, Cselényi Endre bíró és Lövei József kommunista párttitkár éjjel a községháza irodájában megbeszélést tartottak és elhatározták, hogy a községből a részükre nemkívánatos személyeket a Szovjetunióba deportálják. Ezt a beszélgetést véletlenül Göndöcz László ref.lelkész, tart.tábori lelkész szds. kihallgatta, és azonnal üzenetet küldött nekem és Gulyás Sándor volt cső thts.-nek, hogy tűnjünk el azonnal. Így a rendőrfőnök minket már nem talált reggel odahaza.

1946. augusztus 1-ét írtak a Gergely naptár szerint Magyarországon. Ezen a napon bocsájtották ki Rákosiék az Imrédi Béla által a börtönben kidolgozott új forintot. Én ezidőben Szlovákiában apósoméknál kuksoltam. Utolsó hónapban lévő feleségemnek be kellett menni Miskolcra, ahol egy asztalosnál 25 kiló cukorért meg volt rendelve egy konyhabútor, és amelyet át kellett venni. A bútor el is készült, és a szomszédomban lakó Lövei László (nem rokona a kommunista Löveinek) vasutast kérte meg, hogy segítsen neki az állomásra kivenni. Az asztalos vonakodott kiadni a bútort, mivel az új pénz már forgalomba jött. De addig érveltek, hogy végül is kiadta. Laci bácsi valami kissekéren kivitte a bútort a vasútállomásra. Feleségem pedig, mivel utolsó hónapos volt, egyedül, lassan ballagott a Széchenyi utcán az állomásra.

Alig ért azonban a Széchenyi u. és Búza tér sarkához, óriási tömeg zárta el az utat. Minden irányból gyári munkások, bányászok, civilek, rendőrök és szovjet katonaság végeláthatatlan sorokban vonultak. Az üzletek kirakatai csörögve hulltak a járda kövezetére, mert a munkásság tört-zúzott. A szovjet katonaság géppisztolyt előre szegezve állt az utca két oldalán, ahol a munkásság felvonult. Egyszer nagy ordítózás közepette, a Zsolcai kapu felől, ahol az István malom volt, egy nagy társzekér jelent meg. A társzekér után két ember volt kötözve, és húzta őket végig az utca kövezetén. A két zsidó, a két

Frenkel testvér akkor már halott volt. Ezek hazatértük után birtokba vették a volt István malmot, és amíg a munkásság nélkülözött, éhezett és dolgozott, ők a lisztet külföldi valutaért elfeketézték. A forint csak augusztus 1-én lett forgalomba hozva, de ők már előtte való napon forinttal fizettek. A felháborodott nép elégtételt követelt és vett is magának.

Csodálatosképpen sem a rendőrség, sem a szovjet katonaság nem avatkozott bele a népitételbe, és a két Frenkel testvér halálán kívül senkinek a haja szála se görbült meg. Csupán a zsidó üzletek kirkatai tanúskodtak a népharagról. Az eseménnyel kapcsolatban Rákosi és vezérkara is kiszállt a helyszínre, és az ügyet igyekeztek hallgatásba burkolni, azonban bármennyire is titkolták, az ország népe tudomást szerzett róla. Az eset után annyi történt, hogy a miskolci rendőrségnek egy részét – mint megbízhatatlant – elbocsájtották.

Én az eset után néhány nappal tértem meg Szlovákiából. Örültem, hogy feleségemnek az ijedségen kívül nem történt semmi baja.

A miskolci események elvonták a figyelmet rólunk, és úgy látszott, hogy pillanatnyilag nem fenyeget bennünket veszély. Göndöcz Laci és Gulyás Sándor is hazaszállingóztak. Végeztük a munkákat, de az óvatosságról azért nem feledkeztünk meg.

Szeptemberre a ref.egyház új tanítót választott, aki nős volt, és a tanítói lakásra igényt tartott. Így nekem át kellett az egyházi épületet adnom a részére. Sok utánajárásra a Felvég utcán Bényei Sámuel 30-40 holdas idős gazdálkodó, aki idős feleségével egyedül lakott, adta bérbe az első szobát és a konyhát. De az első szoba használhatatlan állapotban volt, mert a padlózata fel volt szedve, ugyanis az oroszok fürdőszobának használták. Azt én rendbehoztam és lakhatóvá tettem. Augusztus 20-án itt született meg első fiú gyermekünk.

A forint forgalomba bocsájtása után a cserekereskedelem is megszűnt. Ezért nekem is valami munka után kellett nézni. De hol? Hol kaphat egy ilyen ember, mint én, munkát? Megpróbáltam mindent, még a vasúthoz is elmentem, mint pályamunkás. A régi pályamester ismert még az őrházból, ahol laktunk, de ő nemsokára nyugdíjba ment, vagy nyugdíjba küldték, és helyette a volt írnoka lett a pályamester. Így nem sok jövőre volt kilátásom, hamarosan leléptem a vasúttól.

Elmúlt a cséplési időszak is. Annak ellenére, hogy elég gyenge munkát kaptak az őszi vetések a talaj előkészítését illetően, azonkívül sok esetben a vetőmag későn került a földbe, és a tél beállta előtt

nem tudott kellőképpen megerősödni, mégis tűrhető termést hozott. De már életbe léptették a beszolgáltatási rendszert is. Mivel ekkor még főleg magáncséplőgépek dolgoztak, az ellenőrzés még laza volt, bizonyos mértékben ki lehetett játszani. Később nagyon megszigorították és börtönbüntetéssel sújtották a legkisebb csalást is.

Az őszi betakarítási munkák a befejezéshez közeledtek. Elmentek már a fecskék is, gólyák is, csak a ruszlik maradtak itt.

Esős novemberre fordult az idő. Az emberek behúzódtak a lakásukba. Én is tétlenül töltöttem az időmet odahaza. Ekkor értesültem róla, hogy a volt Hangya Szövetkezetet meg akarják nyitni. Meg kellene pályázni a boltkezelői állásra. Igaz, hogy ebben a szakmában semmi gyakorlatom nem volt, de gondoltam, hogy Nagy Andrásnak se volt, amikor a háború alatt átvette a Hangya korcsma vezetését. Gondolatomat feleségem is osztotta. Így mentem el az elnökhöz, Békési Andrásához, akinek előadtam a tervemet. Békési meghallgatott, de kijelentette, hogy ő a régi korcsmakezelőt ajánlja, mivel a háború alatt az vezette a korcsmát. Nagy Andrást jól ismertem családjával együtt, és valóban érdemes is lett volna a boltkezelői állásra, de ő, mint szegény családnak a gyermeke, könnyebben tudott álláshoz, vagy munkához jutni, mint egy volt csendőrmester. Így én is beadtam a pályázatomat. Mivel a részvényesek főleg a jobbmódú gazdálkodók voltak, akikkel én jó viszonyban voltam, és bennem, mint volt csendőrben jobban bíztak, ezért a választáskor az igazgatósági tagok engem választottak meg boltkezelőnek.

Így érkezett el 1947 január közepe, amikor is egyezer forint óvadék lefizetése után a teljesen kifosztott és a patkányok főhadiszállásává vált Hangya Szövetkezet helyiségében megkezdtem a működésemet. Az épületet úgy-ahogy rendbe hoztuk az én ezer forint óvadékból, amihez a miskolci Hangya Kirendeltség is adott egyezer forint hitelt. (Úgy, hogy azt a hitelt minden hónap végére ki kellett egyenlíteni, hogy a következő hónapban ugyanannyit megkapják.) Bevásároltam az üzlet részére az árut, már amit kapni lehetett, és azt rendszerint a hátamon, hátizsákban hordtam haza Miskolcra. Kivéve a bort a korcsma részére. Nehéz idők voltak, de bíztam leleményességemben, és teljes erőbedobással dolgoztam, hogy a telém helyezett bizalomnak megfeleljek és ígéretemnek eleget tegyek, hogy ezt az üzletet talpra fogom állítani. Az italvásárlást a Kirendeltségnél megszüntettem, és Mád, Tállya, Bodrogkeresztúr és Liszka-Tolesván vásároltam közvetlen a termelőktől, olcsóbban és jobb minőségű bort. A vásárlásnál két hor-

dó bor helyett csak egy hordóról készítettem számlát, és ugyanennyit jelentettem be forgalmi adó alá. E manipuláció által komoly összeget spóroltam meg az üzlet részére, így a szövetkezet tőkéje gyarapodott, és fokozatosan versenyképes lett a Rosenberg és a kommunista vezetés alatt működő Földműves Szövetkezet üzleteivel.

Ez időben órási szerepet játszott a petróleum. A háború alatt a villamos energiát szolgáltató Gibárti Villanytelep súlyos kárt szenvedett, az áramszolgáltatás teljesen szünetelt. A lakosság csak petróleumlámpát tudott használni, ha lett volna petróleum. Ennek hiányában a lakosság benzint használt, amelynek robbanékonyosságát sózással csökkentette, azonban még így is nagyon veszélyes volt a használata, és sok szerencsétlenséget okozott. (Ilyen esetnek lett az áldozata Rosenberg Lenke, akinek a férje a malom vezetője volt. Olyan súlyos égési sebet kapott a lámpa robbanása következtében, hogy sérülésébe belehalt.) A Hangya Szövetkezet sohasem kapott petróleumra kiutalást, csak Rosenberg Gyula és a Földműves Szövetkezet. A forgalom szempontjából fontos volt, mert a vásárlók odamentek vásárolni, ahol petróleumot is kaptak. Még a Hangya igazgatósági tagjai is ott vásároltak. Nem lettem volna méltó csendőri múltamhoz, ha azt csak úgy télenül néztem volna. Egyik este Répássy János pénztárossal és Balogh Lajos ügyvezetővel megbeszélést folytattam, és tervemet a petróleum kiutalással kapcsolatban előadtam nekik.

Tervem a következő volt: a háború előtt a Szövetkezetnek volt egy petróleum meghajtású traktorja. Bár a kommunisták már elkomunizálták a traktort, de papíron még mindig a Hangya Szövetkezet tulajdonát képezte. Erre a traktorra kértünk a Földművelési Minisztériumtól kiutalást. Balogh, mint adóügyi jegyző, megcsinálta a kiutalási kérelmet 600 liter petróleumra, községi pecséttel ellátva, és azzal személyesen mentem a Minisztériumba. Bár én traktort soha nem láttam, és fogalmam sem volt, hogy annak üzemeltetéséhez mennyi petróleumra van szükség. Sikerült megkapnom a kiutalást, és a kiutalási papírral a zsebemben mentem haza. Rövid időn belül meg is kaptuk a petróleumot. Miskolcra kellett menni érte. Még a petróleum otthon se volt, már a nép tolongott az üzlet előtt. Mindenki petróleumot akart, de mi 600 liter petróleum egy nagyközség lakosainak? Mint csepp a tengerben. Mikor megkezdtem a mérést, illetve a kiszolgálást, a nép törte, taposta egymást. Sokszor be kellett szüntetnem a kiszolgálást, amíg rendet csináltam, sorba állítottam őket és megnyugtattam, hogy mindenki fog kapni petróleumot. Volt olyan eset, hogy egy

családból ketten is sorbaálltak. Az ilyeneket elküldtem haza, hogy egy családból csak egy kaphat.

A petróleumosztás jól sikerült és emelte a Hangya Üzlet tekintélyét. Fábián főjegyző közreműködésével a Hangya kapta meg az olcsó kiutalást is, így komoly versenytársa lett a másik két üzletnek.

Feleségem a gyermek miatt nem tudott az üzletben segíteni, amire akkor volt szükség, mikor nekem Miskolcra kellett menni bevásárolni. Ilyenkor az egyik szlovákiai sógornőmet hívtam segíteni. Ekkor ismerkedtem meg Dr.Bojtos Lászlóval, aki a miskolci Pénzügyi Igazgatóság vezetője volt, és ő járt ki adóügyi ellenőrzésre. Egy alkalommal éppen a déli zárórai időben jöttek be, Fábián, Balogh és Dr.Botos. Fábián bemutatta Botost. A zárt ajtók mögött kezdtük a jó hegyaljai bort iszogatni. Jó fél óra múlva Fábián Pista bá' rákezdte a Székely Himnusz.

„Ki tudja merre, merre visz a végzet,
Göröngyös úton, sötét éjjelen.
Vezesd még egyszer győzelemre néped,
Csaba királyfi, csillag ösvényen.
Maroknyi székely, porlik, mint a szikla,
Népek harcától zajló tengeren.
Fejünk az ár, jaj, százszor elborítja,
Ne hagyd elveszni Erdélyt, Istenem!”

A zárt falak között fenségesen hangzott a Himnusz. Mindhárman erdélyi származásúak voltak. Az ének végeztével mindnégyünknek könnybelábadt a szeme. Szoros barátságot kötöttünk egymással.

A háborús romokon kívül, az üzletek előtti sorbanállás mutatta legjobban a nyomort, a bevezetett jegyrendszer: cukorért, zsírért, lisztért és kenyérért való sorbanállás. Ahol valamit osztottak, ott hosszú, végeláthatatlan sorokban álltak az emberek. Sokan már hajnalban odaálltak, hogy első legyenek és kapjanak valamit, mert rendszerint megtörtént, hogy a sor vége felé állók nem kaplak semmit. Ugyanez állt fenn a tüzelővel kapcsolatban is. Egy mázsza szénért vagy fáért fél napot kellett sort állni, és legtöbb esetben a sorban állók második felének már nem jutott se fa, se szén. Ez velem és feleségemmel is számtalanszor előfordult.

A falusi termelők egyébként csak cukorjegyvet kaptak és arra fejadagot. A fejadagon és a következő évi vetőmagon kívül minden terményt a cséplés után hatósági áron be kellett szolgáltatni. Így zsákmányolta ki a megváltást és paradicsomi helyzetet ígérő és hír-

dető kommunizmus már az első időszakban a magyar parasztságot. Később pedig még fokozta a kulákadóval és az adó többszöri behajtásával, egészen a lerongyolódásig és a nyomorig, úgy, hogy már megváltás volt számukra, ha a földjeiket beadhatták a tsz-be. De leginkább csak úgy fogadták el, ha ő maga is beállt tsz-tagnak. A leleményesebbjei egy ideig még megpróbáltak ügyeskedni, mert ragaszkodtak földjeikhez, amelyet részben apáiktól örökölték, részben pedig kemény, verejtékes munka árán maguk szereztek. De az idő nem nekik dolgozott. Végül is betörték azokat is.

1947 április vége felé járt az idő, amikor az egyik nap délelőttjén futótűzként terjedt el a hír a községben, hogy a szomszédos kis községben, Hernádkakon a rendőrök egy családból három személyt lőttek agyon. A község megbolygatott méhkaszhoz volt hasonló. Mindenki az eseményeket tárgyalta, miért és hogyan történt az eset. A szemtanúk és a kiírtott Krupla család egyetlen életben maradt tagja a történeteket egybehangzóan a következőképpen beszélték el. A háború alatt nagymennyiségű magyar, német és orosz katonai fegyver maradt szanaszét. Ezek közül az elhagyott fegyverek közül a két legidősebb Krupla fiú szerzett egy magyar Manlicher puskát a hozzávaló töltényekkel, és éjszakánként elmentek a közelben lévő erdő szélére nyulat vadászni. Valaki besúghatta őket a rendőrségnek, és ezen a késő áprilisi reggelen két rendőr megjelent a lakásukon. A két fiút őrizetbe vette, hogy a közeli gesztelyi őrsre kísérje, de csak úgy vékony nyári kabátban, ahogy a lakásban voltak. Az édesapja a két fiúnak a nagykabátokkal utánuk szaladt, hogy odaadja nekik, de a rendőrök azt megakadályozták. Az apa erősködésére az egyik rendőr durván nekitámadt az apának, mire az idősebb fiú az apja segítségére kelt. Erre az egyik rendőr (gesztelyi lakos, Simon nevezetű) lekapta válláról a puskát, és előbb a fiút, majd az apját lelőtte. A fiatalabb fiú, amikor látta, hogy az apja és a bátyja elterültek a földön, futásnak eredt, és egy deszkapalánk kerítésen próbált átugrani, amikor a harmadik halálos lövés is eldőrdült. A fiú holtan esett vissza a kerítésről. A két fiú a helyszínen, az apa pedig a kórházba szállítás után meghalt.

A környező községek óriási részvéte mellett temették el a halottakat. A temetésen úgy én, mint a feleségem, résztvettünk. A három halálos kimenetelű fegyverhasználatért a demokratikus rendőrt mindössze hat hónapi börtönre ítélte Rákosi Mátyás bírósága. (Az esetnek

még az a pikantériája, hogy a rendőrnek a bátyja, aki abban az időben még internáló táborban volt, M. kir. csendőrmester volt.)

A kommunista rendszer propaganda céljából, felnagyítva, úton-út-félen, szóban és írásban hirdette a pacsai és endrődi esetekben a csendőrök által rájuk kényszerített fegyverhasználatot. Különösen az endrődi esetet, ahol a kisgazdapárti képviselő Andaházi-Kasnya Béla választási beszédével a tömeget felizgatta, és a gyűlésen résztvevő csendőrpártit, akik a választási biztos védelmére keltek, megtámadta a nép. A csendőrpárti a saját testi épsége védelmére, miután többszöri felszólítás után a tömeg nem hagyta abba a támadást, használta a fegyverét. A hernádkaki esethez hasonló eset a csendőrség történelme folyamán nem fordult elő.

Ami késik, nem múlik, mondja a magyar közmondás. Az én esetemben is így történt. A helyi kommunista párt nem nézte jó szemmel, hogy a Hangya Szövetkezetben egy volt csendőrmester legyen az üzletvezető. Lövei József párttitkár vezetésével a párt elhatározta, hogy el fog távolítani a Hangyából. Csak az alkalmat várták, hogy mikor csapjanak le rám. Minden lépésemet, minden kijelentésemet egy notórius korhely, Szovjet-Szendrei Károly által figyeltették, aki a reggeli nyitástól az esti zárásig csaknem mindennap ott lebzelt az üzlethelyiségben. Jól ismertem Szendreit. Az ő jelenlétében semmilyen rendszer- vagy kommunistaellenes kijelentést nem tettem. De ahhoz ebben az időben nem kellett bizonyíték, hogy valakit letartóztatásnak. Hamis tanú volt elég. Ha nem, az ÁVH gondoskodott róla, hogy legyen.

1947 nyarán Hernádnémeti községben is megalakult a Szabadság Párt helyi szervezete. Kiss István tanító (jelenleg Kanadában él, édesapja útor volt) alakította meg. Az alakuló gyűlésre meghívtak engem is. Bár én már akkor titokban tagja voltam a pártnak és szoros kapcsolatban voltam a Szabadság Párt Miskolci Szervezetének vezetőjével, Fiala József volt rendőrfőhadnaggyal, de ezt a községben nem tudták. Az alakuló gyűlésen a község férfi lakosságának a java vett részt. Természetesen ott volt a Kommunista Párt helyi titkára, Lövei József is, mivel a gyűlésen bárki részt vehetett. A gyűlés után megválasztották a helyi vezetőséget, közöttük engem is. Bár én nem óhajtottam nyilvánosan szerepelni, nem tudtam magam kivonni alóla. Úgy gondoltam, hogy részben ezzel indult el ellenem a lavina.

Közeledett az 1947. évi választás. A választást megelőzően talán egy hónappal, egy autó állt meg az üzlet előtt, és abból legnagyobb

meglepetésemre Bonta István lépett ki. Bonta sajtóhídvégi születésű volt, és Pesten egy lakatos műhelyt tartott fenn. Az 1930-as évi időközi választáskor ismertük meg egymást, amikor a Bajcsy-Zsüinszky Endré-féle Nemzeti Radikális Pártnak volt az egyik ifjúsági vezetője, és én is tagja voltam ennek az ifjúsági csoportnak. Egyébként a Radikális Pártnak komoly szervezete volt Hernádnémetiben. Így ismerkedtem meg személyesen Zsüinszkyvel, Dr. Erős János nyíregyházi ügyvéddel és Főja Géza középiskolai tanárral. Örömmel üdvözlöttük egymást Bontával, mint rég nem látott harcostársak.

- Mi járatban vagy itt? - kérdeztem. Elmondta, hogy a Szabadság Pártnak a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei lajstromos listán egyik képviselőjelöltje, és szeretne itt programbeszédet tartani. De csak abban az esetben tudja megtartani, ha három egyén felelősséget vállal érte. Ez ügyben kérte a segítségemet. Mondtam neki, hogy én nem vállalhatok felelősséget, de régi barátságunkra való tekintettel szerzek három embert, akik vállalni fogják. Így is történt. Ugyanakkor megkért, hogy a hozott választási plakátokat, röpiratokat szeretné nálam elhelyezni.

- Itt a faskamrában el lehet helyezni. Ott senki nem látja.

A választási gyűlés azon az estén nagy sikerrel zajlott le. Így csöppentem bele a választási hadjáratba, amelyből aztán az események miatt nem lehetett visszakozni, mert a gyűlésen a község minden valamirevaló, becsületes polgára részt vett. A Barankovics István által vezetett Demokrata Néppárt a 6. számot kapta a választási listán, míg a Pfeiffer Zoltán által vezetett Függetlenségi Párt, amely tulajdonképpen a Szabadság Párt volt, a 7. kockát kapta.

A választások előtti héten mindegyik párt a rendelkezésére álló eszközökkel hívta fel a figyelmét a szavazó közönségnek. Természetesen a Kommunista Pártnak volt a legtöbb lehetősége a propagandára. Hatalmas plakátok mindenféle kiragasztva. A Barankovics- és a Pfeiffer-pártnak nem volt pénze az ilyen propagandára, ezért a sokkal olcsóbb, tartósabb és egyszerűbb taktikához folyamodtunk. Titokban oltottuk a meszel, ami a Hangya üzlet faskamrájában volt raktározva, és este záróra után onnan indultunk el a község különböző részeibe a meszesvedrekkkel és a meszelőkkel. Az egész község falait hatalmas 6-7-es számokkal és jelszavakkal festettük tele. Többek között ilyen jelszavak voltak: „6-7 győz, az 1 bögl!” A választást megelőző nap egész éjjelen jártuk a községet. Az előttünk járó kommunista ügynökök plakátjait felszedtük, és a miénket raktuk a helyére. A

község palánkjait, de főleg a kommunista párt titkáranak a házfalát remekül kipingáltuk a 6 és 7 számokkal.

Elérkezett a választás napja. Remek, napfényes idő volt. Megegyeztünk a Barankovics-párttal, hogy a szavazóhelyiségekben a bizalmi egyének mindkét pártnak a bizalmijai. A szavazóhelyiségekben a bizalmiakat a mi részünkről Kovács Mihály és én ellenőriztük, mert megbízólevelünk a Párt központja részéről csak nekünk volt. Ezen a reggelen értesültünk, hogy a Választási Bizottság az előző éjjel ülésezett (Kommunista, Szoc.dem., Paraszt- és a Kisgazdapárt), és azon az éjszakán több mint négyszáz szavazót töröltek a listáról – közöttük engem is –, akikről tudták biztosan, hogy a Barankovics-, vagy a Pfeiffer-pártra fognak szavazni.

Amint Kovács Mihállyal a szavazóhelyiségeket sorbajártuk, azt vettük észre, hogy a kékcédulások minden szavazóhelyiségben leszavaztak. Ott mindjárt kifogást emeltünk a csalás ellen. Amikor az egyik szavazóteremben ez ellen tiltakoztam, az ott lévő kommunista párttitkár Lövei és a Szoc.dem. párt részéről Cselényi Endre parancsot adott az ott lévő rendőrnek, illetve rendőrfőnöknek, hogy azonnal távolítsanak el bennünket a szavazóhelyiségből. Felmutattuk a megbízólevelünket, de a járőrvezető kijelentette, hogy amennyiben nem hagyjuk el a helyiséget, letartóztatnak és megbilincselnek bennünket. Azonban a csalás és annak ellenére, hogy több, mint négyszáz szavazónak elvonták a szavazati jogát, a 7-es listán bekerült képviselőnek Acsai László, a Kisgazdapárt részéről pedig Fésűs László, régi kisgazda. Bonta István nem került be, mert az országos, illetve a megyei listán is csaltak a kommunisták.

Röviddel a választások után Rákosiék a Függetlenségi Pártot likvidálták, majd utána a Barankovics által vezetett Demokrata Néppártot. Megindult a hajsz a Függetlenségi Párt vezetői ellen. A vezetők nagy része idejében elmenekült Ausztriába. Kiss Pista is, aki a helyi szervezetet megalakította. Mi, a kisebb töredék otthon maradtunk. Még Fiala József is, aki a Szabadság Párt Borsod-Abaúj-Zemplén megyei titkára volt, akit később kivégeztek.

Rákosi szálamitaktikája jól dolgozott, a Pfeiffer- és Barankovics-párt után feloszlatták a Schlachta Margit Keresztény Női Tábor Pártját. Utána a Kisgazda Pártból vagy 20 képviselőt kizártak. Megkezdődött a menekülés Nyugat felé. Miután a Nemzeti Paraszt Párt is kapitulált Rákosiéknak, nyitva állt az út az otthonmaradottak teljes likvidálására. Most már sor került mindenkire, akiben a magyar öntu-

dat még élt, lett legyen az munkás, paraszt, iparos, kereskedő, vagy értelmiségi. A végzet beteljesedett a magyar nép felett. Rákosi és bandája ura lett Magyarországnak. A börtönök és internálótáborok zsúfolásig megteltek becsületes és ártatlan magyarokkal.

(Én is éreztem, hogy rövidesen velem is fog valami történni, és hogy eltűnjek szem elől, az Abaújszántói Hangyát – ahová éppen boltkezelő kellett – akartam átvenni, de miután szemrevételeztem és beszéltem a boltvezetővel, tervemtől elálltam.)

Október közepe felé egy napon arra lettem figyelmes, hogy a szembenlévő Roseberg-féle üzletbe két jól öltözött egyén ment be. Gyanús volt nekem az a két egyén, és ezért megfigyelés alá vettem az üzlet bejáratát. Közöltem sógornőmmel is az észrevételemet, és mondtam neki, hogy ha a két egyén, jön ide, én eltűnök. Ha kérdezik, hogy hol vagyok, mondja azt, hogy elmentem haza. Kis idő múlva láttam, hogy a két egyén Rosenberg Lászlóval az üvegajtón belül állnak, és a Hangya üzlet felé néznek. Nemsokára a két civilruhás kilépett, és egyenesen a Hangya üzlet felé tartottak. Én pedig ugyanakkor a hátsó kijáraton elhagytam az üzletet. A két egyén a sógornőmtől érdeklődött felőlem. Anélkül, hogy valamit is mondtak volna, eltávoztak. Ettől kezdve nappal már nem tartózkodtam az üzletben. A bevásárlást is úgy intéztem, hogy lehetőleg senki ne lássa, mikor megyek haza. A könyvelést pedig már a szomszédban végeztem.

De meddig mehet ez így? Tudtam, hogy egy napon le fogok bukni. A feleségemmel megbeszéltük, hogy én is kimegyek Nyugatra. Egy volt csendőr kollégám már jóval a választások előtt hívott magával, mondván: „Jóska, ez az ország már nem a mi hazánk. Nekünk itt már nincsen semmi keresnivalónk!” Ő elment, én maradtam, mert nekem családom volt, és nem tehettem ki a létbizonytalanságnak. És most mégis hajlandó lettem volna. De hosszas töprengés után mégis maradtam.

Továbbra is alkalmaztam a nem-mutatkozás taktikáját, azzal a gondolattal, hogy mint azelőtt, idő múlásával meg fognak feledkezni rólam. Bár éjszaka odahaza aludtam, de külön szobában, amelynek ablakai két irányba nyíltak, készen arra, hogy ha éjjel a ház előtt dzsipzúgást hallok, az ablakon keresztül ki tudjak menni a lakásból, amíg az ÁVH-sok az ajtón a lakásba bemennek.

Elmúlt a karácsony és az 1948-as újév is csendben. Már kezdtem hinni, hogy valóban elfeledkeztek rólam, amikor is január 6-án,

Vízkereszt napján, kora hajnalban ajtózörgésre ébredtünk. Rosszat sejtve kiugrottam az ágyból, ruháimat gyorsan magamra kapkodtam. Közben a feleségem, aki a gyermekkel és a sógornőmmel a konyhában aludtak, kérdezte, hogy: „ki az?”

- A rendőrség - felelték kintről.

- Mit akarnak? - kérdezte a feleségem újra.

- A szerencsi kapitányságtól parancsot kaptunk, hogy a húgát, Szöllősy Ilonát kísérjük el Szerencsre, mert tartózkodási engedély nélkül van itt, hogy a tartózkodási engedélyt megkapja - válaszolta a rendőrfőnök vezetője. Így nem távoztam el a szobából.

Sógornőm, mit sem sejtve, mivel a rendőr azt mondta, hogy a déli vonattal már idehaza is lesz, elment a rendőrökkel. Valóban nem gondoltunk semmi rosszra.

Hetek óta először nyitottam ki én az üzletet. Együttal elintéztam a fuvarossal, hogy a vasúti állomásról a megérkezett két hordó bort hozzák be. A Szerencs felőli déli vonatról az utasok már bejöttek, de a sógornőm nem érkezett meg. Feleségem, rosszat sejtve, a gyermeket elvitte a szüleimhez, és a következő, egy óra múlva érkező vonattal elment Szerencsre. Közben a déli záróra alatt a fuvaros is megérkezett a két hordó borral. Az állaudóan az üzletben lebzselő Szendrei Károlyt és Szabó Gyulát megkértem, hogy segítsenek a hordókat leengedni a pincébe. A két notórius szeszestvér kapott az alkalmon, mert tudták, hogy utána kinéz egy kis kóstoló. Az egyik hordót fel is bontottam, és kiszívtam belőle egy literes üveggel, és megkínáltam őket.

A záróra leteltével kinyitottam az üzletet. Tóth Mihály fuvaros éppen indulni akart haza, amikor az üzlet ajtaján belépett a rendőrfőnök. Egyenesen hozzám fordulva mondta:

- Szendi úr, a szerencsi Járási Kapitanyságról telefonon parancsot kaptunk, hogy önt tartóztassuk le és kísérjük be Szerencsre. Készüljön, mert az idő a vonat érkezéséig rövid.

- Tizedes úr - szóltam a rendőrhöz -, én ezért az üzletért anyagilag is felelős vagyok, és az üzletet valakinek hivatalosan át kell adnom.

Szóltam Szabó Gyulának, hogy siessen és hívja ide Répási János pénztárnokot, hogy az üzletet lezárjuk.

- Szó se lehet - mondta a tizedes. - Azonnal csukja be az üzletet, és induljunk az állomásra. A felelősséget mi vállaljuk.

- Én engedelmeskedem az önök parancsának - feleltem -, de a lakásom felé kell mennünk, hogy nagykabátot vegyek fel magamra.

Becsuktam az üzletet, és elindultam a két rendőrrel a lakásomra. Az üzlet kulcsait egy borítékba tettem és leragasztottam. Az egyik szomszédomat elküldtem a szüleimet értesíteni. Felvettem a nagykabátomat, zsebébe tettem egy szelet kenyeret, töpörtyűt és elindultunk az állomásra.

Szerencsre érve a kapitányság kapujában találkoztam a feleségemmel, akit, miután a húga keresésére indult, szintén letartóztattak, és csak miután engem elfogtak, engedték szabadon. Beszélni nem engedtek egymással. A volt csendőrségi laktanya épületébe fészkeltek be magukat a kommunista rendőrök. A helyiségben, ahová bekísértek, három rendőrtiszt várt (a kapitányság vezetője Pelsőci László szds., Zsornánszki Pál fhdgy. és egy Pintér nevezetű alhadnagy). Megvetően néztek rám, majd mikor a járőr eltávozott, megszólalt Pelsőci:

- Na, tudod-e, miért vagy itt?

- Nem tudom - válaszoltam -, majd megmondják az elvtársak.

- Nem tudod, hogy ki festette a Lövei pártlitkár falára a 7-eseket, te rohadt, fasiszta csendőrpribék? - szólalt meg Zsornánszki és elém lépett. Teljes erőből arcul ütött, ugyanakkor a bőrkabátomon a helyettesítő koronás gombot megfogta és leszakította, a következő szavak kíséretében:

- Te rohadt Horthy-fasiszta, még mindig kedveled a régi gombokat?

A hatalmas pofontól meginogtam, de mikor egyensúlyomat visszanyertem, megszólaltam:

- Vegye tudomásul a főhadnagy úr, magamért tovább felelősséget nem vállalok.

Összenézett a három pribék. Valószínűleg meglepte őket a kijelentés.

Arról kérdeztek, hogy milyen kapcsolat van közöttem és a szlovák fasiszták között, hogy a kapott híreket kiknek közvetítem, milyen kapcsolatom van az Ausztriában élő fasisztákkal? Természetesen ezek mind csak kitalált vádak voltak. Majd a sógornőről kérdeztek, hogy kiktől hozza nekem a híreket Szlovákiából. Ezek mind nevetséges vádak voltak. Ezt ők is tudták. Nem is jegyezték semmit. Aztán újra csak a választásokkal kapcsolatban kérdeztek, hogy kik voltak, akik rajtam kívül a 6-os és 7-eseket festették a falakra. Ezeket tagadtam, mert biztos voltam benne, hogy nincsen bizonyíték a kezeik között.

Azt beismertem, hogy a választásokban részt vettem és röplapokat osztogattam, és hogy azokat a Hangya üzletben tároltam, mert arra volt elég bizonyítékuk. De azzal érveltem, hogy a Függetlenségi Part törvényesen engedélyezett pártként vett részt a választásokon, tehát így törvénybe ütköző cselekményt nem követtem el.

Meglepett, hogy az egész kikérdezés alatt az említett pofon kivételével nem bántalmaztak. Pedig a máramarosszigeti tapasztalatok után fel voltam készülve rá. Időközben besötétedett, és egy rendőr bekísért egy jéghideg zárkába, ahol mindössze egy deszkapriccs volt. Leültem a priccs szélére és elgondolkoztam, hogy nem lett volna-e jobb, ha elmentem volna Ausztriába. Azóta már a család is megnyugodott volna. Így pedig most újra nyakig vagyok a slamasztikában, és hogy ki fogok-e tudni mászni ebből, és ha igen, mikor, azt csak a jó Isten tudja.

Később éreztem, hogy kezdek fájni. Összébhúztam magamon a bőrkabátot, alsó széleit magam alá gyűrtem, hogy a test melegét minél jobban felfogja. De fokozatosan mindig jobban fáztam. Le próbáltam feküdni a deszkapriccsen. Lábaikat felhúztam, hogy a bőrkabát a combjaimat is takarja, és megpróbáltam elaludni, de nem sikerült. A hideg már a csontjaimig hatolt. Felkeltem és hozzáczdztam tornászni, hogy elgémberedett tagjaimat kissé felmelegítsem. Végül is a ki-merültségtől mégiscsak elaludtam.

Kulcszörrenésre riadtam fel. Egy rendőr kinyitotta az ajtót és kérdezte, hogy fázom-e. Valami ismeretlen hang azt felelte, hogy igen. Éreztem, hogy minden testrészem meg van gémberedve. – Jöj-jön, szolt a rendőr. Felálltam, de meggénbercedett lábam nem akart engedelmeskedni. Láta a rendőr is, hogy valami nincsen rendben, azért várt, amíg néhány mozdulat után a vérkeringés megindult a lábaimban, és el tudtam indulni.

A rendőr az örs konyhájába kísért, ahol a sógornőmet találtam egy széken ülve. Őt egész nap és éjjel a konyhában őrizték. A törzsőrmester egy széket adott, hogy arra üljek le. (Ő még valószínűleg a Horthy-érából maradt vissza.) A falon lévő óra fél hetet mutatott. Tehát reggel volt. Nemsokára kezdett is világosodni, és a rendőrök is megjelentek a konyhában. Sógornőmmel nem beszélhettem. Egy fiatal rendőr gúnyosan kérdezte, hogy érzem magam? Válaszra se méltattam, láttam, hogy nincsen kinek válaszolni. – Mi az – kérdezte –, elállt a szava? Ugye most nincsen olyan nagy pofája, mint csendőrkorában volt?

Elnéztem a nyomorult felett.

Később mondták, hogy üljek az asztal végéhez, és ha van valami ennivalóm, egyek. Kivettem a kabátom zsebéből a kenyeret és a töpörtyűt, számba vettem a falatot, de a torkomon akadt, alig tudtam lenyelni. Sógornőmnek mondtam, hogy egyen, de ő se volt képes enni.

Kilenc-tíz óra felé egy rendőr kivitt fát aprítani. Ezt szívesen csináltam, mert a test visszanyerte normális állapotát. A munka elvégzése után a rendőr visszakísért a konyhába, és estig, amíg a vonattal el nem vittek mindkettőnket Sátoraljaújhelybe a Megyei Rendőrfőkapitányságra, ott voltunk.

Sátoraljaújhelybe érve külön-külön zárkába helyeztek el bennünket. Itt is csak egy deszkapriccs volt, semmi más. Próbáltam a falon sógornőmnek kopogni, de nem kaptam rá választ, így tudtam, hogy nem a mellettem lévő zárkában van.

Egy ideig ültem a priccs szélén, de a fáradtság erőt vett rajtam és elaludtam. Lépések zajára ébredtem. Majd kulcszörgés és beszéd-foszlányok ütötték meg a fületem. Felkeltem és fületem az ajtóhoz tapasztottam, hogy a beszédből valamit meghallhassak. Csak annyit állapítottam meg a lépésekből, hogy a sógornőm elhagyta a helyiséget, és nem jött vissza. Azt gondoltam, hogy a sógornőmet kikísérték a határra, és átadták a szlovák csendőrségnek.

Délelőtt 11 óra körül lehetett az idő, amikor egy rendőr benyitott a zárkámba.

– Jöjjön velem! – szólt, és szóltanul megindultunk az udvaron át az irodákba.

Egy nagyobb irodán mentünk keresztül, ahol három-négy rendőr dolgozott. Engem a rendőr az ajtó mellé állított, és bement a másik irodába jelenteni, hogy előállított. Amíg a rendőr bent volt, az ajtón lévő névtáblára esett a tekintetem, ahol három név szerepelt. Az első Solymosi (Slomovics), a kapitányság vezetője, utána Végvári Lajos fhdgy. és még egy név, amelyiket már nem volt időm elolvasni. Egy főhadnagy lépett ki a rendőrrel, és a lábam csaknem a földre gyökerezett, mert a főhadnagy nem volt más, mint Weinstock Lajos honvéd, borbélysegéd, akivel 1938-ban Szerencsen a 21/III. zászlóalj 8. századánál együtt szolgáltunk, és egy szobában is voltunk elhelyezve. Ő volt a század főlógója, mert sohase vonult ki, mindég volt valami kifogása, hogy most a szds. urat kell nyírni, most a főhadnagy urat és így tovább. Semmi kétségem nem volt, hogy a névjegyzéken

szereplő főhadnagy Végvári név őt takarta. Ugyanis a zsidók jó és szép magyar hangzású neveket vettek fel, némelyik még ipszilont is.

Hogy a főhadnagy Weinstock Lajos volt, hamar meg is győződhettem, mért a következő percben kinyílt az ajtó, és beszólítottak a pazar, főúri eleganciával berendezett irodába. Két fotelben két szds. rendfokozatban lévő rendőrtiszt ült. Sohasem láttam azelőtt őket, de rögtön megállapítottam, hogy mindkettő zsidó.

- Ül le - mutatott egy székre Slomovics. - Látod, mi udvariasak vagyunk, nem olyan brigantik, mint ti voltatok.

- Köszönöm - válaszoltam -, egész éjszaka ültem eleget, és jobban esik állnom.

- Ismered azt a főhadnagy bajtársat, aki az előbb elhagyta a helyiséget?

- Ismerem - válaszoltam.

- Ki az? - kérdezték.

- Weinstock Lajos, egy században szolgáltam vele Szerencsen.

- Jó memóriád van - válaszolta Slomovics. - Ismered-e a néger szalámit? - kérdezte Slomovics. - Mert ha nem, megismerheted! - és az asztalon lévő gumibot felé nyúlt. - Ha nem köpsz, akkor meg fogod ismerni.

Ugyanazokat a kérdéseket adták fel, mint Szerencsen. Kibővítve azzal, hogy kik voltak a parancsnokaim, hol szolgáltam amikor a zsidók deportálása volt? Hány zsidót vertem meg, vagy végeztem ki? Teljesítettem-e szolgálatot a zsidó gettón? Hol, melyik örsökön teljesítettem szolgálatot, hol estem fogságba, mikor és műyen, szovjet, vagy amerikai fogságba? A kérdések zöme a zsidókkal volt kapcsolatos. A budapesti ostrom alatti tevékenységemet nem tudták, mert mindig azt mondtam, hogy a 24.gyalogezred kötelékében harcoltam, és ott sebesülten estem szovjet fogságba, de súlyos térdsebesülésem látva az oroszok hazaengedtek. Ezt el kellett nekik fogadni, akár akarták, akár nem, mert másra nem tudtak bizonyítékot szerezni.

Állandóan fenyegettek, de nem nyúltak hozzám, és amikor rendőrt hívtak, hogy kísérjen vissza a fogdába, nem akartam elhinni, hogy verés nélkül megúsztam. (Nincsen kizárva, hogy Végvári szólhatott valamit a másik két társának, hogy Szerencsen egy században szolgáltunk.)

A kihallgatás csaknem két óra hosszat tartott. Amikor a fogdában a priccs szélére fáradtan leültem, előkotortam a zsebemből a megna-

radt pár falat kenyeret és töpörtyűt. A gyomrom már korgott az éhségtől, mivel sem előző nap, se aznap semmi ennivalót nem kaptam.

Talán egy-két óra telhetett el a kihallgatás óta, amikor kinyílt az ajtó, és egy rendőr kíséretében Ilonka néni, Dr.Kovács Béla jóbarátunk felesége jelent meg.

- Jóska - mondta -, hoztam neked egy kis ennivalót. A kapitányságon van egy jó ismerősöm, Pilisi Pista fogalmazó, és ő elintézte, hogy adhatok be neked ennivalót. Edd meg, és én kint megvárom az edényeket. Ilonkát, a sógornődet Miskolcra kísérték - súgta. - Téged az esti vonattal Budapestre fognak kísérni. A feleségednek, Böskének üzentem, hogy melyik vonattal fognak vinni, hogy várjon a hernádnémeti vasútállomáson. Tehát figyeljed a vonatablakon, amikor ott megáll a vonat!

Meg se tudtam köszönni, mert a rendőr rám zárta az ajtót, és az üres edényeket már ő vitte el.

Tehát a sógornőmet nem adták át a szlovákoknak. És vajon miért? Engem pedig valószínűleg az Andrássy útra, vagy a Katonapolitikai Osztályra visznek, és azért nem bántottak, hogy útközben ne lássák rajtam a bántalmazás nyomát. Leültem a priccs szélére, és vártam az időt, amikor értem jönnek. Még nem tudtam, hogy milyen idők következnek, minek nézünk elébe, én és családom, s az egész ország.

1948 és az azt követő évek a magyar történelem legszomorúbb lapjaira tartoznak. Rákosi és bandája elérkezettnek látta az időt, hogy a kommunistaellenes frontot teljesen felszámolja. Egyszerre két fronton indítottak támadást, miután az ellenzéki pártokat megsemmisítették. Egyrészt a kommunistaellenes egyének teljes likvidálását és az egyházi iskolák felszámolását tűzték napirendre. Az egyházak körömszakadtukig védték iskolájukat. De Rákosiékat semmi sem akadályozta terveik végrehajtásában. annál is inkább, mert a megszálló szovjet hadsereg a hátuk mögött állt. Megkezdődött a magyar történelemben egyedülálló magyarüldözés, amelynek sok-sok tízezer ártatlan és becsületes magyar esett áldozatul, a nincstelen napszámos és uradalmi cselédétől kezdve a csendőrség, rendőrség, honvédség tagjainak, valamint a papoknak, tanítóknak és az állami tisztviselőknek a tömeges letartóztatása, kivégzése, bebörtönzése, internálása. A börtönök és internáló táborok rövid idő alatt zsúfolásig megteltek. Péter-Auspitz Benjámin munkaszolgálatosokból ÁVH-s tisztekké avandzsált bandája, és az őket teljes mértékben ki-

szolgálo magyar söpredék az ország egész területén teljes erővel irtotta a magyarság színe-javát.

Sötétedett, amikor a zárka ajtajában csikordult a kulcs, és egy rendőr jött értem. Átkísért a rendőrörs irodájába, ahol Dombóvári (Dudovics) István főtörzsőrmesterrel találtam magam szembe. Kissé meglepődtem. De ő is Dombóvári régi jó barátom volt. Együtt szolgáltunk Szerencsen, egy században. 1939. nyarán együtt voltunk Kassán csendőrségi felvételi vizsgán. Tályai születésű és lakos volt, mielőtt katonai szolgálatra Szerencsre bevonult. Valószínűleg meggondolta magát, és inkább a rendőrséghez ment. A háború előtt és alatt Sátoraljaújhelyen teljesített szolgálatot. Csendőrkoromban több ízben találkoztam vele Újhelyen. És most ő mint őrsparancsnok, én pedig mint fogoly! Milyen a sors szeszélye!

Dombóvári már tudta, hogy én vagyok a fogdában. Az iratok már nála voltak, és amikor a rendőrrel az irodába léptünk, szinte bocsánatkérően nézett rám. Valószínűleg neki köszönhettem, hogy a legjobb rendőrtizedest adta hozzám kísérőnek. Miután a tizedest kioktatta, hozzám lépett, és a szokásos figyelmeztetés után, amelyet nem olyan régen én is nagyon sokat alkalmaztam, a bilincset a csuklómra helyezte. Úgy láttam az arckifejezésén, hogy ezt az alkalmat szívesen elmulasztotta volna. Utána parancsot adott a tizedesnek, hogy induljunk.

Szótlanul haladtunk a város főutcáján a vasúti állomásra. Útközben egy még nyitva lévő borbélyüzlet előtt haladtunk el. Megálltam és kértem a tizedest, hogy kísérfen be az üzletbe, hogy borotváljanak meg, mert a szakállam lassan egy hetes volt. A tizedes valóban rendes ember volt, mert bekísért az üzletbe, és mondta a borbélynak, hogy soron kívül borotváljon meg. A tizedes ki akarta fizetni a díjat, de a borbély nem fogadta el. Megköszöntük és kimentünk a vasúti állomásra.

A vonat elindulása után a tizedes, aki szemben ült velem, hozzám fordult és azt mondta halkan:

- Nekem parancsom van, hogy magát megbilincselve kísérfem, mint volt csendőrt, mert veszélyes és szökésétől tartani lehet, de én tudom, hogy maga családos ember, és ha megígéri, hogy nem kísérel meg szökést, leveszem a bilincset magáról.

- Nézze - mondtam a rendőrnek -, ígérni lehet mindent, de betartani nem muszáj. Ismeri azt a közmondást, hogy cél szentesíti

az eszközt, de megnyugtatom magát, hogy a jelen esetben nincsen szándékomban, hogy szökést kíséreljek meg.

Ezek után a tizedes levette kezemről a bilincset.

A hernádnémeti állomáson feleségem tényleg várt. Egy hátizsákba a fehérnemű mellé hurkát, kolbászt, töpörtyűt és némi pénzt is tett, hogy az úton el legyek látva mindennel, s feladta az ablakon keresztül.

Rengeteg ember szállt fel a vonatra, köztük sok ismerős is. Amikor megláttak, odasereglettek hozzám, és mindenki akart adni mindent, főleg pénzt, de én visszautasítottam, mondván, úgyse tudom használni.

Korán reggel érkeztünk meg a Keleti pályaudvarra. A Baross térnél megláttam egy korcsmát, amely már nyitva volt. Mondtam a tizedesnek, hogy szeretnék megreggelizni, és ha nem utasítja vissza, egy kis finom hazaival megkínálnám, mert gondolom, hogy nemcsak én, de ő is megéhezett útközben.

- Jól van - mondta a rendőr -, úgyis korán van. Gyerünk be ide a vendéglőbe, és reggelizzen meg!

A vendéglőben egy félreeső sarokba ültünk. Mondtam a korcsmárosnak, hogy hozzon két féldeci barackpálinkát. Aztán kiraktam az asztalra az ennivalót, és a féldeci után hozzáfogtunk a reggelizéshez.

Csak úgy véletlenül evés közben, mintha most jutott volna eszembe, megkérdeztem a rendőrt, hogy tulajdonképpen hová is megyünk. A Központi Internáló Táborba, mondta ő. Egy mélyet sóhajtottam. Tehát nem az Andrássy útra, vagy a Kat.Pol.Osztályra! Ez annyira felvidított, hogy megkértem a rendőrt, hogy megengedne-e még egy féldeci barackot, mert egyhamar úgyse fogok inni. Utána összepakoltam a cuccomat, és felültünk a villamosra.

A „Buda-Déli” Internáló Tábor a Sashegy alatt volt, a régi Károly laktanyában. Odaérve a rendőr csuklómra tette a büincset, és most már szabályosan kísért be az Internáló Táborparancsnokság irodájába. Átadta a papirokat az ügyeletesnek. Velem kezét fogott és eltávozott. Ettől kezdve internált lettem. Még néhány hasonló sorsra ítélt egyént hoztak be, majd valamennyiünket átkísérlek egy másik épületbe, ahol egy rendőr őrmester nyilvántartásba vett bennünket, aki egyébként a 4.ezred parancsnoka volt. Felkísértetett bennünket a kijelölt szobákba.

Nagy, tágas legénységi szoba volt, amelyet részemre kijelöltek. Az oldalsó, kartonpapírokkal beragasztott ablakai a Sashegy felé néztek, a

szoba végében lévő pedig a belső udvar felé. A háborús viszonyok miatt egyetlen ablaküveg sem maradt épen. Az ablaküveget kartonpapírral és funérlemezzel pótolták. Fűtés egyáltalán nem volt. Az internáltak még nappal is – akinek volt – nagykabátot hordtak. A fal mellett a padlón feküdtünk. Akinek volt egy szalmazsákja és takarója, amit a családtagok küldtek be, azon aludt. Sokan voltunk, akiknek semmink se volt.

Harminc-harmincöten lehettünk abban a szobában, ahová engem is beosztottak, a társadalom minden rétegéből. Egytől-egyig politikai internáltak voltunk. Más szobában voltak nem politikai internáltak is, az úgynevezett gazdasági internáltak, de ezek kevesen. Nappal a szobában nem volt szabad lefeküdni. A fekhelyet reggel rendbe kellett hozni, és a fal mellett szépen összerakni, már akinek volt mit. A hátizsákot, vagy bőröndöt, amiben a tisztálkodási dolgok voltak, a fal mellett kellett elhelyezni. Ha a szobába rendőr lép, a szoba parancsnok vigyázni kiált, és mindenki, ahol van, vigyázni áll. Hetenként kétszer fehérnemű vizsga. Ha valakinek a fehérneműjében tetűt találtak – mert az is megesett –, azt azonnal vitték a fertőtlenítőbe.

A fekvőhelyem egy idősebb egyén, Török Károly ügyvéd mellett lett kijelölve. Bemutakoztam neki, mint volt csendőr őrmester.

– Ne titulálj! Szólítsál csak egyszerűen Károly bátyádnak!

Mindenkivel kezet fogtam és megmondtam a nevem. Később a szobaparancsnok hozott a részemre egy viharvert, összehorpadt csajkát és egy pléh kanalat. Ez volt az összes felszerelésem.

Az internáltak négy ezredre voltak osztva. Az I.ezred volt az, amelyil dolgozott. Ezek közül sokan kijártak csoportosan a városba az állami, vagy a kommunista párt részére dolgozni. Ez volt a legmegbízhatóbb csoport. A II.ezred volt a női ezred. Köztük Szálasiné, Hubayné és Hain Péterné. Azonban ők a többiekől el voltak különítve, és a reggeli sétát is hárman külön végezték. A III.ezred a belső udvari munkákat végezte. A IV.ezred volt a büntető ezred, amely semmilyen munkát nem végzett, és az épületet a reggeli séta kivételével nem hagyhatta el, sőt a folyosón is csak addig tartózkodhatott, amíg a WC-ig végigment. A kijárat ajtójánál éjjeli és nappali őr állt. És végül az V.ezred: férfiak, nők, gyermekek vegyesen, a kitelepítésre ítélt svábok, akiket ott gyűjtöttek össze és onnan deportáltak Ausztriába, illetve Németországba.

A tábor parancsnoka egy szadista, féllábú, részeges, volt temetőőrül rendőr alezrederessé avandósált Hruscsák Lajos volt, akit egy-

szerűen csak „Drájfusz”-nak tituláltunk. Ez a szadista, minden emberi mivoltából kivetkőzött lény volt az élet és halál ura a táborban. A nyomorékok minden indulatával gyűlölte az internáltakat. Rettegtek tőle, és ahol csak lehetett, mindenki igyekezett kerülni, mert ha valaki közel került hozzá, a mankójával agyba-főbe verte. Ugyancsak ott teljesített szolgálatot a veje is, mint rendőr százados.

A IV. ezred parancsnok-helyettese egy rő.szakaszvezető, Szabó Károly volt, egy másik kegyetlen, rosszindulatú, szadista hajlamokkal rendelkező egyén, aki minden lehetőt elkövetett, hogy az internáltak amúgy is sanyarú helyzetét megnehezítse. Nem riadt vissza a tetteges bántalmazástól sem.

Az internáltaknak napközben meg volt engedve a sakkozás. Akik sakkozni tudtak, ezzel töltöttük napjainkat. Könyvek és újságok bevitele tilos volt. Én vagy sakkoztam, vagy Károly bácsival beszélgettem. Egy ilyen beszélgetés alkalmával Károly bácsi elbeszélte, hogy a háború alatt ő is Garanyba volt internálva, de ott az internáltak szabadon járhattak, kártyázhattak, látogatókat fogadhattak, szabadon vásárolhattak Garany községben bármit. A különbség csak az volt, hogy nem odahaza voltak. A beszámolójából a nagypörkölt sohase maradt el. Az volt a kedvenc étele, és utána egy nagyfröccs.

- Károly bácsi, terád úgy látom, állandóan rád jár a rúd! Mindkét rendszerben megkóstoltad az internált életet. Ha valaki, te tudsz különbséget tenni a két internálás között.

- Mi ott Garanyban - mondta befejezésül - nyaraltunk. Ma is jó érzéssel gondolok arra az internálásra.

Aztán az egyik szombaton a szabadulók névsorában Károly bácsi neve is szerepelt. Összeszedte a cuccát, kezét fogott és elkészönt mindenkitől.

- Károly bácsi - mondtam neki búcsúzás közben -, ha hazaérsz, szabadulásodat ünnepeld meg egy nagypörkölttel és egy nagyfröccsel! Vigyázz, nehogy visszakerülj ide újra!

A napok egyhangúan teltek. A régi internáltak minden szombaton reménykedtek, hogy a nevük benne lesz a szabadulók jegyzékében. Senki nem tudta, hogy mikor szabadul, mert az internálás meghatározatlan időre szólt. Lehetett 6 hónap, de lehetett többszöri is, mert minden 6 hónap után megújíhatták. Hogy kik kerültek szabadlábra, az a BM-től függött. Javaslatukat államtitkári minőségben lévő egyén bírálta felül, s a kommunista párt részéről Szebenyi Endre, a

szoc. dcm. részéről egy Balassa nevű, míg a Kisgazdapárt részéről Németh József államtitkárok.

Olykor-olykor közülünk is szabadult valaki, de helyettük sokkal többen jöttek. Így került egy napon közénk, illetve a mi szobánkba három szoc.dem. ifjúsági vezető: Gyarmati János (Miskolc, Szendrei utca 7.sz. alatti lakos), egy Berecz nevű, és még egy másik, a putnoki szoc.dem. ifjúsági vezető. Ugyancsak a mi szobánkba került a pincérszakszervezet két vezető főmuftija is: Sreijer Pál félzsidó, a szakszervezet elnöke és Kiss Sándor, a szakszervezet titkára. Mindkettő korupcióval volt vádolva. Sreijer Pál kivételezett internált volt. Ő gyakrabban kapott látogatót és könyvet is. A három szoc.dem. fiatal rá volt bízva, hogy ideológiailag oktassa őket.

Ugyanebbe a szobába került egy szintén idős egyén, aki az 1919-es „forradalomkor” Szeged város rendőrkapitánya volt. Kérdésünkre elmondta, hogy ők nem üyen kommunizmusról álmodtak.

Közben az én részemre is megérkezett egy szalmazsák és egy takaró, amit a feleségem küldött. Így az éjszakai pihenés kényelmesebb volt, mint a hideg, kemény padlón. Szerencsémre a poloskáktól nem szenvedtem, mint sokan a többiek közül.

Lassan tavaszodni kezdett, és a fűtetlen épületben is elviselhetőbbé vált az élet. Már a reggeli sétákra is nagykabát nélkül tudtunk az udvarra lemenni. Egy ilyen séta alkalmával találkoztam egyik volt iskolatársammal, Pongó Béla őrmesterrel. Együtt végeztük a járőrtársi iskolát Makón, és később Buda védelmében is együtt vettünk részt. Ő a műhelyben dolgozott. Majd később Dely Benő hadnaggyal is találkoztam, aki szintén segédoktató volt Makón.

Az internált papok eleinte velünk együtt sétállak. A falumbeli kath.Jelkész, Kovács József is, akivel valamikor együtt rúgtuk a labdát. Később a papokat elkülönítették tőlünk.

1948.május 1-e közelgett, és parancsol kaplunk, hogy mindegyik ezred valamilyen szerepléssel vegyen részt az udvaron tartandó ünnepségen. A mi ezredünk énekkart alakított. A Rajkó zenekartól leinternált Néma Jóska primással és Steincr Iván cimbalmossal, akik a mi szobánkban voltak, megalakítottuk az énekkart. A karmester Steincr Iván lett, és naponta gyakoroltuk az éneket Kodály Zoltántól, amelyet a kommunisták is kedveltek. A szöveg a következő:

„Drága föld, szülőhazánknak földje,

Drágakőnél drágább kincset ad.

Nincs a földön gazdagabb, szebb ország,

Minden ember érzi, hogy szabad.
Harsonánk zúgása messze szálljon,
Égen, földön, Óceánon át,
Mert a jog és szabadság közénk jött,
Megszereztük nehéz harcokon ..."stb.

(Minden ember érzi, hogy most rabl – gondoltuk mindannyian.)

Elérkezett május 1-e. Szép napos meleg idő volt. A III. ezred internáltjai elkészítették az asztalt és székeket, ahol a Drájfusz családtagjaival és a beosztott rendőri előkelőségek (kanászokból és hásonszőrűekből összeverbuváltak) ültek. Mi pedig félkörben a földön ülve hallhattuk a Drájfusz ünnepi beszédét, amely a szovjet és a kommunizmus egeket csapkodó dicsőítése volt. Beszéde után megkezdődött a különböző, mókás és énekes program. A Drájfusznak és környezetének nagyon tetszetett a program, mert megtapsolták. Természetesen mi is. Utána mindenki fel a körletébe, és napjainkat egyhangúan folytattuk tovább, mintha semmi se történt volna.

Nem sokkal a nagy ünneplés lezajlása után az egyik napon egy rendőr jött a szobánkba, és a nevemet kiáltotta. Rosszat sejtve követtem az irodába, mert előzőleg már voltak olyan esetek, hogy az illetőt lehívták, és az Andrássy úton kötött ki, és soha nem tért vissza közénk. Az irodában közölték velem, hogy az éjjeli vonattal Miskolcra kísérnek, a másnap megtartandó népbírósi tárgyalásra. A közlés nem lepett meg, mert az engedélyezett levélben a feleségem közölte velem, hogy Népbírósi elé fognak állítani.

Egy rendőr tizedes, Imre Béla volt a kísérőm, egy rosszindulatú senki. Megbilincselve kísért Miskolcig. Az utazás alatt egy szót se szóltam, és senkivel nem engedett beszélni. Reggel 7 óra körül ért Miskolcra a vonat, és egyenesen a Járásbíróságra kísért, ahol a feleségem a kisfiammal a folyosón vártak. Azonban a rendőr egyetlen szót se engedett váltani velük. Sőt a tárgyalás után, amelyet a bíróság elnapolt, semmiféle élelmiszert, amit a feleségem hozott, nem engedett átvenni. Aznap este, anélkül, hogy a feleségemmel beszélni tudtam volna, visszakísért az internáló táborba.

Június 7-én újra lehívtak az irodába, de akkor már egy másik internált társam a szomszédos szobából, Dr. Terge József miskolci lakos is ott volt. Terge József a háború előtt és alatt a Miskolci Járásbíróság jegyzője volt. Miután én is megérkeztem a rendőrrel, a szokásos figyelmeztetés után együvé bilincseltek bennünket, és egy rendőr kíséretében elindultunk a Keleti pályaudvarra.

A vonat elindulása után a rendőr mondta nekünk, hogy bár neki parancsa van, hogy megbilincselve kíséren bennünket, de ő megbízik bennünk, hogy nem fogunk megszökni, leveszi rólunk a bilincsel. A rendőr nem is ült mellénk, hanem átült egy másik ülésre, ahol egy fiatalasszony vagy leány ült, és egész éjjel vele szórakozott. Minket teljesen figyelmen kívül hagyott, mintha nem is tartoznánk hozzá. Később egy csoport telepedett le az ellenkező oldalon lévő két ülésre. Ahogy a beszélgetésükből megtudtam, szobafestők voltak, akik Pesten dolgoztak és mentek haza Miskolcra.

Hangcságukból ítélve, már a felszállás előtt felöntöttek a garatra, és a közben megjelent italárustól egyre-másra rendelték az italt. Egyszer csak az egyik felénk fordult és mondta a vasutasnak, hogy adjon nekünk is két féldeci barackpálinkát. Mi megköszöntük és elhárítottuk magunktól, mondván, hogy nekünk nem szabad inni.

- Miért? - kérdezte az.

- Mert mi foglyok vagyunk.

- Foglyok? Milyen foglyok?

- Politikai foglyok - válaszoltam. - Az a rendőr kísér bennünket Miskolcra, tárgyalásra.

- Mi is Miskolciak vagyunk - felelte. - Rónai vagyok. Rónai Sándor miniszter rokona. Ő intézi, hogy Pesten dolgozhassunk.

Odament a rendőrhöz, hogy megengedi-e, hogy nekünk fizessen egy-egy féldccit. A rendőr megengedte. Így aztán mikor ők ittak, mink is ittunk. Amikor hajnalban megérkeztünk Miskolcra, éreztük, hogy kissé nekünk is a fejünkbe szállt az ital.

A rendőrkapitányságra mentünk, ahol egy zárkába egy már ott lévő előzetessel együtt bezártak bennünket. Lefeküdtünk a deszkapriccsra, hogy kissé pihenjünk a tárgyalásig. Ajtónyitásra ébredtünk fel. Az ajtóban egy rendőrtiszt és egy rendőr állt. Az előzetes felugrott és vigyázzba állva jelentkezett. Mi ügyet se vetettünk rá, mivel mi nem tartoztunk oda.

- Maguk miért nem állnak fel? - rivalt ránk a százados.

- Mi internáltak vagyunk és tárgyalásra kísértek ide.

Közben felkeltünk a priccsről.

- Akkor is, ha egy rendőrtiszt belép a zárkába, kötelesek jelentkezni! Hogy hívják magát? - kérdezte a százados, és tetőtől talpig végigmért.

- Szendi József - feleltem.

- Hová való lakos?

- Hernádnémetibe - válaszoltam újra.

A százados mégjobban végigmért, és csak annyit mondott:

- Maga az a Szendi? - és azzal megfordult, és ránczarták a zárkaajtót.

Ahogy szemben álltunk egymással, a százados nagyon ismerősnek tűnt, mert én is jól megnéztem őt. Az életemet merem rá tenni, mondtam Tergének, hogy ezt a századost valahonnan ismerem. Ezzel már valahol találkoztam. Csak az nem jut eszembe, hogy hol?

A bíróság folyosójára érve a rendőr levette rólunk a bilincset, amelyet csak lazán rakott a csuklóukra, és az ott várakozó feleségemnek megengedte, hogy beszéljünk. A tárgyalóteremben az első padsorba ültetett le bennünket, ahol már Bodroghalom községből a volt bíró, Zádor János ült. A három vádlott ellen felsorakoztatott tanúk és a vádlottak hozzátartozói a hátuk mögött lévő padsorokban helyezkedtek el. Én már előzőleg a folyosón beszéltem az ügyvéddel, Dr.Barna Zoltánnal. Csak néhány kérdést tett fel, hogy a zsidók deportálásában részt vettem-e. Mire megnyugtattam, hogy nem, mert egyébként ő is zsidó volt.

Miután az ügyész, Farkas Sándor és a védőügyvédek elfoglalták a helyüket, 9 órakor bevonult a terembe a Debreceni Népbíróság ötös tanácsa, élén Becker József tanácselnök. Beosztott bírók: a kommunista párt részéről Fazekasné, piaci árus, a szoc.dem.részéről Nagy Mihály, a Paraszt Párt részéről Makkai Mihály, Labancz András és Uj Pál. Elsőnek Zádor János ügyét tárgyalták. Azzal volt vádolva, hogy egyszer a lovaskocsijával forspontba volt kihajtva, hogy három kommunista funkcionárust vigyen be a sátoraljújhelyi vasúti állomásra, és ez alkalommal azt mondta volna, hogy „majd ad nektek Frankó”. Zádor tagadta a vádat, hogy ő nem Franco tábornokra gondolt, hanem a szomszédjára, mert azt is Frankónak hívják. Tárgyalását elnapolták.

A következő vádlott Dr.Terge József volt. A vád ellene, hogy a Szabadság Párt újságját, a Holnapot, mint bányász felolvasta a bányászoknak, és a cikk tartalmát („Miért él az ember a földön?”) magyarázta, ezzel az izgatás büntetettét követte el. A bányászok felvonultak ellene tanúskodni. Ő beismerte, hogy felolvasta a cikket és magyarázta, de nem izgatás céljából. Védőügyvédje magyar volt, és bizony nagyon vérszegény védőbeszédet tartott mellette. Terge Jóskát izgatás büntette miatt 2 évi fegyházra ítélte a bíróság. Az ügyész

megnyugodott az ítéletben. Terge enyhítésért folyamodott, illetve fel-
lebbezett.

Következtem én. A vád ellenem az volt, hogy az 1947-es válaszlások előtt és alatt, mint a Hangya üzletvezetője, az üzlethelyiségben többek jelenlétében hangoztattam, hogy „rövidesen felveszem a csendőr őrmesteri egyenruhámat, és megmutatom a piszkos kommunistáknak, hogy ki lesz itt az úr!” Az üzletben megjelenő nyomozótisztre, annak távozása után azt a kijelentést tettem, hogy „nem valók ezek csak csizmatörlőnek!” Tanúk voltak erre: Szendrci Károly, köztudomású kommunista, ifj.Dobai András és Imre Sándorné, volt csendőr özvegye. Dobai volt az első tanú. Kérdésre azt felelte, hogy ő nem emlékszik semmire, mert ő bolond, nem beszámítható, és most is a községi előjáróság egy embere kísérte. (Ügyes fogás volt, mert nem akart ellenem tanúskodni). Következő tanú Szendrei Károly volt. Ő is kezdte magyarázni, hogy őt a nyomozók kényszerítették a jegyzőkönyv aláírására. Mire az ügyész, Farkas Sándor (szintén zsidó) látta, hogy az ügy veszve van, felugrott és megfenyegette, mondván: „Vegye tudomásul, rögtön elfogattatom!” Mire Szendrei megijedt, és vallotta, hogy a vádban felsoroltakat hallotta. Imre Sándorné, aki szintén kommunista volt, gyűlöletből, minden kényszer nélkül vallotta, hogy a vádakát hallotta, amikor az üzlet előtt elment. Mert ő az üzletben sohasem volt.

A tanúk kikérdezése után az ügyész emelkedett szólásra, mondván, hogy a vádlott köztudomású jobboldali beállítottságú, fasiszta volt csendőr stb., és kérte a bíróságot a legsúlyosabb ítélet kiszabására. Utána a védőügyvédem, Dr.Barna Zoltán (szintén zsidó, 1956-ban Montreálba emigrált) következett. Bár kirendelt védő volt, de a feleségem 300 Ft-ot adott neki a védelemért. Ez volt a szerencsém, hogy zsidó ügyvédem volt, zsidó ügyéssel szemben. Barna Zoltán visszautasította az ügyész vádját, és csendőri mivoltomat azzal védte, hogy „ha a mi rendszerünk a vádlottat alkalmazta volna, éppen olyan hűséggel szolgált volna a mi rendszerünket, mint szolgált a múlt rendszert.” Az ügyész és az ott megjelenő párttitkár, Lövei József sárgultak a remekül összeállított védőbeszéd alatt.

A bíróság ítélethozatalra visszavonult. Néhány pere múlva újra elfoglalták a helyüket, és a népbíróság elnöke kihirdette az ítéletet: „Szendi József volt csendőr őrmestert, Hangya üzletvezetőt a Népbíróság az 1946. évi III.t.c.2. paragrafusa alapján izgatás bűntettében bűnösnek találta, és ezért a vádlottat 8 hónapi súlyosbított fegyházra,

mint főbüntetésre, és fellelhető vagyona 20 %-os elkobzására, és politikai jogának 10 évi felfüggesztésére, mint mellékbüntetésre ítéli.”

Az ítéletet tudomásul vettem. A védőm enyhítésért fellebbezéssel akart élni, de én leintettem, hogy megnyugszom az ítéletben, mert meg voltam győződve, hogy ettől kevesebbet nem, de inkább többet kaphatok. Farkas Sándor az ítélet ellen semmisségi panasszal élt és súlyosbításért fellebbezett, amit később a Népbíróságok Országos Tanácsa 1 évre emelt fel. Én kértem a bíróságot, hogy büntetésemet megőhajtjom kezdeni, mert nem akartam, hogy az internáló táborba visszavigyenek. Gondoltam, így a BM hatása alól kikerülök. Tévedtem, mert a BM nem szüntette meg az internálásomat.

Zádor Jánost hazaengedték, Terge Jóskát visszakísérték a Buda-Délre. Én pedig megkezdtem a büntetésem letöltését Miskolcon. Ez alkalommal tudtam feleségemmel is beszélgetni.

A börtönben szigorúbb volt a helyzet, de nyugodtabban viseltem, mert akkor már 6 hónap a hátam megett volt. A börtön parancsnoka nem volt egy szadista, és a börtönőrök is, egy-kettő kivételével, szigorúak, de megértők voltak a politikai foglyokkal szemben. (A parancsnok, illetve a börtönfelügyelő egy fogolyszökés miatt nemsokára az Internáló Tábor lakója lett. Amikor újra visszakérültem az internáló táborba, ott találkoztam vele.)

A börtön meg volt telve politikai foglyokkal. Közöttük több volt csendőr és három halálra ítélt. Latorczay (Szin) Lőrinc ezredes, Réz Miklós és Gyarmati Miklós. Ez a három halálraítélt külön sétált. Másnap, amikor a sétáról mentek fel a zárkába, mi pedig mentünk le, pillanatra találkoztunk a lépcsőházban. Latorczay megkérdezte, hogy mi újság van odakint. (Mert ezek mindég vártak valami változásra, ami a kivégzésüket meggátolja.) Én csak annyit tudtam mondani neki, hogy „ezredes úr, minden reménynek vége, a végzet beteljesedett”.

Egy hetet töltöttem a miskolci börtönben, amikor egyik délután tizenkétlőnket – mint Jézus tanítványait – lekísértek a börtön udvarára, és ott megbilincseltek. Fűzőláncra fűzve, két börtönőr kíséretében gyalogmenetben kivittek a miskolci pályaudvarra, és onnan a debreceni fogházba szállítottak. Az állomásra való kíséret közben az utcai járőrök megálltak, és szomorúan tekintettek ránk. Egy falumbeli is a leányával, Simon Lajosné ott volt közöttük, és mikor megláttak, hogy én is összláncolva a foglyok között vagyok, sírva fakadtak.

Debrecenben egy meglehetősen nagy közös zárkába kerültem. A zárka parancsnoka Juhász Sándor gyulai lakos, egykori keretlegény volt, de még nem ítélték el, mert nem gyűlt össze elég vád vagy hamis tanú ellene. Ott volt már akkor Muzsai Ferenc ezredes, Laczai Barna tánctanár Szikszóról, Cseri József csendőr, Fadgyas István kath. lelkész, Uri Sándor Kovács Derecskéről, Tóth András hungarista Hajdúsámsonból, Dr. Batha Zoltán ref. lelkész Mándokról, és még néhányan a törzsgárdából. Később érkezett Huszár László huszár szds., Keller László és egy Jutasi nevű Rakamazról, Kovács Sándor kántortanító Pócspetriből, Drótos István Kisvárdáról, Tóth László Debrecenből és Porkoláb Sándor gazdálkodó Sajókesznyétenből. Majd később Bánki István Kisvárdáról, akinek az öccse Debrecenben helyettes ügyész volt. Mindenesetre szép kis vegyes társaság volt az ország minden rétegéből.

Itt a bánásmód kezdetben enyhébb volt, mint Miskolcon. De csak addig, amíg a fogház igazgatóját, aki a Horthy-rendszerben is igazgató volt, le nem váltották. A fogházőrök nagyrésze is szimpatizált velünk, politikai foglyokkal. Mi a közbünténycsektől hermetikusan el voltunk különítve. Amikor a fogház igazgatóját leváltották, és helyette egy Tóth nevű alhdgy., vad kommunista jött, minden megváltozott. A csomagküldés lecsökkent havi 5 kilóra. Látogatás egyszer egy hónapban. Az úgynevezett hipis sokszor hetente kétszer is volt, amikor is a szalmazsákokból mindent kiforgattak. És sok más, ami felett addig szemet hunytak, most megszűnt. Eleinte a politikai foglyoknak nem kellett dolgozni, de később kötelezővé vált. Én is a kosárfonó műhelyben dolgoztam. Időtöltés céljából csak a malomjáték volt megengedett. Az egyedüli szórakozás az volt, amikor új rab érkezett, éjjel megügyésztük. Ez abból állt, hogy az új rabot kikérdeztük részletesen, és takarodó után az új rab a kimerültségtől azonnal mély álomba merült. Az ajtó mellett fekvő rab a csizma szárába beszélt, ami úgy hangzott, mintha az ajtón kívülről beszélne valaki. „Csizmadia ügyésznek” hívták ezt a műveletet. Az új rab, álmából felriasztva, azt se tudta, hogy hol van, és gépiesen mindent csinált, amit a csizmadia ügyész mondott neki. Végül is, amikor a rab társaság a takaró alatt jól kikuncogta magát, és a csizmadia ügyész is megunt, elküldte aludni azzal az ígérettel, hogy reggel szabadulni fog. Csak másnap reggel mondták meg neki, hogy vicc alanya volt. Ezeket az ügyészelő eseteket a barátságosabb fogházőrök is végighallgatták az aj-

tón kívül. A küblit, amit mi elneveztünk Rákosi kupának, a szegény rabokkal körülhordoztattuk a sötét zárkában, és feleskettük rá őket.

Uri Sándor, mint kovács lejárt az irodaépületekbe bizonyos javításokat végezni. Az ágyak sodronyait is ő poloskáltatotta a petróleumlámpával. Ő és Tóth András valahogy nem bírták egymást, és állandóan huzakodtak. Az egyik napon Uri Sándor az irodák javítása közben italhoz jutott, és már kissé ittasan jött be a zárkába ebédelni. Vadzabbal bőven ellátott lencsefőzelék, amelybe a húst a zsiszikek adták, volt az ebéd. Ez alkalommal is egymásba kötöttek, és addig ingerelték egymást, míg végül Uri felkapta a vadzabos lencsefőzeléket a csajkával, és zsuppl Tóth felé repítette. Tóth idejében észrevette és clugrott. A csajka nekirepült a falnak, és a finom kincstári lencsefőzelék végigfolyt a falon. Lett erre nagy riadalom. Mindenki a lencsefőzelék nyomainak az eltüntetését szorgalmazta, mert ha azt valamelyik fogházőr észre vette volna, az egész társaságot a sötétre vágják, és kedvezményelvonás lett volna az eredmény.

Minden második vasárnap egy nagyobb zárkában istentisztelet volt. Az egyik vasárnap katolikus, a másik vasárnap református. Ezt abban az időben még megengedték.

Ilyen körülmények között telt el a két hónap, amikor szabadulnom kellett. Közben Cseri Jóskának is megvolt a helyszíni tárgyalása, aminek az eredménye: büntetés – haláll Cseri a mátészalkai gettónál teljesített szolgálatot, és a zsidók azzal vádolták, hogy a zsidó gyermekeket és csecsemőket a vasúti sínekhez verte. Mátészalka község elöljárósága hivatalosan bizonyította, hogy azok a zsidók, akik ezzel vádolják, abban az időben mind valahol munkaszolgálaton voltak, tehát hamisan tanúskodtak. Minden hiábavaló volt. Cserit később a Markó utcai fegyházban kivégezték.

Szabadulásom ideje elérkezett. Reggel vártam a fogházort a szokásos ajtónyitáskor, hogy mondja: Szendi, szedje a cuccát és jöjjön le az irodából. Hiába vártam, a felszólítás elmaradt. Akinek már volt valami jártassága a dologban, azt mondta: meglátod, hogy te nem szabadulsz! És igazat mondtak. Dél felé jött egy fogházőr törzsőrmester, Molnár, nagyon rendes ember volt. Az Uri mindég viccelt vele, mondván neki, hogy „Törzsőr, nem szédői?”, mert két méternél is magasabb volt. Azt mondta, hogy készüljek fel, mert ő fog átkísérni a debreceni ÁVH laktanyába. Így történt, hogy szeptember közepén már újra a Buda-Dél-i internáló tábor lakója lettem. (Ekkor találkoztam a miskolci börtön volt parancsnokával.)

Újra ugyanabba a szobába kerültem, ahol azelőtt is voltam. Persze az internáltak nagy része már új internált volt. Ekkor ismerkedtem meg a két Sáfrányos testvérrel, Végardó községből. Nagyon összeharagkodtunk. A fiatalabbik Sáfrányos a konyhán szakácskodott, és amikor én tartottam a csajkámát, akkor mindég úgy intézte, hogy a sűrűjéből kapjak, és ne a lötyedéket. Így teltek a napok, és már lemondtam róla, hogy hamarosan szabadlábra kerüljek. Csak a családomért aggódtam nagyon, hogy miből élnek, mert a Hangyában megbuktatták őket, és az óvadékom is odaveszett. De a feleségem levélben megnyugtatót, hogy varr, és abból el tudja magát és a gyereket tartani. Még Rosenberg Laci felesége is vitt neki egy halom varrnivalót, mondván, hogy ő tudja, hogy mi az, amikor valaki a segítségre rá van szorulva.

Egyik délelőtt újra rendőr jött értem, és kísért le az irodára, majd utána a főépületbe, ahol a Drájfusz főhadiszállása volt.

- Hát ez meg mi lesz? - gondolkoztam. - Most biztosan az ÁVH-ra visznek!

De amikor bekísért a rendőr egy irodába, rossz érzésem örömbé csapott át, mert az irodában Fésüs Laci bácsi kiskisgazdapárti képviselő várt, aki falumbeli volt, és gyermekkorom óta ismert. (A 47-es választáson a kiskisgazdapárt listáján egyedül ő került be képviselőnek.)

- Laci bácsi! - szóltam hozzá - mit keres itt?

- A parancsnoktól kaptam beszélőt. A feleségednek, Erzsikének mondtam odahaza, hogy megpróbálok valamit tenni az érdekében. De kár, hogy nem hoztam egy kis kisüstit! Van egy nagyon jó régi kiskisgazdapárti barátom, Németh József államtitkár. Ő egyik tagja annak a bizottságnak, akik az internáltak ügyeit felülvizsgálják. Megkértem, hogy a következő felülvizsgálatnál a te aktádat is tegye a többi közé, és intézze el a másik kettővel, hogy a következő szabadulásnál te is szabadulj. Szeretnék néhány dolgot kérdezni tőled, hogy ügyedet meg tudjam beszélni.

Így történt, hogy a következő szabadulók listáján az én nevem is szerepelt. Laci bácsinak ezért a cselekedetéért örök hálával tartozom.

Hazatértemet családom nagy örömmel fogadta. De nem úgy a kommunisták, főleg Lövei, a helyi kommunista párttitkár! Továbbra is rendőri felügyelet alá voltam helyezve, és hetente kétszer kellett jelentkeznem a gesztelyi rendőrsőn.

A rendőri felügyelet abból állt, hogy engedély nélkül nem hagyhattam el a községet, akkor is csak munkavállalás céljából. Sötéte-

déstől vüágosodásig lakásomon kellett legyek, nyilvános helyeken nem jelenhettem meg, s'b.

Újra munkanélküli voltam. A szerencse csupán az volt, hogy a feleségem varrással a mindennapra valót megkereste. Végül is véletlenül találkoztam Baranyi Józseffel, aki másik két társával a volt Lövyféle kavicsbányát megnyitotta. (Mielőtt a Hangyából letartóztattak volna, kivételesen adtam neki 5 liter petróleumot.) Felajánlotta, hogy alkalmaz a kavicsbányában. Elfogadtam. Másnap elmentem a telepre, ami a Hernád folyó szélén volt. Ott bemutatott a munkásainak, összesen négy fiatal egyénnek, akik egyébként mind a községben laktak, és kivétel nélkül ismertek. Így lett belőlem kavicsbányász. Kemény, nehéz munka volt. Már az első nap mindkét tenyeremet feltörte a lapátnyél. Égett a tenyerem, amikor másnap a lapát nyelét megfogtam, kirázott a hideg, de nem lehetett lazsálni. A fizetést egyformán kaptuk, mivel teljesítményben dolgoztunk. Nem akartam, hogy azok a fiatal fiúk, akik Józsi bátyámnak szólítottak, rossz véleménnyel legyenek rólam, hogy rám dolgoznak. Alig vártam a szombat estét, amikor a fizetést megkaptuk. Keményen dolgoztunk, de megérte. Szép pénzt kerestünk. Meg voltam elégedve. A fiúk is hamar megszerettek, mert ugyanolyan jó munkás voltam, mint ők.

Így teltek a hetek és a hónapok. Reggeltől estig csak egy klottnadrág volt rajtunk. Úgy lebarnultunk, mintha Bermuda szigetén élünk volna. Ha nagyon leizzadtunk, úsztunk egyet a Hernád vizében. 1949. április végén, az egyik nap dél táján, amikor ebédezni akartunk, arra lettem figyelmes, hogy a folyó túlsó partján a bokrok közül valaki nagyon figyel bennünket. Mondtam a fiúknak, hogy ez engem figyel. Valami történni fog. Ugyanakkor észrevettem, hogy a bokrok mögött két rendőr is van. A dereglyét megrakva leúsztattuk a kirakodó helyre, de akkorra már a két rendőr is a parton volt. Még a dereglyében álltam, amikor két kezem felemelésére szólítottak fel, és a partra lépve azonnal megbilincseltek, mondván, hogy a tiszatúci rendőrszere kísérek. Úgy, ahogy voltam. Nem engedtek haza a lakásomra. A lapátomat és az üzenetet a feleségemnek a fiúk adták át. Tisztulcon tudtam meg, hogy Debrecenbe kísérek, mert a Népbíróságok Országos Tanácsa a büntetésemet 4 hónappal súlyosbította, és azt kell letöltenem. Így léptem át 1949. április 27-én újra a debreceni fogház küszöbét, ahonnan 1949. augusztus 6-án szabadultam.

Amíg én a büntetésemet töltöttem, a kommunisták Lövei József párttitkár vezetésével nem voltak télenek. Ahogy megtudták, hogy mikor kell szabadulnom, elhatározták: mielőtt hazamegyek, a feleségemet vitetik el. Hamis vádat kovácsoltak ellene, és pedig azt: „megálljatok kommunisták, elvitettétek az uramat, most nem, de ha megváltozik, leszámolunk veletek!” Erre a hamis vádra akadt két tanú (természetesen hamis tanú), az egyik a szomszédunkban lakó Bukszár Gyula, aki a háború előtt jómódú gazdaember volt, de addig perelt mindenki, amíg nemcsak a saját, de a felesége vagyonát is elpereskedte, és amikor a II. vüágháború kitört, már földnélküli szegényember volt. A Nemzeti Paraszt Pártnak volt a helyi vezetője. Ma, több mint 40 év után sem tudom elképzelni, hogy az öreg Bukszár hogy vállalta a hamis tanúságot. A másik hamis tanú egy fiatal, megesezt lány, F. Magda volt. Munk György birtokán cselédek voltak; így csak természetes, hogy az egész család kommunista volt. A sors iróniája, hogy a Bukszár és Fekete család egy épületben a szomszédunkban laktak, de mi velük soha nem érintkeztünk.

Július legvégén egy nap estefelé Szücs Laci, a kisbíró zörgetett a kapun. Feleségem kérdésére, hogy mit akar, azt mondta:

– Szendiné asszony, azonnal tessék bemenni a községházára (akkor még községháza volt, később lett tanácsháza), a gesztelyi rendőrség parancsnoka hívatja!

Feleségem kocsiba tette a hároméves gyermeket, és elment a községházára, ahol az őrsparancsnok várta. A terembe lépve látta, hogy Lövei párttitkár halkán, de nagyon magyaráz valamit a rendőrnek. (Akkor már két gazda/kulák/ ki volt kérdezve, Nagy Sándor és Szikszai Lajos, akiket azon az estén már el is vilttek. A feleségem hamis tanúi is ki voltak már kérdezve, de az egyik, Fekete Magda még olt volt.) A rendőr parancsnok felolvasta a feleségemnek, hogy mivel van vádolva. Alig hogy megkezdték a feleségem kikérdezését, a vilány az egész községben kialudt. Elküldték a kisbíró, szerezzen valahonnan egy petróleumos lámpát, hogy a kihallgatást be tudják fejezni, mert úgy volt eltervezve, hogy a feleségemet a két kulákkal együtt fogják elvinni. A kisbíró visszament, hogy sehol sem tudott szerezni. Így az őrmester, aki egyébként a Horthy-rendszerben is rendőrőrmester volt, a kihallgatást másnapra halasztotta, és a feleségemet elküldte haza, azzal, hogy másnap reggel jelenjen meg, de már nem a községházán, hanem a rendőrpihenőn (azelőtt csendőrpihenő volt).

Másnap reggel a feleségem a megadott időben ott is volt. Lövei, a párttitkár sem hiányzott onnan. Természetesen a feleségem tagadta, hogy ő a vádat képező kijelentést megtette volna, de a jegyzőkönyv már el is volt készítve, és az őrmester mondta a feleségemnek, hogy írja alá. A feleségem az aláírást megtagadta. Bár az őrmesteren látszott, hogy tudja, a vád koholt, mégis addig beszélt a lelkére, amíg aláírta.

A községben órák alatt szétfutott a hír, hogy Szendinét viszik. Amikor hazafelé ment, az utca mindkét oldalán az emberek a kapunál a palánkon álltak. Amint kifordult az egyik utcasarkon, a Rosenberg-háznál (ma Tsz-iroda) szembetalálkozott az öreg Bukszárral. Megállította és mondta neki:

– Bukszár bácsi, miért csinálják velem ezt a piszkosságot?

Az öreg Bukszár sajnálkozva mondta:

– Szendiné asszony, magam is szégyellem ezt az ügyet. Tessék hazamenni és mindjárt otthon leszek!

Úgy is történt, percekben belül otthon volt. Feleségem már várta a kapuban. Az öreg Bukszár odament a feleségemhez és mondta neki:

– Szendiné asszony, itt van a telefonra a pénz, tessék elmenni a párttitkárhoz és megmondani neki, hogy hívja fel a rendőrsöt, hogy a vádat semmisítsék meg.

A párttitkár mindössze 200 méterre lakott tőlünk. A feleségem egyenesen ment az öreg Bukszár üzenetével és a pénzzel. Lövei párttitkár az utcasarkon beszélgetett Hartman Sándorral. Amikor a feleségemet meglátta, gúnyosan mosolygott. Odaérve hozzájuk a feleségem azt mondta Löveinck:

– Lövei úr! Bukszár bácsi küldött és adta a pénzt, hogy legyen szíves, hívja fel a rendőrsöt, hogy az ügyet szüntessék be.

A párttitkár gúnyosan felelt:

– Mit gondol? Ez nem egy tyúklopás! Ez egy politikai ügy!

A feleségem szó nélkül megfordult és visszament, ahol Bukszár már várta. A feleségem mondta neki, hogy Lövei hallani se akar róla.

– Tessék várni, Szendiné asszony! – mondta Bukszár. – Írok egy levelet, és azt tessék felvinni Gesztelybe az őrre, és a parancsnoknak átadni.

Mire Bukszár a levelet megírta, a feleségem is felkészült, és elindult a 3 km-re lévő őrre. Út közben találkozott egy rendőr

járőrrel. Kérdezték a feleségemet, hogy hová megy. Ő mondta, hogy az őrre a pk.-nak visz Bukszártól egy levelet, s hogy mi áll benne.

- Bitangok! - mondta az egyik rendőr. - Tessék feljelenteni őket, de tessék sietni - tette hozzá -, mert a parancsnok készül hazulról.

A feleségem csaknem futva tette meg a hátralévő utat.

A rendőrnek igaza volt, mert amikor benyitott az irodába, a parancsnok már fel volt szerelve. Feleségem a sietéstől és a sírástól elfúlva, egyetlen szót se tudott szólni, csak átadta a levelet az őrmesternek. Az őrmester felbontotta és elolvasta. Csak ennyit mondott:

- A bitangok! Szendiné asszony, nem tudom miért, minden ügyet leadtam telefonon a kapitányságnak, csak ezt az ügyet tartottam vissza. Tessék megnyugodni és tessék nyugodtan hazamenni, az ügyet megsemmisítem.

Így történt, hogy amikor augusztus 6-án Debrecenből szabadultam, a feleségemet otthon találtam. A sors iróniája, hogy ez az őrmester feleségül vett egy gesztelyi asszonyt, kinek a férje hősi halált halt, és ezután nemsokára elbocsájtották állásából.

Újra otthon! Újra otthon a családdal! Az első napok örömeinek elszállta után rá kellett ébredni, hogy valamiből élni is kell, vagyis munka után kell nézmem, de hol? A rendőri felügyelet még mindig fennállott. Annyit sikerült elintéznem, hogy nem kellett feljárni a gesztelyi őrre, hanem helyben, a községi főjegyzőnél kellett jelentkezmem. Így hetente kétszer Fábián Pista bácsi írta alá a papíromat, amivel jelentkezmem kellett. Ahol lehetett, alkalmi munkát vállaltam. Közben beállt a tél. Falun minden munkalehetőség megszűnt. Az egyedüli jövedelem a feleségem varrásából származott. Így telt el a tél.

1950. március körül egy este Fábián Pista bácsi hívatott a lakására. Rosszra gondoltam. Két ismeretlen egyén volt vele együtt a szobában. Először ÁVO-soknak gondoltam, de miután kölcsönösen bemutatkoztunk egymásnak, megnyugodtam. A két idegen két mérnök volt a Nemzeti Betonút Építő Vállalattól, akik raktárnokot kerestek, és Fábián Pista bácsi engem és Oláh József volt tűzér főtörzsőrmestert ajánlott. Csupán azt kérdezték, hogy milyen iskolai végzettségem van?

- 4 polgári és két hónap kereskedelmi - válaszoltam.

- Miért csak két hónap? - kérdezték.

- Mert amikor 1944. őszén Máramaroszigetén megkezdtem a kereskedelmit, októberben visszavonultunk.

- Bizonyára tud különbözni.
- Valószínű - válaszoltam -, de ha óhajtják, próbáljanak ki és győződjenek meg róla.
- No, annyira azért már mégse megyünk! - válaszolta az egyik, Vargányi Géza. - Elvállalja a központi raktár kezelését?
- Ha önöknek megfelelek, természetesen, örömmel.
- Nekünk pontosan ilyen emberre van szükségünk, mint ön. Holnaptól fel van véve. Egyelőre az anyagok útban vannak. Az irodánk itt van a községházán egy helyiségben. Holnap reggel itt jelentkezik. A továbbiakat holnap megbeszéljük.

Így lettem egy rövid ideig központi raktárkezelő. Másnap mindent megbeszéltünk. Legelőször a cement érkezett, amit a volt Simai féle uradalom raktárában tároltunk. Naponta 3-4 vagonnal érkezett. A falu gazdái fuvarozták be az állomásról, sokszor este 10 óra után is hozták, mert a vagon ki kellett rakni, hogy ne essen fekbér alá. Így nekem még az éjszaka is, amikor otthon aludtam, el volt számolva. Ez az állás egy aranybánya lett volna, ha a kommunisták megtűrték volna ott.

Az építésvezető Sárdy főmérnök volt, akit az internáló táborban ismertem meg. A háború után ő is le volt internálva, de mert a tudására szükség volt, ő lett az építésvezető. Így tulajdonképpen sors-társak voltunk. Eleinte minden jól ment, amíg a kommunisták nem figyeltek fel, főleg a legnagyobb ellenségem, a párttilkár. Az irodába a párttól egy személy volt beültetve, Szakácsi Ferenc, aki mindent figyelt. 6 elemi iskolai végzettségével a háború előtt a családjával Göndöcz István ref. lelkésznel volt arató munkás. Most egyszerre bizalmi személlyé avandzsált. Felkunkorodott orrú csizmával, gacsaj pipaszár lábszárral, kétségkívül ráillett Vargányi Géza elnevezése: „Csizmás kandúr”.

Mivel a szállítás vasárnap is folyt, nekem vasárnap is a raktárban kellett lennem, a cementet, a fa- és deszkaanyagot átvenni. Az egyik vasárnap dél felé az egyik ismerősöm mondja:

- Tudsz róla, hogy a cigányság felvonult az utcán, kiabálva, hogy a raktárkezelő egy volt fasiszta csendőr, és ilyen reakciós nem lehet bizalmas pozícióban?

Mondtam, hogy én nem tudok semmiről.

- No majd fogsz tudni! - mondta az illető. Hazafelé menet a raktárból már többen megállítottak az utcán és közölték a hírt. Lövei, a párttilkár a cigányokat felhccelle és felvonultatta ellenem, de ez

még eredménytelen maradt. Az eredménytelenség láttán Lövei a járási párttitkárhoz fordult. A járási párttitkár megfenyegette az építésvezetőt, hogy amennyiben el nem bocsájtanak ebből a pozícióból, kellemtelensége lehet. Így Sárdy főmérnök behívatott az irodájába, és bizalmasan közölte velem, hogy kénytelen a párt nyomására az állásmat megszüntetni, de nem akar a vállalatától elbocsájtani, hanem áthelyez Onga községbe, egy másik telepre, ahol nem leszek szem előtt. Egy nagyon rendes ember a telepvezető, Majthényi Ádám, repülőőrnagy, így jól megleszünk ott. Béreljek magamnak lakást, a vállalat kifizeti. Így kerültem Ongára.

Az ördög nem alszik, de a kommunisták se! Nemcsak szálla, de gerenda voltam a szemükben. Az ongai telepen volt még rajtunk kívül egy harmadik személy is, a kis puklis Szabó, olyan küldöncféle és irodakarító. Kommunista volt és rendkívül rosszindulatú. A háború előtt a szüleinek volt egy vízimalma. A részletes sztorit nem sikerült megtudnom, de annyit tudok, hogy egy szép napon a vízimalom kigyulladt és leégett. A malmot a kis puklis szándékosan gyújtotta fel, de előtte az értékes gépszíjat levette és elrejtette, hogy a biztosítást felvehessék. Igen ám, de a csendőrök nagyon gyorsan kinyomozták, és a kis puklist gyűjtogatásért bekasztlították. Amit mi ketten Majthényival beszélünk, igyekezett kihallgatni, így hamarosan tudomására jutott, hogy ki voltam én és Majthényi a háború előtt.

Az egyik nap az üzemi háromszög (párttitkár, személyzeti vezető és szakszervezeti vezető) kijött a munkahelyemre. Természetesen a mi irodánkhoz is. Amikor megláttam, hogy hozzánk jönnek, mondtam Majthényiink:

– Ádám bátyám! Nem akarom, hogy ezek engem itt lássanak. Elmegyek, és a vagonok számát felírom, és a fuvarleveleket egyeztetem.

Nem tudom, mit mondhatott Majthényi, csak kis idő múlva ő is követett, úgyhogy amikor a három kommunista mufti az irodába ért, csak a kis puklis Szabó maradt ott. Hogy leadta rólunk a drótot, az biztos, mert a következő héten engem újra leváltottak, és nemsokára Majthényit is. Engem viszont még ezután se engedett el a főmérnök, hanem elmentem a vagonokból a követ kipakolni. A raktárosi állásnak vége szakadt mindörökre. A körakásnak is hamarosan. Még annyit sikerült elérni, hogy Lakatos Pistával, aki a főmérnök mellett dolgozott, közösen el tudtuk intézni, hogy Taktaharkányba Jakabos István volt csendőr alezredest – aki nekem Makón 1942-ben iskolaparancsnokom

volt, később az unokabátyám fia elvette a hugát, így rokoni viszonyba is kerültem vele – be tudtuk hozni a vállalatához, mint vagonkírákodó munkást. Később a mérnökök mellett segédkezett, és a legutolsó hírvételkor már előmunkás volt a pécsi repülőtér építésénél.

A vagonkipakolás nem könnyű munka. Aki valaha is próbálta, bizonyára egyetért velem. De minden munkának van egy könnyebb, és van egy nehezebb oldala. Csak meg kell találni a könnyebbet. Így történt, hogy az első nap a vagonkipakolásnál rájöttem, hogyan lehet könnyebben többet teljesíteni, és ezt közöltem a csoporttal. Rendszerint minden vagonban két ember dolgozott. Megmutattam nekik a szisztémát, és másnap már egyhangúan brigádvezetőnek választottak. A sors még mindig úgy hozta, hogy fiatalokkal dolgoztam, és ezek a fiatalok megbíztak bennem. Ment is minden simán. Én ugyanúgy dolgoztam, mint ők, de a fuvarleveleket is kezeltem, és a teljesítményt én adtam be a bérelszámolónak. Úgy megszerettem azokat a fiatalokat, hogy már szinte el is felejtettem az előző, sokkal jobb munkahelyemet.

A fizetési napon a bérelszámolási lappal együtt adták ki a pénzt egy összegben, és én osztottam szét mindenkinek, a munka arányában. Amikor felvettem a pénzt, meglepve láttam, hogy az sokkal kevesebb, mint amit én beadtam. A pénztáros mondta, hogy ő ezt kapta a bérelszámólótól. Kimegyek a csoporthoz és közlöm velük, hogy mi a helyzet. Ők mondják, hogy Józsi bátyám a brigádvezető, Józsi bátyámnak kell intézni! Rendben van, fiúk, mondtam és visszamentem a bérelszámolóhoz. Magamhoz vettem a vasúti fuvarlevelek egy példányát. A bérelszámoló egy volt nyugdíjas volt, Bede nevű, Böcs községből, természetesen kommunista. Mondom neki:

– Bede elvtárs, itt nagy hiba van, mert maga sokkal kevesebbet számolt el, mint amit teljesítettünk. Maga megkapta a fuvarlevelek egy példányát, amikor én a teljesítményt beadtam magának. A fuvarlevél és a bérelszámolása között óriási különbség van. Legyen szíves és csináljon egy pót bérelszámolási lapot, és a különbözetet számfejtse!

Felugrott az asztal mellől, hogy vegyem tudomásul, ő hibát nem csinált, és ő annyit számfejtett, amennyit mi teljesítettünk.

– Rendben van – válaszoltam. – Vegye elő Bede elvtárs a fuvarleveleket, én is előveszem a nálam lévőket, és egyeztessük.

Erre azt mondta, hogy vegyem tudomásul, én őt nem számoltathatom el, és hozzákezdett engem pocskondiázni. De erre aztán ben-

nem is felrobbant a benzin! Rávágtam az öklömmel az íróasztalra. A tintatartó repült az egyik, a ceruzák, itatós a másik irányba. A tinta széjjelfolyt az íróasztalon és székeken. A nagy dörrenésre a szomszédos irodából beszaladt a főmérnök titkárnője, hogy mi történt. Pár szóval elmondtam, hogy mi történt és miért. Kis idő múlva Sárdy főmérnök behívatott az irodájába, és bizalmasan közölte velem, hogy menjek haza. Ő az ügyet személyesen vizsgálja ki. Ki is vizsgálta. A különbözetet a vállalat kifizette, mert nekem volt igazam, de egyidejűleg a munkakönyvemet is megkaptam, hozzájárulással. (A helyemre Balogh Lajos, volt adóügyi jegyzőt helyezte a párt, aki egyébként Berkesi főjegyző alatt mint írnok dolgozott, de a háború után adóügyi jegyzőnek avandzsált elő. Fábián Pista bácsi öngyilkossága után Pálházi Dezső lett a tanácselnök, és úgy Pálházi, mint Balogh sok tízezer forintot sikkasztottak. Mindkettő börtönt ült, de a párt az mondta, hogy ilyen jó kommunistákat nem szabad állás nélkül hagyni. Pálházit az ivászat nemsokára a túlvilágra küldte, Baloghtól a felesége elvált, és a községből eltűnt. Nyoma veszett, mint Petőfinék a rozsban.)

Ez idő tájban indult meg a Hernád folyó keleti oldalán az árvízvédelmi gátépítés. Éppen kapóra jött. Jelentkeztem én is kubikos munkára. Az a típusú ember voltam, és vagyok ma is 75 éves koromban, amikor ezeket a sorokat írom, aki a munkától, a legnehezebb munkától se irtóztam. A családom megélhetése megkövetelte, hogy a szükséges pénzt meg kell keresni, és azt csak ilyen munkák elvégzése árán tudtam biztosítani, annál is inkább, mert közben a család 4 főre szaporodott. A gyermekek nem ismerik azt, hogy nincsen.

Tehát jelentkeztem én is. Igen ám! Amikor az igazgató meglátott, közölte velem, hogy a párttitkártól kell hoznom egy írást, hogy vállalhatok munkát, illetve alkalmazhatnak-e. Természetesen a párttitkár azt mondta, hogy az ilyen fasiszta, reakciós a családjával együtt dögöljön meg éhen! Családottan álltam a tömegben. De Simon igazgató (később öngyilkos lett) magához hívott, hogy a saját felelősségére munkába állít. Tíz, vagy tizenkét fős csoportok alakultak. Már mind megalakult, de engem egyik se akart bevenni. Álltam egyedül, mint számár a hegyen. Simon igazgató ezt látva mondta, hogy menjek be Berta Balázshoz a műhelybe, és ott fogok neki segíteni a talicskák javításában. Ekkor jött hozzám a fiatal Berceki Barna, hogy: Józsi bátyám, jöjjön ide az én csoportomba! Ez a csoport egy kivételével

mind fiatalokból állt. Én voltam a második legidősebb közöttük. Nem csalódtak bennem a fiatalok, mert én is ugyanannyi talicskával toltam fel a töltésre, mint ők, sőt egyeseknél sokkal többet. A hétvégi teljesítmény felmérésnél Berecki Barna, mert ő volt a csoportvezető, engem vitt magával. Ő tudta, hogy én középiskolát végeztem, és jól tudok köbözni. Az első fizetésnél már a mi csoportunk kapta a legnagyobb fizetést. A következő hétfőn a csoportnak kijelentette, hogy névleg ő a csoportvezető, de valójában én leszek, és a munkát én irányítom. Volt kettő, akinek nem tetszett, de a többség helyeselte. Amíg a munkát be nem fejeztük, az a két egyén állandóan próbálta ellenem lázítani a többi, persze eredménytelenül. A mi csoportunk kapta a legnagyobb fizetést. Simon igazgató négyszemközt megkért, legalább egy héten engedjük, hogy más csoport legyen az első, mert a többiek fel vannak háborodva, hogy minden héten a mi csoportunk az első. Ősszel fejeződött be a munka, de időközben, amíg mi kubikoltunk, megkezdték a Hernádon a vasúti híd másik szárnyát építeni. Amikor a közelben dolgoztunk, átmentem az igazgatóhoz, hogy nekem van egy fiatalokból álló csoportom, és ha szükség van munkaerőre, pár nap múlva az egész csoport hajlandó átmenni. Így mindnyájan a hídépítőkhöz kerültünk. Ott dolgoztunk addig, amíg a hídépítés be nem fejeződött. Az utolsó időszakban a bérelszámoló mellett dolgoztam, mint kisegítő bérelszámoló. A híd befejezése után sem én, sem a csoport tagjai nem mentünk a vállalattal tovább. (Csupán egy ember, Gulyás Sándor, volt csendőri tiszthelyettes, akit egyébként én vittem be a vállalathoz, mint kovács megmaradt a vállalatnál, amíg egy operáció következtében meg nem halt.)

Időközben a felszabadulás 5 éves évfordulójára amnesztiát adtak, és abba én is beleestem, mint Pilátus a crédóba. Így mozgási területem kibővült, és nem kellett tovább jelentkezni a rendőrségen. Időközben a lakásomat – amelyet béreltem – kiutalták egy tanítónőnek, majd amikor ez nem sikerült, a Kommunista Ifjúsági Egyesületnek, de az sem sikerült, mert a Miskolci Járási Tanácsnál volt egy nagyon jó ismerősöm, aki a kiutalást mindég megsemmisítette, azzal, hogy további fellebbezésnek nincs helye. Így menekültem meg minden egyes alkalomkor, hogy az általam bérelt, nagyon jó kinézésű lakásból kilakoltassanak. De nem csak énrám járt a rúd, hanem a magángazdálkodókat is egyre erősebben nyomták. Az adóknak a különböző fajtáját rótták ki rájuk, és a beszolgáltatást: termény, hús, baromfi, tojás, tej és minden más. A terményt már a gépléskor be

kellett szolgáltatni, csak a kiszabott fejadagot és a vetőmagot lehetett megtartani. A cséplőgépekhez ellenőröket állítottak. A határba dűlőfelelősöket neveztek ki, akik állandóan járták a határt, és ha valamelyik gazda valami oknál fogva késett a munkával, szabotálás címen súlyos büntetést mértek rá. Mindent elkövettek a kommunisták, hogy a magyar parasztságot megsemmisítsék. Egy ideig bírták, de lassan-lassan kimerültek, teljesen leszegényedtek, és végül is már megváltás volt a számukra, ha a földet beadhatták a közösbe.

A budapesti kitelepítések után a vidéki városokra is sor került. Én ezidőben már a Miskolci Autóbusz Vállalatnál dolgoztam, mint segédmunkás. Azt bizalmasan közölték velem, hogy Hernádnémeti községből az én családom van kiírva deportálásra, de az egymásnak elmentendő hírek bizonytalanná tették az embereket. Mindenesetre az óvintézkedéseket megtettük. Feleségem a két gyermekkel éjszaka a szüleim borházában aludt. Én nem messze a lakástól a földeken a kukoricásban aludtam. (A deportálásokat mindig éjszaka hajtották végre. Ez volt az a bizonyos csengőfrász, amikor éjjel a csengő megszólalt.) Reggel a család hazajött, és én pedig elmentem munkába. Így ment ez egy darabig. Kb. május végén korán reggel, mielőtt munkába mentem volna, kimentem a lakásunktól nem messze lévő temető földre, amit az egyháztól béreltem, krumplit kapálni. Közelemben a műút kereszteződésnél egy teljesen felszerelt katona állt. Nem vettem figyelembe és tovább kapáltam, gondolván, hogy katonai gyakorlat van, és útbiztosításra áll ott a katona. Időközben leponyvázott teherautók haladtak el a vasúti állomás felé. Feleségem kihozta az ebédemet, mielőtt a vonathoz kellett mennem, és ő hívta fel rá a figyelmemet, hogy a leponyvázott tehergépkocsik nem katonákat, hanem polgári személyeket szállítanak, mert ő a leponyvázott tehergépkocsik hátulján a nyíláson belátott a ponyva alá. Miskolcra akkor deportálták ki a kommunisták szemében nemkívánatos egyéneket, családjaikkal együtt. Feltűnés elkerülése végett nem Miskolcon vagonírozták be őket, hanem a Miskolctól 15 km-re lévő Hernádnémeti vasútállomáson. Ezután már vártuk, hogy mi következik, de szerencsénkre valamilyen oknál fogva a további deportálásokat megszüntették. Ezután egy ideig nem nyugalmas, csak nyugalmasabb idő következett, ameddig a község élére egy tróger kommunista, Szőgeczki József nem került. Ekkor kezdődött újra saját és a családom kálváriája.

Ki volt ez a Szőgeczki? Én úgy 16-17 éves koromban hallottam róla először. Ugyanis mi az 1930. év őszig a vasúti őrházban lak-

tunk, mivel apám vasutas volt. Onnan jártam iskolába is. Aztán szüleim 1930-ban Hernádnémetiben házat építettek, a sajátunkba költöztünk. Így ismerkedtem meg a körülöttünk élő, hasonló korú fiatalokkal, köztük a Mezei családdal. A Mezei család nagy család volt, egy leány és öt fiú. Szorgalmas, munkás család volt. A két legidősebb fiú báró Harkányi János újsiskai birtokán nyáron aratási munkát vállalt, de tavasztól ősziig az uradalomba járlok dolgozni mint napszámosok. Velük is baráti viszonyba kerültem. A nyári szabadsága alatt az apám is aratómunkát vállalt, és cséplésnél etetői munkát, az aratáskor én mint marokszedő dolgoztam. Így korán megszoktam a kemény munkát. Amikor elértem a 17-18. évemet, a Mezeiek révén én is jelentkeztem, mint elsőéves kaszás, Szögeczki Józsefnél, aki Báró Harkányinál arató (kepés) gazda volt. Így kerültem Szögeczkivel kapcsolatba, és ettől az időtől ismertem őt. Szögeczkinék kora tavasztól késő ősziig, sőt még télen is adtak munkát, illetve alkalmazták. Ő soha nem dolgozott. Tavasszal pallérkodott a munkások felett. Aratáskor is csak a keresztsorokat jelölte ki, és hasonlót. Tehát ha valakinek, neki igazán nem lehetett panasa a kapitalistákra, vagy a nagybirtokosokra. Katonai szolgálatot nem teljesített. Mint sokan mások, ő is felfedezte magáról a háború után, hogy ő tulajdonképpen kommunista volt akkor is, amikor jól ment a sora. Olyan településen lakott, ahol túlnyomóan volt uradalmi cselédek az 1920-as években kaptak házhelyeket és építettek maguknak házat. Ezt a települést bitangtelepnek nevezte el a község lakossága. A háború után ezek nagyobb része beállt a kommunista pártba, és ők lettek a községben a hangadók. Így került Szögeczki is a tanácselnöki pozícióba. Mint nincstelen cselédember, aki soha nem álmodott pozícióba került, akin csak lehetett és tudott, bosszút állt. Rajtam is, mint volt csendőrön, akiről köztudott volt, hogy kemény antikommunista voltam. Engem vett célba legelőször, természetesen Lövei párttitkárral szorosban közreműködve.

Rajtam kívül még másik három hernádnémeti is dolgozott a MÁVAUT-nál. (Az egyik az igazgató titkárnője, Bogdán Margit volt.) Mindhárman jól ismerték a múltamat és a körülöttem zajló eseményeket. Később üzcmanyagkiadónak avandzsáltam, ami fizetésben ugyan keveset jelentett, de könnyebb munkaheosztás volt, és váltóműszakban dolgoztunk. Ilyen politikailag rovtottmúltú egyén a vállalatnál rajtam kívül más nem volt. Talán éppen ezért az idősebb szerelők, mint a garázmester vagy az autóbuszvezetők, szerettek. Bármire kértek, rögtön és szívesen csináltam. Még a párttitkárral és a szakszervezeti ve-

zetővel is barátságos viszonyban voltam. Ezek az emberek valahogy más típusú emberek voltak, mint a falumbeli hatalmasságok. Így érkezünk el 1952 karácsonyához és 1953 év újesztendejéhez, ami a helyzethez képest csendesen és békességesen telt el. Közben mindkét gyermekem szamárköhögésbe esett.

Január közepe táján, délutános műszakból mentem haza Miskolcra az éjszakai vonattal. Éjjel 11 óra után értem haza a lakásomra. Feleségem várt. Ahogy beléptem a lakásba, mondta, hogy a kisbíró ott volt, és azt mondta, hogy Szögeczki, a tanácselnök üzenete, bármikor jövök haza, menjek be a Tanácsházára, ő ott fog várni. Ez rossz jel, mondtam a feleségemnek, ha éjjel kell a Tanácsházára mennem. A táskámat letettem, visszafordultam és lementem a Tanácsházára. Szögeczki várt.

- Jó estét, Józsi bácsi - köszöntem.

Nem fogadta.

- Hivatott, Józsi bácsi, hát itt vagyok.

Mint ítéldbíró, aki a vádlottnak a halálos ítéletet kihirdeti, szólalt meg:

- Azért hívatlak, hogy 48 óra alatt családdal együtt hagyd el a községet. Ellenkező esetben a családnak gondoskodj meleg ruházatról.

- Józsi bácsi - szólaltam meg. - Mindkét gyermekem szamárköhögésben van. Amikor a gyermekek átmennek a szamárköhögésen, fogok keresni valahol egy lakást, és el fogok költözni.

- Amit mondtam, azon nincsen változtatás - felelte kihívóan.

- Rendben van. Vegye tudomásul, jöjjön aminek jönnie kell, nem távozom el a községből!

Azzal sarkon fordultam, és szó nélkül otthagytam.

Hazaérve mondtam a feleségemnek, hogy mi a helyzet. Mit akarnak velünk ezek a bitangok? Hova menjünk télnek idején, két beteg gyermekkel? Nem tudtam választ adni rá. Szótlanul ültem le a tűzhely mellé a karosszékre, és gozdogoltam a helyzeten. Ez pénteken éjjel volt. Másnap, szombaton reggel valaki üzenetet hozott, hogy Marosi Györgyné, aki a tanácsházán dolgozott, és a volt főjegyzőnek, Fábíán Pista bácsinak a sógornője volt, akar velem beszélni. Elmentem a lakására. Ő már értesült az előző éjszakai cseménnyről. Amint leültem, megszólalt.

- Szendi úr! Az Isten szerelmére kérem, hagyják el a községet, amilyen gyorsan csak tudják, mert ezek a gazemberek már eldöntöt-

ték, hogy Szendi úrékat a Hortobágyra deportálják. Már igényeltek a katonaságtól egy tehergépkocsit. Most csak az a kérdés, hogy a katonaság mikor fog nekik gépkocsit adni. Én kihallgattam őket. Ezek eldöntötték, Szendi úrékat el kell távolítani a községből, mert Szendi úr jóban van a gazdákkal, és azt gyanítják, hogy Szendi úr biztatja őket, hogy a Tsz-be ne álljanak be.

Megköszöntem Marosinénak az értesítést, és hazamentem. Otthon a feleségemmel meghánytuk-vetettük a helyzetet, hogy mit lehet, vagy mit tudunk csinálni. Azt tudtuk, hogy ha most télnék idején a két gyermekkel deportálnak a Hortobágyra, a két gyermek azt nem éli túl. Tehát tenni kell valamit. Házigazdánk leánya, Posta Ferencné jött a szüleihez, és a feleségem elpanaszolta neki a helyzetünket.

– Erzsike – mondta ő –, jöjjenek le az én lakásomba, odaadom az egyik szobát.

– Róza nénil Hiába mennénk Róza nénihez, az nem segít. Nekünk el kell hagyni a községet!

Másnap, vasárnap reggel elindultam a szomszédos községbe, a csupán 1 km-re lévő Hernádkakra, hogy olt valami lakásfélét szerezzek. A tanácselnök, Zsoldos Pista fiatalkori jó barátom volt, s arra gondoltam, hogy az ő segítsége révén valaki ideiglenesen befogad bennünket. Sajnos nem tudott segíteni. Végül is az egyik Mátyus család (a Mátyusok voltak a leggazdagabb családok) egy nyári konyhát felajánlott. Ezzel az eredménnyel mentem haza. Mondtam a feleségemnek, én idehaza maradok a gyermekekkel, te pedig eredj és nézd meg, hogy megfelel-e? Megebédeltünk és ő elindult Kak községbe. Még nem ért ki a mi utcánk végére, amikor egy kerékpáros egyén ért mellé. Szentgyörgyi Zoltán volt, a feleségem barátnőjének, Koszti Albert feleségének az öccse. Zoli leszállt a kerékpárról és Erzsike elpanaszolta, hogy milyen a helyzetünk. Zoli gondolkozott egy pillanatig és azt mondta:

– Erzsike! Én az Ongaújfalusi Állami Gazdaság főkönyvelője vagyok. Ha Jóska el tudna jönni az Állami Gazdaságba dolgozni, a László tanyán van egy lezárt, üres szoba, konyha, spájz. Azt Erzsikéék meg tudnák kapni.

– Zoli! – szolt a feleségem. – Az Isten hozta magát ide! Már nem is megyek tovább!

Megbeszélték, hogy másnap, hétfő este engem várni fog az irodán. Meglepett, hogy a feleségem visszajött, de örömmel mesélte el a Zolival való találkozást.

Most ért be a gyümölcsbe annak, hogy mindenkinek mindég örömmel segítettem. Hétfő reggel egyenesen a személyzeti vezető, Fadgyas Bertti irodájába mentem. Fadgyas Bertti Szikszón lakott. Nagyon jó kapcsolatba kerültünk egymással. Elmondtam a helyzetemet és kértem, hogy a munkakönyvemet hozzájárulással még a mai nap adja ki. Én kiadom, mondta, de beszélj a párttitkárral és a szakszervezeti vezetővel, utána az igazgatóval, ha ezek beleegyeznek, hogy itthagyd a vállalatot, én kiadom. A párttitkárt és a szakszervezeti vezetőt hosszas érvelés után sikerült meggyőzőm. Hátra volt a neheze, az igazgató. Bogdán Magda, a titkárnő bejelentett az igazgatónál. Előadtam neki a helyzetet. Meghallgatta, de azt mondta:

– Sajnálom, nem adhatom ki a munkakönyvét, mert a vállalat nem átjáróház. Ha ön el akar menni a vállalatától, csak önkényesen távozottként mehet el!

Lehangoltan hagytam el az igazgató irodáját. Magda láthatta az arckifejezésemnél, hogy valami nincs rendben. Lehalkított hangon közöltem vele, hogy az igazgató nem járul hozzá az eltávozásomhoz. Magda láthatta az elkeseredésemet, és mondta:

– Szeretnék Józsi bácsinak segíteni. Megpróbálok az igazgatóval beszélni, hátha megváltoztatja az elhatározását.

Valószínű annak volt köszönhető, hogy délután az igazgató hívott, és azt mondta, hogy gondolkozott a helyzetemen, és elhatározását megváltoztatta. Hozzájárul, hogy munkakönyvemet „hozzájárulással kilépett” bejegyzéssel megkapjam. Menjek Fadgyas elvtárshoz, és mondjam meg neki, hogy munkakönyvemet állítsa ki, és vigye be neki aláírásra. Így kaptam meg a munkakönyvemet, és az estéli vonattal egyenesen utaztam Ongaújfaluba.

Kezdett sötétedni, amikor bekopogtam a Szentgyörgyi Zoli irodájának ajtaján. Zoli már várt.

– Jóska – mondta –, most meg kell keresnünk az igazgatót, Veres elvtársat. Nem ismerjük egymást, érted!

Veres Sándor igazgatót a lakásán találtuk. Zoli bocsánatot kért, hogy késő este zavarjuk, de én már csak őt találtam az irodában, és az elvtárs, mármint hogy én, szeretnék a gazdaságban munkát kapni.

– Milyen munkát akar? – kérdezte az igazgató.

– Bármilyet – feleltem –, amilyen munkásra szükség van.

– Jól van, elvtárs, nekünk szükségünk van munkaerőre – felelte.

– Szentgyörgyi elvtárs, írtad el az elvtárs felvételét!

Egy pillanatig úgy tettem, mintha gondolkoznék és megszólaltam.

- Igazgató elvtárs! Én Hernádnémetiben lakom, és családos ember vagyok. Onnan nagyon körülményes nekem mindennap ide kerékpárral járni. Ha lenne egy üres volt cselédlakás, kérném az igazgató elvtársat, hogy utalják ki a családom részére.

- Lakást nem tudok az elvtársnak kiutalni, mert nincsen üres lakásunk.

Ekkor jött ki Zoli a nagy aduval.

- Veres elvtárs! - szól Zoli. - Én úgy tudom, hogy a László tanyán van egy lezárt üres lakás, gondolom, az megfelelne az elvtársnak.

- Hát, Szentgyörgyi elvtárs, ha te tudod, akkor semmi akadály, hogy az elvtárs megkapja - szólt az igazgató. - Intézkedjél, Szentgyörgyi elvtárs, hogy az elvtárs beköltözhessen!

Ilyen fondorlatos úton jutottam lakáshoz a Szentgyörgyi Zoltán segítségével. Megkerestük, hogy kinél van a kulcs, és még azon az estén elmentem a László tanyára megnézni a lakást. Sötétben ugyan sokat nem láttam, de a lakás egy tágas, padlóval ellátott szoba, köves konyha és spájz volt. A kulcs már a birtokomban volt. Másnap már beálltam dolgozni. Kerestem egy asszonyt, aki kimeszelte. Vasárnap kora reggel kaptam egy vontatót pótkocsival, és mielőtt a párttitkár és a tanácselnök tudtára jutott volna, családdal együtt mindent felpakoltunk, és elhagytuk a községet. Így menekültünk meg a téli Hortobágyra való deportálástól. Csendben és szomorúan búcsúztunk a községtől. Csak a kétéves Zoltán fiúnk volt boldog, hogy ő vontatón ülhetett. Örömeiben csak azt hajtogatta, hogy „Minden a vontatón, a pincsi kutya is”.

Késő délután volt, amikor elértünk Ongaújfaluba. A László tanya felé a műútról le kellett térni a földútra. A nappali olvadás után este felé a sár felszíne kezdett fagyni. A tanyától 200-300 méterre elakadtunk, és a gumikerekű vontató nem bírta a terhet egy kátyúból kihúzni. Végül is több eredménytelen próbálgatás után a vontatóvezető leakasztotta a vontatót, és a rakomány ott maradt az úton. Mi begyalogoltunk a tanyára. A gyermekeket az ölünkben vittük. Én kétszer fordultam, és a pótkocsiról a szalmazsákokot, párnákat és dunyhákat bevitettem a lakásba. A szalmazsákokat leraktuk a padlóra. A gyermekeket lefektettük. Jól betakartuk őket az egyik dunyhával, hogy a hideg lakásban meg ne fázzanak. Másnap reggel egy traktort küldtek a központból, és az húzta be a kocsit. Az első dolgunk az volt, hogy a tűzhelyet a konyhába beszereljük, hogy a gyermekeknek

reggelit tudjunk készíteni, no meg a lakást bemelegíteni. Estére sikerült mindent a helyére rakni.

Amilyen szomorú szívvel indultunk neki az útnak, később már örültünk is, hogy a sok zaklatástól megszabadultunk. Az első napokban zsákoltam, és minden más fizikai munkát végeztem. Amikor egy volt kőművesből állattenyésztési brigádvezetővé avandzsált párttitkár (Ducsei nevű) káderezett, a gépcsoportvezető is jelen volt. Utánam jött és megkérdezte, hogy nem akarok-e a gépcsoporthoz átmenni. Én mondtam neki, hogy nekem mindegy, hogy hol dolgozom. Ha el tudja intézni, hogy átmenjek, szívesen átmegyek. Elintézte. Másnap már a gépcsoporthoz osztottak be. A mezőgazdasági gépekhez, traktorokhoz, hogy őszinte legyek, csaknem semmit sem értettem. Gondoltam, hogy műhelyt kell takarítani, alkatrészeket mosni gázolajban stb., de nem. A gépcsoportvezető egy Tóvári nevű egyén volt, a diósgyőri gyárból küldték ki, szakmája szerint villanszerelő. Azt kérdezte, hogy értek-e valamit az irodai munkához. Nagy elhatározásomban került, hogy azt mondjam: valami keveset. Nagyon jó, örült, mert ő az irodai munkához nem ért, és a Minisztériumnak az elmúlt évről egy kimutatást kell készíteni, hogy a traktorok, vontatók és az egy tehergépkocsi mennyi hasznos munkát végeztek, és mennyi üzemanyagot fogyasztottak. A munkateljesítményről a bérelszámoláson találtam bizonylatokat, de az üzemanyag felhasználásról semmit.

Sok gondot okozott nekem, hogy ezt a kimutatást összeállítsam. De végül is megcsináltam. Írógépen szépen, gondosan elkészítettem. Nekem is alá kellett írnom, meg a gépcsoportvezetőnek. Mondtam is neki, hogy legalább nem egyedül fogok menni a börtönbe. Vagy egy hónapig minden nap vártam, hogy mikor fognak jönni a jelentést kivizsgálni, de szerencsére a Minisztériumban nálunk sokkal butább emberek ültek, így nem jöttek rá a hazugságra. A kimutatás és a jelentés elkészítése után Tóvári azt kérdezte tőlem – szavát, illetve becsületszavát adva, hogy nem fogja kilétemet felfedni –, mondjam meg őszintén, hogy mi voltam a Horthy-rendszerben. Ő meg van győződve, hogy amit a párttitkárnak mondtam, annak legalább a fele nem volt igaz.

- Nézze – mondtam neki – nekem családom van és a munkahelyre szükségem van, fogadja el azt, amit hallott.

- Elfogadom – mondta –, de azt megmondom magának, hogy maga nem mindig krampácsolt a vasútnál és cipelte a zsákokat, mert aki az irodai munkát így tudja, mint maga, az nem zsákot cipelt.

Nemsokára mégis csak elárultam neki, hogy csendőr voltam. Később kitudódott a kilétem, de akkor már megismerték a munkámat. Tavasszal Tóvári javaslatára kineveztek traktoros brigádvezetőnek. Igaz, akkorra már a szerelőktől eltanultam a legszükségesebbeket.

Ez a beosztás felelősségteljes volt, de meg is volt fizetve. A brigádomhoz tartozó traktorosok összteljesítményének a 110 %-át kaptam. A traktorosaim átlagban havonta 2.000 Ft-ot kerestek. Igaz, a munka elvégzéséért én voltam a felelős. Én megkaptam a főagronómustól, hogy pl. x. táblába lóhere lesz vetve. Nekem tudnom kellett, hogy annak milyen talajt kell készíteni. Mert más kellett a kalászosoknak, más az aprómagoknak és más pl. a cukorrépának. Így hát a szakonyveket tanulmányoztam.

A jó fizetés mellé még kaptam egy hold kukoricaföldet is. Nem csak be kellett kapálni. Sertésólat készítettem, vettem vagy nyolc kismalacot. Baromfi, kacsá legalább száz db, ősszel a padláson vagy 30 mázsa csöves kukorica. A gyermekek részére minden nap két liter tejet kaptam ingyen, de ezt kapta a többi dolgozó is. Konyhakeretet is adtak, ahová a feleségem csíráztatott krumplit ültetett. A szikszói piacon az újkrumpliból komoly pénzt árult. Ez az időszak volt a Rákosi éra alatt a nyugalom időszaka, ahol senki nem zaklatott, pedig már később mindenki tudta, hogy csendőr voltam. Egy termelési értekezleten a Minisztériumból egy revizor, aki egyben ÁVO-s százados volt, megdicsért a munkáért, és azt mondta az előadása végén, hogy ha mindenki olyan munkát végezne a gazdaságban, mint Szendi elvtárs, akkor nem volna a gazdaságnak év végén több mint egymillió Ft deficitje. Őszintén mondva, kissé büszke voltam rá, hogy pont engem dicsért meg: a fasiszta, reakciós, urakat kiszolgáló csendőr brigantit, ahogy az ÁVO-n tituláltak.

Ez alatt a rövid idő alatt sikerült venni Szikszón egy öregebb házat, és amikor az aranykorszaknak vége lett, volt a családomnak lakóhelye.

1953 őszén Veres igazgatót áthelyezték egy gépállomásra. Egy Mező Lajos nevű egyén jött a helyébe, aki az 1946-os csereakcióban, mint mezőgazdasági munkás volt Svédországban. Bár kommunista volt, de a nyugati életmódba már beleszagolt. Eleinte izágáskodott, de később egészen rendes igazgató lett. Bogácson egy búcsú alkalmával a fivéreivel valami verekedésbe keveredett, ezért menesztették az igazgatói állástól. Mező Lajos távozásával az én gyöngyéletemnek is vége szakadt.

Mező után egy nő, Dobozi Erzsébet lett a Gazdaság igazgatója. Ez a nő egyben országgyűlési képviselő is volt. Egy végtelenül rosszindulatú kommunista, aki Klinga Géza elbeszélése szerint Szikszón az Ilkáné féle vendéglőben volt bárcás kurva. Klinga Géza ismerte jól, mert ő is Szikszóra való volt. Ő mesélte el nekem bizalmasan ennek a ribancnak a múltját.

Az első dolga az volt, amikor megérkezett a gazdaságba, hogy megkérdezte: kik vannak a gazdaságban reakciósök? Reakciónak számított Kovács Pista, a főagronómus, az édesapja, Józsi bácsi, aki tart.szds. volt, és munkaszolgálatosokkal volt kint Ukrajnában. Ő igazgatta a trágyaszarvasokat, na meg én, a csendőr briganti. Aztán egy Aszalóra való úgynevezett kulákcsemetec. Nekünk négyünknek azonnal felmondott. A személyzeti vezetőt, a kis Szendit (csak névrokonom) azért, mert kisgyermekük született és megkreszteltették, személyzeti vezetői beosztásából állattenyésztési brigádvezetővé degradálta. A szerencsém az volt, hogy már megvettük a házat, és rendbe is hoztuk, így volt hová költöznünk.

Újra állás nélkül maradtam. Volt ugyan egy kis tartalékunk, de azt nem lehetett felélni, ezért munka után kellett néznem. Bementem Miskolcra, mert csak ott lehetett munkaalkalmat találni. A volt Tárkányi-féle épület előtt mentem el, ahol egy vaskereskedés működött, amiben néhány évvel ezelőtt segédmunkásként dolgoztam. Akkor jutott eszembe, hogy el kellene mennem kiszolgálónak. A Széchenyi utcán volt a Kiskereskedelmi Vállalatnak a központja. Bekopogtam a személyzeti vezető ajtaján és beléptem. Egy nő volt a személyzeti vezető.

- Kit keres? - kérdezte.
- Elvtársnő, én kereskedősegéd vagyok, és állást jöttem keresni.
- Várjon egy pillanatig - szólt -, bejelentem az igazgató elvtársnak.

Beléptem az igazgató irodájába, betéve óvatosan magam mögött a párnázott ajtót. Ahogy az igazgatót megláttam, egy pillanatra elállt a lélegzetem. Az igazgató, Árvai János, régi jóbarátom! Utoljára 1947-ben Szerencsen találkoztam vele, ahol fivérével egy vendéglőt kerthe-liséggel béreltek, vagy sajátjuk volt, nem tudom biztosan. Mindenesetre egy estét ott töltöttem el.

- Ül le - szólt halkan, és ujját a szájára téve az ajtó felé intett. - Mi járatban vagy itt?

Elmondtam röviden a helyzetet.

- El van intézve. Fel vagy véve. Kiküldelek Diósgyőrbe az 1. számú konzumhoz, Hölcz kartárshoz. Nagyon rendes ember. Ott jó helyen és biztonságban leszel. A személyzet is megbízható.

Így kerültem vissza a kereskedelembe. Szikszóról jártam be vonattal. Hölcz kartás valóban kiváló főnök volt, a helyettese is és a személyzet is. Hölcznek az édesapja és a nővére börtönt ültek, mert Fiala József re. fhdgy.-ot, aki a Szabadság Pártnak volt a főtitkára, Miskolcon sokáig rajtegették. (Fialát később kivégezték.)

Az egyik este, amikor mentem haza Szikszóra, a miskolci vasúti pályaudvaron véletlenül összefutottam Szentgyörgyi Zolival.

- Szervusz Jóska! Jó, hogy találkoztunk. Az elmúlt héten egy megbeszélésünk volt itt Miskolcon, és a Dicházai Állami Gazdaság igazgatójával beszéltem. Ő említette, hogy a traktoros brigádvezetője elhagyta a gazdaságot, és kért, hogy ha van valaki megbízható ismerősöm, küldjem el hozzá. Én téged ajánlottalak, de nem tudtam veled találkozni.

Elmentem jelentkezni a Dicházai Állami Gazdaság igazgatójához, aki azonnal alkalmazott. Kilétemet tudta, mert Szentgyörgyi mindent elmondott velem kapcsolatban.

Télen a műhelyben dolgoztunk, ami a központtól még vagy 3 km távolságra volt. 6-8 km-t tettem meg kerékpáron minden reggel és este vissza. Télen, hóban nehéz volt kerékpárral közlekedni, de vállaltam, abban a tudatban, hogy tavasszal már passzió lesz kerékpározni. A gépműhely vezetője egy Klinszki nevű uradalmi-gépész volt, meggyőződéses kommunista, és még hozzá rosszindulatú is. Az apósa, az öreg Laci bácsi volt a főagronómus. Az öreg jószellemű és megértő ember volt. Jól ki tudtam vele jönni. Nem úgy a vejével, Klinszkiével.

1955. tavaszát írtuk. A tavasz elég korán beköszöntött, és megkezdődtek a mezőgazdasági munkák. Így a műhelybe csak néha jártam be, mert minden időmet a gépeknél töltöttem. Ment is a munka kifogástalanul. Laci bácsi meg volt elégedve. Kb. egy héttel május 1-e előtt a traktorosok egy megbeszélés alkalmával azt vetették fel, hogy eddig a május 1-ét a felsővadászai gépállomás dolgozóival közösen tartották. A gazdaság adta a húst és más dolgokat, ennek ellenére a gazdaság dolgozóit háttérbe szorították. Úgy döntöttek, hogy most külön óhajtják a május 1-ét megtartani. Megkértek, hogy ezt a döntésüket közöljem a gépállomás vezetőségével.

Bár nem szívesen, de kötelességem volt, mint brigádvezetőnek a kérésüket közvetíteni. Miután előadtam a dolgozóink határozatát, már az első pillanatban láttam, hogy azoknak nem tetszik, mert elestek az ingyen élelmiszerektől. Rosszallásukat fejezték ki, sőt egyenesen ellenséges magatartást tanúsítottak.

Két nap múlva, az esemény után megjelent az igazgatói irodában a járási kommunista párttitkár, valami Fegyverűeki nevű. (A felesége tanítónő volt, Csaba fiam az ő osztályába járt, és rá akarta bírni a feleségemet, hogy a gyereket ne írassuk be vallásoktatásra.) Az igazgátónak kihangsúlyozta, hogy a traktorosokat én bíztattam fel, valamint hogy egy volt reakciós csendőrmester a gazdaságban ilyen beosztásban nem lehet. Németh igazgató behívatott az irodába. Négy-szemközt megmondta, hogy mi a helyzet, és hogy kétheti felmondás lejáráta után el kell hagynom a gazdaságot.

Az egyik nap estefelé éppen hazafelé tartottam a gazdaságból, mikor kerékpáron a feleségem jött velem szemben. Elmondta, hogy aznap délután a rendőrség házkutatást tartott. Megtalálták a csendőrségi lapokat, elvittek valami levelet is, egy esőköpenyt és a kerítésoszlopnak vett vascsöveket.

- Jó - mondtam a feleségemnek. - Most fordulj vissza és eredj haza, én itt várok, úgy teszek, mintha a kerékpáromat javítanám. Ne lássák, hogy együtt megyünk, mert akkor tudni fogják, hogy hírt adtál nekem.

Amikor gondoltam, hogy most már hazaért, szép lassan én is elindultam.

Alighogy beértem a kapun, máris ott termett két rendőr. Megbílnceltek és bekísértek az ÁVO kirendeltségére. Nem a rendőrszere. Két ÁVH-s fogadott.

- Ön Szendi József, volt csendőrmester? - kérdezte az egyik, akit Mészárosnak hívtak.

- Igen - feleltem.

- Üljön le - mondta.

Leültem vele szembe. A csendőrségi lapok, az esőköpeny és a levél az asztalon feküdtek.

- Hogy került magához az esőköpeny? - kérdezte.

- Vettem - válaszoltam -, sajátom. Amit viselek, az a gazdaság tulajdona. Benne van a gazdaság pecsétje is.

- Maga még mindig csendőrségi tárgyakat rejteget?

- Nem rejtegetem, csak megtartottam emlékre.

- Maga írta ezt a levelet? - és felém nyújtotta.

Elvettem és megnéztem.

- Igen - válaszoltam -, ezt a levelet én írtam.

- Járt maga Ukrajnában?

- Mikor?

- 1941-ben.

- Határmegerősítésre voltam odavezényelve.

- A határ megerősítésén kívül még mit csináltak ott maguk?

Persze a levelet ő már olvasta, és pontosan tudta, hogy mit csináltunk még a határ megerősítésén kívül.

A levélben az volt, amit még a feleségemnek, mint menyasszonyomnak írtam, hogy B.pestről ide telepítették ki azokat a zsidó családokat, akik nem voltak magyar állampolgárok, illetve a zömük még Galiciában született. Most, hogy az a terület felszabadult az oroszok megszállása alól, ezeket a zsidó családokat visszarakták galíciai területre. A honvédek Delatynig tehergépkocsikon, Delatyntól pedig vonattal szállítják őket Horodenkáig, és a folyó túlsó oldalán a katonai gépkocsikról lerakják. Onnan mehetnek, amerre a szemük lát. Ezeknek a kíséretét is miránk, csendőrökre bízták, pedig itt vannak a honvédségi alakulatok. Nem szeretem az ilyen beosztást, de parancs, és végre kell hajtani. Egyébként nekünk semmi dolgunk velük, csupán csak a kíséretet látjuk el. Talán ennek a levélnek köszönhettem, hogy még aznap este hazaengedtek. A levél és a csendőrségi lapok kivételével másnap mindent visszaadtak, mert származásukat igazolni tudtam, de a munkaviszonyom a Dicházai Állami Gazdasággal megszűnt.

Újra munka után kellett néznem. Így kerültem az akkor még a nemzet bölcs tanítójáról és Sztálin legjobb tanítványáról, Rákosi (Róth) Mátyásról elnevezett Nehézipari Műszaki Egyetemre, Miskolc-Tapolcára, mint alkalmi napszámos. Az Egyetem dolgozóinak állományában nem szerepeltem. A gondnoki csoporthoz tartoztam. A gondnoki csoport vezetője egy jóbarátom, Lakatos Pista, míg a gépcsoport vezetője, Kalbert Lajos belső-böcsi lakos volt. Kalbert Lajost nem ismertem, de ő ismert engem. Láttam, amikor a kavicsbányából a vasúti állomás mellett megbilincselve kísérték Tiszalucra. Nagyon jól emlékezett rám és a nevemre, amely gyakran forgott a környéken közszájon. Így jóbarátok lettünk. Egy fiatalemberrel, Borza Barnával dolgoztam együtt. Nagyon jól megértettük egymást. Tehergépkocsival kellett bútorokat egyik épületből a másikba hordani, stb. (Így megismerkedtünk a professzorokkal, tanársegédekkel és a diákokkal is.)

1955. kora őszén kapott a feleségem először határátlépőt Szlovákiába, szülői látogatásra. Azt is csak úgy kapta meg, hogy Széphalom községben lakott anyósom öccse, kinek a fia a Tanácsházán dolgozott, és ő elintézte, hogy ideiglenesen bejelentkezzünk oda. Mint határmenti lakos kaptam meg a határátlépési engedélyt. Lakatos és Kalbert Tolcsva községben vásároltak egy tehergépkocsira való tüzfát. Az egyetemtől megkapták a tehergépkocsit, munkaidő után. A gépkocsivezetőt ők fizették meg. Lakatos Pista megkért bennünket, hogy menjünk el velük a fát felpakolni és lepakolni a gépkocsiról. Nekem haza kellett volna menni a sertéseket és a baromfit megetetni, de nem tértem ki a kérés elől, gondolván, hogy egy éjszaka nem pusztulnak el éhen, és másnap reggel már ügyis odahaza leszek. Tolcsván Borzával felraktuk a fát, utána egy áldomásra meghívtak bennünket. Jó hangulatban tértünk vissza. Először leraktuk a fát Hernádnémetiben Lakatos Pistáéknál, majd átmentünk Böcsre, és a többit Kalbert Lajoséknál raktuk le, majd visszamentünk Miskolcra az Egyetemre. Másnap reggel az első vonattal mentem haza.

Hazaérve be se mentem a lakásba. A filagóriában volt a csöves-kukorica felakasztva, és ott volt egy nagy kés is, amivel a kiscsirkéknek szoktam kukoricát aprítani, hogy el tudják nyelni. A kukoricával és a késsel mentem hátra, hogy a csirkéket megetessem. Amint a hátsó lakásrész előtt mentem el, amit mi kamrának használtunk, a függöny mögül egy asszony nézett ki. Bekopogtam. Az asszony kinyitotta az ajtót, és egy gyerekkel ott állt az ajtóban.

- Mit keresnek maguk itt? - kérdeztem.

- A rendőrség tegnap ideköltöztetett bennünket - felelte az asszony.

- Azonnal szedjék a sátorfájukat, és takarodjanak innen ki! - és azzal mentem a csirkéknek enni adni.

Az asszony elment, egyenesen a rendőrségre. Amikor a lakásba benyitottam, láttam, hogy a hátsó szobából mindent egyre-másra átraktak a konyhába. Nem sok idő múlva megjelent két rendőr, megbilincseltek és elkísértek a rendőrségre. Fényes nappal volt, mindenki látta, hogy Szendi Józsefet már megint kísérik a rendőrök. A rendőrségen ki se hallgattak. Bezártak egy fogdába. A hír gyorsan terjedt a városban. A harmadik házban egy jó barátunk, aki egyébként szintén csendőr volt, és a felesége, Irénke látta el a sertéseket és baromfit, amíg én a fogdában voltam. Ennivalót is hordott nekem a fogdába, mert a rendőrségen nem adtak semmit. Kb. egy hétig

voltam a rendőrségi fogdában, amikor az őrsirodába bekísértek. Azt mondta az őrsparancsnok, hogy ha aláírok egy nyilatkozatot, miszerint a lakásomba a rendőrség által betelepített családot nem fogom fenyegetni, akkor szabadlábra helyeznek. Először makacskodtam, de azután átgondoltam a helyzetet, és aláírtam a nyilatkozatot.

Amikor letartóztattak, és a bajtársam felesége meglátogatott, kérte, hogy adjam oda a címet, ahol a feleségem van, hogy megírja, mi történt velem. De én kértem, hogy ne írja meg, hogy azt az időt, amit kapott, nyugodtan töltsse el a szüleivel és testvéreivel.

Kiszabadulásom után úgy-ahogy rendbe tettem a lakást, és pár nap múlva a feleségem is hazaérkezett a két gyermekkel. Amint belépett a konyhába, rögtön észrevette, hogy ott minden megváltozott. Kérdezte, hogy mi történt itt? Elmondtam neki a részleteket. Sírva fakadt, hogy már még a sajátunkban se hagynak bennünket nyugton. Kértem, hogy az ott lakókat ne vegye figyelembe, és ha látja őket, menjen el mellettük szó nélkül. Sajnos, szél ellen...

De én ebbe a törvényellenes eljárásba nem nyugodtam bele. Elmentem a Miskolci Ügyészségre panaszt tenni, mert a fennálló törvény értelmében ha a hatóság a lakásom egy részét igénybe óhajtja venni, és egy másik családot akar oda betelepíteni, a rendőrségnek előzőleg engem írásban ki kellett volna értesíteni, hogy az igénybevétel napján tartózkodjam a lakásomon. Mivel ezt a rendelkezést a rendőrség nem tartotta be, így a rendőrség, mint hatósági közeg elkövette a magánlaksértés vétségét. A fiatal ügyész végighallgatta a panaszomat, és elismerte, hogy valóban, a rendőrség törvényellenesen cselekedett. Kérdezte, hogy elveszett-e valami. Mondtam, hogy nem. Az ügyet felvette. Megköszöntem és távozni készültem, amikor az ügyész váratlanul megkérdezte:

- Mi volt maga a múlt rendszerben?

- Csendőrmester - válaszoltam.

Az ügyész erre felugrott a székről, mint akit kígyó csípett meg, és magából kikelve ordította:

- Még maga mer feljelentést tenni a rendőrség ellen?! Örüljön, hogy mindjárt le nem tartóztatom!

- Bocsánat, ügyész úr - fordultam vissza. - A Magyar Népköztársaság Alkotmánya kimondja, hogy az ország területén mindenki, fajra, nemre, vagy vallásfelekezetre való tekintet nélkül egyenlő.

- Igen - válaszolta az ügyész -, de magukra ezt a törvényt másképpen alkalmazzuk.

- Köszööm, ügyész úr, ezt eddig is éreztem, de most már pontosan tudom is.

Azzal felvettem az asztalról a jegyzőkönyvet és széjjeltéptem.

- Elnézését kérem, ügyész úr - szoltam -, de ezek után a jelentésemet visszavonom. Jónapot kívánok.

Ilyen volt a kommunista bíraskodás és igazságszolgáltatás. A Magyar Népköztársaságban a „ legfőbb érték volt az ember ”. Ez alatt a jelige alatt kínoztak meg az Andrassy út 60-ban ezreket, internáltak tízezreket és akasztottak fel sok száz ártatlan magyart. A bűnük csupán az volt, hogy magyarok voltak. Ekkor vált szállóigévé az a mondás, hogy „ Magyarországon három típusú ember él:

1. aki már be volt csukva,
2. aki most van becsukva,
3. aki be lesz csukva”.

Ezek után feleségemmel elhatároztuk, hogy a házat eladjuk és elköltözünk, lehetőleg a magyar-csehszlovák határ közelébe, hogy az ő szüleikhez közelebb legyünk, és alkalom adtán esetleg tudjanak nekünk segíteni. Szerencsénk volt, mert karácsony előtt egy kőműves megvette, így karácsony után elköltöztünk Hernádnémetibe az édesanyámhoz, ideiglenesen.

Elutaztam Sátoraljaújhelybe és környékére, Hosszúláz-Széphalomra, hogy keressek eladó házat. Széphalmon lett volna zsidó ház eladó, de én zsidó házat nem óhajtottam venni. Ez alkalommal találkoztam feleségem leánykori barátnőjével, aki egy cipészhez ment férjhez, és Sátoraljaújhelyen laktak. Ő mondta, hogy nekik van egy házuk eladó a Bem utcán (régén Dókus Gyula utca volt). Valamikor Janka Péter ref.esperes vette a lányának nászajándékba, de a lánya nem vette igénybe és eladta. Ők vették meg, és most, hogy vettek egy másikat, azt eladják, de lakó, Jankovicsné lakik benne. Egy szoba azonban beköltözhető. Megnéztem a lakást. Régebbi lakás volt, és a háború alatt a légnyomástól az egyik sarok sérülést szenvedett, de azt meg lehetett javítani. Az ár megjelölése után hazautaztam, és a feleségemet elküldtem, hogy ő is nézze meg a házat. Ő meg is egyezett már a vételárban. Azonban a lakáshiányra való hivatkozással, lezárt, üres lakás nem lehetett, ezért én egyedül beköltöztem az egy igénybevehető szobába. A család Németiben maradt, és én hétvégeken mentem csak haza. Eközben munkát vállaltam a Sárospataki Állami Gazdaságnál. Nagy-győrtarlón - ami azelőtt a Sárospataki Kollégium tulajdona volt - megüresedett a gépcsoporthoz tartozó anyag- és

alkatrészraktárosi állás. Éppen kapóra jött, elfogadtam. 1956 áprilisában aztán az egész családom odaköltözött. Jankovicsnéval sikerült – bizonyos összeg lefizetése ellenében – megegyezni, hogy a lakásrészt megcseréljük. Így a szoba-konyha és spájz részt megkaptuk. Ő pedig átköltözött az egy szobába.

Egy darabig minden ment rendesen, amikor egy reggel egy fiatal nő jelent meg a raktárirodában, bemutatkozott, hogy ő Gonda Gabriella. A központ küldte ki, hogy a könyvelést ellenőrizze. Bizalmasan elmondta, hogy:

– Józsi bácsi (fiatalon elnyertem a bácsi címet), a központban tudják, hogy Józsi bácsi csendőr volt. Az én édesapám is az volt. Mielőtt az irodára kerültem, traktoroslány voltam. Józsi bácsinak eláru-
lom, hogy ebből a beosztásból egy héten belül le fogják váltani. Az igazgató tiltakozott, hogy leváltásák, de az üzemi párttitkár az igazgatót is megfenyegette, hogy ha nem váltja le, ő is repül. Így egy hét múlva itt lesz az új raktáros, szintén sátoraljaújhelyi lakos, Kenyeresi Árpád. A Horthy rendszerben Sátoraljaújhelyen rendőrségi detektív volt.

– Ejha –, mondtam Gabinak. – A csendőr nem felel meg raktárosnak, a volt detektív megfelel. Egyébként is a neve ismerős, ha jól tudom, a közelben lakik.

Így történt, hogy a következő hét hétfőjén Gabival megjelent Kenyeresi Árpád. Szívrallal a szájában bemutatkozott. Úgy tettem, mint ha nem ismerném a helyzetet, és megkezdtük a leltározást. Gonda Gabi végig jelen volt a leltározásnál. Áadtam a raktárt, de a gazdaság nem akart elengedni. Felajánlotta az igazgató, hogy mint traktorost, továbbra is megtart. A helyzetre való tekintettel elvállaltam. Kisgyőr-tarlón egy kimustrált öreg traktort adtak, amivel teljesítményt nem lehetett elérni. Márpedig a traktorok teljesítményben dolgoztak. Különösen az őszi mélyszántást nem bírta. Sem a teljesítménnyel nem voltam megelégedve, sem pedig onnan nem tudtam minden nap hazajárni. Végül is meguntam ezt a lehetetlen állapotot és felmondtam. Az igazgató hozzájárult ugyan, de a fizetett szabadságomat nem fizették ki. Ez volt 1956. október 1-én. Pár nap múlva ott helyben, Sátoraljaújhelyen volt az 1. számú fűszerkereskedésben egy üresedés, és ott kaptam kiszolgálói alkalmazást. Itt dolgozott Madákné is, akiktől a házat megvettük. Közben letörtem az egy holdról a tengerit, amit valaki, vagy valakik jól megdezsmáltak. A legszebbeket egy darabon teljesen ellopták. Igaz, hogy az Állami Gazdaságból részben kárpótol-

tam magam. A gazdaságnak becsületére legyen mondvá, adott egy vontatót, és a tengerit, napraforgót hazaszállította a lakásomra, a kukorica szárát pedig silózásra megvette. A tengerire szükség volt, mert Újhelyben is tartottunk sertést és baromfit.

Ez a kiszolgálói állásom csak ideiglenes volt. Nem akartam sokáig itt dolgozni. Úgy gondoltam, hogy a telet itt kihúzom, és tavasszal, amikor a mezőgazdasági munkák megindulnak, elmegyek traktorosnak a Széphalmi Gépállomásra, mert akkor a traktorok két műszakban, éjjel-nappal dolgoztak, és két traktorvezetőre van szükség. Gyakorlott traktorvezetők közül is hiány volt. Másképp történt.

1956. október 23-án reggel, mint rendesen, bementem az üzletbe. Nekem nem volt rádióm, és én így nem tudtam semmit. Ha rádiót akartam hallgatni (Szabad Európát), akkor átmentem a közelben lakó Veres Erzsikéékhez, a volt ongaújfalusi igazgató leányáékhoz, aki oda ment férjhez, és akivel már a gazdaságban jó kapcsolatba kerültem. Amikor bementem az üzletbe, Madákné odajött hozzám, és halkán, hogy senki ne hallja, azt mondta:

– Jóska, tudja mi történt?

– Mi? – kérdeztem –, én nem tudok semmiről.

– Pesten kitört a forradalom – mondta. – Látja, a Molnár kar-társ (aki zsidó volt) nem jött be dolgozni.

A szívem nagyot dobbant örömben.

– Honnan tudja? – kérdeztem.

– Ma reggel korán bemoudda a rádió.

Nyolc órakor kinyitottuk az üzletet. Jöttek a vásárlók. 10 kiló cukrot, 20 kiló lisztet, 5 kiló sót, szappant és a legfontosabb ételmi-szert nagy mennyiségben vásárolták.

Kilenc óra tájban a főnök, Csontos elrendelte, hogy azonnal csuk-juk be az ajtót és húzzuk le a redőnyt, mert jön a felvonulás. Az utolsó vevőt is kiszolgáltuk, de már a hátsó ajtón engedték ki. Nem-sokára megjelentek a felvonulók nemzetiszínű zászlók alatt, éltetve a szabadságot. A tsz. és a gépállomás dolgozói vontatókon indultak a Kossuth szoborhoz, útközben letépve a vörös zászlókat és leverve a vörös csillagokat. Mi a rendőny mögül néztük végig az egész felvo-nulást. Aznap nem volt tovább munka. Csontos, a főnök összehívta az összes alkalmazottat, és mindenki annyit evett és ivott az üzlet számlájára, amennyit elbírt. Azon kívül a fontosabb cikkekből fizetés ellenében mindenki annyit vitt haza, amennyi pénze volt. Mindenki boldog volt. Megszűnt a félelem, a rettegés. Mindenütt, így nálunk is

megalakultak az üzemi munkástanácsok. A régi Megyei Tanács lemondott, és helyettük új Megyei Tanács alakult, amelynek az elnöke Dr. Rákos János sebészorvos lett. A határőrség katonái sapkájukra feltűzték a nemzetiszínű kokárdát, és úgy teljesítettek szolgálatot a határon.

Azon az éjszakán, amikor Pesten kitört a forradalom, az ÁVH-sok, a megyei párttitkár, Szűcs János és más fejes kommunisták átlibbentek Szlovákiába. Nem volt nehéz dolguk a szökéssel, mert a határ csak 2-300 méterre volt, és szlovák elvtársaik örömmel fogadták őket. (Csak akkor jöttek vissza, amikor a szovjet katonaság vérbe fojtotta a szabadságharccá fejlődött forradalmat.) A rendőrség hatáskörét a főleg diákokból alakult nemzetőrök vették át. Sátoraljaújhelyen nem történt egyetlen lincselés sem. Igaz, nem volt kit meglincselni, mert akik a lincselést megérdemelték volna, egytől-egyig megszöktek. Másnap már csend és békesség volt a városban. Az üzletek kinyitottak. A Nemzetőrség parancsnoka Kummer Károly építésszámológép-vezető lett. A Horthy-rendszer emberei közül mindössze egyről tudok, aki nemzetőr lett, egy Kádas nevű volt csendőrrel. Persze én is felvettem egy esteli megbeszélésen, hogy a város közbiztonságának védelmét mi, csendőrök vegyük át, de ez az idő rövidsége miatt elmaradt.

Így teltek a napok, hol csendben, hol izgalomban, mert mindenféle egymásnak ellentmondó hírek keringtek. Egy hír azonban megállta a helyét, hogy a szovjet haderő nem kifelé, hanem befelé, hazánk belseje felé vonul. Kummer szabadságharcos csapata – amiről seholya esik szó –, már szombaton a volt rendőrségi laktanyát kiürítette, de a lakosság még mindig reménykedett. Nemsokára azonban a reménységet és az előző napok örömét sírás váltotta fel. A vasárnapi istentiszteleten a Himnusz hangja a hívők ajakáról úgy szállt, mintha nem onnan a templom padjai közül, hanem a távolból jött volna. Nem csodálom, mert valamennyiünk torkát a sírás fojtogatta. Aznap délután két szovjet tank a határig tört előre, és ott tüzelőállást foglalt el. Ezzel Sátoraljaújhely szovjet megszállás alá került.

A szabadságharc vérbefojtása után engem elbocsájtottak az állásomból. A hegyekbe visszahúzódtak a diákokhoz a volt és az új tanácselnökök, valamint az ottlévő szovjet csapatok parancsnoka elmentek tárgyalni, hogy tegyék le a fegyvert és menjenek haza. Azt ígérték nekik, hogy senkinek bántódása nem lesz. Így letették a fegyvert és hazaszállingóztak. Az ígéretet megszegve, néhány nap múlva kezdték őket összeszedni. Közöttük a parancsnokot, Kummer Károlyt is. (Kum-

mert a feleségének sikerült kommunista összeköttetése révén kiszabadítani, de utána, mielőtt újra elfogták volna, Nyugatra szökött, és állítólag Angliában telepedett le.)

Amikor a levegő a kommunisták részére már teljesen tiszta volt, egy napon a fejes komcsik visszatértek Szlovákiából, és azonnal átvették a hatalmat. Közöttük Szücs János megyei párttitkár is, aki egy szlovák katonai teherkocsiról a már Szlovákiában nyomtatott röpcédulákat szórt az utcákon széjjel, amelynek szövege így kezdődött: „GYÓZTETEK, MUNKÁS TESTVÉREK”. Utána a gépkocsi visszament Szlovákiába. Az utcasarkokon emberek verődtek össze. Mivel nem dolgoztam, én is állandóan az utcán voltam, és így az egyik ilyen nagy csoporthoz csatlakoztam, akik felháborodva tárgyalták az ügyet. A csoportból egy Kovács Balázs nevű, akit én személyesen nem ismertem, kivált és azt mondta:

– Aki magyar, velem tart!

– Ki nem magyar itt? – kérdeztem én, és mindjárt Kovácshoz csatlakoztam, meg még két idősebb egyén.

– Gyerünk – mondta Kovács –, keressük meg, ki volt az, aki a röpcédulákat szórta.

Neki volt valami gyanúja. Egyenesen a megyei pártbizottság épületébe mentünk. Ott irodáról-irodára mentünk, és végül az egyik irodában megtaláltuk Szücs párttitkárt. Kovács ismerte.

– Szücs! – mondta neki – Te szórtad az utcán a röplapokat?

– Én – válaszolt Szücs flegmán.

– Gyere ide, állj ide a tükör elé és köpd magad szembe! – mondta neki Kovács parancsoló hangnemben.

– Nem állok! – mondta Szücs.

– Na, akkor gyere le a sarokra, mert ott vár rád a tömeg!

– Nem megyek – válaszolta Szücs.

– Mi az, hogy nem jössz? – kérdeztem, és azzal melléje léptem. Megragadtam az egyik oldalon a karját, másik oldalról Kovács és a másik két egyén hátulról. Szücs kapálódzott, de hol a nadrágján, hol a lábán levonszoltuk a lépcsőn.

Az utca sarkán a tömeg már várta. Szücs elkezdett magyarázkodni, hogy a fasiszták meg akarták dönteni a nép uralmát. A tömeg felzúgott. Egy fiatalasszony, akinek a férje a hegyekben volt, felkiáltott:

– Az én férjem fasiszta volt, azt meri mondani?

Valaki a tömegből odakiáltott:

- Húzzátok fel erre a fára.
- Hozzatok kötelelt - szólt egy másik.

Szücsöt körülvette a tömeg. A hangulat életveszélyessé vált. Szücsöt már rángatták a fa felé, amikor egy Réz Ferenc nevű egyén - én nem ismertem -, valami járásbírófele, keresztültörte magát a tömegben, és a kör közepén, ahol Szücs állt, szólt a tömeghez:

- Emberek, térjenek észhez! A szovjet csapatok itt vannak a vasútállomáson. Ha ezt az embert felbúzzák, a szovjet katonaság a városon bosszút fog állni!

Azzal megragadta Szücsnek a karját, és kivitte a tömegből, egyenesen a Megyeházára. Így menekült meg Szücs a lincseléstől.

Kovács Balázs 15 évi börtönt kapott, amiből 8 évet letöltött, akkor kapott amnesztiát. Én az utolsó pillanatban családommal együtt Jugoszláviába menekültem.

A szabadságharc vérbefojtása után a nemzet még remélt. Még remélte, hogy az október 23-i követelésekből legalább valamit át tud menteni. Ezért a munkástanácsok sztrájkra hívták fel a nemzetet, hogy az áruló Kádár-kormányt valamilyen engedményre kényszerítse. Sátoraljaújhelyen a diákok közreműködésével én szövegeztem és én gépeltem le a sztrájkra való felhívást, amit aztán sokszorosítás után kiragasztottak a házak falára. Ugyanazon időben egy ismeretlen költőtől megjelent a házak falán egy költemény, amely így kezdődött: „TANULD MEG NEMZETEM, KIK RÁNK KÜLDTEK GYLKOSOK HADÁT...” (Utólag sajnálom, hogy ebből egy példányt nem szereztem meg.)

A megindított sztrájkknak kevés, vagy egyáltalán semmi eredménye nem volt. A menekültek áradása megindult Ausztria felé, volt szabadságharcosok, volt politikai foglyok, kommunista kollaboránsok, nepperesek, mackósok, zsebdünnögők, szerencsehajászok, zsidók, ÁVH-sok, az ilkovicsok és az utcai nők (nepperes-Teleki téri csencselő, mackós-kasszaúr, zsebdünnögők-zsebmetszők, ilkovicsok-kocsmatöltelékek).

A forradalom kitörése után néhány nappal Sátoraljaújhelyből vonattal leutaztam Hernádnémeti községbe, azzal az elhatározással, hogy ellenségeimmel, akik annyi fájdalmat és megaláztatást okoztak, leszámoljak. Főleg három személlyel akartam leszámolni, Szögecki József tanácselnökkel, Lövei József párttitkárral és Csengeri Sándorral, aki egy időben szintén párttitkár volt. Amikor a vonatról leszálltam, a falubelektől tájékozódtam. Elmondták, hogy ezek a harcias kommunisták,

akik azelőtt annyira hősködtek, egytől-egyig eltűntek. Így nem volt ki-ken bosszút állni. Amikor gyűlöletem kezdett lecsillapulni, rádöbben-tem, hogy nincsen jogom mások életét elvennem, és nem piszkolha-tom be a kezem, ha eddig a kezemhez – kivéve a harci cselekmé-nyeket, ahol más törvények uralkodtak – vér nem tapadt. Lemond-tam az elégtételről.

Akkor még meg voltam győződve, hogy forradalmunk győzelme után ezek az aljas nemzetárulók felelnek majd bűneikért a független magyar bíróság előtt. Sajnos, nem feleltek. A forradalom vérbefojtása után Kádár János rádióbeszédet intézett a nemzethez. Többek között kijelentette, hogy akiknek a kezéhez vér nem tapad, azoknak semmi bántódásuk nem lesz. Bár sok mindent megértem már az előző 12 évben, magam is úgy gondoltam, hogy talán ez egyszer igazat is mond Kádár János. Csalódtam, mint már előzőleg is. Amíg mások Nyugatra vették az irányt, én maradtam. Igaz, hogy az én helyze-tem különbözött a másokétól. Csaba fiamat, aki akkor a 10. évében volt, a forradalom napján hoztuk ki a kórházból, ahol perforált vak-bélgyulladással operálták. Ilyen körülmények között nem is indulhat-tunk neki a menekülésnek. Bár terveztük, de várni kellett.

Az egyik reggelen egy lány, vagy fiatalasszony, aki a tejet hordta a közeli faluból a két gyermeknek, elmondta, hogy a faluban pufajkások jelentek meg. körülférták a falut, és azokat, akik a sza-badságharcban résztvettek, összeszedték és elvitték.

A feleségemmel minden lehetőséget meghánytunk-vetettünk. Az én ügyességem és kemény munkám által csaknem mindenünk meg-volt. Karácsony előtt vágtunk le egy nagy hízott sertést, saját há-zunkban laktunk, amelyet csak fél éve vettünk. Most itthagyni tizen-két év keserves küzdelmének az eredményét? Itthagyni mindent, és elmenni a semmibe, a bizonytalanságba, két apró gyermekkel? Magam is le voltam törve a gondolattól, hogy menekülnöm kell, de hazámat nem akartam elhagyni. Idegeket őrölő időszak volt. Mivel nem dolgoz-tam sehol, állandóan az utcán voltam. Gyűjtöttem a híreket, amelyek legtöbbször valótlanok voltak.

Egy reggel, amint az utcánkról mentem a főutca felé, összelál-koztam egy volt csendőrrel, Mackóval, aki mikor fiatal suhanc vol-tam, a hernádnémeti őrsön szolgált. A nevére még emlékeztem, mert az idősebb legények gyakran emlegették a nevét. Leszerelt a csendőrségtől, és Újhelyben egy ideig korcsmát nyitott. A fia már az első menekültáradattal Nyugatra ment.

Közölte velem, hogy az elmúlt éjjel Kovács Balázst a pufajkások letartóztatták. Már nem mentem tovább, hanem visszafordultam és hazamentem. Elmondtam a feleségemnek, hogy mi a helyzet.

– Nincs tovább maradás, mert bármelyik pillanatban letartóztathatnak. Pakolj, csomagolj! Még ma este el kell, hogy induljunk!

Sírva fakadt, de hozzákezdett a csomagoláshoz. Én kerékpárra ültem és elmentem Felsőregmecre a nagynénjéhez, hogy azonnal jöjjön Újhelybe, mert menekülünk. Ő le is jött azonnal. Egy másik ismerősünket bejelentettem a lakásba, mint albérlőt, hogy ha menekülés közben elfognak bennünket, a családnak legyen hová visszaköltözni.

Izgalmas nap volt. Zsuzsi néni – feleségem nagynénje, Horváth Pálné – nagy segítségre volt. Nagyon óvatosak voltunk, nehogy észrevegyék a szomszédok, hogy mi menekülni készülünk. Zsuzsi néni levágott vagy három tyúkot, azt kirántotta, mondván, vigyetek magatokkal elegendő élelmiszert. Estére minden készen volt. A levágott sertésnek a kolbászát és a kirántott tyúkhúst begyömöszöltük egy akatáskába. A feleségem stafíringját besötétedés után egy gyalogszánkán elvittem egy nagyon jó ismerősünkhöz. És miután így mindent elrendeztünk, a sötét késő éjszakában óvatosan elhagytuk a lakást. Csak Zsuzsi néni maradt ott.

Csendben mentünk ki a vasútállomás közelében lakó egyik barátunkhoz, Fülöp Dezsőékhez. Dezső a MÁV-nál kalauz volt. Meglepődtek, amikor bezörgettünk a lakásuk ajtaján. Gyorsan elmondtuk a helyzetet. Dezső kiment az állomásra, és megváltotta nekünk a jegyet Miskolcig. Akkor már nemcsak az állomásokon igazoltatták az utasokat, hanem a vonatban is. Mi csak a vonat indulása előtt néhány perccel mentünk ki az állomásra, hogy ne kerüljünk igazolás alá. Bár a vonatban igazoltattak bennünket, de mivel Hernádnémeti Miskolc előtt volt, és mondtam, hogy az édesanyámékhöz utazunk, így könnyűszerrel átestünk az igazoltatáson. Miskolcra érve, ahol a vonat hosszabb ideig állt, leugrottam a vonatról, és Hatvanig váltottam jegyet. Nem mentünk be Budapestre, mert már értesültünk, hogy a Keleti pályaudvaron várják a menekülőket. Hatvantól Szegednek vettük az irányt.

Szegedre délelőtt ért be a vonat, és mielőtt az állomás előtti tere a rendőrségi kordon körülzárta volna, feleségemet és a két gyermeket felprésceltm a villamosra, de én már nem fértem be, csak a lépcsőjén álltam. Így megmenekültünk az igazoltatástól.

Újszegedre mentünk a református lelkészhez, ahol néhány évvel azelőtt feleségem unokatestvére, Horváth Sándor segédlelkészkedett. Vit-

tük magunkkal a fényképét is. A parókiára érve bemutatkoztunk a lelkésznek. A lelkész behívott a lakásba. Ott előadtuk, hogy mi járatban vagyunk, és kértük a segítségét. A lelkész elmondta, hogy az utóbbi napokban nagyon megszigorították a jugoszláv határ felé eső városrész ellenőrzését, és így ő sajnos nem tud segíteni. Mivel éppen vendéget vár, az egyetlen üres szobáját se tudja rendelkezésünkre bocsájtani, hogy ott tölthessük az éjszakát. Azt tanácsolta, hogy ne menjünk szállodába aludni, mert állandóan razziázzák a rendőrök, és az elfogottakat viszik Budapestre. Annyi segítséget adott, hogy ha mégis sikerülne a határmenti Őrszentiványi községbe bejutnunk, ideadta az újszentiványi ref.gondnoknak a címét, pontosan megmagyarázta, hogy a község elejétől hányadik utca és a saroktól hányadik ház. Mondjuk meg neki, hogy ő küldött bennünket, hogy segítsen nekünk a határon való átkelésnél. A feleségemet erősen agitálta, hogy menjen vissza a két gyermekkel, és ne legye ki a gyermekek életét a kockázatnak. Ha nekem mindenáron menekülni kell, egyedül talán könnyebben fogok átcúszni, mert a jugó határt is pár nap óta lezárta a szovjet katonaság.

Mit csináljunk? Hová menjünk? Szegeden nem volt ismerősöm. Pedig valahol meg kell aludnunk, mert halálosan fáradtak és kimerültek voltunk. Nem is beszélve a gyerekekről! Különösen Csaba fiamról, akinek a sebe még tökéletesen nem is volt begyógyulva. Feleségem beleegyezett, hogy másnap a gyerekekkel visszamegy Sátoraljaujhelybe. Hol tudnánk megaludni? – törtem a fejem. Végso megoldásként eszembe jutott egy jó barátomnak, Hunyadi Lacinak a neve, aki velem volt az internáló táborban is, de még annak előtte 1942-ben, amikor Makón voltam iskolán, ismerkedtem meg a családdal. Elutazunk Makóra! – mondtam a feleségemnek, és kimentünk az újszegedi vasúti állomásra. Az utolsó vonatra, ami azon az estén Makóra ment, felültünk. A vonaton két rendőr igazoltatott bennünket, de mikor mondtam, hogy Sátoraljaujhelyből megyünk Makóra a rokonokhoz, szegény újdonsült rendőrnek megítélésem szerint fogalma se lehetett, hogy Sátoraljaujhely az ország melyik részén létezik, szó nélkül visszaadta a személyazonossági igazolványainkat.

Makóra érve az állomáson megkérdeztem egy vasutast, hogy másnap mikor megy Szeged felé vonat. A vasutas azt mondta, hogy délután 1 órakor. Közben kisebbik fiam, Zoltán elaludt, és a hátamra vettem. Végre a barátoméék házához értünk. Bekopogtattam az ablakon.

Egy álmos női hang szólt ki, hogy – Ki az? A barátom nővére volt, Aranka.

– Én vagyok, Aranka – szoltam – Szendi Jóska!

– Várjon egy pillanatig, Jóska! – szólt ki – mindjárt kinyitom a kaput.

Aranka bizonyára elcsodálkozott, amikor nem egyedül mentem be az udvarra. A lakásba érve bocsánatot kértem, hogy éjszakának idején zavarjuk. Bemutattam a feleségemet. A kisebbik gyermeket letettük a rökamiéra, mert még mindig aludt. Leültetett bennünket, közben a férje is felöltözött, és bemutatkoztunk egymásnak. Őt nem ismertem, mert 42-ben Aranka még nem volt férjnél. Röviden elmondtuk, hogy mi járatban vagyunk. Innen is sokan elmentek – mondta Aranka. – Készíték valamit gyorsan. De mi leintettük, hogy nálunk van ennivaló, mert hoztunk magunkkal bőven, és Szegeden ettünk is. Csak szeretnénk megauudni, akár egy széken is, mert másnap megyünk vissza, én Szentiványiba, míg a feleségem a két gyerekkel vissza Újhelybe. Aranka gyorsan ágyat vetett és lefeküdtünk. A kimerültségtől azonnal elaludtunk. Még lefekvés előtt megkértem Arankát, hogy reggel költsön fel bennünket, nehogy elaludjunk. Mire felköltött bennünket, a reggelit már el is készítette, és hozzáfekedett az ebédfőzéshez. Rendbeszedtük magunkat. Megreggeliztünk. Reggeli után a feleségem kijelentette, hogy ő nem megy vissza a gyermekekkel, hanem együtt az egész család próbálunk átmenni Jugoszláviába. Ha úgy van elrendelve, akkor haljunk meg együtt, de nem válunk el egymástól!

Korán megebédeltünk, és Aranka kikísért az állomásra. Az állomás és a váróterem üres volt. Egy arra menő vasutastól kérdeztem, hogy mikor érkezik be a Szegedre menő vonat. Az rámnézett és azt mondta, hogy már elment. Mint akit leforráztak, csak annyit tudtam kinyögni, hogy mikor megyen a következő. Mondta, hogy 5 órakor este. Visszamentünk a váróterembe. Feleségem engem vádolt, hogy én rosszul értettem a tegnapi vasutast. Négy órát ültünk a váróteremben. Az izgalomban és önmarcangolásban még arról is megfellekedtünk, hogy a közeli kocsmában egy üveg pálinkát vettünk volna.

Végre 5 órakor megérkezett a vonatunk. Nekünk Újszentiványi állomáson kellett leszállnunk. Én az ablaknál álltam és figyeltem kifelé. Még nem állt meg a vonat, amikor láttam, hogy a vágány mellett két rendőr várakozik a vonatra. Azok akkor szálltak fel, mi pedig le,

és hogy ne keltsünk feltűnést, a forgalmistához mentem és kérdeztem, hogy a másik, a következő vonat mikor megy Szegedre.

– Maguk azzal nem mennek el ma Szegedre, mert kijárási tilalom van.

Nem is akartunk. Ez csak falazás volt.

Többen szálltak le a vonatról a faluban lakók. Mi nem csatlakoztunk hozzájuk, hanem bizonyos távolságból követtük őket, hogy ha őket igazoltatják, nekünk legyen időnk eltűnni az útmenti földeken. Szerencsénk volt. Nem igazoltatott senki. Elértük a község szélét. Számoltam az utcákat és figyeltem a szivattyúskutat, amit a szegedi pap mondott, hogy ahol a kút van, azon az utcán lakik a kurátor. Meg is találtuk a megadott házat.

A zörgetésre egy idősebb férfi jött ki. Kinyitotta a kaput és kérdezte, hogy kit keresünk. Megmondtuk a nevet.

– Én vagyok az – mondta. – Milyen ügyben keresnek? – kérdezte. Halkan mondtam neki, hogy a szegedi ref.lelkész küldött. Széjjelnézett a sötét utcán, hogy nincsen-e valaki a közelben, és lassan, alig hallhatóan mondta, hogy menjük be. A lakásba érve leültetett bennünket. A lakásban még a lánya és a veje lakott. Kérdezte, hogy hogyan tudtunk a községbe bejönni, mert a délután olyan razzia volt a községben és a környéken, hogy még a madár se tudott oda berepülni.

Elmondtam, hogy mi Makóról a délutáni vouattal akartunk idejönni, de lekéstük. Ha nem késsük le a helytelen tájékoztatás miatt a vonatot, pontosan belefutunk a razziába. Az Isten is úgy akarta, hogy azt a vonatot késsük le!

Kérésemre elmondta, hogy a határ le van zárva szovjet katonaság által. Ha ezelőtt egy héttel jöttünk volna, saját szekerekkel vitt volna ki a határra, de most már sajnos nem tud segíteni. Elmondta még, hogy a harmadik házban lakó szomszédját két nappal ezelőtt ítélték el, mert egy menekülő családnak helyet adott. Elmagyarázta az utat, hogy merre menjünk, sőt le is rajzolta, hogy jobban emlékezetünkbe vessük, de a rajzot utána elvette és a tűzbe dobta. Megpróbáltunk valamit enni, mielőtt nekivágtunk volna a határnak, de már az első falat se ment le a torkomon, pedig éhes voltam. Ugyanígy járt a feleségem is. A gyermekek viszont ettek a magunkkal hozott füstölt kolbászból. Megköszöntük az útbaigazítást. Az öreg gazda utoljára még figyelmeztetett, hogy a temetőn keresztül vezet egy gyalogút, nem

messze van egy tégláéglő, és ott van a szovjet katonaság beszállásával. Nagyon óvatosan menjünk el mellette.

Elköszöntünk. Az öreg gazda előre ment, kinyitotta a kaput, széjjelnézett a sötét utcán. Kiléptünk, és ő óvatosan bezárta a kaput, mi pedig nekivágtunk a sötét éjszakának. Este 9 óra volt.

A lerajzolt és megmagyarázott úton haladtunk. Feleségem az egyik, én a másik gyerek kezét fogtam. Én mentem elől, feleségem utánam. Szerencsésen elmellőztük a tégláéglőt. A hold sütött, de könnyű báránylevegő borította az eget. Hó imitt-amott volt foltokban. Nappal olvadt, de éjszakára gyengén fagyott. Hangtalanul haladtunk a határ felé. A világító rakéták percnként megvilágították az egész területet. Ilyenkor mindég lehasaltunk a félig kemény földre. Egyszer mintha azt hallottam volna, hogy állj! Mellettünk éppen egy, valószínűleg még a háborúban készített, mély tankcsapda volt. Beleugrottam és magam után beemeltem a gyermekeket, majd a feleségemet is. Egy darabig csendben hallgatóztunk, majd amikor minden csendes volt, én kimásztam az árokból, kivettem a gyermekeket is, és a feleségemet is kihúztam. De a rakéták csak működtek. Kisebbik fiam teljesen meg volt rémülve, és a feleségemhez bújva állandóan mondta, hogy „Anyukám, gyerünk vissza, mert lelőnek.” Szívünk a torunkban dobogott. Így értünk el a figyelőtornyok közelébe.

Óvatosan, szinte lábujjhegyen mentünk át a határon a két figyelőtorony között. Minden csendes volt, csak a világító rakéták dolgoztak rendületlenül. A jugoszláv oldalon, amikor már a figyelőtoronyokat nem láttuk a hátunk mögött, egy tengeriszárakból kévébe kötött és összeálgatott kupachoz értünk, megálltunk megpihenni. Ledöntöttem a földre a kévét, és ráültünk pihenőt tartani. Itt a kisebbik fiunk elaludt. A nagyobbik, aki akkor 10 éves volt, hangtalanul gyalogolt mellettünk. A pihenő után kisebbik fiunkat egy pokrócra tettük, és a hátamra vettem. Feleségem a kisbőröndöt, amelyben főleg a gyerekeknek a ruházata volt, és az aktatáskát az élelmiszerünkkel egy nadrágszíjjal összekötve vállára vette, és nekiindultunk az ismeretlennek. Szántóföldeken, mocsaras területen, réteken haladtunk keresztül. A terheket váltottuk, hol én vittem a hátamon a kisebbik gyermeket, hol a feleségem. Minden támpont nélkül mentünk. Egyszer újra visszakanyarodtunk a halárhoz, irányt tévesztve. Megint elindultunk az ellenkező irányba, hol kutyaugatás, hol a távolból látható fém után. Schol egy ház, schol egy jugoszláv katonai járőr. Schol semmi, csak a nagy sötétség. A hátunk mögött messzire jól látszottak a kilótt ra-

kéták fényei. Ez volt az egyetlen iránymutató, hogy az ezektől ellenkező irányba kell haladnunk. Egész éjjel, az egy pihenőt kivéve, egyfolytában gyalogoltunk.

3. fejezet

Már kelet felől mintha kezdett volna derengeni, amikor távolról feltűnt valami. Szalmakazalnak véltem, de ahogy közeledtünk felé, kiderült, hogy nem szalmakazal, hanem egy ház. Egyenesen arra vetültük az irányt. A házhoz érve megkopogtattam az ablakot. Egy álmos női hang szólt ki, tört magyarsággal, hogy ki az.

- Magyar menekülők vagyunk - válaszoltam. - Hol vagyunk - kérdeztem. - Magyarországon, vagy Jugoszláviában?

- Jugoszláviában - volt a válasz

Kinyitotta az ajtót és beengedett bennünket. Egy hatvan év körüli asszony lakott ott egyedül. Főleg szerbül beszélt. A szobában enyhe, kellemes meleg volt. A két gyermeket lefektettük a kemence és a fal között lévő padkára. (Mifelénk kemencesutnak nevezik.) Megvetette az ágyat, hogy feküdjünk le. Én lefeküdtem, de a feleségem magára borította a bundáját, és a két karját az asztalra fektette, arra a fejét, úgy próbált pihenni a széken ülve.

Ez volt 1957.február 5-én hajnalban. Február 1-én indultunk el Sátoraljaújhelyből, és február 5-én hajnalban érkezünk meg Jugoszláviába. Teljesen kimerülve és halálosan fáradtan, főleg a feleségem és idősebb fiam, Csaba.

Reggel a szerb asszonynál megmosakodtunk. A gyermekeket rendbehoztuk, és az asszony átkísért bennünket a szomszédos tanyára, ahol magyarok laktak. Azok örömmel fogadtak. Bőséges reggelit, a gyermekeknek kávé-t készítettek, amit most már farkasétvágygal fogyasztottunk el, mert előző nap déltől semmit nem ettünk. A magyar férfi utána bekísért a legközelebbi csendőrorsre.

A jugoszláv csendőrorsön felvették a személyi adatainkat, és csak úgy nagyjából kikérdezték bennünket. Sok kérdezni valójuk nem volt, mert előttünk már százakat kérdeztek ki. Még annyit kérdeztek, hogy hová akarunk Jugoszláviából menni. Mondtuk, hogy Amerikába. Mire az egyik csendőr, aki jól beszélt magyarul is, megjegyezte: „Azt hi-

szik maguk, hogy ott kolbászból fonják a kerítést?” (Amerikába érve tapasztaltuk, hogy ha nem is egészen, de közel járt a megjegyzése a valósághoz.)

Még aznap délután, egy csendőr kíséretében, autóbusszal elvittek bennünket Törökkanizsára (Novi Knezevac), ahol egy iskolában ideiglenes menekülttábor volt berendezve. A tábor parancsnoka egy szerb férfi volt, aki valami keveset beszélt magyarul is. Becsületére legyen mondván, szerb ember létére nagyon jól viselkedett a menekültekkel szemben, kivéve a sok lerobbant fiatal magyar nőt. Jogosan, mert amit az a sok fiatal szajha ott művelt, az minden becsületes, erkölcsös és jóízű emberből felháborodást váltott ki. Bucó, a táborparancsnok, aki erkölcsös ember lehetett, nyíltan megmondta nekik:

– „Minek jöttek ide? Kurválnodni? Nekünk nincsen szükségünk magyar kurvákra! Abból van nekünk is elég!”

Ez a sok romlott csaj, nemcsak itt, de bármelyik táborba kerülünk, akár Neresnicára, akár Mataruskabányára, vagy a franciaországi domfront-i táborba, ugyanazt az erkölcstelen (a bárcásokat is megszegyenítő) magaviseletet tanusított. De nem sokkal volt különbség a fiatal magyar férfiak egy része sem. Ittak, verekedtek és loptak. (Sajnos, mint magyarnak, bizonyos honfitársaimról ilyen véleményt kell adni, de ezt a véleményt, bár ha hátrányos is, az igazság kedvéért le kellett írnom.)

Az ellátás Törökkanizsán jó volt. Vendéglőben étkeztünk, lehetett kétfajta ételből választani, és a szabad mozgásban nem korlátoztak bennünket egy bizonyos ideig. Törökkanizsáról kb. március hónapban Szerbiába, a Neresnica községben lévő táborba vittek bennünket. Állítólag valamikor Sándor király nyaralója volt. De én azt kétségbe vonom ma is, mert egy királyi nyaraló szerintem nem úgy nézett ki, hogy egy becsületes WC. sincs benne, hanem rá kellett guggolni egy lyukra, és abba lehetett a természeti szükségletet elvégezni. Ugyanez volt a nőknél is. Ez nem egy európai királyi fenség részére készült illembhely volt. A község a nevét az ott folyó kis patakról kapta. Nem volt saját postája. A postát Kucsevóról hordták ki, a miénket is.

Az épületek aránylag jó karban voltak tartva, de az étel csapnivalóan rossz volt, amit a gyermekek képtelenek voltak megenni. Rotadt hordóskáposzta, sárgarépa. Ila véletlenül rizs volt, az petróleumízű volt. Az amerikaiak küldték a rengeteg konzervet, tejport, amit mink hordtunk be a raktárba, de azt a szerbek fogyasztották el. Va-

donatúj krémszínű takarókat küldtek, de a börtönökből összeszedett rongyos pokrócokat adták nekünk. Az amerikai gyógyszereket egy szálig elvitték, és ha valakinek szüksége volt gyógyszerre, nem kapott belőle. Az Amerikából küldött használt ruháknak a javát kiszedték, és csak a selejtet osztották ki a menekültek között.

A táborparancsnok, egy régi partizán, Milo Milojevics, helyettese egy UDB-s, magyar származású és tökéletesen beszélő egyén, Dombóvári István volt. A gyerekek úgy hívták, hogy „Pista, nyema nyista!”. Nagyon vegyes lársaság verődött itt egybe. Még ÁVH-s is volt közöttünk. (Szerencsére Dél-Amerikát boldogították)

Teltek-múltak a hetek, de a továbbmenésre semmi kilátás nem volt. Én írtam Németországba. A válasz az volt, hogy ha tud valaki lakást biztosítani a számomra, akkor megadják a beutazási vízumot. Senkim nem volt Németországban. Próbáltam Svédországot is. Onnan azt a választ kaptam, hogy a kvóta betelt. A helyzet mindinkább elviselhetetlenné vált. Végre a franciák közölték, hogy kétezer menekültet befogadnak. Szobatársunk, Dávid Magda, akinek két hasonló korú gyermeke volt, javasolta, hogy iratkozzunk fel Franciaországba. Nekem a franciákkal szemben bizonyos előítéletem volt. Én Amerikába akartam menni, de Magda addig beszélt, hogy sokkal jobb lesz ott kivárni az amerikai utat, mint itt ezen a lepra helyen, míg végül is feliratkoztunk a franciákhoz. Nem bántuk meg.

Mataruskabányára szállt ki a francia válogató bizottság. Vonattal vittek oda bennünket. Mataruskabánya egy nagyon szép fürdőhely. A magyar menekültekkel szépen rendbehozták. Az étkezés a neresnicaihoz képest fejedelmi volt. A franciák kétezer magyar menekültet válogattak ki. Sajnos a ribancok közül is sikerült néhánynak Franciaországba kijutni, sőt még Amerikába is. Annyi bizonyos, hogy a magyar nők hírének nagyon sokat ártottak. A kétezer magyar menekült egy teljes vonatszerelvényt tett ki. Belgrádon át és Szlovénián keresztül Olaszországban kötöttünk ki. Ott volt az első megállás Belgrád után. Égbenyúló, kopár karszthegek között haladtunk. Majd a Jugoszláv-Olasz határt átlépve remek gyümölcsfákkal és szőlővel telepített vidéken haladtunk át. Az első megállón az olasz vöröskereszt tagjai levelezőlapokat adtak felbélyegezve, és minden fülkébe egy kb. 5 literes üveg bort és valami szendvicsfélét. Vencébe éjjel érkezünk, és így csaknem semmit nem láttunk. Vonatunk nem állt meg Velencében, hanem továbbhaladt Svájcban keresztül Észak-Franciaországba. (Később 56-os menekültnek sikerült Svájcban letelepedni, mert a svájci

hatóságok nagyon megszürték a befogadottakat. Azóta mint turista jártam Svájcban, igaz, hogy csak a Bodeni-tónál, Szt.Gallenben és környékén. Megállapításom szerint mintaszerű kis ország, viszont a turisták részére nem olcsó hely.)

4 fejezet

Kora délelőtt értünk a svájci-francia határ közelébe, Lausanne-ba. Néhány percnyi állás után továbbmentünk, most már Franciaországba.

Dél táján vonatunk megállt egy nagyobb vasúti állomáson. Ott a francia katonaság várt bennünket. Bőséges ebédet kaptunk, bosszúszendvicseket, amiket most láttam életemben először, hozzá bort bőségesen, ami egy francia család asztaláról ebédnél elmaradhatatlan. Ott kettéosztották a menekülteket. Egyik részük Párizson át ment Domfrontba, Normandiába, a másik része pedig északnak. Mi Normandiába mentünk. Mindenütt katonák intézkedtek. Elláttak bennünket azelőtt soha nem látott minden jóval. Narancs, a gyermekeknek csokoládé és minden, ami csak elképzelhető. A franciák kitéttek magukért.

Domfronton már egy katonai laktanya be volt rendezve részünkre. Kiadós vacsorával láttak el bennünket. Sajnos az ő ízlésük szerint volt elkészítve, ami a magyar gyomornak nem nagyon ízlett, de a vacsorához felszolgált bort és a sört az utolsó cseppig elfogyasztottuk.

A családosoak külön szobákat kaptak, az egyedülállók pedig közös, laktanyaszerű elhelyezést. Másnap már a magyarokból alakult szakácsok főztek, magyar ízlés szerint.

Mi egy nagyon jó, tágas szobát kaptunk. Ugyanakkor Dávid Magda a két gyermekével, mivel nem volt férje, a magányos nők közös szállásán kapott helyet. Másnap jött hozzánk panaszkodva.

- Erzsike - panaszolta a feleségemnek -, hihetetlen, hogy ezek a költenyomatósok (így ívta a ribancokat) mit művelnek éjszaka.

Másnap elmentünk a parancsnokhoz, hogy mi Magdát a két gyermekkel a mi szobánkba befogadjuk. Így újra egy szobába kerültünk.

Hiába rostálták meg a franciák a menekülteket, néhány szemét a rostájukon átesett, és ezek tovább folytatták, amit Jugoszláviában is műveltek. Csak egy példát emelek ki szemléltetésül. A táborban való

megismerkedés után egy lány és egy úgynevezett legény össze akartak esküdni. Mivel katolikusok voltak, a domfronti pap kölcsönadta a vőlegénynek a fekete öltönyét, de mielőtt az esküvőre került volna a sor, a fekete öltöny szőrén-szálán eltűnt. Nem is került elő soha. Kedves olvasóim, gondolhatják, hogy milyen véleményem volt nemcsak a pap, de a lakosság is rólunk, magyarokról. De ez csak egy eset a sok közül.

A becsületesek és jóérzésűek megunták ezt a lehetetlen állapotot, és aki csak tudott, igyekezett a táborból menekülni, és a franciáknál munkát vállalni. Mivel ez a vidék főleg mezőgazdasági vidék volt, kevés iparral, csak a mezőgazdaságban lehetett elhelyezkedni. A franciák szívesen alkalmazták a menekülteket.

Egy piknikre, amelyet a reformátusok csináltak, valahol a várostól távol, azokat, akik családosok és reformátusok voltak, meghívták. Autóbuszt küldtek értük. Nagyon szép helyen tartották meg, tábori istentisztelettel egybekötve. Minket magyarokat családonként osztottak el: egy magyar család egy francia családhoz. Mi egy louvigny-i Larusse családhoz kerültünk. Szerencsére a fiatal házaspár ludolt németül, és így megértettük egymást. Jól éreztük magunkat közöttük. Jól ellátlak étellel, itallal. Megszerettek bennünket, mert vendéglátónk két nap múlva megjelent Domfronton, hogy ő szeretne alkalmazni engem a gazdaságban. Én vonakodtam mezőgazdasági munkára menni. Ipari munkásként szerettem volna dolgozni, de városban, ahol kisebb-nagyobb ipartelepek voltak, lakást nem lehetett kapni. Egy délután kivitt bennünket a gazdaságba, hogy nézzünk széjjel, aludjunk meg ott, és másnap visszahoz bennünket a táborba, ha esetleg nem óhajtunk ottmaradni.

Elmentünk a Caen város közelében lévő Louvigny községhez tartozó farmgazdaságba. Megmutattak mindent. Megmondta a fiatal gazda, hogy nekem teheneket kell géppel fejni. Fizet havonta 30.000 Frankot, ad lakást, a család részére naponta 2 liter tejet, hetente egy kiló vaját. De miután a sült húst vacsorára elénkbe adták, ami csaknem nyers volt, a feleségem azt mondta, hogy még azon az estén vigyenek vissza a táborba, mert nem akarunk ott megaludni, és majd gondolkozunk az ajánlaton. Feleségem egyáltalán nem akart odamenni. Én se nagyon rajongtam érte, mert nem voltam uradalmi sőrés, de a magyarok, főleg Dávid Magda, addig agitáltak, hogy ilyen fizetést eddig egyetlen magyarnak se ajánlottak, végül is kötélnék álltunk, és elmentünk Louvignyba.

1958. februárban megunva a tehenészeti működésemet, felmondtam a gazdámnak. Elmentem egy kb. 40-50 km-re levő kisvárosba Condé-sur-Noireau-ba, ahol volt egy kisebb textilgyár, és ahol egyik jó ismerősöm, Tavasz Máttyás dolgozott. Kaptam is a gyárban munkát, csak pillanatnyilag lakást nem tudtak adni, így egy rövid ideig a Matyi padlásszobájába aludtam, és hetente jártam haza, mert a család még ott maradt Louvignyban. De rövidesen kaptunk egy szép, bebútorozott, új, szoba-konyhás lakást. Közben már elküldtem az amerikai konzulátusra kivándorlási kérelmemet.

Condé-sur-Noireau-t megszerettük. Megfelelő munkát kaptam, sőt a feleségem is kapott egy nagy üzlettől villanyvarrógépet és kiszabott anyagot, amit odahaza a lakáson megvarrt, és készen elvitték. Ő is jól keresett. A gyerekek iskolája vagy 200 méterre volt tőlünk. Végre belerázódtunk egy normális életbe.

Az Amerikába való kivándorlásunk is mozgott. Egy csomó kérdőívet kellett kitöltenem, majd személyesen is el kellett menni Párizsba a konzulátusra.

Egy ilyen párizsi utam alkalmával, mivel meg kellett aludnom egy éjszaka, elmentem a magyar Clubba, ahol sörkimérés is volt. Ott találkoztam Dr. Bányai László csendőr századossal, akivel együtt voltunk Neresnicán a táborban. Megörültünk egymásnak. Ő aznap kapta meg a bevándorlási vízumot az USA-ba. Mondtam, hogy én is abban az ügyben járok. Ideadta a kaliforniai címét. Eltelt a nyár, és a kivándorlásra már nem is gondoltunk, amikor október végén egy levelet kaptunk, hogy jelenjünk meg a meghatározott napon a konzulátuson orvosi vizsgára, és amennyiben az orvosi vizsgán átmegyünk, megkapjuk a vízumot.

Leszámoltam az üzemnél. Elköszöntünk az ismerős franciáktól és magyaroktól, és felutaztunk Párizsba.

Három nap múlva már útban voltunk hajón Amerika felé.

1958. október 31-én érkeztünk meg New York kikötőjébe, ahol az Egyházak Vüágatanácsának a protestáns ágazatától egy kiküldött várt bennünket.

Új Világ, új élet. Új remények, új csalódások. Ez várt ránk Amerikába érkezve.

Az Egyházak Világtanácsának kiküldöttje szerencsénkre beszélt franciául, így megértettük egymást. Ő intézte ügyünket a vámbivatalnál és a Bevándorlási Hivatal kirendeltségénél. Megváltotta a vonatjegyünket Syracuse, N.Y. városba, ahol a sponzorunk lakott, és felhívta telefonon, hogy várjon a vasúti állomáson.

Az Episzkopális Egyház püspökének a felesége várt ránk egy magyar származású zsidó nővel, gondolván, hogy mi csak magyarul beszélünk. Amikor megtudta, hogy mi franciául is beszélünk, megköszönte a szívességet, mert nem volt tolmácsra szüksége. A James utca sarkán lévő hatalmas püspöki lakásba vitt bennünket, ahol férje, Mr. Peabody várt. Ott laktunk nála egy hónapot, amíg sikerült elhelyezkednünk. Utána béreltünk egy olcsó bérű házat az olasznyelvű övezetben.

Mint tapasztalatlan, új amerikásnak sok csálódáson kellett keresztülmennünk, ami főleg a nyelv nemtudásából származott. De kemény és kitartó munkával és szorgalommal aránylag rövid idő alatt sikerült egzisztenciát teremtenünk, amit bizonyít az is, hogy mindkét fiunk egyetemet végzett. Sőt a fiatalabb, Zoltán közgazdaságtanból ledoktorált, és ma magas fizetéssel egyetemi tanárként tanít

Szorgalmunkkal, becsületességünkkel, magyarságtudatunkat is megtartva, sőt gyermekeinkbe is átplántálva, az amerikai társadalomban jó nevet vívtunk ki magunknak.

Beilleszkedtünk ugyan az idegen környezetbe, a nyelvet is megtanultuk annyira, hogy az amerikai bonyolult életben könnyen el tudjunk igazodni, de nem olvadtunk bele az angol nyelvtengerbe. Magyar nyelvünket és hagyományainkat megtartottuk. Gyermekeinknek is magyar nevelést adtunk, mindketten jól beszélnek anyanyelvüket.

Általában elmondható, hogy a II. világháború után, 1944-től kezdve az 1956-os szabadságharc vérbefojtása utáni időkhöz képest kivándorolt magyarság, egy kis töredéktől eltekintve, új hazájában megbecsülést vívott ki magának, a magyarság jó hírét pedig magas szintre emelte.

Ma, 1990. február 26-án, amikor önéletrajzom befejező sorait írom, töltöm be a 75. életévemet, és mint gond nélküli nyugdíjas élem életem utolsó periódusát a napsütötte floridai Sarasota városban.

Azzal a hittel és tudattal fejezem be soraimat, hogy mindazt, amit magyar hazám és nemzetem megkövetel egy fiától, maradéktalanul, legjobb tudásom szerint teljesítettem.

1948. évben a debreceni fogházban zárkatársaim voltak:

- 1/ Drótos István
- 2/ Cseri József cső.őrm. (kivégezték)
- 3/ Laczai Barna táncitanár, Szikszó
- 4/ Muzsai Ferenc ezredes, Nyíregyháza
- 5/ Dr. Batba Zoltán ref. lelkész, Mándok
- 6/ Huszár László hu.szds., Rakamaz
- 7/ Keller László szabósegéd, Rakamaz
- 8/ Jutasi (?) vagy Utasi (?), Rakamaz
- 9/ Kovács Sándor kántor-tanító, Pócspetri
- 10/ Uri Sándor kovács, Derecske
- 11/ Tóth András, Hajdúhadháza
- 12/ Porkoláb Sándor gazdálkodó, Sajókesznyéten
- 13/ Juhász Sándor, Gyulaj
- 14/ Tóth László munkás, Debrecen
- 15/ Faggyas István r.kath. lelkész
- 16/ Bán Lajos r.kath. hittanár, Mezőkövesd

Rajtuk kívül a miskolci fogházban, halálraítélve, később kivégezve:

- 1/ Latorczai Szin Lőrinc ezredes
- 2/ Gyarmati Miklós
- 3/ Réz Miklós